

MINDAUGAS PELECKIS

E S I N I A I

MINDAUGAS PELECKIS

E S I N I A I

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

TURINYS

SUDARYTOJO ŽODIS / 7

ASMENYBIŲ GALERIJA / 13

„Kolegos rašytojai man atvirai demonstruoja priešišumą“ / 15

„Lietuvoje visgi esu bardas“ / 27

Sunkus Jono Meko grįžimas į Lietuvą / 37

M. K. Čiurlionio menas – neatskleista paslaptis / 42

Apie vitaminus – beveik rimtai / 45

Folkloristų ariergarde / 51

„Pasaulinės oligarchijos bandymas užgrobti valdžią – jokia globalizacija“ / 55

Žmogus, išradęs daug stilių / 59

„Menas, o ypač muzika, – svarbiausia žmonijos dalis“ / 67

Muzika be melo ir šviesos balsas / 73

„Dar daug piliečių norėtų gyventi po Bizantijos nagaika“ / 78

„Bus geriau, bet gerai nebus“ / 84

Filosofija vietoj šampano, arba gyvenimas greitas, o ilgesys ilgas / 90

„Manyje gyvena karys ir rašytojas“ / 96

Profesionalūs Maksimo Esterkino patarimai, kaip užkariauti hollywoodą / 102

Europietiškos dilemos / 105

„Mūsų dievai – tie patys“ / 109

Islandų muzikos fenomenas: kai šviesa tampa garsu / 114

Prisilietimas prie Alphonso Lingio pasaulio / 118

Idėjų vulkanas Kimo Arbas: „geriausia filosofija – pagarba“ / 123

„Ilgumos“ – Lietuvos neofolko viltis / 127

„Tikėjimas ir meilė džiazui įveikdavo visas kliūtis ir draudimus“ / 132

Algimanto Lyvos romanų fabrikas / 137

Ar reikalingas lietuviams epas? / 143

Mirties slėpiniai pagal Radvilę Racėnaite / 150

Virginijus Savukynas: „žmonėms patinka pasakos“ / 156

„Stengiamės, kad lietuvių kalba taptų gyvenimo būdu ir nesibaigiančia meile“ / 161

Galina Miškinienė: „istorijos vadovėliuose totoriams skirta vos viena kita pastraipa“ / 166

Ironvytas: „chebra, judėkit į priekį“ / 172

APIE PASAULĮ IR SAVE PASAULYJE / 175

Aš realus – mane rodo per teliką / 177

Nacionaliniai plaučių ypatumai / 183

Dar kartą apie tai, kodėl „Da Vinčio kodas“ nekelia žavesio / 188

Juodosios saulės fenomenas / 192

Ryklių teisybė, arba kodėl pasauliui stinga nepriklausomybės? / 197

Harukis Murakami: „niekada nesvajojau tapti rašytoju“ / 200

Pasakininkė Laurie Anderson Rygoje / 205

Kurtas Vonnegutas: pacifistas, kuriam dievas buvo muzika / 208

Naujosios Europos laisvės lopšys – Slovėnija, arba kas geriau – kultūros diena ar kultūros metai / 213

Lavonmenis, arba kanibalų sugrįžimas / 219

Eutanazija. Už ir prieš „gerąją mirtį“ / 226

Tarp komunizmo ir nacizmo šmėklų / 232

Facebooko pasaulyje / 239

Dvi savaitės Irane, arba kai propaganda netemdo akių / 242

Lietuvos kinas: ar toks išvis yra? / 244

Kūlgrinda. Giesmės Austėjai. Slaptas baltų kelias į bitės deivės pasaulį / 246

Škotų gėlių mitai / 250

(PA) SKAITINIAI / 255

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ / 311

SUDARYTOJO ŽODIS

Poetas, prozininkas, publicistas, filosofas, religijos ir mitologijos tyrinėtojas, muzikologas, Lietuvos rašytojų sąjungos ir Tarptautinės hyperpoliglotų asociacijos (The International Association of Hyperpolyglots) narys Mindaugas Peleckis (1975-2023) šią Žemę paliko anksti ir labai netikėtai – skiepių nuo pandemijos dėka. Gydytojai, priverstę skiepytis sveiką žmogų, neatsižvelgė į tai, kad dėl dar vaikystėje pediatro pripažintos alergijos nebuvo galima tai daryti. Sustojus širdžiai konstatuota kardiomiopatija, nors iki tol su širdimi problemų nebuvo.

Knyga sudaryta iš kitose jo knygos dar nepublikuotų tekstų. Tai – tik dalis labai darbštaus, talentingo žmogaus darbų, kai kurie iš jų spausdinti „Metuose“, „Kultūros baruose“, „Literatūroje ir mene“, „Šiaurės Atėnuose“, „Varpuose“, portaluose „Vakarai.us“ ir „Radikalčiai“.

Pokalbiams skirtas skyrius neatsitiktinai pavadintas „Asmenybių galerija“. Dauguma pavardžių žinomos ne tik Lietuvoje, bet ir plačiajame pasaulyje. Tarp pokalbininkų – rašytoja ir dailininkė Jurga Ivanauskaitė, fotografijos meistras, poetas, keliautojas Paulius Normantas, Jono Meko knygų leidėjas Antanas Naujokaitis, M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojas profesorius Vytautas Landsbergis, rašytojas, mokslininkas, dėstytojas Regimantas Tamošaitis, vienintelio Lietuvos meno kolektyvo, ketvirtą kartą reprezentuojančio šalį pasaulinėje parodoje, vadovas Antanas Fokas, prūsų kalbos tyrinėtojas, besidomintis ir pasaulio globalizacijos problemomis, Letas Palmaitis, Lietuvos avangardo scenos *persona non grata*, kariljonininkas Raimundas Eimontas, kultinis čekų kilmės smuikininkas Aranovas, legendinis perkusininkas Vladimiras Tarasovas, Ohajo universiteto (JAV) filosofijos profesorius, eruditas, dažnai rašęs ir egzistencializmo, demokratijos, politikos temomis, Algis Mickūnas, rašytojas Grigorijus Kanovičius, dailininkas ir rašytojas Mikalojus Vilitis, istorinių romanų rašytojas Jonas Užurka, Holivudą bandantis užkariauti

latvis aktorius Maksimas Esterkinas, Europos Parlamento nariu tapęs filosofijos profesorius Leonidas Donskis, vertėjas, kino režisierius švedas Jonas Ohmanas, vienas žymiausių Islandijos kompozitorių Jóhannas Jóhannssonas, pasaulinio garso filosofas ir fotografas Alphonso Lingis, idėjų vulkanas Kimo Arbas, rašytojas fantastas, mokslų daktaras ir Lietuvos neofolko viltis Justinas Žilinskas, kompozitorius Viačeslavas Ganelinas, prozininkas, poetas, dramaturgas Algimantas Lyva, mokslininkai Tomas Baranauskas ir Radvilė Racėnaitė, žurnalistas Virginijus Savukynas, Kalbos ir kultūros instituto „Lingua lituanika“ direktorė Irena Kruopienė, totorių paveldo tyrinėtoja Galina Miškinienė, reperis Vytautas Medineckas.

Antrajame skyriuje – autoriaus atsivėrimai apie pasaulį ir mus paulyje. Susipažinus su knygoje publikuojamais tekstais, akivaizdu, koks platus buvo rašytojo ir mokslininko domėjimusi laukas, kiek daug prarasta jo netekus. Kritiškas žvilgsnis paliečia įvairias temas – nuo politikos, abstrahuojant ją į socialinės tikrovės konstravimą, iki filosofinių pamąstymų. Prozos ir poezijos kalbą valdančiam autoriui pavyko susidoroti ir su kita kūrybine misija: įvaldyti esė žanrą. Esė žanras įvaldytas gerai, žodis taiklus, taupus. Turime reikalą ne su buitinais pamąstymais, o su kertinėmis idėjomis, kurios yra užvaldžiusios dabartinį pasaulį.

Trečiajame skyriuje – netradicinės, nevaldiškos knygų mažosios recenzijos, ne vieną skaitytoją paskatinusios atsiversti naują knygą, arba... jos neatsiversti, o ir dabar nepraradusios aktualumo (vien ko verta išsami ir labai profesionali pseudoistorijos analizė, kuriai atsirasti prireikė ne tik perskaityti keliolika knygų, bet ir nemažai paplušėti ieškant kontrargumentų). Mindaugas apie labiausiai intriguojančias Lietuvos leidyklų išleistas knygas 2008-2009 metais pasakojo žurnalų „Kultūros barai“ („Knygų niekas nepakeis“) ir „Metų“ („Anotacijos“) skaitytojams. (Pa)skaitinių, kuriuos „Literatūra ir menas“ spausdino 2008-2011 metais, taipogi labai laukdavo skaitytojai. Na taip, ne taip paprasta buvo, turint galybę darbų, per savaitę perskaityti ir išanalizuoti keletą naujų knygų. Kai kam atrodė, jog tai tiesiog neįmanoma. Žinodamas, koks darbštus Mindaugas buvo nuo pat vaikystės (ypač verčiant Gineso pasaulio rekordų knygą), nesunkiai įsivaizduoju ir šią jo „nuodėmę“, kuri ne vienam pavyduoliui sukėlė beveik isteriją. Beje, šioje knygoje perspausdinta tik

maža dalelė tokių tekstų, tik smagiai pažinčiai, „desertui“, nes vien jų bibliografijai prireiktų keliolikos puslapių.

Štai ką apie tą savo gyvenimo tarpą yra pažymėjęs pats Mindaugas: „Po 2011-ųjų Vilniaus knygų mugės svarsčiau, kokias knygas pristatinėti toliau. Ar pakeitė ir kaip mane pakeitė ši mugė? Taip. Išvydau, kiek įdomių rašytojų, mokslininkų, menininkų esama tarp mūsų. Dažnai neturiu ką pasakyti savo kritikams, kai manęs klausia: kodėl pristatai tą, o ne aną knygą? Ar šis autorius geresnis už kitą? O gal esi korumpuotas? Ne, nesu, nebuvau ir nebūsiu. Teko susimąstyti apie kriterijus. Visada stengdavaisi (galbūt ne visuomet pavyko), kad „(Pa)skaitiniai“ nebūtų nuobodūs, turėtų koncepciją, kurią galima įskaityti kiekvieno rašinio pavadinime. Visiems kritikams noriu pasakyti ačiū: per dvejus „(Pa)skaitinių“ metus ir jau beveik šimtą rašinių daug ko išmokau. Ak, kartais norėtusi, kad paroje būtų daugiau valandų, o viename puslapyje – tiek raidelių, kad tilptų ne trys, keturios, bet šešios, aštuonios knygos. Yra, kaip yra. Nenusivyliau Lietuvos autoriais, knygų vertimais ir leidėjais (su retomis išimtimėmis). Tą jausmą bandysiu perduoti ir Jums.“

Kelios ištraukos iš skaitytojų komentarų „Literatūroje ir mene“. „Peleckis – vienas ryškiausių nūdienos publicistų. Nepaprastai įdomios ir turiningos jo apžvalgos.“ (2011-03-19) „Peleckis – šaunuolis. Jo apžvalgos labai įdomios ir reikalingos.“ (2011-01-30) „Puiki apžvalga. Labai daug ir naudingo sužinojau. Ačiū.“ (2011-01-14) „Perskaitęs pristatymus užsinerėjau perskaityti visas tris knygas“, – skaitytojo vertinimas, užrašytas 2010-10-17. „Mitus sugriaunantis straipsnis. Ryte prarijau. Ačiū“, – dar viena padėka (2010-10-05). „Recenzijose išvelgiu įdomų tyrimo rakursą – Mindaugas tarsi klausia, iš kur autoriams atsiranda tokios mintys ir idėjos, kurių sprendimas įpainioja skaitytoją dar į didesnius keblumus. Ar knygos yra savarankiški meno reiškiniai, kuriuos būtina aiškinti, interpretuoti? Ar autorių knygos visada atviros ir nuo skaitytojų nieko neslepia? Mindaugo apžvalgos nesiekia užbaigtos sintezės, bet paskatina domėtis, skaityti. Visada laikiu Mindaugo recenzijų, jos įdomios, spontaniškos, ženiškos – tik vienas kirtis, bet jis visada „mirtinas“ ir pilnas gyvybės.“ (2010-09-27) „Pagaliau negailestingi kritikai prasitarė, netyčia išsidavė – tekstai per daug nugludinti (sutinku), knygų pristatymai lakoniški, informatyvūs, tokie jie yra ir tokie jie turi būti.“ (2010-03-08) „Mindaugas pristatė tikrai įdomias ir vertas išskirtinio dėmesio knygas.

Manychiau, garbingos praeities tyrinėėjai padės lietuvių tautai pakilti iš letargo ir sukurti aiščių dvasios imperiją.“ (2010-02-08) „Puikios knygų apžvalgos, matyt, todėl jos siutina uolius „komentatorius“, kurie neriasi iš kailio, norėdami kuo skaudžiau įgelti autoriui. Bet jie gėdingai pralaimi visas verbalinių šachmatų partijas ir tik žiauriai išduria save. Kindermatas šmeižikams.“ (2009-12-03) „Džiaugiuosi kiekviename LM numeryje skaitydamas recenzijas. Mindaugas nepanašus į tūlus knygų apžvalgininkus, autorius visada paprastas ir aiškus, jo straipsniai neturi jokios arogancijos, noro pigiai sublizgėti, pašjuripti, priblokšti. Tokios ir turi būti knygų apžvalgos, pavargome nuo mandrų komentarų. Ačiū, Mindaugai, sėkmės tau.“ (2009-11-17) „Džiugina Mindaugo erudicija, išprusimas, gebėjimas analizuoti, daryti drąsias išvadas. Sėkmės.“ (2009-08-16) „Puiki apžvalga, sudominanti su pristatomomis knygomis, surišanti su šių dienų aktualijomis.“ (2009-07-05).

Tarp skaitytojų vertinimų pastoviai kartojosi ir du-trys dūriai į širdį. Tačiau į juos tuoj pat reaguodavo tie, kuriems buvo kokti tokių anonimų rašliava. „Mindaugas pristato naujas knygas, o tūlas sk dirba juodą darbą. Seną kaip pasaulis.“ (2010-09-21) „Skaityčiau kultūros laikraštį internete ir nesuprantu, ką čia veikia tokio žemo protinio lygio komentatoriai, tiksliau vienas ir tas pats vilnietis IP 84.240.60.18? Kokią teisę jis turi tųjinti ir įžeidinėti straipsnio autorių? Ar nebėra visiškai elementaraus kultūringumo? Auga naujoji mankurtų karta, kuriai nužudyti šunį nieko nereiškia, ir kuri akivaizdžiai linkusi į nacizmą.“ (2009-11-23).

Niekada su sūnumi apie tai nesame kalbėję, niekada dėl to nesiguodė, tačiau akivaizdu, kad dėl anksti sustojusios širdies kalti ir tie, kurie vienokiu ar kitokiu būdu tyčiojosi, žinodami, jog nebus nubausti. Bjauriausia, kai netyčia sužinai, kad tarp tokių niekadėjų ne visi psichiniai ligonys, kai kas net mokslo vardu tituluotas, o ir draugu vadintas.

Nejučia imi ir pagalvoji – kam tokiam, kandančiam iš pasalų, knyga. Ar ne tokie pokaryje skundė savo kaimynus, kad šie atsidurtų tremtyje ar net lageryje? Kai kas iš tokių, be abejo, tapo ir specialiųjų tarnybų agentais. Taip lengva, taip paprasta suteikti sau didžiausią gyvenimo džiaugsmą dar niekada nebuvo – anonimiškai išreikšk save, ir... jau laimingas.

Kodėl nutrūko tos knygų apžvalgos? Gal todėl, kad atėjo laikas didesnę laiko dalį atiduoti moksliniams tyrinėjimams? O gal ir ne...

Juk be disertacijos, poezijos ir prozos kūriniių, žurnalistikos aktualiių dar darbuotasi ir prie televizijos serialo. O planuose buvo dar vienas scenarijus filmui, adaptuojant Ričardo Gavelio romaną „Vilniaus pokeris“; remiantis šiuo ir kitais rašytojo „Vilniaus ciklo“ kūriniais, bandyta ne tik perteikti vieną svarbiausių lietuvių literatūros kūriniių, bet ir kiek papildyti jį nūdienos aktualijomis, užuominomis, vizijomis, parodyti sovietinių laikų problematiką, epochą ir konkretaus žmogaus likimą joje.

Taip, Mindaugas buvo užsigimęs knygų žmogus, kokių ne tiek daug. Be to, dar ir bibliofilas, iš kelionių po platųjį pasaulį parsiveždavęs pačių rečiausių knygų. Per savo neilgą gyvenimą sukaupė tokią retų knygų kolekciją, tokią asmeninę biblioteką, kokią ne kiekvieno akademiko namuose surasi. Mindaugo svarbiausias turtas iškeliavo Žemaitijon, į jo protėvių, garsių Lietuvos bajorų Kaktavičių, žemę – didžiąją asmeninės bibliotekos dalį kaip dovaną priėmė žemaičiai bibliofilai. Plungės viešojoje bibliotekoje įkurtame Baltajame kambaryje – 1410 retų leidinių. Simono Daukanto bibliofilų klubo vadas Gintautas Černeckis nuoširdžiai rūpinasi Mindaugo atminimo įamžinimu, puoselėja erudito sukaupą lobyną, per jį skatina knygos mylėtojus pažinti save, pasaulio kultūrą, mokytis naujų kalbų, branginti savo gimtąją kalbą. Mažesnę Mindaugo bibliotekos dalį priglaudė vilniškė Pilaitės gimnazija; neatsitiktinai, nes pusė kūrėjo gyvenimo prabėgo Pilaitėje, Pajautos slėnyje, kaip poetiškai paskutiniajame rankraštyje savo gatvę įvardijo pats eilėraščių autorius.

Buvau gerokai nustebintas, gavęs dovanų leidinį „Gyvenimas tarp knygų“ (leidykla „Dvi Tylos“), kurioje Mindaugui neatsirado vietos. Gal dėl to, jog jam svarbiausia buvo kūryba ir darbas, darbas, darbas iki išsekimo. Tarsi žinodamas, kad lemta išlikti amžinai jaunu, dirbo negailėdamas savęs.

2008-ųjų pradžioje stojant į Lietuvos rašytojų sąjungą savo rekomendacijoje Kornelijus Platelis pažymėjo: „Imponuoja platus M. Peleckio išsilavinimas, interesų ratas, nesenkantis žingeidumas.“ O antros rekomendacijos autorius Alvydas Šlepikas, akcentavęs stebėtiną autoriaus kūrybinį augimą, pasidžiaugė, kad „jis netapo dar vienu „vunderkindu“, kurio gabumai subrendus kažkur pranyksta“ (Mindaugas debiutavo būdamas 13 metų knyga „Vienaragis“, kuri pateko į „Lietuvos rekordų“ knygą kaip jauniausio Lietuvoje autoriaus knyga).

2023-ųjų liepą Mindaugas buvo nominuotas Vaižganto premijai. Pristatant jį, be kita ko, pažymėta: „Labai svarbi M. Peleckio misija viešojoje erdvėje buvo jo prieš 12 metų sukurtas portalas „Radikaliai“ puoselėjimas. Tai, kaip reta Lietuvoje, labai inteligentiška erdvė. Lyg ir tas pats, kaip kituose kultūriniuose portaluose, bet pagrindinis skirtumas didžiulis: apsilankęs „Radikaliai“, visada jautiesi pakylėtas, o ne apsiteršęs.“ Be to, „visus tuos 12 metų Mindaugas dirbo nemokamai, niekada niekieno neprašė finansinės paramos. (...) Gyvas būdamas nesulaukė iš kolegų net menkiausio pripažinimo; gal todėl, kad nebuvo landus, niekada ir niekur neprimindavo apie save, nereikalavo dėmesio, nors ir kaip poetas, ir kaip publicistas, kaip eseistas, kaip prozininkas tikrai lenkė ne vieną kolegą, pelniusį net Nacionalinę premiją; buvo tikras knygų žmogus, ne kovotojas, ne savimyla.“ Įdomus buvo iš rašytojų ir žurnalistų sudarytos komisijos sprendimas: kadangi tik du pretendentai pristatyti premijai, pažaisdami tradiciją, nutarė... dar mėnesiui pratęsti rekomendacijų priėmimą. Tuo ir iš paties Vaižganto, ir iš teisėtų nominantų akivaizdžiai pasityčiodami. Na, o premija, žinoma, buvo paskirta pavėlavusioms asmenybėms.

Recenzijoje, skirtoje romanui „Titano sirenos“, yra ir tokia eilutė: „Nežinau, kuri K. Vonneguto knyga geriausia. Ne visas skaičiau (kuo džiaugiuosi – bus kuo pasilepinti senatvėje).“ Deja... Tačiau ir išlikti amžinai jaunu ne kiekvienam lemta.

Leonas Peleckis-Kaktavičius

ASMENYBIŲ GALERIJA

ASMENYBIŲ GALERIJA

„KOLEGOS RAŠYTOJAI MAN ATVIRAI DEMONSTRUOJA PRIEŠIŠKUMĄ“

Jurga IVANAUSKAITĖ – žinoma rašytoja, dailininkė. Nemažiau populiaru ir kaip keliautoja. Jos įgytieji išpūdžiai, patirtis tokie netradiciniai ir stiprūs, kad vilioja, užburia, verčia patį gilintis, siekti rizikuoti.

Kaip rašytoja Jūs žinoma jau ganėtinai seniai – išleista dešimt knygų. O kaip tapote keliautoja?

Jei kalbėti rytietiška terminologija, tam turbūt pribrendo mano karma. Maždaug prieš dvidešimt metų pirmą kartą pamačiau Tibeto vaizdus „National Geographic“ žurnale. Tai buvo Potala, kažkokie Lhasos peizažai. Tada mane apėmė neapsakomas nostalgijos jausmas. Aš dažnai svajodavau apie tą šalį, kaip apie kokią Šambalą ir visą laiką maniau, kad kada nors į ją nuvažiuosiu, kas beatsitiktų, nors tada dar buvo Sovietų Sąjunga ir bet kokios kelionės atrodė nerealios. O kai Lietuvoje apsilankė Jo Šventenybė Tibeto Dalai Lama, ir aš jį pamačiau Katedroj, labai aiškiai suvokiau, kad tai – žmogus, paskui kurį dabar seksiu. Berods 1993 metais, sužinojusi, kad jis lankosi Buriatijoje, nuvažiauvau ten. Buriatijoje buvo daug lamų iš Dharamsalos, kuri yra Indijoje ir kuri yra dabartinė Dalai Lamos gyvenimo vieta. Ten išdrįsau kažkieno labai nedrąsiai paklausti, ar apskritai įmanoma atvažiuoti į Dharamsalą. Neabejojau, kad išgirsiu „Ne“, bet išgirdau „O kodėl ne? Sėskit ir važiuokit“. Pirmą kartą ten nuvykau prieš ketverius metus. Paskui tapo savotiška ir manija, ir liga, ir mano nauju gyvenimo keliu. Antrąkart nuvažiauvau dešimčiai mėnesių į Indiją, į Himalajus. Šį kartą jau buvau metus. Kiekvieną kartą norisi vis daugiau ir daugiau ir būti ten kiek galima ilgiau. Tai jau tapo mano antraisiais namais.

Koks esminis skirtumas tarp Indijos ir Lietuvos, kodėl, pavyzdžiui, norisi ten grįžti? Kas labiausiai traukia?

Aš myliu ne tiek Indiją, kiek Himalajus ir budistinius arealus Himalajuose, kur gyvena tibetiečiai, ladakiečiai, sikimiečiai, nes mane domina ir pats budizmas, ir budizmo kuriama erdvė. Ji labai specifinė: tai – ir žmonės, ir vienuolynai, ir net kažkoks tai gamtovaizdis. Man atrodo, kad tai tarpusavy sąveikauja, kad Tibeto budizmas galėjo atsirasti tik Himalajuose ir būtent budizmas papildė tą kraštovaizdį ir pačią gamtą. Netgi dangus ten yra kitoks negu čia, ypač naktį.

Daugiausiai bendravote su tibetiečiais?

Taip.

Kuo tie žmonės skiriasi nuo mūsų žmonių, ar yra koks esminis skirtumas?

Vienas iš esminių dalykų, man atrodo, yra visiškai kitoks laiko supratimas. Kadangi tibetiečiai ir visi budistai tiki reinkarnacija, sielų persikūnijimu, veikia ne sielų, o subtilaus proto persikūnijimu po mirties, jie kiek kitaip suvokia ir šį gyvenimą, jo jokių būdu nelaiko vieninteliu. Jie turi kažkokį tęstinumą ir prieš akis labai platų horizontą. Antra vertus, tai išvysto atsakomybės jausmą. Be to, jų gyvenime religija tebevaidina labai didelį vaidmenį ir tai nėra virtę vien kažkokiu išoriniu ritualu. Tai – gyvybiškai svarbus dalykas jiems, ir kiekvienas žmogus, ne tik vienuoliai, labai daug skiria tam laiko ir asmeninės energijos. Net sapnuose jie stengiasi kažkokiu būdu atlikti budistinę praktiką. Trečias dalykas – gamta, kuri formuoja vėlgi visai kitokį gyvenimo būdą. Ten daug kas dar teka kažkokiu XIX amžiaus, gal netgi XV amžiaus ritmu, nes daugely kaimų ir vienuolynų nėra elektros, žmonės nėra matę televizoriaus, įvairių šiuolaikinės technikos stebuklų, to, ką ta technika suformuoja. Nėra pajutę nei tokio gyvenimo ritmo, nei tokio gyvenimo būdo. Skirtumų yra labai daug. Tuo metu, kai Lietuva ir lietuviai labai stengiasi eiti į Europą, ten šita aistra žmonės nėra apsėsti, jie veikia nori eiti į kokią nors Šambalą ar...

O kaip jie žiūri į vakariečius ar tiesiog į Jus, atkeliavusią ieškoti?

Vakariečių ten labai daug. Vakaruose, galima sakyti, yra mados dalykas nuvykti į Himalajus, turėti savo lamą, savo mokytoją. Ne paslaptis, kad daug kas dabar, daugelis iniciacijų, budistinių pašventinimų ir įvairių žymiųjų teorijų yra paprasčiausiai perkama už pinigus. Ir šiaip jau į vakariečius jie žiūri gan atsainiai – kaip į žmones, kurie yra labai skubantys, išsiblaškę, nervingi, isteriški, pernelyg emocionalūs. Daugelis lamų skundžiasi, kad vakariečiai, kurie atvažiuoja, lamą bando išnaudoti kaip kokį psichoanalitiką, jį užpuola su įvairiom savo depresijom, nelaimingom meilėm, kitom emocinėm problemom. Tuo tarpu tibetiečiai yra (ir budizmas to reikalauja ir siekia) daugelį tų kasdieninių emocijų nuslopinę, jie labai ramūs, labai išlaikyti žmonės, kažkuo panašūs į Himalajus.

Tačiau Vakarai turbūt visgi padarė Indijai, Nepalui savo įtaką?

Vakarai daro išorinę įtaką, ypač jauni žmonės mėgdžioja vakarietišką aprangą, gyvenimo būdą, klausosi vakarietiškos muzikos. Iš dalies kai kurios šalys, tokios kaip Nepalas arba Ladakas, gyvena iš turistų ir jie turi kažkaip prie turistų derintis ir kartais Nepalo sostinėje Katmandu arba Ladako sostinėje Leche ištisi kvartalai yra skirti tik turistams ir ten panašiau į Amsterdamą nei į kažkokią Rytų šalį.

Rytai vakarėja?

Deja. Man tai yra siaubinga.

Dauguma hipių savo laiku važiuodavo tenkintis narkotikais, kažkokios egzotikos žiūrėti. Tai tapo mada, bet...

Manau, kad hipiai irgi ieškojo būtent kitokios erdvės, kurios jau nebebuvu Vakaruose. Toji brutali energija atėjo ir į Rytus. Ir Ladakas, ir Nepalas nusiaubtos ir beveik sunaikintos. Yra dar likę kelios oazės, kurios vakariečių paprasčiausiai neįsileidžia, tai – Butanas ir Mustangas.

Tos šalys lieka uždaros vakariečiams visiškai?

Beveik taip, nes labai brangios vizos ir tie visi „dharmos bastūnai“, anot Keruako, ten paprasčiausiai negali patekti, o pačių turtingiausių ten netraukia.

Dauguma klajoja po Indiją ir Nepalą?

Taip.

Indija – tai šalis, kur daug įvairių tautų ir kultūrų, galima sakyti, civilizacijos lopšys, tibetiečiai į tremtį iškeliavo būtent į Indiją. Patys tibetiečiai kaip su Indijos kultūra susidūrė? Ar tai labai skirtingos kultūros?

Man rodos, labai skirtingos, nors, atvirai sakant, pačios Indijos beveik nemačiau. Stengiausi nuo Indijos lyg ir pabėgti, iš karto lėkti į savo budistinius kraštus, į Himalajus.

Į Indiją jie pateko dėl to, kad tai buvo vienintelė šalis, kuri sutiko suteikti jiems prieglobstį, tai – unikalus atvejis pasauly, kad viena šalis priimtų tūkstančius kitos šalies pabėgėlių, ten jų gyvenvietės nepaprastai didelės. Reikia turėti omeny, kad budizmas vis tik atėjo į Tibetą iš Indijos ir kurį laiką tie žmonės, kurie paskui tapo didžiaisais Tibeto lamom, važinėjo į Indiją, į didžiausius Indijos universitetus, kur iš jų buvo tyčiojamas kaip iš kokių laukinių siauraakių, čia nusileidusių kažkur iš kalnų ir bandžusių mokytis budizmo, kuris buvo laikomas labai aristokratišku sielos mokslu. Dabar yra atvirkščiai: Tibetas, tibetiečiai yra vieninteliai, išsaugoję tikrąjį budizmą ir būtent tantrinį budizmą, kurio daugiau niekur nėra likę.

Kas tai – tantrinis budizmas?

Tai – trumpiausias kelias, kuriuo galima pasiekti nušvitimą per vieną žmogaus gyvenimą, tai – samsaros pavertimas nirvana, žmogaus kūno pavertimas Dievo kūnu, pasaulio ir šitos tokios brutalių erdvės pavertimas tobula mandala. Ir tu tai darai paprasčiausiai transformuodamas savo protą.

Kuo ši religija skiriasi nuo krikščionybės, kokie pagrindiniai jos principai?

Tai labai plati tema. Kuo daugiau į budizmą gilinuosi, tuo jis man atrodo labiau neaprepiamas – kaip kosmosas, kaip visata, kaip daug visatų, nes budizmas mąsto būtent tokiom kategorijom. Budizmas man kol kas atsako į visus klausimus, į kuriuos atsakymų negaliu rasti kitose religijose – krikščionybėj, katalikybėj, gnosticizme, visur, kur, ieškojau. Manychiau,

kad budizmas labai lankstus, šiuolaikiškas, nes kai kurios jo teorijos sutampa su naujausiais astrofizikos atradimais, su psichoanalizės teorijom, įvairiais kitais dalykais, visišką atsakomybę perkelia vienam žmogui, vienam asmeniui. Budizmas nepripažįsta Dievo egzistavimo, tu esi vienas lauke karys. Tiek, kiek gali tavo protas, tiek tu gali, taip ir gyveni.

Budizmas kaip lanksti religija labai patraukli vakariečiams?

Taip, ji labai patraukli, nes joje beveik nėra dogmų, nėra nuodėmės jausmo suvokimo, tokios sąvokos kaip nuodėmė, visas nuodėmes gali pats su savim dirbdamas ir save tobulindamas, išpirkti. Ir nėra tokių dalykų, kurie šiuolaikiniam žmogui jau, nori nenori, yra sunkiai suvokiami, kaip, pavyzdžiui, pasaulio sutvėrimas. Ten Kūrėjo idėjos nėra, ten yra paprasčiausia evoliucijos teorija. Buvo kažkoks sproginimas, iš to sproginimo atsirado įvairūs kosminiai kūnai, paskui tuose kosminiuose kūnuose atsirado kažkokia gyvybė, paskui visa tai vėl žus ir bus kažkoks kitas, naujas etapas. Taip pat nėra pragarų, rojų, tokių dalykų, kurie šiuolaikiniam žmogui, ypač žmogui, kuris išaugo tokioj ateistinėj aplinkoj kaip mes, sunkiai suvokiami.

Ar budizmas įtakoja visą tibetiečių kultūrą, apima visą tikinčiojo dieną, gyvenimą, net buitį, kaip, pavyzdžiui, islamas?

Manau, kad taip, nes jie, pavyzdžiui, net neturi jokio pasaulietinio meno, nėra pasaulietinės literatūros, pasaulietinės poezijos, pasaulietinės dailės, jie net sunkiai suvokia tokius dalykus. Kažkada dariau interviu su Dalai Lama ir bandžiau jo apie tai paklausti. Jis pasakė: „Kodėl? Mes turime pasaulietinę kultūrą, pasaulietinius kūrinius, pavyzdžiui, mūsų papuošalus“. Vadinasi, net nesupranta žmonės to klausimo formulavimo. Panašumo su islamu nematau, nes islamas labai prievartinis, o budizmas – minkštas. Niekas nieko neverčia daryti, jų tiesiog kažkokia šiek tiek perkeista ir transformuota sąmonė. Iš tikrųjų budizmas užpildo visą jų gyvenimą nuo ryto iki vakaro, jogai, ir netgi vienuoliai turi kontroliuoti net savo sapnus.

Keletą metų keliavote po Indiją, Nepalą, Ladaką, Sikimą. Kas iš visų šitų kelionių paliko didžiausią įspūdį?

Praktiškai kiekviena diena didžiausias įspūdis. Labai daug skirtingų dalykų. Iš vienos pusės didžiausią įspūdį paliko įvairios tibetietiškos apeigos vienuolynuose, vienuolių šokiai, įvairūs išventinimai, kurie tęsiasi ištisom savaitėm ir kuriuose dalyvauja po tūkstantį žmonių. Antra vertus, galėčiau sakyti, kad didžiausią įspūdį padarė tos vietos, kuriose medituoja atsiskyrėliai, tų atsiskyrėlių veidai. Žmogus, kuris jau priartėjęs prie nušvitimo arba išėjęs anapus. Be galo didelį įspūdį daro patys Himalajai. Galiu į juos žiūrėti kiauras paras, nuo ryto iki vakaro ir per naktis, kaip į kažkokį dievybės veidą. Kartais Lietuvoje būtent apie tai svajoju, kad nieko daugiau nenorėčiau, tik turėti kažkokį namelį Himalajuose. Nei piešti, nei rašyti, tiesiog sėdėti ir žiūrėti į tuos kalnus, į dangų.

Užsiminėte apie piešimą. Girdėjau, kad piešėte mandalas.

Iš pradžių to griebiausi kaip savotiškos terapijos, pasiskaičiusi Jungo. Kartais pajuntu savy konfliktą tarp savo vakarietiško išsilavinimo ir požiūrio į pasaulį ir įvairių rytietiškų teorijų ir gyvenimo būdo, kurį bandau perimti. Kažkuriuose Jungo veikaluose perskaičiau, kad, esant vidiniams dvasiniams konfliktams, patariama piešti mandalas. Kad būtų ratas, rato centre kažkoks taškas, kad šitaip piešiant asmenybė nesutrupėtų. Tai bandžiau praktikuoti iš pradžių po pusvalandį ar po dešimt minučių kasdien, paskui į tai labai įsitraukiau, pradėjau domėtis pačia mandalų piešimo teorija, tibetietiška klasikine, pabandžiau susidraugauti su įvairiom dievybėm. Tibetietiškos meditacinės praktikos kartais reikia vizualizuoti dievybes, kartais aš jas tiesiog nusipiešdavau, kad būtų lengviau jas įsivaizduoti.

Piešėte tiesiog grynai sau?

Na, taip. Paskui kažkas pamatė tuos piešinius, man atrodo, Katmandu kažkokie draugai, ir jie pasakė: „Būtinai reikia daryti parodą“. Bet aš neturėjau jėgų jų tempti kuprinėje, parsiunčiau paštu į Lietuvą. Pagalvojau: „Jei jie pasieks Lietuvą, gal kažkam ir parodysiu“. Paskui ryžausi tą parodą padaryt, bet labai gailejausi šito savo žingsnio. Ir dabar negalvoju, kad jis buvo teisingas.

Ar apeigos užima didelį vaidmenį dvasiniame tibetiečių gyvenime, ar tai tik kažkoks priedas?

Tai praktiškai visas gyvenimas. Didžiuosiuose vienuolynuose nuo ryto iki vakaro atliekamos kažkokios apeigos. Teoriškai jos turėtų būti atliekamos meditacinėje būsenoje ir labai gilioje koncentracijoje. Dažniausiai to nėra, daugeliu atvejų iš to tėra likęs tik išorinis ritualas. Netgi patys tibetiečiai prisipažįsta, kad tie žmonės, kurie siekia dvasinio tobulėjimo, išeina iš vienuolynų į kalnus ir medituoja vieni. Bet apeigoms yra skiriamas milžiniškas dėmesys, jos yra fantastiškai įspūdingos.

Dauguma tibetiečių vienuoliai?

Anksčiau vienuoliai buvo didžioji tibetiečių visuomenės dalis, vienuolynuose būdavo po 10 000 žmonių, vyrų vienuolynuose dabar jų taip pat daug, bet jau ne tiek. Bet vis tiek vienuoliai daug kur dominuoja. Kadan gi jie rengiasi raudonais vyno spalvos drabužiais, gatvėje jų atrodo labai daug. Tarp jų labai daug jaunų žmonių.

O paprastų tibetiečių, ne vienuolių, koks jų gyvenimo būdas? Jie turėtų priminti kažkiek ir vakariečius.

Apie tibetiečius yra sakoma, kad jie be galo praktiški. Atsimenu, buvau prisiskaičiusi A. David-Neel, kad yra tokia magų ir mistikų tauta. Vėliau perskaitytas didysis mokytojas Padma Sambhava, atnešęs budizmą į Tibetą VIII amžiuje, sakė atėjęs su visa savo mistinio jogo patirtim galvodamas, ką daryti, kaip pritaikyti budizmą tokioj tautoj, kuri neįtikėtinai praktiška. Tada labai nustebau tai išgirdusi, bet dabar tuo įsitikinau, nes visos tibetiečių gyvenvietės Indijoje yra labai turtingos. Ten visada yra tvarka, ten nėra nei elgetaujančių, nei badaujančių, nei skurstančių. Tas pats yra Katmandu. Jie kažkokiu stebuklingu būdu sugeba puikiai susitvarkyti, įsikurti, įleisti šaknis, gerai, saugiai labai išmintingai gyventi.

Kaip keliavote? Kokios Indijoje kelionės sąlygos?

Keliaujant po Indiją, būtiniausias dalykas yra humoro jausmas ir geležinė kantrybė, ir, jeigu turi arba išsiugdai šiuos dalykus, paskui gali netgi patirti savotišką malonumą iš viso to, nes iš pradžių atrodo, kad patekai į kažkokį košmarišką chaosą ir tas chaosas turi visiškai jam vienam suvokiamus dėsnius, kurių tu negali suprasti, ir tai yra visose autobusų

stotyse, traukinių stotyse, visose transporto priemonėse ir tam tikra prasme tam reikia pasiduoti kaip kokiam džiazui, tiesiog atsiduoti tai tėkmei, niekuo jai nesipriešinti ir tada gali važiuoti nors iš vieno Indijos galo į kitą, ir skersai, ir išilgai.

Taigi, Himalajai nėra tokie jau nepasiekiami?

Ten tam tikra prasme yra įvairių ezoterinių doktrinų, kurios niekad nebus atvertos Vakarams, nors vakariečiai turi ir tokių iliuzijų. Bet fizine prasme jie yra pakankamai pasiekiami, prieinami, visur yra keliai, yra autobusai, ir tie, kas bando kurti mitus, kad tai iki šiol yra kažkokia neižengiama žemė, šiek tiek apgaudinėja.

O vienuolynai – tai uždara vakariečiams ar vis dėlto?..

Vienuolynai priima vakariečius, bet vakariečiai neištvėria juose, net patys didžiausi pasiryžėliai ir asketiškiausiai nusiteikę. Gyvenimas ten labai sunkus, sąlygos sunkios, vienoje celėje gyvena koks dešimt žmonių, jie keliai ketvirtą valandą, valgo labai prastą maistą, labai daug dirba. Darbas – dvasinis, mokosi labai daug tekstų mintinai, atlieka labai daug ritualų. Jie visą dieną įsukti į kažkokį magišką virsmą, kuris vakariečiui su visu jo skepsiu yra sunkiai suvokiamas. Ir dėl to Tibeto budizmas kartais nuvilia daugelį vakariečių, nes jis yra visai kitoks negu dzenas ir negu daugelis rytietiškujų doktrinų.

O kaip Lietuvoje jaučiatės Jūs, jau pripratusi prie šito jų gyvenimo ritmo? Svetima dabar nebe jiems, bet Lietuvai?

Na, taip, man Lietuvoje visada būna labai sunku aklimatizuotis ir fiziškai, ir dvasiškai, nors aš visą laiką stengiuosi kiek galima mažiau supriešinti Rytus su Vakara, kokius nors Himalajus su Lietuva. Iš tikrųjų čia vyksta visiškai kitoks gyvenimas, ir man kartais būna net keista, kai vienam pasauly tuo pačiu metu egzistuoja visiškai dvi skirtingos realybės.

O kaip budizmas žiūri į meną? Muziką arba dailę? Ar jis kaip islamas sako, jog tai nereikalinga dvasiniam tobulėjimui, ar kaip tik tai yra toleruojama?

Budizmas nelabai pripažįsta to meno, kuris yra pagimdytas kasdienių emocijų. O šiaip jie turi daug religinio meno, ir būtent religinis menas yra laikomas tam tikrais lyg ir kelio ženklais ar kažkokiom savotiškom

važiuoklėm, kurios padeda žmogui kelyje į nušvitimą. Tai yra ir tapyba, ir muzika, ir mandalos.

Tibetiečiai buvo ir iki šiol yra engiami kinų, Tibetas vis dar okupuotas ir netgi šiais, moderniais laikais Vakarai gana atsainiai žiūri į tai. Ar Vakarai vis dar nieko nedaro, kad Tibetas būtų išlaisvintas?

Deja, Vakarai vis aktyviau bendradarbiauja su Kinija, nes Kinija darosi vis stipresnė valstybė, ekonominis bendradarbiavimas su ja yra naudingas. O Tibetas – kalnai ir dykumos. Jie neturi nei naftos, kas galbūt galėtų sudominti Vakarus, nei jokių kitų naudingų iškasenų. Jie turi tik šešis milijonus gyventojų, užsiimančių dvasine praktika, kuri Vakarams yra vis svetimesnė ir svetimesnė, nes Vakarai labai sparčiai materialėja. Anksčiau turėjau kažkokių iliuzijų, kad galbūt atsitiks toks stebuklas koks įvyko su Lietuva, kad jinai dabar yra laisva, bet kuo toliau, tuo ir patys tibetiečiai turi vis mažiau vilčių. Jau dabar jie sako, kad galbūt yra gerai, kad jie žus kaip nacija ir kaip tauta šitaip, tai yra nuo kinų priespaudos, tam tikro kovoj, nei anksčiau ar vėliau bus suvalgyti vakarietiškos kultūros, vakarietiškos materialios civilizacijos, kaip vyksta su Lietuva, mano manymu.

Tibetiečiai tiesiog pasiduoda laiko tėkmei?

Kadangi vienas iš pagrindinių budistinių principų yra nežudymas ne tik žmogaus, bet ir gyvulio, tai kažkokia fizinė kova atkrenta tuoj pat. Antra vertus, jie turi karmos teoriją ir yra įsitikinę, kad, jei šitaip atsitiko su Tibetu, vadinasi, taip turėjo atsitikti. Ir jeigu ta karma bus apvalyta, o ją apvalyti galima būtent dvasinėm praktikom, tai laisvė yra įmanoma. O jeigu laisvė nėra įmanoma, na, tai yra mirtis. Jie irgi pripažįsta, kad viskas turi pabaigą ir kažkaip į tą pabaigą nežiūri taip labai dramatiškai kaip vakarietiškos tautos.

Kuo skiriasi žmonių tarpusavio santykiai Lietuvoje ir Indijoje? Juk ne tik religijos, bet ir jų kasdieninis bendravimas turėtų iš esmės skirtis.

Žmonės nepaprastai draugiški, jie turi kažkokios ypatingos šilumos. Aš aurų nematau, bet jie skleidžia aplink save kažkokį be galo šiltą, šviesų

lauką. Manau, kad taip yra dėl to, kad vis tik gyvenimo ir buities sąlygos yra nepaprastai sunkios ir tokiose sąlygose tikrai pajunti, kad vienintelė vertybė yra būtent ta žmogiška šiluma, apie kurią byloja ir budizmas, ir induizmas. Yra netgi kitokia bendra minios nuotaika, bendra minios aura, nes žmonės beveik visą laiką šypsosi, akių kontaktas labai šiltas. Aš prie to labai pripratau. Todėl Vilniuj, nemoku net to apibūdinti, išėjusi į gatvę, pirmom dienom paprasčiausiai bijojau. Bijodavau pakelti galvą, ėjau nudelbusi veidą į žemę, nes praeivių veiduose buvo tokia išraiška, kurios aš nenorėjau matyti. Labai vengiau akių kontakto, ką šiaip jau labai mėgstu. Aš nežinau, kas tai yra, man atrodo, kad čia žmonės tiesiog nenori būti geri vienas kitam, nenori būti, ko gero, laimingi. Daugelis siekia materialinių dalykų, o kas iš tikrųjų ta laimė, mažai kas galvoja.

Manote, jog tokius skirtingus, šiltesnius, nuoširdesnius žmonių santykius įtakoja budizmas ar galbūt kažkokios senovinės tradicijos?

Manau, kad tai vis tik įtakoja religija ir ta religija yra genuose, yra kraujuje ir tai yra toks pat natūralus dalykas, kaip tai, kad žmogus kvėpuoja. Vakaruose šito beveik nebelikę.

Tačiau yra ir tamsioji pusė, nepaisant to, jog ten žmonių santykiai kur kas šiltesni negu Lietuvoje arba Vakarų Europoje?

Tamsioji pusė – tai visiškas buitinis chaosas, baisi netvarka, visur plytinys siaubingi šiukšlynai, nesugebėjimas su niekuo išsiaiškinti, kada ateis autobusas, kada atvyks traukinys. Antra vertus, tai taip pat yra skurdas. Yra žmonės, mirštantys iš bado gatvėse. Juo labiau, kad daugeliui elgetavimas ir buvimas luošiu yra profesija, nes yra ištisi kaimai, kur vos gimę vaikai suluošinami tam, kad paskui galėtų elgetauti. Kai visa tai matai, be abejo, pajunti savotišką tamsiąją pusę. Paskui, kai kyli aukštyrą į kalnus, skurdo ir luošų nebelieka. Bet sakoma, kad ten yra daug juodosios magijos. Man su ja neteko susidurti.

Rytuose labiau sutirštintos priešingybių spalvos, labiau krenta į akis blogis ir gėris?

Ir spalvos sutirštintos, ir gyvenimas neapsakomai pilnakraujis. Kai grįžtu, man čia viskas atrodo pilka ir lyg ir kažin koks sulėtėjęs ritmas – ne

tas išorinis, nes žmonės visi čia labai skuba, bet paties gyvenimo intensyvumo. Čia jo kaip ir nėra, vidinio gyvenimo intensyvumo.

Atidarant parodą M. Mažvydo bibliotekoje sakėte, jog esate „pradedanti psichonautė“. Kaip tai galėtumėte paaiškinti?

„Psichonautas“ – terminas, kurį pirmas, man atrodo, pavartojo tibetologas Robertas Thurmanas. Jis sakė, kad visa Vakarų kultūra plačiaja prasme – Vakarų civilizacija – vis tik dabar jau yra nukreipta į išorinius įvairius tyrimus – kitų planetų, į skrydžius, į Mėnulį, jis susijusi su kosmonautais, astronautais ir panašiais personažais. Tuo tarpu Rytuose, o ypač Tibete, visos žmonių pastangos buvo nukreiptos į vidų, į žmogaus dvasinį gyvenimą ir jo įvairius ir kartais pačius neįtikinamiausius dvasinius sugebėjimus. Tibeto jogus ir vienuolius, ir tuos, kas seka Tibeto dvasinėmis doktrinomis, jis vadina „psichonautais“.

Sekate budizmu ne tik kaip religija, kaip kažkoku gyvenimo būdu, norėtumėte ir savo ateitį susieti daugiau su Rytai?

Be abejo, aš apie tai svajoju. Bet yra visokių daug „bet“. Gyvenimas nėra fantastinis filmas, vien norų dažnai neužtenka. Nors galbūt kaip tik norų ir užtenka, aš kartais galvoju, kad tas noras tampa kažkokia energija, kuri gali kataplaukti tas erdves, apie kurias svajoji.

Viename interviu minėjote, kad nebenorėtumėte rašyti, nes sunku išreikšti žodžiais tai, ką mąstote arba jaučiate. Ar dar žadate kažką rašyti, išskyrus, tarkime, straipsnius?

Kai grįžtu Lietuvon, tai yra vienintelė mano veiklos sfera, turiu kažkuo užsiimti, ir rašau. Kol kas dar noriu skleisti informaciją ir žinias tiek apie Tibetą, tiek apie tibetiečius, tiek apie Tibeto budizmą, bet rašyti kažkokią prozą ar grožinę literatūrą manęs visiškai nebetraukia. Ir būtent dėl to, kad man nebeįdomu sugalvoti siužetus arba herojus. Antra vertus, tikrai yra žodinis suvokimo lygmuo ir yra kiti lygmenys, kurie yra anapus žodžių.

Kažkada vienoje knygoje rašėte, jog tibetiečių humoro jausmas itin subtilus. Gyvenimo džiaugsmas išreiškiamas humoru?

Tai yra žmonės, kurie labai daug juokiasi. Galbūt tai sąlygoja ir tai, kad jie į šį pasaulį žiūri ne taip labai rūsčiai ir rimtai, o kaip į savotišką sapną,

savotišką iliuziją. Kartais patys į save ir savo pastangas stengiasi pažiūrėti iš šalies. Daugelis dalykų, žinoma, gali pasirodyti juokingais, kai į visa tai pasižiūri lyg iš kokio paukščio skrydžio. Vakaruose yra viskas baisiai sureikšmintą, viskas labai rimta, ir politikų pastangos, ir rašytojų, ir dvasininkų. Kiekvienas visa tai tempia kaip kokį Sizifo akmenį. O Rytuose patys didžiausi jogai, dėstydami kokią nors rimtą teoriją apie nušvitimą, staiga gali prapliupti užkrečiamu juoku. Itin dažnai tai daro pats Dalai Lama.

Kitaip tariant, Rytų jogai ir išminčiai žiūri į pasaulį kur kas šviesesniu žvilgsniu ir galbūt vakariečius netgi laiko vaikais, tokiais lyg ir nesubrendusiais žmonėmis?

Yra labai įvairių. Aš sukėliau begalinį susidomėjimą įvairių ekstrasesnų, parapsichologų ir tokių pusiau pamišėlių tarpe, mane tiesiog stabdo gatvėse, užduoda keisčiausius, neįtikinamiausius klausimus. Na, o kolegos rašytojai man tiesiog atvirai demonstruoja priešišumą. Bene labiausiai džiaugiuosi, kad susidomėjimas mano veikla pastebimas tarp jaunų žmonių, tame aš matau prasmę.

1998

„LIETUVOJE VISGI ESU BARDAS“

Penkiasdešimtąjį gimtadienį Budos kareivis Paulius NORMANTAS sutiko Everesto bazilinėje stovykloje. „Dabar, kai man 50 metų, esu labai dėkingas Viešpačiui, kad man dovanojo šią, o ne kitą porą akių“, – sako jis. Tai, ką pamatė P. Normanto akys ir užfiksavo jo fotoaparato objektyvai, per penkiolika metų parodose stebėjo ir tūkstančiai įvairiausių kraštų gyventojų – bulgarų, austrų, švedų, indų, suomių, airių, vengrų, kinų, ukrainiečių, lietuvių. 1990 metais Vengrijoje anglų kalba buvo išleista pirmoji fotografo knyga „Išdžiūstantys šaltiniai“ („Vanishing Sources“), išsamiai vaizduojanti įvairių finougrų tautų gyvenimą. 1994 metais Suomijoje anglų kalba išėjo antrasis P. Normanto fotografijų albumas „Nenugalėti Amdo tibetiečiai“ („The invincible Amdo Tibetans“), kuriam pratarinę parašė pats Tibeto dvasinis vadovas XIV Dalai Lama. Šią knygą galima įsigyti net prestižiniuose Amsterdamo, Paryžiaus, Berlyno knygynuose. 1999 metais „Vagos“ leidykla išleido pirmąją P. Normanto knygą lietuvių kalba „Budos vaikai“, ji – apie keturias Himalajų tautas ir tautėles. Vengrijoje ruošiamą knygą apie garsų vengrų etnologą A. C. De Kőrösi (1784-1842), kuris iš šios šalies pėsčiomis nukeliavo į Tibetą ir vienas pirmųjų Europoje tyrė tuomet dar nežinomo krašto kultūrą bei kalbą. P. Normantas, rinkdamas medžiagą šiai knygai, aplankė žymiausius Tibeto vienuolynus, kuriuose gyveno A. C. De Kőrösis. Per dešimtmetį Aziją pamilęs fotografas surengė per dešimt ekspedicijų į Tibetą, Nepalą, Pakistaną, Mustangą, Tailandą, Kambodžą, Kiniją, Kurilų salas, Kamčiatką.

Praėjusių metų gruodyje P. Normantas į Lietuvą grįžo vėl iš tolimos kelionės, šįkart – po Mustango karalystę Nepale.

Apkeliavote gausybę šalių. Kokias dar vietas norėtumėte aplankyti?

Paminėčiau tris vietas. Tai būtų Kančendzongos regionas, K3, vadinama trečiąja viršukalne pasaulyje, kurią esu fotografavęs tik iš Indijos pusės. Iš Nepalo pusės lengviau eiti į trekingą. Taip pat domina Manaslu – labai uždaras regionas prie Tibeto sienos. Kadangi Nepalas labai ilgas – virš tūkstančio kilometrų – visos nuostabios vietos ribojasi su okupuoto Tibeto teritorija: tiek Mustangas, kuriame buvau 1997 metais, tiek Dolpo, kur

buvau 1998 metų vasarą, tiek ir Everestas, kurio pusė viršūnės priklauso Nepalui, o kita pusė – okupuotam Tibetui. Trečioji vieta – Simikoto rajonas netoli švento Kailašo kalno, kurį esu apėjęs 1994 metais ir dirbęs ten keletą dienų. Taigi, įdomiausi būtų šie šiaurės vakarų Nepale esantys deimantai, labai atkampios vietos, į kurias sunku pakliūti. Na, o pati brangiausia ir gražiausia karalystė Nepale – Mustangas.

O Butanas?

Į Butaną nesėkmingai bandžiau įeiti 1994 metais per Butano ambasadą Nju Delyje. Nepadėjo net pažįstamų indų profesorių prašymai – į Butaną manęs vieno neįleido. Beje, Butanas – pati brangiausia valstybė pasaulyje. Viena para šioje karalystėje kainuoja 240 JAV dolerių. Jei pirksi penkių dienų kelialapį, ničnieko nepamatysi: parodys aerouostą, centrinį viešbutį, vaikų darželius, kilimų fabrikus, centrinės stupos sostinės centre, kurias, būdamas laisvas, ir taip galėtum apeiti. Per dvi savaites jau šį tą būtų įmanoma pamatyti. Butanas mane labai domina, tačiau Butano turizmo departamentas tyčiojasi iš viso pasaulio žmonių. Nedaug kas gali įpirkti ilgesnį nei savaitės kelialapį, o per tą laiką važiuojama ratais apie sostinę. Paskui esi išmetamas iš šalies, nepamatęs nė vienos įdomesnės vietos.

Galbūt jie tiesiog nori išsaugoti savo kultūrą?

Na, taip, bet negarbingai... Kam tada tokios kainos ir reklama? Tik patyręs žmogus ten gali suprasti, kad iš jo tyčiojamasi. Kai paprasčiau pagalbos savo projektui Butano ambasadoje Nju Delyje, mane rytietiškai klastingai pagyrė, pasveikino su įdomiom mintim, pasiektais rezultatais, pažadėjo duoti vizą, tačiau po mėnesio laukimo atėjo neigiamas atsakymas.

Šiais metais planuojate išvažiuoti į Birmą ir Laosą. Kokių turite sumanymų?

Manau, kad gal žiemą ten ir išvyksiu. Planuoju tęsti budizmo tyrinėjimą per fotografo objektyvą. Noriu turėti kuo pratęsti savo kolekciją ir, kol būsiu gyvas, tuo ir užsiimsiu. Šį ciklą pradėjau Tibete prieš dešimt metų ir tikiusi, kad dar dešimt metų galėsiu šia tema dirbti.

Jūs – žemaitis?

Taip. Gimiau 1948 metais prie Papilės piliakalnio. Keturi kilometrai nuo jo yra toks Kalviškių kaimas. Abu tėvai buvo mokytojai. Keturias klases baigiau Kalviškių kaimo mokykloje. Tėvukas, bėgdamas nuo tremties, apsigyveno prie Joniškio, kuriame gimė mano brolis. Po to grįžome į Vieکشnių miestelį Žemaitijoje, kur gavome butą profesorių Biržiškų name. Nuo 1959 iki 1965 metų mokiausi Vieکشnių vidurinėje. Po to – Kaunas, kur keletą metų mokiausi Politechnikos instituto Mechanikos fakultete. 1971 metais, trečiame kurse, persivedžiau į Vilniaus universitetą, jame pradėjau mokytis prekybos ekonomikos, baigiau 1974-aisiais. Pagal paskyrimą apie metus po baigimo pradirbau Kėdainių prekybinės bazės direktoriaus pavaduotoju, tuomet – tiesiu taikiniu į Abchaziją, kur prasidėjo kelionė po sąjungą, trukusi penkerius metus. Iki tol studijuodamas buvau nuvykęs tik į Taliną, Rygą ir Leningradą. Į pirmą didelę kelionę išvykau 1975 metų rudenį, o į Lietuvą grįžau 1980 metais. Pradėjau nuo Abchazijos, o baigiau Kurilų salomis. Tame laikotarpyje, 1977-1978 metų žiemą, buvau ir kalnų Altajuje, kur dar su dviem lietuviais raižiau kedrą. Kaip Džeko Keruako bestselerio „Kelyje“ herojai, šios kelionės metu žiemą gyvendavau pietinėse respublikose, o vasarą – šiaurinėse, pavyzdžiui, Jakutske, kur prie Kolymos net dirbau profesionaliu žveju. Taip pat gražus periodas buvo aštuoni mėnesiai Samarkande, kur, dirbdamas laborantu, pramokau daryti spalvotą fotografiją. Vienas lietuvis, neblogas fotomenininkas, paprašė, kad jį paimčiau į šią kelionę. Taigi, kartu Samarkande darėme ir reklamas, ir buitines fotografijas. Tiesa, beveik visą vasarą esu gyvenęs ir dirbęs Sachalino saloje, buvau ir už Vladivostoko – Nachodkos uoste, kur apie šešis mėnesius dirbau krepšinio treneriu – treniravau prekybinio uosto krepšinio komandą.

Pakeitėte keletą darbų. Kada pradėjote fotografuoti?

Rimtai – tik 1980 metų pavasarį grįžęs į Lietuvą. 1977 metais Samarkande fotografija manęs „neužkabino“.

Į kokias keliones vykote vėliau?

Beveik trejus metus gyvenau Nidoje, ten pradėjau fotografuoti. Iš Nidos patraukiau fotografuoti į kalnų Altajų, kur buvau pusantro mėnesio. Po to – į Kurilų salas. 1982 metais Nidoje vedžiau vengrę. Negavęs leidimo

persikelti gyventi į Vengriją, išvykau į Tiumenės sritį prie Obės upės, kur gyvena chantų-mansių tautelė, artimiausi vengrų giminaičiai. Buvau poroje chantų rezervatų, ten praleidau apie du mėnesius. Sužinojęs, jog gimė sūnus, viską mečiau, grįžau į Lietuvą. 1983 metų rudenį išvažiavau gyventi į Vengriją. Kiekvieną vasarą kur nors išvažiudavau, pavyzdžiui, 1984 metais Totorių autonominėje srityje fotografavau mordvius ir udmurtus. 1987-aisiais per tris mėnesius apvažiavau dar šešias finougrų kalbų tautes. Tada užbaigiau medžiagą pirmajai savo knygai. Tuomet vis dažniau lankydavausi ir Lietuvoje. 1989 metų vasarą per Šiaurės Kiniją pirmą kartą pavyko patekti į Tibetą. Aplankiau dideles šiaurinio ir rytinio Tibeto dalis, žymiausius vienuolynus. Iš viso ši kelionė truko apie tris mėnesius, iš kurių daugiau nei porą praleidau Tibete. Beje, tos pačios kelionės metu Šiaurės Kinijoje fotografavau vengrams giminingą ungurų tautelę.

Kiek pinigų išleisdavote savo kelionėse?

1989 metų kelionei po Šiaurės Kiniją ir Tibetą turėjau labai mažai pinigų, todėl nepavyko pabūti ilgiau. Per keletą metų Tibetas smarkiai pabrango – 1989-aisiais mėnesį buvo galima ištempti su koku šimtu dolerių, o dabar jau reikėtų tūkstančio. Su tokiais pinigais Indijoje arba Nepale gyventum kaip lordas. Kitos Azijos valstybės, pavyzdžiui, Tailandas, Kambodža – taip pat pigios. Šiose šalyse maistas nebrangus, naktis atskirame kambarėlyje – du-keturi doleriai. Išskyrus šiaurinę dalį, Pekiną bei Tibetą, Kinija taip pat nėra brangi, turistams iš Vakarų sugalvota nemažai įvairių atrakcijų. Jei iš Tibeto išveži kokią nors informaciją, net jei esi žurnalistas ar fotografas, turi solidžiai užmokėti. Kinijoje nieko nėra už dyką.

Ar važiuodamas į Rytus specialiai mokėtės kalbų?

Mokykloje mokiausi vokiečių kalbos. Vengrų kalbą išmokau savarankiškai per dvejus metus. Angliškai išmokau Indijoje, kai nusprendžiau nebesimokyti tibetietiška, nors bandžiau – pirmosios ekspedicijos metu, 1989 metais. Buvau išmokęs keletą šimtų žodžių, o 1994-aisiais, antrą sykį nuvykus į Tibetą, tam tiesiog nebebuvo laiko. Himalajuose kas antras-trečias turistai – vokiečiai arba šveicarai, todėl susikalbėti nebuvo sunku.

Minėjote, kad Jums Žemaitija – antri Himalajai. Koks ryšys tarp Žemaitijos ir Himalajų?

Ta – šiek tiek metaforiška. Kodėl, pavyzdžiui, žemaičiai prie karsto gieda „kalnus“? Man tai sukėlė tam tikrą asociaciją ar viziją. Visgi žemaičiai, kaip ir tibetiečiai, neįveikti kinų, be to, tai – Šiaurės gyventojai. Žemaičiai panašūs į tibetiečius savo mentalu – darbštumu, prisirišimu prie žemės. Logiškai jų lyginti, žinoma, negalima, tai – daugiau poetiškos paralelės.

Kaip gimė idėja fotografuoti nykstančias tautas?

Ne aš jas pasirinkau, galbūt jos mane, o gal angelas sargas su Dievo nurodymu nukreipė. Ši idėja kilo pirmosios kelionės pas chansius metu. Tada jų buvo apie aštuonis tūkstančius, dabar – gal tik šeši tūkstančiai.

Prieš keletą metų minėjote ir tautelę, neva suprantančią lietuviškai.

A.Poška labai plačiai kalbėjo apie baltų tautelę, kurios yra apie 30 000 žmonių. Baltistane, Šiaurės Pakistane. Du kartus buvau Baltistane ir, kad nebūtų jokių abejonių dėl kalbos, atvežiau diktofoninį dviejų valandų įrašą. Ž. Markevičienė, Maskvoje baigusi urdu kalbą, šį įrašą šifravo ir nieko bendra su mūsų kalba nerado. Juostelė atiduota Literatūros institutui, tačiau, kiek buvo tyrinėta, nieko panašaus į lietuvių kalbą neaptikta.

Koks Jūsų santykis su religija?

Būdamas Romos kataliku be budizmo – minkštos, „geltonos“ (geltonkepurių Tibeto lamų) religijos – irgi negaliu apsieiti. Nuvykęs į Rytus, nesilankstau, neimprovizuojau, nemeluoju, kad esu kažkiek budistas, tačiau, būdamas tokiuose energetiniuose taškuose kaip septintame ar devintame amžiuje statytos Tibeto šventyklos, tiesiog esi pajungiamas. Kadangi nesu kokia davatkėlė ar katalikas fanatikas, tam nesipriešinu ir puikiai pasikraunu informacija, energija bei džiaugsmu. Kitaip tariant, tuomet mane, pašeria“. Tai yra nuostabu. Paskutinis toks geras etapas buvo 1997-1998 metų žiemą Tailande, kai išvažiuojant iš senosios sostinės šventykloje mane ir mano amuletus pašventino lamos. Tokiais atvejais ateina šviesa, tikėjimas savo misija, ateitimi – kitu gyvenimu. Dabar man tokių ryškių klodų trūksta – jau metus nebuvau šiame energetiniame-re-

liginiame egregore, todėl jaučiuosi pavargęs. Jei ten atsiderčiau, net daug fotografuodamas per keletą dienų atsigaučiau, pailsėčiau.

Kas yra egregoras?

Tai – energijos laukas. Lietuvos egregoras dabar yra destruktivus, nes lietuviai nori, kad jis būtų žudantis. Visų lietuvių laukų suma, grubiai tariant, ir yra tas egregoras. Aišku, jis nėra visai neigiamas, nes Lietuvoje taip pat yra šviesių ir šventų žmonių, tačiau nuo kokių 1996 metų jų procentas smarkiai mažėja. Sąjūdžio metu tokių žmonių kiekis buvo kur kas didesnis, todėl, vos vos praliejus kraują, buvo pasiekta laisvė iš tokio žiauraus ir galingo okupanto kaip Rusija. Dabar absoliuti dauguma lietuvių, apart atskirų žmonių – procento nenorėčiau įvardinti, bet jis nedidelis, – stengiasi eiti žemyn. Blogai yra dėl to, kad mums padeda ir Europa.

Minėjote, jog nekenčiate Europos. Kodėl?

Europos diktavimai, pavyzdžiui, bankų ar ekonomikos srityse, palankūs tik jai pačiai. Europa apako dar prieš trisdešimt metų, todėl dabar orientuojamasi į Paryžių, o ne, sakykime, į Tokiją ar Lhasą. Deja, lietuviai, būdami sudėtingoje ekonominėje situacijoje, egregorą laužo, keičia. Tikiu, kad Lietuva vėl atgims, bet ne anksčiau nei už dešimties-penkiolikos metų, kai egregoras užsilopys, žmonės vėl atras dvasinę pusiausvyrą, pasuks Dievo, šviesos, o ne pinigų, smaugimo, pavydo linkme. Apie Lietuvą dabar esu realios nuomonės, tačiau nesu pesimistas – tikiu, kad tam reikės labai daug laiko.

Ką manote apie Apokalipsę?

Kaip Romos katalikas mąstau apie paskutinį teismą, tikiu, kad jis bus. Ne tik nuo mūsų neigiamų veiksmų, bet ir nuo Dievo priklausau, kada ateis ta jo bausmė. Be abejo, tai atsitiks. Manau, jog mes gyvename labai sunkiu metu. Žemė serga nuo mūsų tyčiojimosi iš jos. Apskritai aš tokiais dalykais nesidomiu. Epizodiškai kažką nugirdęs, pamąstau apie savo informacijos kanalus, pasitikrinu, tačiau gilintis – burti Taro kortomis ir taip toliau – neturiu laiko.

1994 metais teigėte, jog Jus domina tik tiesa, nes tiesa yra Dievas. 1875 metais Teosofijos draugiją įkūrusi E. P. Blavatskaja teigė, jog nėra aukštesnės religijos už tiesą. Ar Jūs pažįstamas su jos kūryba?

Pažįstamas. Deja, ne asmeniškai su ja, nes jos nebėra. Kapitaliai jos veiklą neišstudijavau, tačiau, kadangi galiu energetiškai pabendrauti ir su mirusiaisiais, ir su gyvaisiais – turiu tam tikrų technikų, galiu teigti, jog Blavatskaja man labai artima. Kartais nebūtina skaityti kokią rimtą veiklą, o pakanka paimti knygą į rankas ir pasižiūrėti, ką jinai šneka. Net nevartydamas puslapių žinai, ar tos knygos autorius neblefuoja, ar yra „švarus“. Vėliau, pasiėmus porą-trejetą dienų atostogų, galima viską perskaityti. Užtenka pamatyti kai kurių rytiečių guru – vardų šį kartą neminėsiu – portretus, ir iš karto iškyla abejonės. Kadangi kyla klausimai, su tais guru stengiuosi nebendrauti. Esu tikras, kad jie ne man skirti, kad neturėčiau būti jų mokiniu, todėl domiuosi kitais guru.

Kokie guru imponuoja?

Rekomenduočiau bulgarų kilmės. O. M. Aivanhovą. Jau apie septynerius metus jis man yra vienas iš pagrindinių mokytojų, kurie mane švarina, šviečia, veda į priekį. (O. M. Aivanhovas mirė 1986 metais – M. P.). Esu perskaitęs didesnę jo kūrybos dalį. Kai man sunku, pamedituoju Aivanhovo portretą ir gaunu patarimų, jėgos. Pirmasis mano mokytojas Lietuvoje – ekstrasensas Vytautas Kapačiauskas.

Jei nebūtumėte fotografas, ką veiktumėte?

Nenoriu sakyti, kad būčiau buvęs vienuoliu, tačiau, prieš tapdamas fotografu, apie tai iš tikrųjų mažiau. Galbūt būčiau užsiėmęs žodžio menu. Daug eilėraščių rašiau pirmus penkerius metus Vengrijoje. Atostogaudamas parašau keletą eilėraščių per savaitę. Svarbiausia man – asociacijos: ar Tokajaus vynuogyne Vengrijoje, ar nuėjus į bažnyčią. Manau, jog eilėraščių rašyti nereikia – jie arba yra, arba jų nėra, – taip įsivaizduoju poeto kūrybą. Eilėraštis „kabo“, jį tereikia materializuoti, nes šiaip jo neišskankinčiau. Paskui, žinoma, iš energijos transkribuotus žodžius reikia apšlifuoti. Jei netgi man dabar sumokėtų tūkstantį dolerių už eilėraščių, aš jo neparašyčiau, bet pabuvęs tris dienas Nidoje galėčiau eilėraščių padovanoti už arbatos puoduką. Kryptys taip pat turi įtakos –

pavyzdžiui, kokiais 1985 metais važiuodamas iš Vilniaus į Kauną kas kart parašydavau bent po miniatiūrą, o iš Kauno į Vilnių – niekada nesu parašęs nė eilutės.

Ar be Jūsų dar yra Lietuvoje fotografų, besidominčių Himalajais? Ar priklausote kokiai nors fotografų organizacijai?

Deja, lietuviai dar neypatingai myli Himalajus ir ten per daug nesiveržia. Galbūt pavyks sudaryti Himalajų fotografų grupę iš įvairių tautų atstovų. Yra tokia pasaulio fotografų organizacija „Magnum“, kurios centras Niujorke, taip pat yra filialas Paryžiuje. Ji veikia apie 35 metus. „Magnum“ įkūrė vengrų kilmės fotografas R. Kapa, žuvęs Vietnamo kare. Ši grupė, kuriai priklauso keliasdešimt fotografų, laikoma stipriausia pasaulyje. Galvoju įstoti į šią organizaciją, ko gero, tai pavyktų, tačiau tam taip pat reikia laiko – važiuoti į Paryžių ar Niujorką, pateikti savo darbus, gauti dvi rekomendacijas. Visa tai atsideda vardan ekspedicijų.

Ką manote apie dabartinę fotografijos situaciją Lietuvoje?

Apie kolegas visuomet sunkiausia kalbėti, bet aš tikrai nebijau. Blogiausia, kad jau kokie keturi metai nežinau tikros fotografijos situacijos Lietuvoje. Vilniuje suspėju nueiti į keletą parodų, kadangi Lietuvoje per metus būnu du-tris kartus po mėnesį, o kartais ir po savaitę. Manau, kad kokiais 1992-1994 metais Lietuvos fotomenininkams buvo atėjusi krizė – perėjimas į kapitalizmą. Tuomet keitėsi firmos (vietoje „Svemos“ įsikūrė „Kodak“, „Fuji“), atsirado visiškai kiti reikalavimai ir reklamos srity. Tačiau kadangi Lietuvos fotografija turėjo pagrindus, labai stiprias tradicijas, tai galėjo būti tik „subangavimas“, sinusoidės duobė. Na, o šiandien tvirtinu, jog nesu pakankamai informuotas, todėl nenoriu tuščiai kalbėti. Visgi manau, kad einame į sinusoidės pliusą – atsiranda naujų meistrų, sakysim, panevėžietis A. Aleksandravičius, neseniai pradėjęs fotografuoti, dabar dirba labai stipriai. Nėra užgesę ir tokie seni meistrai kaip A. Sutkus, A. Macijauskas, A. Kunčius. Deja, dabar daugelis fotografų perėjo prie spalvotos fotografijos. Pavyzdžiui, man atrodo, jog neseniai atidaryta paroda „10 metų Kodakui Lietuvoje“ – silpna, nors nesakau, kad visai bloga. Aš tikiu Lietuvos fotografija.

Kaip vertinate savo darbą?

Manau, kad kolegų mano darbų pakankamai neįvertina – nesakau, kad mane skriaudžia, bet nepripažįsta. Norėčiau pasiremti profesoriaus A. Andrijausko mintimi, kad apie mano Himalajų epopėją Lietuvoje mažai kas nutuokia, nes mažai kas tuo domisi. Sakysime, profesorė V. Daujotytė domisi, nutuokia ir vertina, bet tokių žmonių Lietuvoje gal dešimt ir tai, deja, ne kolegų, ne istorikų, bet keletas menininkų, gerai įsivaizduojančių, ką Lietuvos kultūrai reiškia mano Himalajų ir Sibiro tautų archyvai. Kai 1994 metais parodžiau savo pirmąją knygą apie finougrių tautas Žmogaus muziejaus Paryžiuje direktoriui, tris valandas diskutavome. Jis buvo nustebęs, nes apie finougrus nebuvo matęs tokios susistemos ir vizualiai paruoštos medžiagos. Taigi, kaip visuomet, pasitvirtino taisyklė, jog savo kieme pranašu nebūsi. Man 51 metus reikėjo laukti, kad iš Lietuvos valdžios instancijų gaučiau pirmą pripažinimo raidę – vasario šešioliktą įteiktą Gedimino ordiną. Iki šiol neturėjau jokio oficialaus įvertinimo, nors buvau ir tebesu populiarus lietuvių tarpe. 16 metų aš labai sunkiai, daug ir dažnai rizikingai dirbau ne tik keldamas trispalves. Vengrai man jau davė du medalius – 1992 ir 1997 metais, nors aš ten tesu imigrantas. Man ne ordinais reikalingi, o pripažinimas, nes kokioje nors liūdnoje vietoje – pavyzdžiui, Kinijoje ar Kašmyre – Lietuvos Nacionalinės premijos laureatą yra sunkiau įkišti į kalėjimą. Lietuvoje visgi esu bardas. Mane ypač mėgsta Klaipėdoje – užėjus į bet kurią redakciją, nepaprastai šiltai priima, apkabina. Vladimiras Vysockis taip pat valdžios buvo neįvertintas, bet liaudyje buvo populiariausias.

Kokius savo fotografijų ciklus vertinate labiausiai?

Vertinu visus savo labiau pavykusius darbus, nekalbant apie geriausius ciklus. Ypatingai vertinu tą ciklą apie Kiniją, kurio nepavyko padaryti. 1994 metais mėnesį dirbau Kinijoje. Buvau numatęs du-tris mėnesius tyrinėti Konfucijaus gimtavietę, tačiau iš Kinijos buvau grubiai išmestas. Todėl iš Kinijos turiu tik šiek tiek etnografinių darbų. Norėjau Lietuvoje padaryti galingas parodas apie Kiniją, bet kinų saugumas man to neleido. Tik Čengdu mieste, daugiau nei 2000 metų senumo konfucianistų Vinšu vienuolyne padariau nedidelį kiekį darbų. Šventyklėlė šiame vienuolyne, vadinama protėvių žeme, – vienas gražiausių dalykų, kuriuos mačiau gyvenime. Taip pat paminėčiau ir lavą Kunoširo saloje, Džo-

kango vienuolyną Lhasoje, kuriame kas penktas vienuolis dirba kinų saugumui, šventą Kailašo kalną, kuri su piligrimais 1994 metų spalio mėnesį apėjau pagal laikrodžio rodyklę, – tai iš tiesų dieviški dalykai, mūsų planetos stebuklai.

Turėjote idėją Nepalo Himalajuose statyti Lietuvių namus.

Tą idėją ir dabar vystau, – kaip ir rudenį, reikės vėl eiti pas valdžios vyrus. Tačiau dabar esu nuvargęs, todėl savo veiklą tenka vystyti etapais. Planas buvo toks: įsigyti namą (savo lėšomis tai neįmanoma) Himalajuose ir paversti jį kūrybine stovykla Lietuvos meno ir mokslo žmonėms. Jos finansavimui gali prireikti keliasdešimties tūkstančių dolerių. Ten „daryti“ menus, rinkti hrerbariumus, domėtis astrologija, bendrauti su nepaliečių mokslininkais. Ieškoti rašytinių šaltinių galėtų 5-6 lietuviai, kuriems būtų mokama šiočia tokia algelė, suteikiama nakvynė ir maistas. Nežinau, ar tai pavyks padaryti. Kol kas laiko užtenka tik paskutinioms dviem knygoms.

Norėjote eiti ir apaštalo Pauliaus keliais.

Gavau informaciją „iš viršaus“, kad man tai reikia padaryti, tačiau po dviejų-trejų metų atėjo kitokia informacija, – kad eičiau per tuos musulmonų kraštus (pavyzdžiui, Turkiją), turiu pasiekti pakankamai aukštą kokybę, kad būtų prasmė eiti apaštalo Pauliaus keliais. Trūksta ir lėšų, ir laiko. Pirmiausia gal tiesiog reikėtų nuskristi „prazondavimui“ į Jeruzalę, kad galėčiau pasisemti informacijos, energijos, šviesos ir žinių iš Kristaus pėdsakų. Be abejo, tą projektą aš atliksiu – gal būdamas septyniasdešimties, o gal prieš mirtį pereisiu savo globėjo keliais. Norėčiau atlikti dvi ekspedicijas – žeme ir jūra, į Kretos, Kipro ir Maltos salas.

2000

SUNKUS JONO MEKO GRĮŽIMAS Į LIETUVĄ

Kodėl Lietuvoje Mekas toks mažai žinomas, kodėl jis – liūdnas mūsų tautos fenomenas? Juk pasaulyje, o ypač Niujorke, kuriame gyvena, taip pat Japonijoje, Vokietijoje ir daugelyje civilizuotų šalių jis – legenda. Apie jį kalbama taip pat pagarbiai, kaip apie bitlus, Endį Vorholą, Joko Ono, Aleną Ginsbergą ir kitus „bitnikų“ laikų žmones.

Nepriklausomo kino legenda vokiečių Pėteris Sempelis kuria filmus apie Meką, nes įsitikinęs, kad šis žmogus – ateities kino kūrėjas.

Apie Meką juostą susuko ir vilnietis režisierius Antanas Maceina. 2002-aisiais pasirodė Audriaus Naujokaičio 1997-2000 metais kurtas filmas „Jonas Mekas. Gyvenimas tik prasideda“.

Vien dėl šių kelių priežasčių verta aiškintis, kaip gi Mekas, buvęs valstiečio sūnus, o vėliau – viena centrinių pasaulio avangardo figūrų, vėl pateko į Lietuvą. O pradėjus aiškintis supranti, kad visi keliai šiuo atveju veda ne į Romą, o į jaukų, rodos, iš knygų pastatytą butą Vilniaus centre, kuriame gyvena įstabi asmenybė – Antanas NAUJOKAITIS. Šis žmogus visų pirma pasiūlė pažiūrėti savo sūnaus Audriaus, JAV gyvenančio režisieriaus filmą.

Kodėl prieš daugelį metų palikęs Lietuvą Mekas taip ir nesugebėjo į ją grįžti? Taip, formaliai jis ne kartą čia buvo, surado pasekėjų, tačiau daugelis lietuvių – ir mūsų šalyje, ir užsienyje gyvenančių – iki šiol į jį žiūri įtariai. JAV lietuviai nemėgsta, jog jis juos kritikuoja. „Mūsiškiai“ laiko jį pernelyg atitolusiu nuo Lietuvos. O pats Mekas neslepia esąs keistuolis ir iki šiol protestuoja prieš kai kurias sustabarėjusios visuomenės normas. Neneigia, jog jo gyvenimui didžiulę įtaką daro dzenbudizmas, akcentuojantis spontaniškumą.

ĖJIMAS PAS KUKLŲ KALNĄ, ARBA ANTANAS NAUJOKAITIS APIE JONĄ MEKĄ

Ką Jūsų sūnus galėjo turėti galvoje, pavaizdavęs Meką, ramiai žingsniuojantį per skubantį Niujorką? Kas šiame filme svarbiausia? Juk jis nėra tiesiog biografinis.

Jame yra tik simbolis, Niujorko žmogus, baisus žmogus, kuriam rūpi tik pinigai, jis siūlo tik pirkti ir parduoti, dirbti pinigams. O Audrius – tapy-

tojas, JAV gyvena 12 metų. Jų požiūris į kapitalą, biznį su Meku sutinka. Mano sūnus nutapė Amerikos paveikslą, kuriame pavaizduota amerikiečiams būdinga dirbtinė šypsena. Taip norėjo pavaizduoti bjauriąją Amerikos pusę.

Lietuva turėtų Jums dėkoti, kad atradote Joną Meką. Kaip susipažinote?

Susipažinau dirbdamas „Valstiečių laikraščio“ redakcijoje. 1994 metais redakcija siuntė komandiruotėn į Ameriką, kad surasčiau žmogų, kuris mus informuotų apie JAV lietuvių gyvenimą. Svarbu, sakė, kad mokėtų rašyti ir netingėtų informacijos paieškoti apie lietuvių gyvenimą. Kokie jų koncertai, susirinkimai, apie ką kalbasi.

Kadangi sūnus Dalius tuo metu gyveno Niujorke, susisiečiau su juo. Šis mano sūnus – *mekistas*. Kai pasakiau, ko atvažiavau, atrėžė: „Eik tu, durniau. Šūdas tos informacijos. Tas informacijas laikraščiui, jobšikmat, ir berašciai gali rašyti. Tu geriau Joną Meką užverbuok. Tada turėsite gerą rašytoją.“

„Eik tu, durniau, rupūže, – sakau sūnui. – Negi toks žymus rašytojas rašys į kaimo laikraštį? Be to, kaip aš prie tokio kalno prieisiu, jis su manimi net nešnekės.“

Bet sūnus padrąsino, kad Mekas – paprastas žmogus ir sakė, kad pabandyčiau. O man labai norėjosi jį gyvą pamatyti. Žinojau Meką iš poezijos – 1971 metais Lietuvoje buvo išleista jo eilėraščių knyga.

Susitikau su Meku. Jis mane nusivedė į savo namus. Vos nenumiriau iš baimės. Ką tu galvoji – juk gyvena Manheteno viduryje, Brodvėjuje, pačiame Niujorko centre, 491-ajame name. Tačiau tuoj pasirodė, kad Mekas – labai paprastas, pasijutau lyg jis būtų senas pažįstamas.

Paaiškinau, kad ieškau žmogaus, kuris rašytų „Valstiečių laikraščiui“ apie Amerikos lietuvių gyvenimą. O jis ir sako: „Taigi aš galiu.“ Pasačiau, kad netikiu tuo. Bet jis sako: „Galėčiau rašyti ne informacijas, o apmąstymus.“

Ilgokai kalbėję sutarėm, kad dar man būnant Niujorke jis atsiųs pirmąjį laišką. „Aš juk ūkininko vaikas, aš – Jonas ūkininkas iš Semeniškių. Dirbau laikraščiuose vokiečių – „Biržų žiniuose“ ir „Panevėžio bal-se“, – sakė Mekas.

Taigi komandiruotėje padariau visai ne taip, kaip redaktorius sakė. Galvojau, kad sušaudys, kai grįšiu. Bet sutarėm, kad per mėnesį Mekas parašys po du laiškus. Perskaitęs pirmąjį laišką, nustebau. „Laiškuose iš niekur“ jis rašė, kad niekur dabar negyvena, tiksliau, gyvena kultūroje.

Tada dar jo tos gilios filosofijos nebuvau perėmęs. Tas pirmasis laiškas labai geras buvo, bet tiko labiau gal kokiam literatūriniam laikraščiui. Tačiau atradau ir vietą, kuri tiktų valstiečiams – Mekas labai giria ožkas. Sako, kad ožka stebuklingas gyvulys, jos sūris – tiesiog vaistas. Bet mes, lietuviai, ožką gi laikydavome biedno žmogaus gyvuliu.

Tiesa, nors „Valstiečių laikraščio“ redaktorius Jonas Švoba nesuprasdavo tų Meko laiškų, netrukus žmonės ėmė rašyti teigiamus atsiliepimus apie juos, todėl ėmė laikraštį daugiau pirkti, tai jis ir apsiprato. Laiškai buvo spausdinami maždaug dvejus metus. Vėliau išleisti knyga. Lapkritį „Laiškus iš niekur“ išleido prancūzai.

Kiek Meko knygų parengėte?

Dabar rengiu septintąją – „Jonas Mekas. Publicistika, eseistika“. 2004 metų pabaigoje gal išeis. Čia – vertimai iš įvairių kalbų: ne tik europietiškų – anglų, prancūzų, bet ir japonų. Bus didelė knyga. Ten – jo požiūris į menus, ypač į avangardinę kiną, holivudinę kiną. Ypač Mekas apsistoja prie avangardinio kino, kurį kuria jo chebra.

O kas ta jo chebra?

Artimiausi Meko draugai buvo Jurgis Mačiūnas, Yoko Ono, Džonas Lenonas. Mekas pirmasis Yoko Ono įdarbino, kai ji atvažiavo iš Japonijos. Jai bėda buvo su dokumentais, tai jis davė darbo savo žurnale „Film Culture“. Taip pat draugavo su Alenu Ginsbergu, filmininku avangardistu Brahičiumi, Federiku Feliniu, Pjeru Paolo Pazoliniu, Endžiu Vorholu ir daugybe kitų. Vis dėlto turbūt geriausias Meko draugas – filmininkas Peteris Kubelka, austras.

Ar Mekas turi vaikų?

Du. 1974 metais gimė Oona, 1981-aisiais – Sebastianas. Duktė buvo linkusi į baletą, šoko, dirbo „Anthology“ žurnale. Ta Antologija – Meko įkurta didžiulė saugykla, kur yra apie dešimt tūkstančių avangardinių filmų,

leidžiamas žurnalas. O Sebastianas visą laiką sėdi prie kompiuterio, jis – informatikos specialistas, baigęs mokslus Niujorke, tęsia juos Kembridže. Anūkų Mekas dar neturi. Vedė vėlai, 1974 metais. Žmona – Holis Melton, biologė, domisi vaistažolėmis. Jos hobis – fotografija.

Girdėjau, kad „Laiškų iš niekur“ istorija nuvedė į niekur.

Taip. Su Meku mano karjera baigėsi tragiškai. 1995 metais į „Valstiečių laikraštį“ atėjo skundas iš Amerikos. Yra toks Amerikos lietuvis ekstremistas, nacionalistas, grynas radikalas, jau bjauresnių nebūna, – Vilius Bražėnas. Jis atsiuntė didžiulį skundą ant Meko. Šis žmogus rašinėdavo ir į „Valstiečių laikraštį“, bet jo nespausdindavo, nes prastai rašydavo. Tai turbūt todėl jis redaktoriui atsiuntė skundą, kur parašė, neva jūs, rupūžės, manęs nespausdinate, o tokio Maskvos agento, saugumiečio Jono Meko rašliavą spausdinate. Mekas esąs ištvirtėlis, Kremliaus agentas, Amerikos valdžia jį už tai pasodino į kalėjimą, teigė Bražėnas. Savo laiške jis rašė: „Mekas priklauso į Lietuvos nepriklausomybę ranka numojusių, su rusų okupantų statytiniais bendravusių išeivių grupei. Net neminint jo susidūrimų su JAV policija pornografijos fronte.“

Į savo skundą V. Bražėnas dar pridėjo iškarptę iš radikalų dipukų laikraščių.

Tai gal tai buvo teisybė?

Taip, Mekas iš tikrųjų sėdėjo kalėjime. Buvo pasodintas 1964 metais dviem mėnesiams, areštuotas už avangardinio filmo „Flaming Creatures“ ir 1950 metų Žano Ženė juostos „Chant d' Amour“ demonstravimą. Tokie filmai tada buvo draudžiami rodyti. Kas įdomiausia – pasodinus Meką, sukilo filmininkai avangardistai, surengė demonstracijas, sukilo, kad neleidžia rodyti filmus, pasisakė už laisvę. Vyko teismas, jame liudijo ir Susan Sontag, gera Meko bičiulė. Meką teismas ne tik išteisino, bet ir nuėmė suvaržymus – nuo to laiko Amerikoje ką nori, tą ir rodyk. Taigi, būtent Mekas iškovojo tą laisvę. Tiek tą jo nusikaltimų.

O J. Švoba pasirodė pats esąs radikalas. Pasikvietė mane ir, nors kultūros žmonės Meko laiškus gyrė, pasakė: „Vsio, Antanai, tu susipainiojai su Maskvos agentu ir dirbti nebegali.“ Ir atleido, uždraudė spausdinti Meko laiškus.

Kaip į tai reagavo Mekas?

Mekas į viską reaguoja šaltai. Jis ta proga parašė atsisveikinimo laišką. Iš jo žmonės galėjo suprasti, kad Mekas į politiką niekada nesigilino. Jam tik rūpi mažos tautos, kurias engia didžiosios valstybės. Dabar, pavyzdžiui, jis serga už Palestiną, kurdus, baskus. Jis stengiasi gauti baskų ūškų sūrio, tai Mekui – didžiausias skanumynas.

Mekas Korėjos karo metu aktyviai pasisakė prieš tą karą. Jam nerūpėjo, kokia SSRS santvarka. Beje, jis derėjosi su Maskvos valdžia, kad tais laikais rodytų jo filmus, bet nepavyko. Neįsileido sovietija ir Jurgio Mačiūno, kuris norėjo paleisti jo kartu su Džonu Lenonu ir Joko Ono įkurto avangardinio judėjimo „Fluxus“ traukinį nuo Vladivostoko iki pat Europos.

2004

M. K. ČIURLIONIO MENAS – NEATSKLEISTA PASLAPTIS

Vilniuje, Taikomosios dailės galerijoje pristatyta Vytauto LANDSBERGIO monografija „Visas Čiurlionis“, kurią išleido „Versus Aureus“. Knyga apima tris anksčiau išleistus kūrybos tyrimus: „Čiurlionio dailė“ („Vaga“, 1976), „Čiurlionio muzika“ („Vaga“, 1986), „M. K. Čiurlionis. Žodžio kūryba“ (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1997).

Pristatyme dalyvavusi menotyrininkė Laima Laučkaitė pažymėjo, jog V. Landsbergis – didžiausias Čiurlionio kūrybos žinovas, išskirtinis tyrinėtojas. Atkreiptas dėmesys į preciziškai surinktą, susistemintą biografiją – studijuoti pirminiai šaltiniai, eita menininko pėdomis, bendrauta su kūrėjo amžininkais. Dailės analizei skirtuose puslapiuose visapusiškai nagrinėjami, analizuojami pagrindiniai kūrėjo dailės motyvai. Knygą užbaigia naujausias profesoriaus tekstas „Vienas“, parašytas esė forma, jame pateiktos tam tikros neišsakytos mintys iš gerokai pakitusios – vėl nepriklausomos Lietuvos – perspektyvos.

Iš istorinio atskaitos taško V. Landsbergio studijas apžvelgė muzikologas Jonas Bruveris. Prisimindamas pirmąją knygą apie Čiurlionį – „Pavasario sonata“ („Vaga“, 1965), atkreipė dėmesį, kad niekas taip smulkiai, detaliai, remdamasis pirminiais šaltiniais, neaptarė Čiurlionio.

V. Landsbergis – ir profesionalus Čiurlionio muzikos atlikėjas, aranžuotojas, yra pabaigęs dalį nebaigtų jo kūrinių. Neatsitiktinai renginys pradėtas ir pabaigtas tais aranžuotais kūriniais. Buvo gan netikėta, kai vakaro pradžioje profesorius sugrojo patį pirmąjį Čiurlionio kūrinį „Ant kalno gluosnys“, kurį būsimas didysis menininkas sukūrė dar mokydamasis Plungės meno mokykloje.

O čia – išskirtinis pasikalbėjimas su profesoriumi, užrašytas pasibaigus vakarui.

Kas Jums tik ką pasirodęs „Visas Čiurlionis“? Ar galima būtų šią knygą pavadinti viso gyvenimo (ne politinio) apoteoze?

Tai – tvarka, kurią turėjau padaryti. Tvarka ir teisingumas, jeigu norite. Rašiau apie M. K. Čiurlionį maždaug pusę šimto metų ir nemanau, kad daug kas ten būtų buvę neteisinga, tik liko išskaidyta, pabarstyta, nebe lengvai surandama, ypač jei kas anksčiau negyvenęs norėtų tuos raštus turėti. Sudėjau į daiktą, apvaliau nuo kai kurių laikinų balastų, papil-

džiau spragas, taigi patvarkiau ir tartum palieku – štai mano bareliai jau ir sugrėbti kupeton.

Knygoje minimi ir beveik nežinomi Čiurlionio gyvenimo paslapiai, pavyzdžiui, jo pomėgis fotografuoti, rašyti. Kaip kompozitoriaus ir dailininko genialumas nekelia abejonių. O kokią išpūdį paliko jo fotografijos ir grožinė kūryba? Ką fotografuodavo, apie ką rašydavo?

Tą patį, apie tą patį. Kitaip, bet ir taip pat. Žmogus yra vienas, jis buvo vientisas, ir jo menas – vienas. Tokių minčių parinkau ir surašiau knygos pabaigoje.

Koks Jums Čiurlionis vizionierius, įkvėpėjas? Ar dažnai klausotės jo muzikos? Gal grojate ją sau sunkiomis minutėmis arba gėritės jo paveikslais?

Dažniausiai klausausi, kai pats ją skambinu pirštais arba galvoje. Ir paveikslai, ir muzikos kūriniai visą laiką dar ką nors atskleidžia, tad moko. Tebus kaip ir mokytojas.

Kada ir kaip užsieniečiai susidomėjo Čiurlioniu? Ką labiausiai jis domina?

Aš dar negyvenau, kai Čiurlionį pastebėjo Lenkijoje, Rusijoje. Tai, ką vadiname literatūra apie Čiurlionį, stengiausi pažinti, aprėpti, pažymėti, kad būtų matoma, jog Čiurlionis – didelis ir tarptautinis reiškiny. Iš lėto jis toks darosi.

Ar dar yra paslapčių, susijusių su Čiurlioniu, kurios neatskleistos?

Visas jo menas – dar iki galo neatskleista paslaptis. Jei kiek nors praskleidžiau, tai ir atlikau darbėlį. O iki galo niekas ir niekad neatskleis – žmonės vis turės darbo ir džiaugsmo.

Kokius Čiurlionio muzikos bei dailės kūrinius vertinate labiausiai, kurie artimiausi?

Įvairius kūrinius galiu vertinti įvairiais požiūriais. Štai „Miške“ – nuoširdumo ir paprastumo stebuklas. O vėlyvieji kūriniai fortepijonui – unikalios minties ir jausmo koncentracija tobulose konstrukcijose.

Kaip apskritai susidomėjote Čiurlioniu?

Susidomėjau pats, natūraliais keliais, kokia būna šeimos ir kultūrinė aplinka.

Sovietiniais laikais dėl to nebuvote persekiojamas?

Dėl tų savo darbų nebuvo persekiojamas, bet darbai kartais būdavo prispaudžiami.

Kokio kompozitoriaus kūrybą dar nagrinėtumėte, jei ne Čiurlionis?

Tikriausiai Liudvigo van Bethoveno. Gal dar Broniaus Kutavičiaus.

Kokie artimiausi kūrybiniai planai?

Atsiminimai apie tėvą. Knyga apie Europos kryžkeles anglų kalba.

2008

APIE VITAMINUS – BEVEIK RIMTAI

Viena spalvingiausių asmenybių Lietuvos kultūros pasaulyje – Regimantas TAMOŠAITIS. Žmogus, savo kailiu patyręs, kas yra bohema, vienas pirmųjų krišnaistų Lietuvoje, žymus rašytojas, mokslininkas, dėstytojas. Jo šmaikštus žodis primena šviesaus atminimo Gintarą Beresnevičių, tuo pačiu būdamas visiškai originalus ir unikalus. Knyga „Vitaminų pardavėjas“ daug kam buvo ir tebėra atradimas – šokiruojanti ironija įnešė šviežio mąstymo gūšį į skaitytojų protus. Lyg vitaminai. R. Tamošaitis sutiko paatvirauti apie savo ir Lietuvos gyvenimo vitaminus.

Jūsų antroji knyga – „Vitaminų pardavėjas“, lyginant su pirmąja, mokslinė („Kelionė į laiko pradžią: indų idealizmas, Vydūnas, Krėvė, 1998), – didžiulis stilistinis šuolis. Kaip susidomėjote esė žanru? Galbūt tai senas, bet į dienos šviesą nepatekdavęs pomėgis?

Esu linkęs į pasaulį žiūrėti abiem akimis ir suvokti jį abiem smegenų pusrutuliais: racionaliai ir emociškai. Mano galvoje, regis, sutaria filosofija ir menas, mokslas ir kūryba, pažinimas ir saviraiška. Kad sausa teorija nenususintų gyvasties, žmogui kartais reikia meninės saviraiškos ir gyvo sąlyčio su šiuo įdomiu, gražiu ir nuostabiu pasauliu. Joks normalus žmogus juk negali egzistuoti be meno ir kokios nors kūrybos. Man artimiausias buvo žodžio menas. Kiek galima „graužti“ kitų parašytas protingas knygas ir paskaitose kartoti svetimas mintis? Norėjosi kažką pasakyti savaip, pažaisti idėjomis, apmąstyti savo paties patirtis ir pasiknaisioti po save. Ten tiek daug prisikaupę visokių sąmonių bei nesąmonių.

Tie apsakymai ar fikcijos, kurias kiti kažkodėl vadina esė, lyg patys išlindo iš sąmonės. Tai mano vidiniai gaivalai, o rašymas – bandymas tuos gaivalus atpažinti, juos sutvarkyti, sutramdyti. Kūrybingas rašymas yra lyg žaidimas, bet tai – rimtas žaidimas, kuris keičia žmogų, išlaisvina sąmonę, o kartu skatina ir kažkokį moralinį apsisąmonėjimą. Šiaip ar taip rašymas man padėjo geriau pažinti save, išsiaiškinti kai kurias savo pro-

blemas, atsikratyti slaptos puikybės, kuria dažnai serga „mokslinčiai“, įveikti visokias baimes. Be to, kūryba man yra bendravimo būdas, nes rašydamas galvoju apie artimos dvasios žmones, jiems ir skiriu tuos savo neaiškaus žanro tekstus.

Kita vertus, išlaisvėjus Lietuvai, ją tiesiog užplūdo eseistikos tvanas, mat turime labai daug protingų žmonių, kuriems reikėjo išsikalbėti, išsisaityti. Manau, kad eseistiką puolė rašyti visi tie, kurie nepajėgė būti nei tikrais mokslininkais, nei rašytojais. Mano knyga tikriausiai irgi pritampa prie to reiškinių. Kaip tas Buridano asilas stoviu tarp teorinio ir estetinio pasaulio suvokimo.

Kas Jums vitaminai? O gal reikėtų rašyti Vitaminai?

Vitaminas yra stiprus žodis, jame slypi galingos prasmės, pati gyvybės idėja. O pardavėjas – dėl paradokso, dėl intrigos, kad būtų keisčiau. Skamba kaip „Oro pardavėjas“ (buvo sovietmečiu tokia niūrios fantastikos knyga). O vitaminai man patinka: dažnai vaistinėse dairausi į juos, džiaugiuosi tais reklaminiais pažadais, kad žmogus gali būti sveikas ir patenkintas gyvenimu. Taip ir norisi juos vartoti, kasdien ryti tas spalvingas tabletes, nors gerai suprantu, kad visa tai – prekybos magija, viltinga apgaulė, brangus placebo. Juk daug sveikiau yra natūralūs vaisiai bei uogos nei visi tie spalvingi nežinia iš ko padaryti dalykėliai. Taigi man vitaminas yra gražiai skambantis žodis, o mano knygoje yra daug kalbos ir prasmės žaidimų.

Pamenu, viename esė rašėte, jog labai „susidraugavote“ su kompiuteriu, internetu. Šiame amžiuje tai ne naujiena, tačiau Jūsų kūriniai nėra kompiuterio galimybių išbandymas. Ką Jums reiškia ši dėžė, pakeitusi pasaulį? O gal ji jo visai nepakeitė?

Kompiuteriu išmokau dirbti 1994 metais, kai nepanorėjau mokėti pinigų už disertacijos teksto surinkimą. Nuo tada ir „įjunkau“, perėjau „Windows“ evoliuciją nuo trečiosios versijos iki šiuolaikinės „vištos“ („Windows Vista“, – M. P.), kuri siutina dėl godumo resursams ir vartotojų galimybių supančiojimo. Visi tie spalvingi „vištos“ dalykėliai tarytum skirti moterims bei paaugliams suvilioti, o logiškai ir racionaliai valdyti „biznio mašiną“ per tokių operacinių sistemų apvalkalus darosi vis sunkiau, tam jau reikia specialių studijų.

O šiaip mane kompiuteriai domino ne kaip technikos stebuklas, bet kaip žmogaus sąmonės veiklos forma. Kaip jie veikia asmenybę, koks jų vaidmuo komunikacijos procese. Ryšių galimybės šiandien didžiulės, bet realusis pasaulis tarytum susitraukė, ėmė nykti asmuo, prie kompiuterio – žmogus. Man internetas – atgrasus: tai – milžiniška anoniminės komunikacijos ir chaotiškos informacijos kloaka. Niekada nieko neskaityau internete, bendrauju tik minimaliai. Ypač man nepriimtini visi tie anoniminiai komentatoriai, kurių aibės veisiasi tose unifikuotų žmogiškųjų resursų kanalizacijose. Bet skaitmeninis pasaulis – totalinė žmonijos ateitis, gal ir jos mirtis, apie tai negali negalvoti. Už visa, kas yra patogu ir lengva, anksčiau ar vėliau reikia sumokėti, kartais labai žiauriai. Gal jau mes gyvename skolon? Juk aš irgi esu parazitas: nepamaišiusi susirašinėju elektroniniu paštu, kurį sukūriau ne aš pats, begėdiškai vagiu muziką iš interneto ir t. t. Kartais dėl to man tikrai darosi neramu. Žmogus negali gyventi be principų, tai griauja jo dvasią. Esam kaip parazitai, vegetuojantys kažkokioje nerealoje erdvėje ir net kartais gaunantys iš to naudos. Na, tai mano subjektyvūs svarstymai, tinkantys dramatiškai kūrybai, o tikrovėje žmonėms kompiuteris bei interneto tinklas jau yra normali darbo terpė, gal net antroji žmogaus prigimtis.

**Ką galvojate apie kitas naujoves, pasklidusias Lietuvoje?
Pavyzdžiui, sektas, eksperimentinę muziką, eksperimentinį meną?**

Jokios sektos man nepriimtinos, bet žmonės negali būti be prietarų. Manau, kad tam tikras visuomenės procentas visuomet yra pasmerktas sektoms, nes dalies žmonių sąmonė yra sektantiška. Kita vertus, pažvelgus į žmonijos istoriją iš šalies, ji atrodo kaip beprotysčių istorija. Žmonės nesuvokia tik savo dabarties beprotiškumo. Manau, kad reikia ugdyti žmogaus, ypač jauno, kritinį mąstymą, kad pasaulyje būtų mažiau avių. Arba – aukų, nelaimingų, beprasmiškų gyvenimų.

Mėgstu klasikines vertybes, o eksperimentinė muzika ir kiti menai domina kaip galimybė patirti ką nors naujo, išpūdingo. Kartais būna stebuklų, nes atsiranda naujų, jaunų žmonių, kurie ima ir išreiškia savo dvasios energiją kokia nors neįprasta, bet įtaigia ir meniškai stipria forma. Man tai patinka. Tačiau pati eksperimento sąvoka nevykusi: ji per plati (kas tai: avangardizmas?) ir per daug susijusi su pozityvizmo

ideologija, su mokslo bandymais. Man nerūpi nei eksperimentai, nei laboratorijos, aš noriu tiesiog tikro meno. O koks jis – klasikinis ar pats naujausias – man nesvarbu.

Teko girdėti, kad esate (buvote?) vienas pirmųjų Lietuvos křišnaistų, dalyvavęs jų „steigiamajame suvažiavime“ 1980 metais Kaune. Ar tai tiesa? Jei taip, papasakokite apie šį istorinį įvykį ir santykį su vaišnavizmu ir bhaktomis plačiau.

Taip, buvo tokie reikalai, nēr ko slėpti. Seniau būdavo gėda prisipažinti. Jaunystėje vienu metu buvau nusprendęs, kad sovietinėje sistemoje tikras žmogus gali tik girtuokliauti, griaudamas tą sistemą, daugiau čia nėra ko veikti. Miglotai jaučiau dvasingumo poreikį, mane supo idėjinė tuštuma, nors apie tikrąjį dvasingumą nieko neišmaniau. Ir tada pasipainiojo visokių ezoterikos aiškintojų, mokytojų. Popsinis dvasingumas masėms, barokinės jogos formos. O egzotiško vaišnavizmo (taip vadinamas křišnaistų mokymas, – M. P.) smūgis per sąmonę ir visus pojūčius tiesiog apsvaigino. Visi tie ritualai, giesmės, muzika, spalvos, kvapai, skoniai... Jie smarkiai kerta ir gali „išjungti“ ne tik tokius jaunos naivuolius, koks tada buvau aš. Toks netradicinis, visiškai priplėkusių bažnyčios nepriimanantis Dievo garbinimo būdas man patiko. Štai kur tikra beprotystė, sakiau sau, beprotiškiau ir būti negali. Vadinasi, tai išlaisvina. Nereikia tau nei alkoholio, nei sunkiojo roko ekstazės. Beje, kažkokio „steigiamojo suvažiavimo“ niekada ir nebuvo, tik spontaniški susibūrimai.

Greitai pamačiau, kad sektantiškas gyvenimas žiauriai apriboja žmogaus galimybes, uždaro kultūros pasaulį, ardo asmenybę, slopina kūrybinę veiklą ir apskritai neigia pačią kūrybos idėją. Kam tau reikia kažką kurti, jeigu Dievas viską jau sukūrė? Man visa tai nepatiko, nes buvau įsitikinęs, kad žmogaus esmė kaip tik ir atsiskleidžia per kūrybą, kad menas yra sielos saviraiška ir jos gyvybė. Taip pat ir laisvas filosofinis mąstymas. Matyt, toks ir yra Dievo planas: žmogus turi pažinti save per veiklą ir per santykius su kitais žmonėmis. O sektos nori numarinti žmogų pirma laiko, per jėgą pasiūsti jį į amžinybę, net nesupratusį, kam jis čia buvo atsidūręs. Mano savimeilei tokios sektantiškos užmačios netiko. Man patinka būti gyvam. Tai reiškia – laisvai mąstyti, kurti, bendrauti su žmonėmis, sąmoningai rinktis pareigas bei atsakomybę.

Kai kuriuose savo tekstuose mėginau ironizuoti sektantišką psichologiją. Tada, devintajame dešimtmetyje, mėginau išblaivinti kai kurias sekto žmones, galvodamas, kad darau gerą darbą. Bet jie nuo manęs nusisuko kaip nuo demono, net gatvėje lenkdavosi. Taip aš suvokiau, kad kiekvienas žmogus savo beprotybę turi išgyventi pats ir iki galo, nes iracionalių ir subjektyvių asmens nusiteikimų nepakeis joks racionalumas. Protas tiesiog nepasiekia beprotybės gelmės, o ten ir slypi visa jėga, žmogaus veiklos motyvacija. Emocijos yra stichiška energija, ji turi išsekti pati. Bet dabar man visa tai smagu prisiminti, į vaišnavų eisenas žiūriu nors iš tolo, bet su šiokiiais tokiais sentimentais. Gal kada vėl prie jų prisijungsiu, kai jau visai nuprotėsiu. Juk žmogaus gyvenimas eina kaip tik ta linkme...

Kokia bus kita knyga?

Noriu parašyti kitą knygą, bet dar neįsivaizduoju, kokia ji bus. Mane turi pagauti pirmas sakiny, magiška žodžių jungtis, nušviesti koks nors ypatingas sapnas. Norėtusi aprašyti savo paties gyvenimą, revizuoti save: išsiaiškinti pagaliau, kas aš toks esu ir ką čia veikiu. Bet manau, kad vėl gautusi koks nors fantastiškas ir groteskiškas personažas, iš kurio – jokios naudos. Svarbu sugalvoti savo istorijai pavadinimą... Patiko man vienos vaikystėje skaitytos knygos pavadinimas – „Niekam tikęs Pito Pereso gyvenimas“. Puikiai skamba, bet negaliu plagijuoti. Tai kertasi su mano principais.

Ką laikytumėte didžiausiais savo įkvėpėjais?

Tai jau tikrai sunku pasakyti. Gamta, dangus, miestai ir moterys. Viskas, žinoma, sublimuota, pakylėta į romantinės svajonės lygmenį. Išgyventi man padėjo knygos ir muzika. Taip pat filosofiniai tekstai. Yra daug puikių autorių, reikėtų smarkiai pasvarstyti, kaip čia juos išrikiavus. Galiu tik vieną faktą paminėti: kur tik gyvenčiau, visada mano namuose turi būti Evelyno Waugh (1903-1966) knyga „Numylėtinė. Dulkių sauja“. Ji – apie aukštosios kultūros žlugimą modernioje kapitalizmo epochoje. Apie miesčioniškosios klasės, plebėjų bangos iškilimą.

Kur link eina Lietuva?

Gera nesuvokiu, tikriausiai – į kapitalizmą. Ten visi būsim puikūs vartotojai, vertinantys tik vieną – reklamos – meną. Nežinau. Aš visada einu kitiems iš paskos, nežiūrėdamas, kur juda kiti. Kaip ir neeinu, stengiuosi likti vietoje. Mat iš tiesų daugiausia žiūriu atgal, mėgindamas suvokti, iš kur aš atėjau. Kiek pagaunu tos praeities, tiek susivokiu dabartyje bei įsivaizduoju ateitį. Tačiau viskas šiame pasaulyje yra miglota, paslėpta. Kad žinojimas nepanaikintų mūsų laisvės. Tikriausiai aš niekur neeinu ir visai netobulėju. Tiesiog nenoriu, nėra norų. Nirvana...

2008

FOLKLORISTŲ ARIERGARDE

„Sutaras“ – vienintelis Lietuvos meno kolektyvas, jau ketvirtą kartą pakviestas reprezentuoti šalį pasaulinėje parodoje. 2004 metais jam įteiktas svarbiausias Lietuvos tradicinės muzikinės kultūros įvertinimas „Aukso paukštė“. „Sutaro“, šiemet švenčiančio dvidešimtmetį, vadovas ir siela – Antanas FOKAS. Ši asmenybė – itin vitališka. Tai liudija ir A. Foko įsteigta leidykla „KUKŪ Records“.

Papasakokite apie savo, kaip kūrėjo, kelią.

Mokytis Telšių vaikų muzikos mokykloje, fortepijono klasėje pradėjau, kai suėjo šešeri. Besimokydamas Šiaulių aukštesniojoje muzikos mokykloje, nuo antro kurso dirbau koncertmeisteriu, akompanuodavau instrumentininkams ir dainininkams, tuo pat metu vadovavau Geležinkelinių rūmų estradiniam ansamblui. Antradieniais, trečiadieniais ir ketvirtadieniais čia grodavome šokiams. Susirinkdavo labai daug jaunimo, nes darbo dienomis šokių kitur nebūdavo. Po to – tarnyba kariuomenės dainų ir šokių ansamblyje, tarnavau kartu su šviesios atminties Vytautu Kernagiu, taip pat su Vytautu Rumšu, Sigitu Račkiu, Ramučiu Rimeikiu, Algimantu Butvilu ir kitais teatralais. Vėliau – pučiamųjų instrumentų orkestre akompanavau pūtikams, pats grojau ir gavau progą susipažinti su dirigavimu orkestrui. Ten irgi buvome organizavę gana „kietą“ estradinę grupę ir oficialiai grodavome šokiams ketvirtuosiuose VISO rūmuose, prie Filharmonijos. Grojome gana įdomų repertuarą – „Deep Purple“, „Uriah Heep“, Eltono Johno, ABBA, Cato Stevenso ir kitų kompozicijas, taip pat savo kūrybą. Ten prieš mus grojo Kęstučio Antanėlio grupė, ir kad studentai mūsų „nenušvilpė“, manau, buvo meistriškumo ir kūrybingumo įrodymas.

Kaip iš rokerio tapote folkloristu?

Posūkis į folklorą, kuris iki tol man buvo svetimas, įvyko po kariuomenės. 1975 metais pradėjau dirbti Liaudies buities muziejaus liaudies muzikos teatro trupės, vėliau pasivadinusios Lietuvių folkloro teatru, aktoriumi, paskui tapau koncertmeisteriu ir inspektoriumi. 1988-2004 metais dirbau su Vilniaus universiteto ansamblio „Ratilio“ instrumentine grupe.

1988-aisiais startavau su „Sutaru“. Nuo 1992-ųjų vedu autorines laidas apie pasaulio tautų muziką per Lietuvos radiją.

Nors scenoje buvau šimtus kartų, tačiau tik darbas Folkloro teatre atvėrė didžiųjų salių, sporto rūmų duris. Jau tada, be Klojimo teatro Rumšiškėse, su populiariausiais Lietuvos estrados artistais dalyvaudavome „Rudens paraduose“, didžiausiose šventėse. Prasidėjo nuolatinės ilgalaikės išvykos į tuometinę Sovietų Sąjungą. Ne kartą buvome Sibire, Tolimuosiuose Rytuose, Uralė, Užkaukazėje, Ukrainoje, Moldavijoje, dalyvavome žymiausiuose to meto festivaliuose „Maskvos žvaigždės“, „Kijevo pavasaris“, TV festivalyje „Platesnį ratą“ ir kt. Koncertavome Europoje, Naujojoje Zelandijoje, Australijoje. Paskui jau su „Sutaru“ dar ne kartą aplankėme Australiją, JAV, koncertavome Kanadoje, Malaizijoje, Japonijoje, Taivanyje, daugybėje Europos valstybių, dalyvavome gausybėje švenčių, festivalių, TV ir radijo laidų. Esame vienintelis Lietuvos meno kolektyvas, reprezentavęs savo šalį net keturiose pasaulinėse EXPO parodose – Lisabonoje (1998), Hanoveryje (2000), Aiči (2005) ir Sarago-soje (2008). Iki 5000-ojo „Sutaro“ koncerto liko mažiau nei šimtas pasirodymų.

Kiek albumų esate įrašęs?

Mano kaip prodiuserio veikla susijusi su patentuotu „Sutaro“ prekinio ženklo „KUKŪ Records“ įkūrimu, o atlikėjo – dalyvavimu įrašant ne vieną garso ir vaizdo albumą. Savo produkciją esu pristatęs ne tik Lietuvoje populiariose knygų mugėse, bet ir pasauliniuose muzikos industrijos forumuose „Musicora“ (1999 – Paryžiuje), „Womex“ (2000 – Berlyne, 2001 – Roterdame, 2006 – Sevilijoje), „Midem“ (2005 – Kanuose). Dalyvavau įrašant „Ratilio“ ir Lietuvių folkloro teatro plokšteles bei kasetes. Parengiau Lietuvos radijo archyvų kompaktinę plokštelę Prancūzijos radijo stočiai RFI, tradicinių šokių kompaktinę plokštelę Nyderlandų kompanijai „PAN Records“.

Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui su „KUKŪ Records“ ženklu pradėjome rengti lietuvių emigrantų muzikos seriją „Lietuviai pasaulyje“. Jau išleisti „Australijos lietuvių“, „Kanados lietuvių“, „JAV lietuvių“ albumai, rengiamas „Pietų Amerikos lietuvių“ rinkinys. Šiemet išleidome unikalų lietuvių daugiabalsės muzikos rinkinį „Sutartinių pyne“, kuriame yra keli autentiški sutartinių pavyzdžiai ir daugybė transfor-

muotų sutartinių, kurias atlieka populiariausi Lietuvos dainininkai ir grupės. Mūsų kataloge (www.sutaras.lt) yra apie 50 pavadinimų albumų, tarp kurių – unikalūs savo verte Tuvos gerklinio dainavimo ir šamanų muzikavimo pavyzdžiai, kirgizų, Australijos aborigenų muzikos albumai. Teisę juos licencijuoti esame suteikę JAV ir Čekijos kompanijoms, todėl jų galima įsigyti daugelyje pasaulio šalių. Ne vieną grupę ir solistą esame pakvietę koncertuoti Lietuvos žmonėms.

Pamenu vieną įspūdingą Tuvos šamanų pasirodymą Vilniuje, kai vienas solistas dainuoja dviem balsais... O Paties kūryba?

Su „Sutaru“ įrašėme devynis albumus. Visi jie, išskyrus „Protėvių šauksmą“, pažymėti „KUKŪ Records“ ženklu. Tuojau pasirodys dainų apie Vilnių super albumas, kurį įrašėme su Dainiaus Pulausko grupe, taip pat „Sutaro“ koncertinis albumas, įrašytas Lietuvos radijo koncertinėje studijoje per tiesioginę transliaciją.

Kokį savo albumą labiausiai vertinate?

Tai ir yra „idėjos“ problema. Jeigu neturi ką pasakyti, geriau nekurk ir neįrašinėk, negaišink žmonių. O jei imiesi, – turi viską „pervaryti“ per savo patirtį, supratimą, savo verčių skalę. Prie kiekvieno albumo ilgai sėdėta, galvota, kaip jį padaryti įdomų, nesikartojantį, todėl jų vertinti tiesiog negaliu.

Iš ko semiatės įkvėpimo?

Tai – įspūdžiai, emocijos, supantys garsai. Galvoje nuolat knibžda muzika, temos, ritmai, melodijos. Reikia atsirinkti ir sudėlioti, ir tai nelengva. Temos turi būti originalios, nenukopijuotos.

Koks Paties požiūris į holistinę muziką bei filosofiją?

Esu realistas, nesistengiu gyventi būsimais gyvenimais transformuodamasis į kitas būtis ar visiškai atsisakydamas materializmo. Tačiau niekada nebuvau daiktų vergas, man ir dabar bet kokios markės automobilis yra tik „bloku“ gabalas ir tikrai ne altorius. Pasirodo, kad man artimesnis požiūris į pasaulį suformuotas Konfucijaus laikais, kai kinai stengėsi išlaikyti harmoniją su gamta, Visata, gyventi dabar, o ne kada nors. Neneigiu jokių religijų, jokių pažiūrų, kažkada žavėjausi antikos, viduramžių filosofų mintimis. Tegul kiekvienas gyvena su savo dievais

ir savo filosofija, tegul suranda savo vietą po saule ir nekenkia kitam. O muzika turi atitikti pažiūras, padėti suprasti pasaulį, sistemas, žmones. Svarbiausia, ji turi padėti gyventi pačiam sau, nes savęs tikrai niekada neapgausi.

2008

„PASAULINĖS OLIGARCHIJOS BANDYMAS UŽGROBTI VALDŽIĄ – JOKIA GLOBALIZACIJA“

Letas PALMAITIS – išskirtinė asmenybė. Tai – žmogus, 1983 metais kartu su lingvistu Vladimiru Toporovu (1928-2005) paskelbęs prūsų kalbos atkūrimo manifestą. Gimęs Ingrijoje, sunaikintos Peterburgo (tuometinio Leningrado) kultūros atstovų šeimoje, mokėsis matematikos, vėliau tapęs semitologu (hebrajų, arabų, aramėjų kalbų specialistu), baltistu ir kartvelologu (gruzinų, svanų kalbų specialistu). Šiuo metu tyrinėja prūsų kalbą ir vadovauja šios kalbos atkūrimo eksperimentui. Dabar ji domina ir pasaulio globalizacijos problemos. Be to, yra vertėjas, maketuotojas, korektorius ir, kaip pats sako, „dar velniai žino kas“.

Kaip vertinate globalizaciją? Ar kanadiečių filosofo Maršalo McLuhano aprašytas vadinamasis „globalusis kaimas“ teigiamas ar neigiamas dalykas (žmonės virtualiu būdu tartum priartėja vienas prie kito)?

Globalizacija – natūralus procesas, kurio neįmanoma sustabdyti. Tai – tas pats, kas pūsti prieš vėją. Esu krikščionis, todėl vertinu dorovės požiūriu. Viskas priklauso nuo to, kaip – dorai ar nedorai – žmonės reaguoja į globalizaciją.

Dorąja puse neabejoju: žmonės pasinaudoja realia galimybe pažinti vieni kitus, ima suprasti ir gerbti kitas kultūras, darosi mažiau ego- ir etnocentriški, kritiškiau vertina patys save. Atsiranda galimybė vienyti globalinius ir regioninius resursus, naudoti juos žmogaus ir aplinkos labui. Tačiau akivaizdi ir nedoroji pusė. Pirmą kartą istorijoje globalizuojamas monopolinis kapitalas, kuriasi pasaulinė oligarchija, kuri pašalina arba minimalizuoja konkurenciją, pasiskirstydama ekonominę valdžią tarp sau pavaldžių transkontinentinių korporacijų (www.globalpolicy.org/socecon/tncs/index.htm). Per transkontinentines korporacijas uzurpuojami gyvybiniai žmonijos resursai (bankai, energetiniai resursai, naftos ir dujų pramonė, žemės ūkis, maisto pramonė, mašinų gamyba ir kt.), organizuojamas narkotikų biznis, perkama politinė valdžia, paperkamos vyriausybės ir prezidentai, slaptosios tarnybos ir jėgos struktūros.

Kaip visa tai vykdoma, nėra jokia paslaptis (ar „sąmokslas“) – internetas pateikia plačiausią informaciją (www.theinsider.org, www.copvicia.com). Pasaulinės oligarchijos bandymas užgrobti valdžią pasaulyje – jokia globalizacija, bet visais požiūriais kriminalinė politika, kuri ir vadinama terminu „globalizmas“. Globalizmas prisidengia globalizacija ir pakeičia sąvokas.

Yra nemažai konspiracijos teorijų, kurių esmė – kažkas nori užvaldyti (arba jau valdo) pasaulį: valstybės, tautos (rusai, žydai, amerikiečiai, arabai), net pateikiama fantastinių scenarijų (paslaptingi Mahatmos Šambaloje, ufonautai, masonai, tamplieriai, kiti slaptieji ordinarai ir slaptosios tarnybos). Kaip vertinate konspiracijos teorijas? Kas priimtina, kas – ne?

Reikia analizuoti tikrovę. Niekas neneigs, kad gyvename neregėtos techninės pažangos laikais. Deja, akivaizdu, kad ne tik didėja praraja tarp turtingųjų ir neturtingų, bet svarbiausia – nyksta vidurinioji klasė. Susidaro naujos visuomenės modelis: nepasiekiami oligarchai, jiems tarnaujantys milijonieriai (įskaitant formalius „premjerus“ ir „prezidentus“) ir „visi kiti“, t. y. buvusi vidurinioji klasė (smulkūs verslininkai ir gamintojai, mokslo ir meno darbuotojai, inžinieriai, mokytojai, gydytojai, kvalifikuoti darbininkai ir kt.) bei žemesnioji klasė (nekvalifikuota darbo jėga, bedarbiai, asocialūs asmenys ir kt.). Kitaip tariant, artėjame prie Platono „idealiosios visuomenės“ modelio: aristokratai-tarnai-vergai. Panaršykite internetą ir sužinosite apie pasaulio galiūnų teorijas, kad žmoniją reikia gelbėti nuo nereikalingo pertekliaus. Beje, žmonių skaičius tikrai pasiekė ribą, kada reikia arba racionalizuoti ir humaniška mažinti vartojimą, arba mažinti žmonių skaičių planetoje. Čia tinka badas, karai, „reguliuojamieji konfliktai“, „terorizmas“. Suprantama, kad oligarchai pasirenka antrąjį variantą. Klausimas: ar tas akivaizdus milijonų žmonių stūmimas iki egzistencinės ribos nėra sąmoningas? Tamsi XX a. istorija toli gražu dar neatskleista.

Kaip vertinate bene vienintelį lietuvių konspirologą Vilių Bražėną ir jo teorijas?

Labai gaila, kad jis vienintelis. Tapo juo todėl, kad pagyveno Amerikoje ir parsivežė čia tai, apie ką ten seniai diskutuojama ir ko mūsų provin-

cialus protelis nesugeba nei pastebėti, nei įvertinti. Jo „konspirologija“ jau paseno, nes Vakaruose tie dalykai nebevedinami sąmokslu, bet įvardijami kaip tikrovė (www.theanalysis.net). Šiaip V. Braženas gana preciziškai pavaizdavo globalizmo kilmę nuo pirmųjų Iliuminatų iki Apskritojo stalo (www.atlanteanconspiracy.com/2008/06/rhodes-round-table-groups.html) ir toliau iki Council for Foreign Relations, parodė, kaip iš JAV buvo remiami komunistiniai režimai, tiksliai įvardijo gausias globalistų organizacijas JAV, bet nebeapėmė šios dienos internacionalinių „klubų“ veiklos. Šiandien mums reikia nebe V. Braženo, bet analitikų grupės, gebančios naudotis internetiniais resursais. Juk šaltiniai plačiai prieinami internetu anglų kalba, bet daugelis lietuvių nesivargina juos „versdami“. Skaityti, deja, moka tik nedaugelis.

Konspiracijos teorijos tapo ir pramogų verslo dalimi – kuriami filmai, rašomos knygos, vien kokią reakciją sukėlė „Da Vinčio kodas“. Ar tai kieno nors gudrus bandymas parodyti, jog šios teorijos – tik vaizduotės padarinys, ar tiesiog dar viena mada?

Taip, „Da Vinčio kodas“ tikrai „nemirtingas“, kaip ir „Titanikas“. Ta proga esu parašęs porą straipsnių. Manipuliuoti miesčionio sąmone – viena iš globalizmo strategijų, nes miesčionis ima mąstyti jam pakišamais štapais ir nebeatskiria tikrovės nuo Holivudo filmų. Visa pramogų industrija ir turi tokį uždavinį: nuasmeninti ir atimti protą.

Kaip įsivaizduotumėte Lietuvą, lietuvius globaliame kontekste? Įstojusi į NATO ir ES, Lietuva prisiėmė daugybę įsipareigojimų, nors gyvenimas čia tikrai nėra geras, ir visi, kas nėra „akli“, tai mato. Ar reikia mums kištis į globalius procesus? Ar Lietuvai padės išlikti išitraukimas į globalias organizacijas? Juk yra neutralių valstybių.

Neutralių valstybių nelieka ir neliks todėl, kad visų ekonomika susijusi, bet į globalius procesus kištis galima ir reikia, nes būtent globalizacija ir naujos technologijos duoda galimybę net ir individams brautis į pasaulio viešpačių valdas. Pats primityviausias atvejis – kriminalinis programišių įsibrovimas į milijardierių banko sąskaitas. Tačiau būtent Lietuva, kaip valstybinė struktūra, yra visiškai bejėgė jau todėl, kad yra integruota į Naujosios Pasaulio Tvarkos srautą. NATO, kaip ir ES, be abejo, yra

įtrauktos į globalistinę politiką. Mums NATO svarbi, kol išlieka Rusijos grėsmė, tačiau neturėtume jos nei idealizuoti, nei absoliutizuoti.

Ko negali formali Lietuvos valstybė, gali lietuvių tauta. Mūsų laikais, kada tradicinės valstybės naikinamos ir vietoj jų atsiranda naujos – transkontinentinių korporacijų pavidalu, valstybė praranda tautos išlikimo užtikrinančią funkciją. Tauta yra didelė šeima, kuri išlieka turėdama išlikimo valią. Nekalbu apie išorinį genocidą. Bet jei tas išlikimas priklauso nuo tautos valios, pastaroji priklauso nuo Viešpaties, kuris palaiko gyvybines jėgas tų, kurie Jam patinka. Mes vadinamės katalikais, bet dažnas nesupranta, kad tai reiškia tikėjimą Kūrėju bei Jo Apreiškimu – nuo aiškaus išdėstymo, kas tinka ir kas ne, iki Atpirkėjo ir Jo Visuotinės Aukos. Daugelis piktinasi, kad Apreiškimas surašytas vos ne žalvario amžiuje, to meto kalba, o dabar... tokie pažangūs laikai. Žalvario amžiuje kiekvienas žinojo, kaip užkurti ugnį, pasistatyti namą ir užsiauginti duonos. Mūsų žmogus nežino, kas yra jo laiptinės kaimynai, užtat žino, kad mokslas yra „visagalis“, kuriuos mygtukus reikia paspausti, kad užsidegtų šviesa, imtų sukiotis mikrobangų krosnelė ir pradėtų bambėti televizoriai. Amžinos tiesos nesikeičia ir jų niekas nenuginčijo: pasaulis neatsirado „atsitiktinai“. Kūrėjui nepatinka puikuoliai, stabmeldžiai, žudikai, vagys, melagiai, sodomitai ir paleistuviai. Patinka Juo pasitikintys romieji ir gailėstingieji, mylintys tiesą, skaistieji ir darbštieji. Jei tautos branduolį sudarys tie, kurie patinka, patiks ir tauta. Tuomet joje bus ir valia išlikti. Jei tautos branduolį sudarys degeneratai, vargu ar tai jau bus tauta. Jos išlikimas beprasmiškas. Norėdami išlikti, turime patikti, t. y. atgimti tikrais krikščionimis, tikėti Viena Dievu, pamilti Tiesą daugiau nei savo gyvybę, patogumus ir karjerą. Tuomet nebus nei korupcijos, nei kitokio išsigimimo.

2008

ŽMOGUS, IŠRADEŠ DAUG STILIŲ

Pasaulyje kariljonas – itin populiarius instrumentas, mėgstamas ir muzikinio „elito“, ir „masių“. Tiesa, jų tėra 600, iš kurių daugiau kaip trečdalis – Nyderlanduose, kariljonų tėvynėje. Lietuvoje turime du – Kauno ir Klaipėdos – kariljonus. Jų populiarumą liudija ir tai, kad veikia Pasaulinė kariljonų federacija, sudaranti galimybes bendrauti visų žemynų (išskyrus Antarktidą) muzikantams.

*Lietuvos avangardo scenos **persona non grata**, interviu nemėgstantis dalyti Raimundas EIMONTAS pasakoja apie sunkiausią pasaulyje instrumentą – kariljoną bei tai, kas yra Lietuvos eksperimentinės muzikos sostinė.*

Kaip atėjote į muziką?

Mano tėvas – inžinierius, su muzika nieko bendra neturi. Tačiau mama muzikali – visą gyvenimą dainuoja, bet profesionalia muzikante tapo visai neseniai, kai giesmėmis kartkartėmis ėmė „aptarnauti“ laidotuves. Muzika „atėjo“ labai paprastai. Kaip ir daugeliui aštuntojo dešimtmečio jaunuolių, toks reiškinys, kaip rokas, padarė lemiamą įtaką gyvenimui, tiesiog sudrebino protą ir supratimą apie pasaulį. Kai vyresni draugai, pusbroliai parodė pirmuosius „Led Zeppelin“, „Pink Floyd“, „Alice Cooper“, „Deep Purple“, Jimi'o Hendrixo įrašus, pasuko gyvenimą muzikine linkme.

Muzikinis suvokimas plėtėsi, kai žurnalas „Tango“ atvėrė naują, neįprastą muzikos lauką. Ėjimas į muziką tapo nebesustabdomas.

Vaikystėje profesionalių muzikos mokslų nėjau, buvau „užkietėjęs“ sportininkas. Muzikos mokslai atsirado tik baigiant vidurinę: įstojau į J. Gruodžio aukštesniąją muzikos mokyklą.

Kaip tapote kariljonininku?

Kai pradėjau groti kariljonu, tokios oficialios pareigybės Kaune nė nebuvo.

O kariljonu groju nuo 1988-ųjų. Iš pradžių grojau turistams iš Rytų kaip ekskursijų biuro muzikantas.

Groti kariljonu pakvietė Giedrius Kuprevičius. Tuo metu reikėjo trečio žmogaus. Kompozitorius Viktoras Kuprevičius (1901-1992) buvo jau garbingo amžiaus, o Giedrius dirbo viceministru, vėliau – vicemeru. Šiuos rūpesčius perėmiau entuziastingai ir energingai.

Vis dėlto buvau savamokslis. V.Kuprevičius pasodino, davė gaidas ir pasakė: „Grok“. Ateidavo, pasiklausydavo, sakydavo: „Gerai. Grok toliau“. Labai pabrėždavo muzikalumą, o ne techninius dalykus. Tai buvo didelė paskata žiūrėti į kariljoną kaip į subtilų instrumentą, o ne kaip į tokį, kuriuo tegalima baladoti ir kelti daug triukšmo. Labai svarbus tylus grojimas, tylūs garsai, tylus skambesys. V. Kuprevičius vis primindavo, kad varpai turi skambėti *piano*. Už šią mokyklą V. Kuprevičiui esu labai dėkingas, tačiau techninių dalykų teko mokytis pačiam.

Kariljono mokyklos Sovietų Sąjungoje niekada nebuvo, todėl akivaizdu, kad visi Kauno kariljonininkai buvo savamoksliai. Teko pamatyti vakariečių grojimo mokyklą – ji labai skiriasi nuo mūsų. Netgi mūsų kariljonas buvo F (fa) tonacijos, o visi pasaulio kariljonai – C (do) tonacijos, taigi Kauno kariljonas buvo vienintelis toks pasaulyje. Tai pastebėjęs supratau, kad jį reikia pritaikyti pasauliniam standartui, kad galėčiau groti kūrinius, kuriuos grojo kolegos vakariečiai – juk tuo metu atsirado ryšių su Vakarais. Todėl su kolega Juliumi Vilnioniu perkeitėme kariljono klavišus į C tonaciją.

Neseniai turėjome malonumą išgirsti unikalų Jūsų, kaip kariljonininko, grojimą – bendroje su olandų muzikantu Boudewijnu Zwartu kompaktinėje plokštelėje „Skambesio virsmas“, kurioje senovinio instrumento garsai derinami su naujausia eksperimentine muzika. Kaip ji atsirado? Kokio atgarsio sulaukė Nyderlanduose?

Varpų eksperimentus su kitais instrumentais, elektronika dariau jau seniai, bet užsitraukiau kolegų nemalonę, nes jie manė, kad darau per daug projektų, jie esą blogi, absurdas, nes turi būti grojama „graži“, liaudies, klasikinė muzika. J. Vilnonis sakė, kad gal tai ir įdomu, bet vis tiek absurdas.

Tuos absurdus ėmiau daryti vos pradėjęs skambinti kariljonu. Eksperimentuodavau su vokalu, klarnetu, elektronika, didžėjais, sutartinėmis.

Netgi su radijo stotimi „Titanikas“ (dab. „Kauno fonas“) darėme eksperimentą: jie iš studijos transliavo muziką, sodelyje Kaune stovėjo radijo imtuvas, kuris ją grojo, o bokšte tuo metu skambėjo kariljonas.

Kai 1999-aisiais su Alfa Paurazu nuvažiavome į festivalį Nyderlanduose ir parodėme olandams eksperimentinį projektą su kariljonu, jiems žandikauliai atvipo. Vienas geriausių kariljonininkų pasaulyje B. Zwartas priėjo ir pasakė: „Olandija – kariljonų šalis, bet mes dar tokių dalykų negirdėjome“. Šis projektas buvo entuziastingai priimtas, vėliau jį pristatėme Anglijoje, kur irgi turėjo didelį pasisekimą. Studijuodamas kariljoną Nyderlandų mieste Dordrechte (*Carillon Instituut Nederland*), sutikau įdomią asmenybę – Mildą Palilionytę, poeto Petro Palilionio dukrą, žurnalistę. Ji pasiūlė leisti kompaktinę plokštelę, ėmėsi prodiuserinės, vadybinės veiklos. Man teko užsiimti tik kūryba ir leidyba. Viskas buvo įrašyta Olandijoje, o masteringas, miksavimas ir leidyba – Lietuvoje. Tai – pirmoji tokio pobūdžio kompaktinė plokštelė pasaulyje. Tiesa, gyvai panašūs eksperimentai buvo daromi Olandijoje ir Vokietijoje, bet įrašai niekada nebuvo pasirodę. Šiame albume naudojami ir brolių Hemony'ų instrumentai, ir didžiausias Europoje Dordrechto kariljonas.

Papasakokite apie grupes, kuriose grojote.

Pirmoji grupė – „AB Antiqua“. Grojome Renesanso laikų muziką, kuria labai domėjausi. Tai buvo maždaug 1991-aisiais. Daug koncertuodavome Kauno, Vilniaus ir kitų Lietuvos miestų bažnyčiose, festivalyje „Jauna muzika“ Austrijoje. Grupėje buvo trys nariai: aš skambinau fortepijonu, grojau vargonais, fleita, Arūnas Ambrazevičius (fleita, altas) tada buvo dar ir Kauno simfoninio orkestro narys, dar – sakralinės muzikos atlikėja Skaidra Jančaitė (vokalas).

Iš šios grupės gimė RAA. Tai – narių vardai: mano, A. Ambrazevičiaus ir labai talentingo būgnininko, perkusininko Artūro Juršės. Tai buvo eksperimentinės, improvizacinės muzikos grupė. Koncertuose dalyvavo ir S.Jančaitė. Nuo 1993 m. Kauno menininkų namuose kas porą savaitių darėme performansus. Visi būdavo labai skirtingi. Panašiu metu Kauno architektų namuose pradėjo koncertuoti grupė NAJ (*noise* stiliaus pradininkai Lietuvoje, – M. P.). Su jų lyderiu Dariumi Čiuta susipažinau kiek vėliau, bet buvo džiugu, kad Lietuvoje pristatėme naujos muzikos koncepciją, kurią inspiravo britų grupė AMM ir kultinis žurnalas „Tan-

go“. RAA buvo lietuviškas AMM atitikmuo. Mes nesiekėme jų kopijuoti, tačiau mums buvo priimtinas šios grupės požiūris, kad muzika – tai dvasingumo siekis, todėl turi būti suvokiama ne kaip pramoga, o kaip savotiška meditacija. Stengėmės muzikuoti labai subtiliai. Pagrindinis mūsų principas buvo ne melodija, harmonija, o žaidimas garsais, jų spalvomis, deriniais. Naudojome labai daug įvairiausių instrumentų – kariljoną, paruoštas gitaras, ventiliatorių, pučiamuosius instrumentus, dūdes, švilpynes, paruoštą fortepijoną, daug perkusijos, elektrinius vargonėlius ir net tikrus vargonus, kai grodavome bažnyčiose. Tai būdavo ne tiek koncertai, kiek performansai, nes siekėme išnaudoti ne tik sceną, bet ir visą salės erdvę. Naudodavome ir įrašus iš magnetofonų. Visi projektai būdavo erdviniai. Sales apipavidalindavome, kiekvienas daiktas jose turėdavo savo vietą, prasmę.

RAA persikvalifikavo į N!N!N! Iš mūsų pasitraukus Arūnui, Artūras tik epizodiškai dalyvaudavo veikloje, bet atėjo A. Paurazas su bosine gitara ir elektronika. Niekas niekada nežinojo (todėl ir pavadinimas toks), kas buvo tikrieji nariai, jie keitėsi. Pagrindiniai buvome du – aš ir Alfa. N!N!N! perėmė RAA koncepciją, tik atsirado elektronikos. Persikėlėme iš Kauno menininkų namų į Vytauto Didžiojo kavinę. Prie mūsų dar prisidėjo interjero dizaineris bei fotografas Gintautas Kažemėkas, 1985–1987 m. grojęs būgnais „Antyje“. Grodavome kiekvieną trečiadienį – darydavome improvizacinius performansus kavinės pusrūsyje. Paskui atėjo architektas performansininkas Gražvydas Kardokas, vokalistė Jurga Pridotkaitė, taigi gimė N!N!N! orkestras. Tada penktadieniais ar šeštadieniais rengdavome „rimtus“ koncertus. Grodavome avangardą, *noise*, *industrial*, *performance art*, elektroniką, *free improvisation*, netgi roką, džiazą. Skirtingi grupės narių profiliai lėmė nepakartojamą skambesį, nesiekėme kopijuoti kokio nors vieno stiliaus. Mes buvome mes, buvome savimi.

Oficialių albumų nebuvo nė vieno. Nebuvo galimybės. Kas gi domėjosi tokia muzika? Neturėjome ir pinigų. Išliko „samizdatas“, savilaida. Daug prirašėme performansų, todėl, manau, kai labai pasensiu ir jei dar būsiu įdomus, sukauptus įrašus išleisiu.

Pastebėjau, kad Kauno eksperimentinės (jei taip galima apibendrinti) muzikos scena – bene stipriausia Lietuvoje, bent jau vilnietiškoji jai neprilygsta. Kuo paaiškindumėte šį Kauno fenomeną? Juk jis iki šiol laikomas Lietuvos popmuzikos sostine.

Kokius Kauno eksperimentininkus išskirtumėte?

Patys vilniečiai sako, kad Kaunas – Lietuvos avangardo sostinė, ir Vilnius jam tuo neprilygsta, nors turi didesnių pajėgų. Kauno judėjimo pagrindas – idėjinė veikla, ne iš viršaus su valdiškais pinigais. Juk niekas nemoka, niekas nepagiria. Atvirkščiai. Vilniuje buvo tik I.V.T.K.Y.G.Y.G. („Ir Visa Tai Kas Yra Gražu Yra Gražu“).

Iš kauniečių eksperimentininkų reikia paminėti Ramūną Jara, jo festivalį „Sumirimas“ (vėliau – „Didelis pasaulis“) ir grupes „Echidna Aukštyn“ ir „Endiche Vis.Sat“. Dabar jo veikla nuslopo, nors savo laiku labai įdomiai dirbo. Įtakingi, aišku, yra NAJ. Ir mes. Pamenu, performansuose Kaune labai daug kas lankydavosi, Vilniuje daug mažiau. Nors dabar Kaune viskas „nusmigę“, jame – sena avangardinė realybė. Kodėl? Sunku paaiškinti. Reikia žiūrėti į gilesnius kultūrinius kodus. Turbūt nėra tikrųjų vilniečių, kurie būtų krauju susiję su savo miestu, gal tik kokios dvi kartos, o Kaunas nuo prieškario turi semantinį lauką, visa tai tiesiog tvyro Kauno ore. Vilniuje tokios energetikos nėra. Vilniuje galima pasišlaistyti po Senamiestį, pagerti pigaus vynelio ir parūkyti „žolės“ – tik tokia ten relaksacinė energetika. Kaunas buvo biznio, spekuliantų, veiklos sostinė – tai rodė, kad miestas aktyvus, o Vilnius – pasyvus miestas. Tai, kad Kaunas tapo popmuzikos sostine, lėmė priešingo poliaus atsiradimą.

Su kuo teko groti, įrašinėti? Su Algirdu Klova, Mieczysławu Litwińskiu ir aktore Inesa Paliulyte („Lango“ galerijoje darėme performansus pagal Johno Cage'o paskaitas), R. Jaru, D. Čiuta, A. Jasenka, būgnininku Arvydu Jofe, sutartinių grupę, aktoriumi Petru Venslovu, įvairiais užsieniečiais. Deja, mūsų *undergroundinė* scena nėra didelė. Kauno eksperimentininkų tiek mažai, kad visi jie – išskirtiniai. Deja, buvę NAJ nariai Algimantas Mielius ir Rolandas Čikanavičius nieko nebedaro. R. Jaras dingęs. Dabar ši scena išgyvena didelį nuopoli.

Tiesa, Vilniuje Denisas Šafovalas („Atrac“) savo laiku įliejo šviežio kraujo, bet jo įkurto klubo „Virpesys“ nebėra, jis dabar dirba kaip laisvas menininkas.

Papasakokite apie rengiamą projektą „RE-expansiją“.

Jis gimė, kai atsirado klubas „Džem Pub“, kurio savininkas suteikė galimybę groti. Pasiūliau sunkiosios muzikos projektą sunkią dieną – pirmadienį. Metus šis projektas sėkmingai gyvavo. Tiesa, ne visą laiką skambėjo „sunki“ muzika, kurios aš norėčiau. Ne tik *heavy metal*, bet ir sunkiai klausoma muzika, kurią klausyti reikia pastangų – elektronika, *noise*, *free jazz*, *shoegaze*, jei tokių yra Lietuvoje, *power electronics*, *hard rock*, *trance rock*.

Po metų pasijuto, kad ši erdvė išsikvėpė, nebebuvo kam groti. Alternatyva – keisti viską. Tai – grįžimas į praeitį. Prieš kelerius metus sukūriau projektą „Expansija“, tai – elektroninės muzikos ir videoperformansai įvairiose Kauno vietose. Nusprendžiau atgaivinti ją kaip „RE-expansiją“, juolab, kad pirmosios pavadinimo raidės sutampa su mano inicialais. Iš esmės groju solo, jei kas nori, gali prisidėti. „RE-expansija“ apima platų spektrą – nuo gitarinės muzikos ir *crazy* projektų su žodžiais, elektronika, įrašais, teatriniais elementais.

Ką manote apie dabartinę muzikos (tiek eksperimentinės, tiek pop/rock) situaciją Lietuvoje?

Blogai manau. Jos išvis nėra. Pavieniai desperatiškai atvejai egzistuoja, tačiau nėra sistemos. Tuos visus šokių grupių pastrapaliojimus pagal fonogramą vadinti popmuzika neapsiverčia liežuvis. Normalia popmuzika vadinčiau grupes ABBA, „Boney M“, Stingą, Peterį Gabrielį. O fonograminė popmuzika net nėra muzika, daugelis kūrinų – neautoriniai, jie arba pavogti, „nupjauti“, arba nupirkti iš tos pačios ABBA ar „Electric Light Orchestra“, tik su lietuviškais tekstais. Kūrybinės popmuzikos Lietuvoje nematau. Šiek tiek Andrius Mamontovas bandė, tačiau neįaučiu ten lietuviškumo, originalumo. Nekalbu apie *undergroundą*, kalbu apie *mainstream* – „Antis“ Lietuvoje iki šiol originaliausia, tiksliau, vienintelė originali, ją tikrai galima vertinti kaip savotišką muzikinį vienetą. Gal dar Vytauto Kernagio „Dainos teatras“ padarė neblogų dalykų. O už visus dabartinius atlikėjus nė sudilusio skatiko neduočiau, na, gal dar

galima paminėti Jurgą Šeduikytę, bet jos muziką gadina prodiuseriai, kurie daro garso takelius, nes ten – visiškas nesusipratimas. Jos pačios balselis, dainavimas, motyvai, tekstai gal ir neblogi, aranžuotę įdomesnę padarius būtų visai nebologas popsas, o dabar – *fifty-fifty*.

Man teko nelaimė sutinkant šiuos Naujuosius nemažai sėdėti prieš TV. Buvo bloga, net kelias dienas jaučiausi ligonis nuo to nuodo, pateikto per lietuviškus kanalus.

Kokie planai?

Tęsti projektą „RE-expansija“ – juk nėra taip paprasta kiekvieną pirmadienį užpildyti idėjomis. Vasarą vyksiu į Prancūziją atlikti kariljonininko pareigos. Kiti planai – paslaptis.

2008 m. sausio 26 d. elektroniniame laiške G. Kuprevičius man rašė, kad 1981 m. grupės „Argo“, kurioje grojo ir jis, plokštelė „Discophonia“ – pirmoji elektroninės muzikos kregždė Lietuvoje (su tuo ginčytis sunku), tačiau pabrėžė, kad „naujų eksperimentų nėra, visi atkartoja (gal tik su modernesniais įrankiais) bemaž viską, ką darėme“ (...) „dėl muzikos neišmanymo ir labai ribotos muzikologijos dabar daug kas pateikiama kaip atradimai ir naujienos.“ Ką manote apie muzikos ateitį? Štai Jūs, kaip eksperimentininkas, „pagimdėte“ stilių bell rock...

Stilių muzikos pasaulyje tiek daug, kad tereikia sugebėti juos atrasti ir paimti. Stiliai gimsta kasdien, kas sekundę. Juk egzistuoja įvairių kultūrų samplaikos, taigi viskas puiku – muzika gyvuoja. Kitas klausimas – kiek muzikoje llika šventos energijos? Manau, kad sakralumas iš mūsų gyvenimo ir meno baigia išnykti. Dvasingumas mažta, materializmas šiame pasaulyje laimi. Tai – liūdna perspektyva ir muzikai, nes jos pagrindas – dvasia, ne materija.

Bell rock nėra radikalčiai naujas dalykas. Idėją netiesiogiai pasiūlė „Hells bells“, o man kilo mintis padaryti eksperimentą su kariljonu, o ne su vienu varpu, kaip tos dainos pradžioje. Idėja gimė grojant kariljonu ir vis pakirbinant namie gitarą. Rokui kariljonas labai tinka. Su Alfa Paurazu turėjome tradiciją prieš kiekvienus Naujuosius surengti po *bell rock* koncertą – pirmasis įvyko sutinkant 2000-uosius Maironio lietuvių

literatūros muziejaus rūsyje su kauniečių roko grupės SH būgnininku Andriumi. *Bell rock* – labai progresyvus žanras.

Beje, „pagimdžiau“ ir dar vieną stilių – *sutart rock*, t. y. sutartines, grojamas roko instrumentais. Esame jas groję su kauniečių *punk impro* grupe „KPZero“.

Oficialaus *bell rock* albumo neišleidome. Turiu koncertinių įrašų kuriuos galbūt kada nors išleisiu (prieš pat šiuos Naujuosius 50 egz. tiražu išleistas puikus 1997 m. koncerte įrašytas R. Eimonto, A. Paurazo ir poetės Erikos Drungytės albumas – bene pirmasis poetinės audiovizualinės stilistikos albumas Lietuvoje, – M. P.).

Rašytojas Markas Zingeris sakė: menininkui reikalingi stimulatoriai, kad jo darbas kam nors būtų reikalingas. Tada jauti įkvėpimą. O jei jaučiesi nereikalingas, tas sūris sudžiūsta. Nėra prasmės ką nors „stumti“ į išorę. Įsirašai, ir turi sau namuose įrašą. Ne visada pakanka tik ambicijos.

2008

„MENAS, O YPAČ MUZIKA, – SVARBIAUSIA ŽMONIJOS DALIS“

Kultinis čekų kilmės smuikininkas, multiinstrumentalistas ARANOS (Petras Vastlas) gyvena Airijoje. Jį pažįsta visas eksperimentinės muzikos pasaulis, ypač tie, kam artimi tokie pavadinimai kaip „Current 93“, „Nurse with Wound“ – su šių projektų įkūrėjais Aranos kartu groja. Jo muzika – avangardo, folko, eksperimentų, intelektualių, pacifistinių tekstų mišinys, kurios ašis – nepakartojamas smuiko garsas.

Esate vienas iš nedaugelio, tiesiogiai susijusių su postmuzikos ištakomis – daug metų dirbote su daugybe žymiausių menininkų. Su kuriais groti buvo įdomiausia ir kodėl?

Taip, buvau šalia tų ištakų. Grojau su įvairiais žmonėmis, kūrusiais įvairių stilių muziką. Pavyzdžiui, labai susidraugavau su Clive'u Palmeriu (g. 1943) iš grupės „Incredible String Band“ (tai – psichodelinio folko pradininkai iš Škotijos, groję 1965-1974 m. ir padarę milžinišką įtaką britų kontrkultūrai, – M. P.) ir dirbau su juo įvairiuose projektuose, nes grodavau folko klubuose. Tik vėliau supratau, kokie svarbūs tie žmonės, su kuriais teko groti.

Kai mokiau jogos Tibeto centre Škotijoje, teko susitikti ir mokyti įvairių žmonių, kai kurie iš jų – įžymybės, pavyzdžiui, Leonardas Cohenas (kanadiečių dainininkas ir rašytojas, – M. P.). Tačiau būti įžymiu man nėra vertybė. Sutikau daug žymių muzikantų, menininkų, kuriuos mieliau vadinu gerais ar geresniais, o ne žymiais.

Vienas pačių įdomiausių sutiktų menininkų buvo Stevenas Stapletonas (g. 1957, surrealistinės muzikos kūrėjas, pasivadinęs „Nurse with Wound“, kuriantis su šiuo pseudonimu jau 30 metų, – M. P.). Su juo išleidiu ne vieną albumą (pvz., 1997 m. „Acts of Senseless Beauty“, – M. P.), nemažai mūsų bendrų įrašų kol kas neišleista, guli mano studijoje.

Kitas žmogus, kurį puikiai prisimenu, yra El Monte (Nickas Mottas) iš grupės „Volcano the Bear“ (tai – 1995 m. susibūrusi britų eksperimentinės-improvizacinės muzikos grupė, – M. P.). Su juo išleidiu albumą „Allied Cooking but not as You Know It!“ (2003). Man patiko dirbti su

El Monte, pasiekėme gerų rezultatų. Beje, Nicką sutikau tik tada, kai atvyko į studiją su daugybe instrumentų. Pradėjome kartu įrašinėti spontaniškai, be jokios repeticijos. Liovėmės maždaug po pusvalandžio. Tada jis pasakė: „Buvo gerai, dabar pagrokime lėčiau.“ Taigi vėl grojome, apsiikeitę instrumentais, dar apie 20 minučių, taip gimė antrasis albumo kūrinys. Tada Nickas pasakė, kaip jis gali išgauti garsą iš vandenin panardintų gongų. Turiu kelis didelius kiniškus gongus. Pripildėme vonią vandens, įtaisėme vonios kambaryje gerą mikrofoną, taip gimė dar vienas kūrinys. Ir taip toliau... Tada viską perklausėme gerdami arbatą, padarėme šioją tokį „mikšeravimą“, ir jau vakare viskas buvo beveik baigta. Kitą dieną Nicką ir jo merginą, būsimą žmoną, pavežiojau po išpūdingas Airijos vietas. Jie užsiminė, kad norėtų, jog aš šiame mūsų bendrame albume padainuočiau. Kol važinėjome, sukūriau dainą, kurią tavąkar įrašėme. Kitą dieną smagiai padirbėjome prie kompaktinės plokštelės apipavidalinimo. Mūsų įrašinėjimo sesijos metu buvau padaręs nuotraukų, jas naktį išryškinau, o Nickas visą laiką, net gerdamas arbatą, piešė.

Ketvirtą dieną liko sudėti paskutinius štrichus. Jo draugė parašė labai gerą eilėrašį. Kurti albumą mums buvo didelė šventė, ir pats albumas man patiko. Vienas apžvalgininkas parašė, kad jis buvo pernelyg greitai įrašytas, tačiau tai šlamštas, o ne nuomonė.

Beje, ir kai kurie mano įrašai su S. Stapletonu padaryti labai greitai, pavyzdžiui, kūrinys „Generally Regarded as Safe“ (iš 2001 m. albumo „Santoor Lena Bicycle“, – M. P.) įrašytas per vieną popietę, nors iš tiesų jis sudėtingas, pinklus.

Su El Monte dirbti labai smagu, nes abu galime groti įvairiausiais instrumentais ir taip pagyvinti muziką. Manau, kad ilgai „šlifuojamas“ kūrinys nebūtinai yra geresnės kokybės. Rengiuosi išleisti naują albumą „Alone Vimalakirti Blinks“. Paskutinę jo dainą išgirdau sapne, atsikėliau trečią nakties, įrašiau. Vėliau bandžiau ją tobulinti, bet niekada ji nebuvo tokia „teisinga“ kaip pirmoji, susapnuotoji versija.

Garsas – magija. Tai įrodėte savo kūryba. Kas bus, kai neliks garso?

Garsas yra visada. Bent jau kol esame gyvi. Absoliučioje tyloje yra jūsų kūno garsas, širdies plakimas, kraujo kūneliai, dainuojantys jūsų ausyse, arba mano atveju – mintyse besisukantys dainų, melodijų, muzikos sluoksniai.

Nemanau, kad galime egzistuoti be garso, be muzikos. Tikiu, kad menas apskritai ir muzika konkrečiai – svarbiausia žmonijos dalis. Būtent tai palaiko žmonijos egzistenciją ir vadovauja jai, o gal ir visam pasauliui. Ar pasaulis egzistuotų be žmonių? Žinoma, bet ar tada būtų muzika? Ne politika, mokslas, karai, tik menas, o ypač muzika yra abstrakčiausias ir subtiliausias mediumas. Tikiu, kad nėra svarbu, jei ją girdi nedaug žmonių, o gal išvis niekas negirdi. (Aranos albumų tiražai dažniausiai siekia vos 500 egzempliorių, bet jis vadinamas vienu įtakingiausių muzikantų ir muzikos filosofų, žinomas visame pasaulyje, – M. P.).

Kaip apibūdintumėte savo kuriamą muziką?

Muzika, kurią groju, vadinu čigoniškuoju dzenbudizmu (*Gypsy Zen*). Didžiausią įtaką man, kaip muzikantui, padarė čigoniška muzika. Daugelis net nesupranta, kas ji yra iš tikrųjų. O iš tikrųjų tai didžiulis vidinis arsenalas, leidžiantis išreikšti save. Tai – ugnis. Tada ne groji, o pats esi muzika.

Praktikuojau dzenbudizmą 36 metus, o gal dar daugiau, ir pamažu supratau, kad jis prasiskverbia į viską, ką darau, nors nesinaudoju juo kaip religine dogma judėjų ir krikščionių pavyzdžiu – jų mąstymo būdas nepriimtinas, nuo jo kenčia daug vakariečių. Stengiuosi elgtis kaip medžiotojas-rinkėjas: pasiimu tai, ko man reikia, ir ne daugiau, žinodamas, kad visada man visko pakaks.

Nesakau, kad čigoniškas požiūris į muziką vienintelis ir tobuliausias. Kartais stebinu pasakydamas, jog labai mėgstu, kai kas nors „paprastai“ groja smuiku. Žmonės apsimeta, kad labai vertina šį mano požiūrį, nes smuiku groju gana virtuoziškai, todėl neva negalėčiau mėgti, jei kas nors grotų primityviai. Groju visą laiką, kai tik galiu. Beje, pirmąsyk smuiką į rankas paėmiau būdamas 40-ties. Ir iš karto pavyko. Stengiuosi nežiūrėti į muziką ir meną kaip į piramidę, kurios viršuje – tobulybė, o apačioje –

šiukšlynas. Tai nereikia, jog manau, kad visi groja vienodai puikiai, bet kyla pavojus labai lengvai nuvertinti, apjuodinti kai kuriuos muzikantus.

Ką manote apie santykį tarp senojo meno ir naujojo, kompiuterinio? Ar juos įmanoma suderinti?

Kompiuteris – tiesiog dar vienas instrumentas, būdas išreikšti save. Nemanau, kad jį galima naudoti kaip balsą ar tradicinį instrumentą – smuiką, trimitą ar fleitą, kai garsas kuriamas tiesiogiai, atspindint savastį. Kitas žingsnis naikinti tiesioginį ryšį tarp jūsų proto ir garso – tokie instrumentai kaip klavesinas, fortepijonas, vargonai, kur mechanika įsiterpia tarp proto ir garso. Taigi tada aukojate savo ekspresiją ir tiesioginį ryšį su garsu tam, kad galėtumėte groti daugeliu tonų iš karto, sukurdami polifoniją ir harmoniją. Tolesnis žingsnis – kompiuteris. Tada aukojate dar daugiau tiesioginės ekspresijos (pabrėžiu – tiesioginės, nesakau, kad kompiuteris negali būti ekspresyvus) ir galite sukurti platesnį triukšmų spektrą. Fortepijonu galite išgauti 88 triukšmus (na, čia viską kiek supaprastinu), o kompiuteriu – beveik begalybę.

Manau, kompiuteris – puikus dalykas, todėl nematau didžiulio skirtumo tarp senojo ir kompiuterinio meno. Visi klasikiniai įrašai dabar redaguojami, tvarkomi kompiuteriu, nors jiems – šimtai metų. Bachas, Mocartas, Bethovenas nieko nežinojo apie šiuolaikines technologijas, jie rašė muziką, skirtą groti „gyvai“, todėl galima būtų sakyti, kad įrašinėti jų muziką – tai pažeisti šių kūrėjų intencijas. Tačiau tai jau būtų beprotiškas dogmatizmas, ar ne?

Daugelis muzikantų, taip pat ir aš, naudojami ir kompiuteriu, ir „tradiciniais“ instrumentais, ir šie du pasauliai vienas kitą puikiai papildo. Taigi senasis menas ir kompiuterinis menas puikiai suderinami. Kartais juos net sunku atskirti. Dažnai mano albumų apžvalgininkai spėlioja, kaip išgautas vienas ar kitas garsas. Pavyzdžiui, kūrinys „Spitting RFEvivalist Dream of Everlasting Pain“ iš albumo „No Religion“: visi muzikologai manė, kad jame subtiliai apdorotas kompiuterinis garsas, o iš tikrųjų ten – dainuojantis tibetietiškas dubuo, ir jokio kompiuterio. Tai – mano požiūris į muziką.

Ką manote apie tūkstančius avangardo grupių, projektų?

Nuostabu, kad yra daug žmonių, kurie kuria muziką, nesvarbu, kokio ji žanro. Nemanau, kad yra tiek daug naujų madų, kaip mums gali pasirodyti. Visada buvo daug avangardinės muzikos, tiesiog ji niekada nebuvo viešinama taip, kaip *mainstream* menas. Štai pažvelkite į tokius XX a. septintojo dešimtmečio muzikantus kaip Rolandas Rahsaanas Kirkas (1936-1977) ar Sun Ra (1914-1993). Turime jų įrašus, filmus apie juos. Tačiau neturime futuristų, pavyzdžiui, Lougi Russolo triukšmo orkestro, specialiai sukonstruotų instrumentų *intonarumori*, automobilių garso signalų, lėktuvų propelerių įrašų. Tada pažvelkite į XVI a. Prahos dailininkų kūrybą ir pamatysite jų paveiksluose tai, ką kūrė L. Russolo arba Salvadoras Dali. Spėju, kad ir tada buvo avangardinės muzikos scena. Jei ją turėjo dailė, kodėl negalėjo turėti ir muzika?

Iš tiesų sukuriame daug puikios muzikos. Taip pat, žinoma, ir daug beprasmių šlamšto (tik paklauskite popso...), bet, manau, jog taip buvo visada. Dėl jūsų minėtų stilių – manyčiau, jog jie nėra tolesnis etapas to, kas buvo sukurta anksčiau. Būtent todėl paminiu „Incredible String Band“. Daugelis *neofolko* ir elektroakustikos grupių ėmė šios grupės arba kitų tos eros grupių kūrinius ir juos savaip perdirbo. Net *ambient* ir *tribal*, kurie, atrodo, įmanomi kurti tik su šiuolaikine elektronika, iš tikrųjų tėra ankstesnės muzikos tąsa. Pavyzdžiui, septintajame dešimtmetyje buvo žmonių, grojusių būgnais, gongais, burdonais arba ištisas valandas giedojusių. Tačiau nė vienas jų neišleido jokio albumo. Bet tai nemažina jų originalumo. Labai domiuosi įvairia etnine muzika ir visada būnu priblokštas, kokie viso pasaulio žmonės kūrybingi. Visa nauja muzika tokia pat. Gaunu kompaktinių plokštelių iš viso pasaulio, kai kurios jų tiesiog pribloškiamai geros.

Papasakokite apie savo čekišką kilmę.

Gimiau Ūstyje prie Labės – miestelyje, kuris yra Bohemijos vakarinėje dalyje. Kai man buvo treji, persikėlėme į Karlovy Varus. Mama mokė dainuoti – daugiausia liaudies dainas ir klasikinę muziką. Iš tiesų tarp šių dviejų muzikos rūšių nėra didelio skirtumo, kaip mano daugelis. Visi turėtų mokytis savo krašto ar kitų kraštų liaudies dainų. Tai – smagu. Nuo penkerių ar šešerių mane mokė skambinti pianinu. Visada supo muzika: dainuodavau bažnyčioje sekmadieniais, grodavau nedide-

liuose fortepijono koncertuose, dainuodavau teatruose, vėliau grojau *džiazbanduose*, tuo pat metu pats mokiausi groti gitara, būgnais ir kitais instrumentais. Tada atėjo roko laikai. Buvo sunku gauti plokštelių iš Vakarų, kai Čekoslovakiją valdė komunistai, bet žmonės vis tiek jų gaudavo. Eidavau pas draugus klausytis Ray'aus Charleso (1930-1994) ar Erico Dolphy'o (1928-1964). Išties naktis nemiegodavau, klausydamasis Vakarų radijo stočių, kurias draudė ir triukšmais slopino komunistai. Dieną per radiją klausydavausi vengrų, rumunų, bulgarų ir kitų tautų muzikos. Bohemijoje buvo labai mėgstamas džiazas. Dirbau su keliais disidentų teatrais, vaidinau, rašiau muziką. Net dabar ji galėtų pasirodyti avangardinė, nors nemanėme, kad laužome užtvartas. Aplink skandė inovacijų dvasia, nemaža dalis dabartinės „eksperimentinės“ roko muzikos atrodo lyg devintas vanduo nuo kisieliaus, turint galvoje, kad kisielius buvo tai, ką mes ir daugybė kitų grupių darė prieš daugelį metų. Įtariu, panašiai buvo ir Lietuvoje. Sovietų Sąjungoje buvo nemažai puikių grupių aštuntajame dešimtmetyje, bent jau taip sprendžiu pagal įrašus, kuriuos teko girdėti. Sakyčiau, jos buvo daug geresnės nei bet kas, ką sukūrė Vakaruose.

Kaip vertinate „eksperimentininkų“ polinkį į mistiką?

Daugelis vadinamųjų mistikų – šarlatanai, o jei ir turi tam tikrų „galių“, naudoja jas, kad pakenktų kitiems. Bohemijos, Moravijos, Slovakijos giriose iki šiol gyvena žiniuonius, kurie iš tiesų sugeba gydyti. Ir niekas nedaro sensacijos. Niekas jų nevadina magais, raganiais ar kokia kita nesąmone. Tiesiog jie turi ypatingų sugebėjimų, o jūs turite kitokių. Jūs galite parašyti knygą, o jie galbūt ne. Čekijoje ir Slovakijoje, jei tau skauda nugarą ir chirurgai nepadedą, eini pas žmogų, kuris skausmus išgydo per penkias minutes, o tada ramiai eina sau karvių melžti.

Vienąsyk ir aš netyčia buvau aptikęs, kad turiu tam tikrų „jėgų“, bet nesu linkęs jų demonstruoti. Ir taip jau žmonėms atrodau keistas.

Todėl rašau ir groju muziką, noriu daugiau groti „gyvai“, rengti ilgesnius koncertus. Sukurti grupę, kuri ne tik grotų, bet ir šoktų. Noriu priversti savo smuiką dainuoti taip, kad kiekviena nata talpintų ištiesus pasaulius, visatas.

MUZIKA BE MELO IR ŠVIESOS BALSAS

Beveik visą pasaulį išklaajojęs, daug įvairių meno sričių įvaldęs legendinis perkusininkas, trio GTČ (Ganelinas, Tarasovas, Čekasinas) narys Vladimiras TARASOVAS, po knygos „Tarp garso ir vaizdo“ pristatymo.

Savo „Kiniškajame projekte“, kurį įrašėte šaltą 1994 metų rudeni Pekine su septetu „Thundering Dragon Percussion Group“, prisistatėte garsiąja kinų istoriografijos tėvo Sima Cianio (Sima Qiān, apie 145-90 pr. Kr.) fraze: „Žodžiai gali apgauti, žmonės – apsimesti, tačiau muzika negali meluoti“. Esate ir žodžio, ir vaizdo, ir minties Meistras, o kaip „užsikrėtėte“ pirmąja aistra, išlikusia iki šiol?

Visų pirma turbūt pradėjau kaupti dėmesį į mane supančius garsus, o tik vėliau jie tapo muzikinės ir vizualinės formos dalimi. Juk tuo metu nieko kita daryti ir negalėjome. Nebuvo kompiuterių, mobiliųjų telefonų ir panašių technologijos dalykų. Juolab gyvenant uždaroje politinėje sistemoje gali tik groti. Daug repetuoti ir groti sau bei draugams.

Jūsų muziką sunku apibrėžti stilistiškai. Galima Jus vadinti ir Lietuvos džiazu, ir elektronikos, eksperimentinės muzikos, ir perkusijos, ir instaliacijų tėvu. Kompaktinės plokštelės ir visa kita kūryba – itin estetiška, tiesiog tobulo dizaino. Kaip pavyksta visa tai suderinti? Kas labiausiai veikia kūrybą?

Vėlgi – garsas. Vienintelis mano darbas be fizinio garso – instaliacija „Kalėdų vainikas“. Tačiau ten ieškojau kitokios rūšies skambėjimo. Tylos skambėjimo.

Poetas, eseistas, dailėtyrininkas Alfonsas Andriuškevičius Jūsų kūrybai skirtoje knygoje „Tarp garso ir vaizdo“ rašo, kad pagrindinis Jūsų veiklos bruožas – multikultūriškumas. Kur link dabar veda Jūsų mintys?

Drįsčiau teigti, kad A. Andriuškevičius turėjo omenyje mano įtaką Vilniaus dailės mokyklai. Kviesdavau į Vilnių dailininkus ir poetus iš

Maskvos ir Leningrado (dabar Sankt Peterburgas). Rengdavome parodas, eilių skaitymus bei performansus Vilniaus dailininkų dirbtuvėse.

Esate teigęs, kad iš Leningrado konservatorijos išvijo dėl džiaz. Dabar tai atrodo sunkiai įmanoma, tačiau tais laikais būti džiazu žmogumi tikriausiai buvo tam tikra pasipriešinimo režimui forma?

Be abejo. Džiazu muzikantas, kaip ir bet kuris kitas menininkas, visada yra kieno nors opozicijoje. Ar politinės sistemos, ar oficialiai remiamos meninės struktūros. Ir tai vyko ne tik Sovietų Sąjungoje, bet ir JAV bei Europoje. Tas „60-ųjų bangos“ judėjimas priešinosi ne tik Rytų Europos „susovietinimui“, bet ir protestavo prieš karus Vietname, Afganistane, prieš Čekoslovakijos okupaciją, prieš rasizmą ir panašiai. Ir turėjote rinktis. Jūs arba jie. Arba kartu su jais eiti į socrealistus ir komunistų partiją, arba būti prieš juos. Viskas sąžininga. Mums dar pasisėkė – mūsų muziką transliavo užsienio radijo stotys. Mūsų plokštelės buvo išleistos Didžiojoje Britanijoje ir jau tada SSRS valdžia negalėjo teigti, kaip 1972-aisiais, kai mus pakvietė į Vakarų Berlyną, kad tokių šalyje nėra. Šiandien menininkui daug sudėtingiau, nes prie valdžios vairo stovi diletantai, kurie susitikimų metu glėbesčiuojasi ir šypsosi, tačiau kultūros labai nieko nedaro. Veikiausiai atvirkščiai. Jaučiama klanų įtaka, viskas vyksta kuluaruose. Išguiti komunistinę praeitį nėra taip paprasta.

Esate multiinstrumentalistas. Kas artimiausia – perkusija ar elektronika?

Jei skaičiuotume kiekvieną perkusijos instrumentą atskirai, neabejotinai esu supermultiinstrumentalistas. Tačiau jei rimtai, groju tik vienu instrumentu ir į jį panašiais ir esu laimingas, kad nesiblaškau, o vis daugiau atrandu perkusijos garsuose. Šiandien elektroniką naudoju labai retai ir tik tada, kai kompozicijai ji būtina.

Kokia muzika darė ir daro didžiausią įtaką?

Tik ką klausiausi „Arturo Benedetti Michelangeli plays Ravel & Rachmaninov“. Didis pianistas, ir muzika didinga. Naivu manyti, kad klausausi vien tik džiaz ar eksperimentinės muzikos. Nebūna blogos muzikos.

Yra arba gera, arba išvis ne muzika. Taigi su malonumu klausausi įvairios. Nuo Milesio Daviso iki Puccinio arba Donicetti operų.

Kaip vertinate muzikos situaciją Lietuvoje?

Dabartinė muzikos situacija Lietuvoje tragiška ir atlikimo, ir išsilavinimo požiūriu. Kol kultūra ir švietimas nebus skatinami ir tinkamai valstybės finansuojami, kol į valdžią neateis išsilavinę ir išmanantys kultūrą žmonės – nieko nebus. Reikia suprasti, kad kultūra – tai investicijos į šalies ateitį.

Kaip atsidūrėte Lietuvoje?

1968-aisiais mane pakvietė ir išsivežė iš Archangelsko, miesto Rusijos šiaurėje, Jonas Cijūnėlis. Jis grojo fleita ir vibrafonu, buvo nuostabaus orkestro „Nemuno žiburiai“ bei Vilniaus filharmonijos dirigentas. Susidraugavau su vilniečiais dailininkais ir poetais. Virė nepakartojamas „klubinis“ gyvenimas Vilniaus kavinėje „Neringa“. Nieko nedomino, kas tu esi – žydas, lenkas, lietuvis ar rusas, visi vienodai atstovavo Lietuvos kultūrai. Tuomet visuomenės intelektualinis sluoksnis buvo labai stiprus. Todėl iškar pasijaučiau kaip namie.

Kaip atsirado GTC?

Kai mūsų filharmonijos orkestras iširo, mes su J. Cijūnėliu pateikėme dokumentus konkursui į Radijo ir televizijos orkestrą. Pradėjome dirbti ten, ir tada susipažinau su Viačeslavu Ganelinu. Pradėjome groti „Neringoje“ tai nuostabiai intelektualinei-disidentinei kompanijai, kuri rinkdavosi kiekvieną vakarą. Vėliau atsivežėme iš Sverdlovsko Čekasiną ir tuoj pat buvome pripažinti meniniuose šalies sluoksniuose. Be abejo, oficialiai mūsų nepripažino, nors kvietimus į Vakarus pradėjome gauti nuo 1972 metų.

Esate grojęs su daugybe muzikantų. Su kuo palaikote artimiausius ryšius?

Su Čekasinu ir Ganelinu mus sieja geriausi santykiai. Su visais muzikantais, su kuriais kartu koncertuoju, palaikau nuolatinį ryšį, dažnai rengiame bendrus koncertus vienoje ar kitoje šalyje. Tai – profesionalus bendravimo būdas. Laimė, patys renkamės, su kuo norime groti, stengiamės neįkliūti į saviveiklinę balą.

Jūsų instaliacijose juntama zen įtaka. Ką ji reiškia Jums?

Yra dalykų, apie kuriuos nebūtina viešai kalbėti arba juos iššifruoti. Menas tuo ir žavingas, kad kiekvieno valia pamatyti sau artimiausią lygmenį.

Papasakokite apie savo šeimą.

Man regis, kad šeima nuostabi. Bet versti vaikus užsiimti ta pačia veikla visai nebūtina. Nors atrodo, kad įtaką jiems darau. Tikiuosi, gerą.

Jūsų menas – konceptualus, jame nerasime meno dėl meno. Ar tai ir Fluxus įtaka?

Fluxus – puikus meninio gesto laikas. Kai dalyvavau Venecijos bienalėje 1993-iaisais, kiekvieną rytą, prieš pradėdami darbą paviljonuose, pusryčiaudavome „Giardini“ kavinėje su Namu June’u Paiku (g. 1932 Seule; vienas žymiausių *Fluxus* veikėjų, – M. P.). Kai jis sužinojo, kad esu iš Lietuvos, papasakojo, jog Jurgis Mačiūnas jų grupei buvo kaip tėvas. Kalbėjo šiltai ir kupinas susižavėjimo.

Kai kada surengiu akcijas su dailininkais ir poetais. Ir vadinu jas „Post *Fluxus*“.

Su knyga apie Jus pristatytas ir DVD „Sound games“ („Garso žaidimai“). Klausant Jūsų muzikos, jaučiasi, jog žaidžiate garsu, instaliacijose – ir vaizdu. Galbūt ateities menas – audiovizualus?

Todėl ir vadinasi „Garso žaidimai“. Laimė, mene yra begalė kelių ir svarbiausia, stovint kryžkelėje priešais akmenį su kelių nuorodomis ir aprašymais, rasti, o dar geriau – praminti savąjį kelią.

Legendinis rusų kompozitorius Vladimiras Martynovas Jūsų muziką pavadino „šviesos balsu“. Ar galima ją pavadinti sakraline bendrąja to žodžio prasme?

Volodia Martynovas – labai geras mano draugas. Daug koncertavome kartu, taip pat ir duetu. Ir šių metų lapkritį Čekijoje laukia mūsų bendras projektas. Jis – didis kompozitorius. Tikintis, taigi tikėjimo persmelkta ir visa jo sukurta muzika, ir jo mintys.

Kiek albumų esate sukūręs?

Niekada neskaičiavau, kiek ir ko esu padaręs.

Kokie ateities planai?

Artimiausiu metu laukia paskaita Dave'o Brubecko institute Kalifornijoje. Paskui – koncertai trio su Marku Dresseriu ir Larry'iu Ochsu. Vėliau dalyvausiu programoje „Linzas – Europos kultūros sostinė“, kartu su Michaeliu Bruckneriu. Ir taip toliau...

2008

„DAR DAUG PILIEČIŲ NORĖTŲ GYVENTI PO BIZANTIJOS NAGAİKA“

Profesorius emeritas Algis MICKŪNAS (g. 1933) daugiau kaip trisdešimt metų dėstė filosofiją Ohajo universitete (JAV). Dažniausiai rašo anglų kalba, tyrinėja filosofinius fenomenologijos, hermeneutikos, semiotikos ir egzistencializmo klausimus, demokratijos, politikos temas. Lietuviškai išleistos penkios knygos: „Fenomenologinė filosofija“ (1994; kartu su Davidu Stewartu), „Visa aprėpianti dabartis“ (2004; kartu su Arūnu Sverdiolu), „Demokratija šiandien“ (2007), „Pastovumas ir tėkmė. Kultūros fenomenologijos apybraižos“ (2007) ir „Filosofijos likimas“ (2009; kartu su Arvydu Šliogeriu). Profesorius turi ir tinklalapį. Stebina ne tik erudicija, bet ir geru orientalistikos išmanymu. Turi juodąjį karatė diržą.

MŪSŲ POKALBIS – APIE BESIKEIČIANTĮ PASAULĮ

Ar mūsų civilizacija – barbarų? Ar vis didėjanti lietuvių emigracija nėra to įrodymas?

Svarbiausia žodžio barbaras prasmė yra „svetimas“, kitoks nei mes, todėl mūsų civilizacija dar yra persunkta svetimų, ne vakarietiško sąvokų, gyvenimo supratimo, institucijų ir net konkrečių papročių. Prieš pirmąjį pasaulinį karą lietuviai gyveno veikiamas svetimos „nežmoniškos“ santvarkos – bizantiškos, o po Antrojo pasaulinio karo vėl buvo grąžintas į tokią pat svetimą santvarką.

Atsivėrus vakarietiškiems, europietiškiems akiračiams, nemažai lietuvių nutarė gyventi Europoje, t. y. Vakaruose. Aišku, jie palieka Lietuvą, nes ši yra „barbariška“, svetima vien dėl to, kad dar netapo europietiška. Toks nevakarietiškas gyvenimo būdas aiškiai matosi iš „išrinktų atstovų“ gausybės biurokratų ir net jaunesnių žmonių, nesuprantančių atsakomybės, elgesio. Jie išvis nesupranta, kas yra Europa ir institucinė bei teisinė valstybė, kas yra atsakomybė ir rūpinimasis viešais valstybės reikalais. Bet nereikia užmiršti, kad ir publika dažnai yra be atsakomybės – dar daug piliečių norėtų gyventi po Bizantijos nagaika.

Formalus priklausymas Europos Sąjungai dar nereiškia, kad tapome europiečiais. Jei atsiranda užtektinai balsuotojų, kurie išrenka į Europos Parlamentą klajūną kriminalą, tarnaujantį senajai Bizantijai, tai ko stebėtis žmonėmis, kurie iškeliauja iš tokios svetimos barbariškos šalies. Čia neteigiui, kad išvykstantieji iš Lietuvos atmeta savo lietuvybę; jie lietuvybę labai gražiai išlaiko, Vakaruose sukūrė laikraščius, mokyklas, sambūrius ir menus, ir gal grįžtų, Lietuvai tapus tikra europietiška valstybe.

Emigravus patiems gabiausiems, ar Lietuva neišnyks? O gal reikėtų išlaikyti savo tapatybę, kaip tai padarė žydai?

Pirma, žydai neteko savo valstybės ir tapo benamiais, o lietuviai, nors ir emigruoja, gali grįžti ir jie patys, ir jų vaikai, vaikaičiai, ir svetimtaučiai (-ės), sudarę santuokas su lietuviais. Tad gali grįžti ir ne lietuviško kraujo žmonės. Juk Lietuvoje yra geriausių lietuvių patriotų, kurių protėviai kitataučiai apsigyveno Lietuvoje, bet jų vaikai ir vaikaičiai laiko save grynais lietuviais. Daug Europos ir Afrikos žydų neturi žydų kraujo, daugelis iš jų buvo savų valstybių patriotai. Pavyzdžiui, garsusis fenomenologinės filosofijos kūrėjas Edmundas Husserlis, nors ir žydų religijos, ypač didžiavosi, kad jo sūnus Pirmajame pasauliniame kare žuvo už tėvynę – Vokietiją. Gryno kraujo niekur nėra, yra tik žmonės, gyvenantys toje šalyje, kur visi gali būti puikūs tautiečiai ir piliečiai. Juk daug apsiskelbusiųjų „tikrais lietuviais“ labai nenorėjo Lietuvos atkūrimo, o ją atkūrus, vis tiek ilgisi to buvusio „rojaus“. Jiems Lietuva nerūpi, ir jei ji patektų į jų rankas, žlugtų.

Lietuvos žlugimo pavojus gresia ne dėl emigracijos, bet ypač dėl Lietuvos gyventojų, lietuvių nutautėjimo. Buvusioje Bizantijos imperijoje (marksizmas yra tik modernus tokio „bizantiškumo“, t. y. autokratijos ar teokratijos valdymo būdo variantas) lietuvis buvo spaudžiamas, stumdomas, neigiamas, tad turėjo atkakliai, stipriai, nors ir tyliai priešintis, kad galėtų išlaikyti savo tapatybę, bet tokiam spaudimui atslūgus, žmogus atsipalaiduoja, nebemato didelio reikalo puoselėti savo tapatybę, nes jam ši yra tapusi kasdienybe. Dabartinis lietuvis lengvai, nors tik paviršutiniškai, perima šiandienos vakarietiškas madas ir tuo būdu pats pradeda dildyti savo tapatybę – tyliai ir net pats nepastebėdamas. Daugeliu atvejų išeiviai tampa patriotiškesni, nes, atsidūrę svetur, suvokia

skirtumą tarp savęs ir vietinių, yra priversti per tokį skirtumą atspindėti savo lietuvišką tapatybę.

Ką manote apie nesibaigiančius konfliktus Viduriniuosiuose Rytuose?

Man artimas kolega ir stropus civilizacijų tyrinėtojas Japonijoje taip apibūdino sandūrių problemą Viduriniuosiuose Rytuose: judaizmas, krikščionybė ir islamas yra viena šeima, turinti tą patį pasakose sukurtą mitinį protėvį Abraomą, tuos pačius pranašus ir žynius, tas pačias pasakas, ir gyvena pagal absoliučius įstatymus. Jų šeimos kivirčas yra sunkiai suvokiamas: kiekviena šios šeimos šaka reikalauja pripažinimo, jos ir jos pasirinktų pranašų bei žynių pranašumo ir teisės valdyti kitas šeimos šakas. Anot kolegos, žiauriausiai kivirčijamasi ir liejamas kraujas tarp šeimos narių, o jei įsikiša koks nors pašalinis ir palaiko vieną tokios šeimos šaką, jis tampa absoliučiu priešu. Tos šakos išrinktieji, kurie pakviečia pašalinius, pasmerkami kaip išdavikai, praradę tikrą tikybą ir nusipelnę žiauriausios bausmės. Mano supratimu, yra gana aišku, kad visos tos žemės ir vietos yra visai tai šeimai šventos, tad bet koks vienos ar kitos šakos noras pasisavinti tokias šventas vietas yra lygus norui save iškelti virš kitų tos šeimos šakų.

Tose šventose žemėse neįmanoma kalbėti apie jokią demokratišką susitarimą, nes pagal tų šeimų pasakas – Bibliją, Koraną – demokratija išvis negalioja. Žodžiu, visoms tos genties šakoms demokratija būtų paviršutinis primetimas, kurį galima lengvai numesti vardan „tikrosios tikybės“. Net jei palestiniečiams pavyktų sukurti valstybę, ji nebūtų demokratiška vien dėl to, kad ateinanti parama iš kitų islamo šalių yra teikiama kaip islamistams, o juk iš principo demokratija turi būti sekuliari.

O kaip dėl padėties Irane?

Irane prasidėjo aršiausia priešprieša Vakarams. Irane buvo atkurta teokratija, kurioje paskutinis žodis priklauso žyniui-aiškiaregiui, turinčiam tiesioginį ryšį su dievybe. Kitaip tariant, jo žodis, kaip ir popiežiaus, sutampa su dievišku žodžiu. Ši situacija nepasikeitė ir negali pasikeisti. Todėl visi „rinkimai“ ir kandidatų „skirtumai“ – tai tik pasirinkimas tarp teokratiškai išsilavinusių žynių, mėginančių „regėti“ ir įgyvendinti „tikrąjį islamą“. Tai reiškia, kad kokio nors pralaimėjusio kandidato

sekėjai kelia revoliuciją ne demokratijos norėdami, bet dėl jiems priimtinesnio teokrato, kuris, aišku, turės nusilenkti prieš žodį, ištartą niekieno neišrinkto aukščiausiojo žynio-aiškiaregio.

Svajoti apie vakarietišką demokratiją ten neįmanoma, ir priešinimasis „išrinktam“ kandidatui nėra noras įvesti vakarietišką demokratiją. Kandidatui, kuris drįstų skelbti save kaip sekluliarų, ne tik nebūtų leidžiama kandidatuoti, bet jis dar ir kalėjime atsidurtų. Net ir „demokratiškame“ Egipte „Islamo brolija“ gavo 20 procentų balsų, o keturios „sekuliarios“ partijos – 5 procentus. Pati publika demokratijos baidosi, nes nujaučia, kad iš esmės demokratija yra sekuliarė, tad nebūtų leista visą bendruomenės gyvenimą nulemti kokiam nors „aukščiausiam žyniui“.

Iranas nėra arabų tauta, jis tik paveldėjo Persijos imperiškąją sistemą, kur yra tik vienas autokratas, tapatinamas su pačia dievybe – Ahura Mazda, tad turintis įgaliojimą valdyti be jokių apribojimų iš savo pavaldinių. Tokią valdymo formą yra perėmę visi Viduriniųjų Rytų teokratai – nuo judaizmo, krikščionybės iki islamo. Pati kalbos retorika tai rodo: randasi Viešpats, Karalius karalių, Visatos valdovas, ir prieš jį turi suklupti visos tautos, bučiuoti jam kojas, dėkoti už kiekvieną dalykėlį ir maldauti atleidimo net už tai, kad suabejojo Viešpaties žodžiu. O Iranas, kaip grynas Persijos tęsinys islamo forma, siūlo sukurti visuotinę kalifatą, kur vienas teokratas valdytų visą pasaulį.

Kaip tuomet baigsis civilizacijų susidūrimai?

Reikia atskleisti tai, kas padėtų suprasti civilizacijų susidūrimus. Tarp Rusijos ir Amerikos (arba dar plačiau – Vakarų) konfliktai tęsiasi ir tęsis, nes Rusija nėra Vakarų civilizacijos dalis – ji yra Bizantijos tęsinys. Rusija – Viduriniųjų Rytų, pasaulio „išgelbėjimo“ užmojis sukurti visuotinę imperiją, kuri turėtų vieną valdžią žmonijos „gerovės“ vardan. Juk Rusija yra Trečioji Roma, ir ši valdžia gyvuoja per visą jos istoriją: tai ir marksistinis variantas, ir dabar grįžtanti autokratija.

Dabar Stalinas vėl garbinamas, taigi aišku, kad demokratija Rusijoje nesuprantama – nepaisant mėginimo prisijaukinti marksizmą, ten nebuvo vakarietiškos politinės ir mokslinės apšvietos. Be to, ir marksizmas nebuvo ir nėra vakarietiškas, nes ir jis remiasi pasaulio išgelbėjimo misija.

Kinija neįeina į civilizacijų sandūrių erdvę. Jos tradicija per protinga, kad pasiduotų tokioms misionieriškoms pasaulio išgelbėjimo nesąmonėms. Mano kolegos kinai pasakoja, kad Kinijoje būta įvairių dinastijų, blogų ir gerų, ir vienoje iš jų buvo toks keistas marksizmas-maoizmas; bet tokios dinastijos praeina, o Kinija lieka Kinija. Žodžiu, nepalaužiama Kinijos žmonių ištvermė ir lemia jos dinamiškumą. Dabar kinai išvis nepropaguoja jokio marksizmo ar maoizmo, bet visur išnyra Konfucijus ir jo visuotinės pusiausvyros sąvoka, kurią galima įžvelgti net naujausiose architektūrose.

O Indija mums artima, nes mes visi esame indoeuropiečiai, neturintys jokių pasaulio išgelbėjimo užmojų. Indija, kaip ir Kinija, lengvai perėmė mokslinę apšvietą, kurios pagrindas – atvirumas, o su juo ateina ir politinė apšvieta. Abi civilizacijos yra pliuralistinės ir akivaizdu, kad nei kinai, nei indai, apsigyvenę Vakaruose, nešūkauja, kad jiems reikia specialių religinių privilegijų, kaip to reikalauja izraelitai, krikščionys ir musulmonai. Su kinais ir indais lengva bendrauti ir dirbti, tarp Vakarų ir jų negali būti civilizacijų konflikto. Aišku, yra mokslinės pažangos konkurencija, bet ji naudinga – Vakarų naudai daug puikių kinų ir indų mokslininkų dirba Vakaruose, dėsto aukščiausio lygio universitetuose.

Kodėl pasaulyje vėl populiarėja kairiųjų pažiūros?

Reikia truputį pakeisti pavadinimus: nei Nepalo, nei Kinijos maoizmas nėra „kairėje“. Visi siekia sukurti monistinę valdžią yra absoliutus konservatizmas, vadinasi, tai gyna dešiniųjų ideologija. Vokiečių filosofas Peteris Sloterdijkas prieš sovietijos griūtį minėjo, kad sovietija yra tikras Vakarų dešiniausių dešiniųjų rojus. Kova tarp maoistų ir kitų dešiniųjų yra kova, turinti tą pačią ideologiją. Juk Hitlerio partija irgi buvo „tautinis socializmas“. Hitleris, Stalinas ir Mao buvo tokio pat plauko. Tai ne kairiųjų iškilimas, bet visur paplitęs konservatyvizmo iškilimas prieš tikrus demokratinius principus, kurie neturi nieko bendra su kapitalizmu. Tą patį, bet kitokiais žodžiais, būtų galima pasakyti apie anarchijos propaguotojus. Jau nuo Baden Badeno grupės Vokietijoje ir Raudonosios gvardijos Italijoje iki Atėnų aišku, kad jų siekiai yra absoliutūs, vadinasi, teologiški.

Visi anarchistiniai sąjūdžiai, akivaizdžiai išreikšti Michailo Bakunino ir silpniau pratęsti Sergejaus Nečajevo, yra teologinis siekis sukurti rojų Žemėje, tad visos žmonių sukurtos žemiškos institucijos turi būti sunai-

kintos be jokio pateisinimo, nes pagal rojaus reikalavimus visi jie yra nepakankami. M. Bakuninas tą gerai suprato ir, vartodamas religinę kalbą, puikiai nurodė, kad grynų monistinių religijų šerdyje glūdi anarchizmas. Žodžiu, norint įgyvendinti bet kokią absoliutų dalyką, reikia suprasti tokio įgyvendinimo neįmanomumą ir amžinai naikinti visa, ką žmogus sukuria kaip nepakankamą. Išvada: tai – begalinis neigimas, naikinimas vien dėl naikinimo, nes nepakankamų institucijų pakeitimas kitomis irgi bus nepakankamas, todėl reikalaujantis sunaikinimo – *ad infinitum*.

Anarchistai yra absoliutūs konservatoriai, lygiai kaip ir kapitalistai. Juk kapitalizmas, kaip viena monizmo rūšių, irgi yra grynai anarchistinis. Reikia tik perskaityti 1999 metais išleistą Harvey'aus Coxo knygą „The Market as God“ („Rinka kaip Dievas“), ir suprasime kapitalizmo anarchizmą. Rinkai reikia leisti veikti pagal jos reikalavimus, ir visas pasaulis bus laimingas. Todėl, kol žmonės kišasi į rinką su savo institucijomis ir taisyklėmis, tol rinkos rojus negalės būti įgyvendintas. Reikia naikinti ir naikinti tokias institucijas, ypač demokratiškas, kurios kliudo rinkai. Dabartinė krizė ir parodė dievulio rinkos valdžios „pabaigą“.

Ar Barackas Obama ir po vizito Šiaurės Korėjoje vėl tapęs populiariu Billas Clintonas – gelbėtojai?

B. Clintonas seka Jimmy'o Carterio pavyzdžiu. Abu buvę prezidentai turi pasaulinį stažą, todėl dalyvauja visur, kur tik atsiranda galimybė užmegzti dialogą ir siekti taikos. B. Obamai tai ne tik netrukdo, bet dar ir duoda laisvo laiko kitiems reikalams, o jų yra daugybė. Juk B. Obama nėra fundamentalistas kaip George'as W. Bushas ir nevartoja tokių perkaitusių žodžių, kaip „blogio imperija“. Vadinas, jei kas nors gali padėti derėtis visiems svarbiais reikalais, tai puiku. O B. Clintonas yra sumanus ir politiškai išprusęs, jis supranta, kaip laviruoti, nesudarant įspūdžio, kad atstovauja Amerikos valdžiai. Jo tikslas – truputį „paminėti“ ir „suminkštinti“ oponentus sėkmingesnėmis oficialioms deryboms. Japonų kolegos man teigia, kad Šiaurės Korėjos vadovai mano, jog B. Clintonas yra neutralus, lygiai kaip J. Carteris yra vertinamas arabų šalyse dėl santykių su Izraeliu ir palestiniečiais. Mano nuomone, tokios privačios diplomatinės pastangos turėtų būti dedamos visur.

2009

„BUS GERIAU, BET GERAI NEBUS“

Rašytojas Grigorijus KANOVIČIUS, atšventęs savo 80-metį, „persikėlė“ į internetą, dabar jį galima rasti adresu www.gkanovich.com. Todėl apie pasaulį, kuriame telpa ir debesis, vardu Lietuva, ir žaizda, vardu Izraelis, kalbamės internetu.

Litvakai labai daug davė pasauliui. Vienas iš tokių šviesulių esate ir Jūs. Ar Lietuva pakankamai juos vertina?

Tų, kuriuos priimta vadinti litvakais, indėlis į savo tautos ir kitų tautų kultūrą yra nenuginčijamas. Litvakų pasiekimai įvairiose mokslo ir meno srityse iš tikrųjų išpūdingi. Šių nuostabių žmonių vardijimas mano atsakymus paverstų didžiuliu enciklopediniu žinynu.

Nesiimu kalbėti kitų litvakų vardu, tačiau man, kaip rašytojui, Lietuva davė nepaprastai daug. Ji padarė mano kūrybą prieinamą milijonams (neperdedu) skaitytojų – ir žydų, ir ne žydų. Liūdna prisiminti metus, kai žydiškoji tema literatūroje buvo iš esmės uždrausta, ją griežčiausiai cenzūruodavo, tačiau Lietuva buvo reta ir laiminga išimtis iš šios barbariškos taisyklės – kūriniai apie žydus čia būdavo leidžiami padoriais tiražais. Lietuvoje vienas po kito išėjo mano romanai, kuriuos atvykėliai (juos galima drąsiai vadinti sovietmečio knygnešiais!) išsiveždavo į Rusiją ir kitas respublikas, net į kaimyninę Kalnberzinio ir Pelšės (du komunistų partijos pirmieji sekretoriai, – M. P.) Latviją, kur žydų tema toli gražu nebuvo gerbiama.

Ar prisimenate, kada parašėte pirmąjį savo kūrinį?

Rašyti pradėjau atsitiktinai. Mokyklos draugas paprašė, kad sukurčiau meilės eilėraštuką jo draugužei, ir aš lengvabūdiškai sutikau. Tai mergaitėi eilėraštis patiko net labiau nei mylimasis. Patiko ir man, taip ir įklimpau. Tėvai pakraupo nuo tokio mano užsiėmimo – jie norėjo, kad tapčiau daktaru arba advokatu. Žydui, įtikinėjo jie, netinka rašyti rusiškas eiles, be to, rusai jau turi vieną Abisinijos žydą – Puškiną.

Ne itin patiko mano tėvams ir tai, kad perėjau į prozą ir 1958-aisiais parašiau pirmąją savo apysaką žydų tema (ji buvo pirmoji ir tuometinėje Sovietų Sąjungoje) „Aš žiūriu į žvaigždes“. Tėvas, sužinojęs apie mano metamorfozę, paėmė už rankovės ir pasakė: „Apie žydus jau viskas parašyta Biblijoje. Geriau neparašysi“. Tėvas bijojo, kad mane areštuos ar, neduok Dieve, užmuš kaip Solomoną Michoelsą (Maskvos Valstybinio žydų teatro meno direktorius, po karo imtas persekioti Stalino režimo ir nužudytas imituojant automobilio avariją, – M. P.). Tiesą sakant, jis bijojo ne veltui.

Puikiai kalbate lietuviškai, bet rašote rusų kalba, tad abiejų Tėvynių – Lietuvos ir Izraelio – skaitytojai dažniausiai skaito Jūsų kūrybos vertimus. Galbūt specialiai pasirinkote tokį kompromisinį variantą?

Ačiū už komplimentą, tačiau lietuviškai kalbu ne taip gerai, kaip norėčiau. Mano lingvistinė, jei galima taip sakyti, istorija nusipelno atskirom aptarimo. Pabandysiu trumpai ir, prisipažinsiu, – pirmą sykį viešai paaiškinti, kas gi man nutiko.

Gimiau Jonavoje, miestelyje, kuriame iki karo gyveno daugiausia žydai. Vaizdžiai kalbant, gyvenau jidiš saloje: namuose kalbėjome jidiš, net policininkas, ponas Giedraitis, su mano seneliu kalbėjosi jidiš kalba, ir per Velykas (*Pesach*) jiedu kartu valgydavo macus. Esu rašęs, kad net paukšteliai pas mus giedojo jidiš.

Mano vaikystės pasaulį ši kalba atskyrė nuo kito pasaulio, kuris draugiškai egzistavo šalia ir kalbėjo kita kalba. 1940-aisiais išgirdau dar vieną kalbą – rusų ir įsiminiau kelis žodžius: „Ura! Čiapajev! Krasnaja armija!“

Pietų Kazachstano Šimkento provincijos aule, kur 1941 metais radome prieglobstį nuo katastrofos, jidiš kalbėjo tik mūsų likimo broliai – dvi šeimos iš Baltarusijos, greitai išmirusios nuo bado ir ligų. Aule nuo seno buvo kalbama kažkokiu keistu, pašaliniais neįkandamu volapiuku (šios metaforos pagrindas – dirbtinė kalba *volapük*, t. y. „pasaulio kalba“, 1880 m. ją sukūrė vokiečių Johannas Martinas Schleyeris. Dabar šią kalbą pasaulyje vartoja vos 30 žmonių, – M. P.). Tokį pat kazachų ir rusų kalbų mišinį girdėjau ir pradinėje mokykloje, į kuriąėjau: mokytoja tiesiog

bandė persiplėšti tarp mokinių, nes suoluose sėdėjo šeši kazachai, aš ir mūsų rusės šeimininkės dukra.

Tik Urale, Čeliabinsko srityje, per paskutinius trejus karo metus pasinėriau į rusų kalbos stichiją, o 1945-ųjų pradžioje atvažiavau į beveik laisvą nuo visų kalbų, išskyrus rusų, Vilnių.

Baigęs gimnaziją, kuri buvo priešais dabartinį Vinco Kudirkos paminklą, įstojau į Vilniaus universiteto Rusų filologijos fakultetą. Nuo tada rusų kalba tapo mano kūrybos kalba, turiu galvoje ne tik save, o visus tuos, iš kurių sovietų valdžia be sąžinės graužaties atėmė motinos kalbą – jidiš, uždarė žydų mokyklas ir sušaudė visą žydų rašytojų elitą. Vokiečiai ir sovietiniai „internacionalistai“ pasirūpino, kad didžiulės šalies, pavadintos SSRS, erdvėse net paukšteliai ir tie nustotų giedoti Šolom Aleichemo kalba. Džiaugiuosi ir esu dėkingas savo lietuviams draugams ir kolegoms, kurie padėjo man suvokti šnekamosios ir rašytinės lietuvių kalbos grožį. Jų nuopelnas, kad iš lietuvių kalbos į rusų išverčiau beveik penkiasdešimt knygų – romanų, apysakų, pjesių, poemų.

Gal galėtumėte prisiminti žydų gyvenimą Lietuvoje iki karo? Ar geras jis buvo štetluose? Statistika rodo, kad lietuviai ir žydai sutarė, klestėjo klezmer muzikos namų ir profesionalūs orkestrėliai. Galbūt ir Jums teko kokiame nors groti ar bent jų klausytis?

Man atrodo, kad visa mano proza – vien prisiminimai apie žydų gyvenimą Lietuvoje iki karo. Manau, kad, išskyrus sirgalių konfliktus per futbolo rungtynes tarp Jonavos „Makabi“ ir vietinio karinio garnizono žaidėjų, kitų incidentų mano vaikystės miestelyje nebuvo. Žydai ir lietuviai gyveno draugiškai. Lyg ir nebuvo ženklų, kad netrukus liesis kraujas. Tačiau gyvenimas kartais žiauriai paneigia optimistines prognozes.

Apgailestauju, tačiau apie *klezmer* muziką, gėda prisipažinti, sužinojau tik po karo. Vienintelis instrumentas, kuris iki šiol skamba mano ausyse, yra vestuvinis – šelmiškas ir liūdnas, saldus ir kartus – žydiškas smuikelis. Mano mama sakydavo, kad smuikas yra žydiškesnis už bet kokią dievobaimingą Frumą ar Haną.

Kaip žiūrėti į dabartinį – neramų, piktą, pasak Samuelio Huntingtono, „civilizacijų konfliktų“ apimtą – pasaulį? Ką daryti, kad jame nebūtų tiek sumaišties?

Ką daryti, kad pasaulyje nebūtų tiek sumaišties? Tinkamas atsakymas į šį klausimą būtų vertas milijono. Žmonės, turintys daugiau proto nei aš, bandė ir bando į jį atsakyti, tačiau, kiek žinau, nė vienas iš daugybės atsakymų nepagerino situacijos. Neapykanta pasaulyje pasiekė kritinę ribą ir, nepaisant pastangų ją pažaboti, auga toliau, gal todėl visi mokymai ir pamokslai apie gerį ir meilę panašūs ne į kelrodes žvaigždes tirštėjančioje pasaulio tamsoje, bet į beprasmišką melodeklamaciją.

Aš nesu pasaulyje vienintelis žmogus, kurį apima neviltis, kai jo klausia, ką daryti. Bijau, kad ir šis mano žodžiai neišsės skaitytojų abejonių jūros, gal net pasirodys naivūs. Taigi mano atsakymas toks: kiekvienas žmogus turi, sekdamas dekalogu, kuris jau irgi paverstas – baisu net ištarti – banaliu tekstu, pradėti nuo savęs, pažvelgti į savo sielą ir apsisvalyti nuo purvo, kuris dažnai pateikiamas kaip dorybė. Tai, beje, tinka ir tautoms, kurios savo nuodėmės ir nusikaltimus be skrupulų suverčia kitiems.

Ar įmanoma pasaulyje pasiekti bent laikinos taikos?

Aš ne aiškiaregis, ne pranašas ir nesugebu numatyti ateities. Kai manęs klausia, ar bus pasaulyje gerai, slepiuosi už kalvio Chaimo iš Jonavos kadaise pasakytų žodžių: „Bus geriau, bet gerai nebus“.

Greičiau intuityviai nei sąmoningai galiu pasirašyti po jo žodžiais. Norisi, kad būtų geriau, tačiau tai, kas vyksta pasaulyje, negailestingai trypia mano trapią viltį.

Norėčiau tikėti, kad sergančiam pasauliui pasidarys geriau, bet netikiu, kad jis artimiausiu, išvargiamu laiku išgis nuo savo bėdų, nes jo valstybiniai gydytojai (ir ne tik jie) nesilaiko principo „Nekenk kitiems“, o laikosi priešingo: „Daryk taip, kad kiti kančias kentėtų ir nedrįstų kvėpuoti...“

Kokie rašytojai, muzikantai, kino, dailės, kitų menų kūrėjai Jūsų mėgstamiausi? Su kuo bičiulijaitės? Ar bendraujate su kitais litvakais Izraelyje, gal draugaujate su Icchoku Meru?

Man labai nelengva išvardyti savo mylimiausius rašytojus. Esmė ta, kad jų daug įvairiose šalyse – nuo Lietuvos iki Izraelio. Nevardysiu jų, nes, pradėjęs devintąją dešimtį, galiu netyčia ką nors pamiršti ir nuskurdinsiu savo sąrašą.

Man, ko gero, svarbiausia – mylimos knygos.

Neseniai viešėjau Lietuvoje ir perskaičiau puikų Romualdo Granausko romaną „Rūkas virš slėnių“. Nieko stipresnio ir gražesnio už šią Romualdo knygą pastaruoju metu nebuvau skaitęs. Nebent Nobelio premijos nominanto Izraelio rašytojo Amoso Ozo (tikr. Amos KLausner, g.1939) „Pasakojimą apie meilę ir tamsą“. Šis romanas – tarsi vaikystės Jeruzalėje prisiminimai, jis išleistas 2002 metais ir jau išverstas į 48 kalbas. Deja, Lietuvoje šis autorius visiškai nežinomas.

Pasakysiu eretišką mintį: dažnokai būna taip, kad mylimos knygos yra kur kas geresnės negu rašytojai, kurie jas sukūrė. Literatūros istorijoje gausu tokių paradoksalių pavyzdžių.

Muzikos srityje esu profanas, o dailės suvokimui nelabai pritaikytos mano akys – esu daltonikas.

Su Icchoku Meru palaikau labai draugiškus ryšius. Jo romaną „Lygiosios trunka akimirka“ vadinau ir vadinsiu pavyzdiniu, jis – viena iš mano mėgstamiausių knygų.

Sūnus nenuėjo Jūsų pėdomis?

Mano sūnus nenuėjo mano pėdomis ir, manau, pasielgė teisingai. Poezija, atleiskite už tiesmukumą, maitina sielą, bet ne šeimą. Kelias, kuriuo eina profesionalus poetas, tikrai ne rožėmis klotas. Jame erškėčių kur kas daugiau, nei įsivaizduojame.

Sergejus – profesionalus filologas, tačiau duoną užsidirba kitu darbu. Kaip tėvui man nedera labai girti sūnaus, tačiau jo knygelė „Kelionėmis“ nustebino ir nudžiugino tauriomis mintimis ir emocijomis poetinio žodžio jėga. Mano galva, leidykla „Bernardinai.lt“ nesuklydo pasirinkusi šį debiutuojantį autorių.

Lietuvą palyginote su debesimi. Su kuo palygintumėte Izraelį?

„Debesis, vardu Lietuva“ – taip vadinasi Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos išleista mano apsakymų rinktinė, skirta 80-mečio jubiliejui. Debesis – ne Lietuvos charakteristika, ne šalies apibūdinimas ar palyginimas, o tik vaizdinys.

Mano apsakymo herojai – du berniukai, karo metais atsidūrę žūties aki-vaizdoje. Vienas kilęs iš Lenkijos, kitas – iš Lietuvos miestelio. Jie viliasi, kad kartu su savo artimaisiais išsigelbės persikėlę ant debesų: vienas – ant debesies, kuris vadinasi Lietuva, kitas – ant debesies, pavadinto Lenkija. Laimė, tokios tragiškos fantazijos – tik praeities atšvaitai.

Izraelį galėčiau pavadinti iki šiol neužgijusia kraujuojančia žaizda.

Kada kūrybos gerbėjai sulauks naujo kūrinio?

O! Galbūt mano tėvas buvo teisus, sakydamas, kad „apie žydus viskas jau parašyta“, ir man, jo neklusniam sūnui, reikėtų sustoti? O gal dar pridėti trupinėlį prie to, ką jau parašiau?

2009

**FILOSOFIJA VIETOJ ŠAMPANO,
ARBA
GYVENIMAS GREITAS, O ILGESYS ILGAS**

POKALBIS SU DAILININKU MIKALOJUMI VILUČIU

Koks Mikalojaus Vilučio vizijų ir svajonių pasaulis?

Negaliu papasakoti. Mano vizijų ir svajonių pasaulis neturi formos, todėl žodžiai, apibūdinantys reiškinius šiame pasaulyje, netinka. Nėra formos, nėra žodžių, nėra pabaigų, todėl; nėra ir skaudėjimo. Kai man pavyksta pabėgti iš nykaus išorinio pasaulio ir iš savo vidinės nykios vienatvės į savo sukurtą vizijų ir svajonių pasaulį, kur aš esu absoliutus valdovas, būnu laimingas. Tik tada. Ten aš pasiilsiu nuo savęs ir nuo gyvenimo. Kai mano vizijos ir svajonės tampa tikrove man. Tikroji – čia ir dabar – realybė. Bet ne gyvenime. Ten ir pradžia, ir pabaiga, praeitis ir ateitis. Gyvenime nepasiekiau gyvulio – čia ir dabar – palaimingo lygio. Tik svajonėse.

Jūs esate ne tik dailininkas, rašytojas, bet ir savitas filosofas. Iš ko semiatės išminties – tik iš gyvenimo ar ir iš kokių nors autoritetų?

Gamta, žmonės, jų veikla, elgesys, menininkų kūriniai, didžiųjų mąstytojų mintys, tai, kas apskritai vyksta aplink mane, ir yra gyvenimas, kuriame aš gyvenu. Iš ten ir medžiaga mano kūrybai – vaizdams ir mintims. Aš – puodas, į kurį sukraunu, ką gyvenimas man duoda, ir išverdu savo sriubą.

Kas esu aš, kas yra gyvenimas, man įdomu, bet nelabai svarbu. Tai duotybės, kurios nepriklauso nuo mano valios. Tai kam sukti galvą, jeigu vis tiek nieko negaliu pakeisti? Man svarbu, ką daryti su savim, ką veikti su gyvenimu, kaip reaguoti į tai, ką jis teikia, ko šiame gyvenime man tikrai reikia. O labiausiai noriu žinoti, ko man šiame gyvenime nereikia. Atsakymus, labiausiai tinkančius mano prigimčiai, randu Senekos ir Schopenhauerio raštuose. Šie mąstytojai yra didžiausi mano autoritetai.

Banalus, bet „privalomas“ klausimas: kokie kūrybiniai planai?

Kūrybiniai planai – ne mano suplanuoti. Šiuo metu iliustruojau Sigito Gedos meilės poeziją „Siuita Virginijai“. Paskui rengsiu knygą apie savo mamą, skulptorę Emiliją Liobytę. Išleisti šią knygą pasiūlė ir leidybą finansuoja mamos mokinė Dainora Juchnevičiūtė. Dėkoju jai. Jeigu Kultūros ministerija paremtų, galėčiau išleisti savo kūrinių albumą. Tik nežinau, kas geriau: ar paišyti naujus paveikslus, ar garsinti jau nupaišytus. Manau, geriausia būtų, jei garsintų kiti, o ne aš pats. Pagalvosiu.

Koks santykis tarp žodinės ir vizualiosios kūrybos? Kuri kurią skatina, inspironuoja?

To paties žmogaus kūryba. Žmogaus kūrinys yra tas pats žmogus, tik kita forma. Forma gali būti įvairi – žodžio, vaizdo, garso, judesio... Esmė – ta pati. Nesvarbu, į kokius batelius, apvalius ar kampuotus, įpiltas vynas iš tos pačios statinės. Vynas – tas pats. Žinoma, kūrinys, kaip netiesmukas žmogaus autoportretas, turi būti tikras. Kūryba iš vidaus, bet ne iš išorės. Kai žmogus gyvena ir kuria taip, kaip jis nori, bet ne taip, kaip pageidauja kiti. Gyvenimas ir kūryba sau, prigimties, bet ne laikmečio madų padiktuota. Meninė tiesa.

Kartais galvoje atsiranda vaizdai, kuriuos, man atrodo, verta igyvendinti, kartais – mintys, kurias verta užrašyti. Nepriklauso nuo mano noro. Vertingi vaizdai aplanko retai, reikia laukti. Belaukiant kartais ateina į galvą mintys. Prisimenu kokį nors įvykį, pasakymą, man nesuprantamą poelgį, gvildenu visa tai, čiupinėju mintimis iš visų pusių, ir kartais išeina rašinėlis. Iš gyvenimo. Manau, viskas, į ką reaguojau šiame gyvenime, veikia mane, inspironuoja konkrečiai veiklai. Tik nežinau kaip.

Kuriuos savo darbus ar darbų periodus vertinate labiausiai? Kurie reikšmingiausi ir kodėl?

Mano darbų pobūdis sutampa su mano gyvenimo periodų pobūdžiu. 1970-1978 metai buvo didingų svajonių, smagaus jaunatviško gyvenimo metai. Tarpavarčių bohemos laikai. Tada nupiešiau ankstyvuosius darbus. Gaivališkus, nesugalvotus. Gyvenau ir paišiau be pastangų, kaip savaime išeina. Ir išeidavo neblogai. Gyvas buvau ir darbai buvo gyvi. Visas mano to meto gyvenimas tuose paveiksluose. 1970-1976 metais

mano darbų nepriimdavo į parodas. Todėl buvau laikomas talentingu menininku. Jaučiausi nepripažintas genijus.

Paskui atėjo sunkiojo gėrimo periodas. Nykaus, nelinksmo, vienodo. 1979-1988 – tamsos ir beviltiškų praregėjimų metai. Visa tai darbuose ir visa tai darbai skleidė. Nelinksmi paveikslėliai, bet ne tuščiaviduriai. Daug skaudėjimo juose. Vertinu tuos darbus.

Paskui, nuo 1989-ųjų, pradėjau gyventi dorai. Sočiai ir šiltai. Kaip vabalas mėšle. Gyvenimas teisingas, tvarkingas ir nykus. Ir darbai tokie. Tvar-kingi, sudėlioti, gražūs ir nykūs. Tarsi būtų patenkinti savim. Išorinis ir vidinis gyvenimai sutapo. Paskui baisu pasidarė. Gyvenimas šiltoj, gličioj, kūno temperatūros terpėj. Pasiilgau spalvų. Egzaltuotų džiaugs-
mų ir paskui siaubingos juodos pagirių nevilties. Energijos, kuri yra tarp šių dviejų polių. Pilnakraujo gyvenimo. Šio ilgesio rezultatas yra mano piešiniai tušu. Gyvenimas greitas, o ilgesys ilgas. Galima visą gyvenimą ilgėtis palaimos, kuri truko akimirką. Ir piešinius savo paišau ilgai. Mėnesiais. Piešiniais esu patenkintas.

Savo darbus vertinti man yra sunku, kaip ir save patį. Schopenhaueris kalbėjo, kad yra trys žmogaus vertės: kaip jis pats save vertina, kaip jį vertina kiti ir ko jis iš tiesų yra vertas. Iš dviejų pirmųjų derėtų išves-ti trečiąją. Todėl man svarbi yra kitų nuomonė ir nepasitikiu savąja. Dauguma išprususių žmonių labiausiai vertina mano ankstyvuosius, aštuntojo dešimtmečio darbus. Tie darbai nesmirdėjo prakaitu. Kūryba kaip aktyvus poilsis. Ir žmonės ilsisi į juos žiūrėdami. Kam jiems kentėti mano kančias? Savų pakanka.

Tik apibūdiniu savo darbus, bet nevertinu. Apskritai mano vertinimo kriterijus yra išgyvenimai, kuriuos patiriu paįsýdamas paveikslą. Ką patiriu, tą įdedu į paveikslą. Tas paveiksle ir yra. Jaunystei būdingas nepasitenkinimas savimi, noras būti kitokiam, geresniam. Išeiti iš savęs. O paskui tenka sugrįžti. Kai supranti, kad nuo savęs nepabėgsi. Todėl ankstyvieji mano darbai galbūt ne mano. Ne visai mano. O naujausi, net jeigu ir prastesni, bet mano. Mano vaikai. Iš mano vidaus. Kokie jie bebūtų, man jie patys gražiausi.

Jūsų knyga „Tortas“ daug ką šokiravo, nes buvo labai netikėtas kūrinys. Prisiminkite tą dieną, valandą, akimirką, kai sugalvojote „Tortą“.

Šokiravimas nėra mano kūrybos tikslas. Tačiau jeigu man pavyko dar šokiruoti šimtus kartų šokiruotą skaitytoją ir žiūrėtoją, džiaugiuosi. Paveikslėlius paįsydamas siekiu efekto, noriu, kad jie matytųsi, kad žmogus atkreiptų į juos dėmesį, pažiūrėtų atidžiau ir galbūt pajustų meną, kuris galbūt ten yra, paslėptas po pompastišku paviršiumi. Paveikslėliai yra tikslas, o rašinėliai – priemonė mintims pasakyti. Žodžiai – priemonė, mintis – tikslas. Dažnai nežinau, ar mintys yra mano, ar kur nors perskaitytos. Nesvarbu. Svetima mintis, suvokta ir priimtina, tampa sava. Dauguma minčių turbūt seniai pasakytos, stengiuosi jas pateikti kitaip, kitaip pagrįsti. Rašau taip, kad skaityti būtų patogu, nevarginčiau skaitančiojo. Žinau, ką noriu pasakyti, ir stengiuosi pasakyti aiškiai. Jei nepavyksta, pavyzdžiu iš gyvenimo paaiškinu. Pasijuokiu iš nevilties ir beprasmybės. Liūdni juokeliai, bet žmonėms patinka. Knyga pavyko. Sulaukiau gausių plojimų, teikiančių man begalinį džiaugsmą. Tik labai pasitikiu plojimais. Per daug yra dalykų, kuriems plojama. Naudingos kritikos mažai. Visuomet stengiuosi savo emocinę nuomonę pagrįsti objektyviais faktais. Patikėjau savo rašinėlių vertę išgirdęs pasakojimą žmogaus, labiau linkusio mane kritikuoti negu pagirti. Dvi jaunutės mergaitės, Grita ir Roberta, ruošėsi gerti šampaną. Mano knygelė gulėjo ant stalo ir mergaitės ją atvertė. Pradėjo skaitinėti ir joms taip patiko, kad perskaitė visą ir net šampaną užmiršo. Sakė, kad labai juokingi rašinėliai, bet juose daug filosofijos. Kai žmogus juokiasi, jis – laimingas. Knygelė nors trumpam padėjo mergaitėms pasiekti gyvenimo tikslą – laimę. Knyga, kuri padeda pasiekti gyvenimo tikslą, be abejo, yra vertinga. Ir dar. Priversti jaunutes mergaites, kurios ruošiasi gerti šampaną, skaityti filosofiją, yra pasiekimas. Filosofija vietoj šampano. Negirdėta filosofijos sėkmė.

Leidykla „Tyto alba“ išleido Antano A. Jonyno poeziją su mano paveikslėliais. Kažkas iš leidyklos darbuotojų pasiūlė man pačiam ne tik iliustruoti, bet ir parašyti knygą. Pasiūlymas įvyko konkrečią dieną ir valandą, bet pati knyga susikaupė. Rašinėju gal 15 metų. Iš tų rašinėlių ir iškepiu savo knygą – tortą. Tortas susijęs su šviesiausiais mano vai-

kystės prisiminimais. Šeštojo dešimtmečio tortai su rožėmis ir lelijomis buvo be galo gražūs. Būtent jie suformavo mano meninį skonį visam gyvenimui. Stengiausi, kad ir mano knyga būtų tokia pat skani ir graži kaip tortas. Ir lengvai virškinama. Atrodo, pavyko.

Jūsų, kaip dailininko, braižo su niekuo nesupainiosi. Rašymo braižas taip pat unikalus. Įdomu būtų sužinoti, kaip dabar iliustruojate: naudojantės kompiuteriu ar vis dar dirbate ranka?

Mano kūrybos unikalumas nėra visiškai unikalus. Matyt, ir aš nelabai unikalus. Tokie ir kūriniai. Man artima Renesanso vaizdo struktūra. Uždaros kompozicijos. Žaviuosį Bizantijos ir ankstyvąją slavų religinę daile. Picasso, mano galva, yra geriausias XX a. dailininkas. Bandžiau juo sekti. Nepavyko. Picasso kūriniai skleidžia didingą antikvinę dvasiją. Man išeidavo juokingi. Bandžiau mėgdžioti Salvadorą Dalį. Pavyko kur kas geriau. Kartais paimu, pavyzdžiui, Botticelli darbo reprodukciją ir bandau nukopijuoti kurią nors figūrą. Nepavyksta, nes nesu geras piešėjas. Išeina unikali figūra. Nemokėjimas, nepakankamas profesionalumas yra mano paveikslų unikalumo priežastis. Mokėjimas, kaip tiesa, yra vienas, o nemokėjimų, kaip melo, begalinė įvairovė. Dažna kūrinių unikalumo priežastis. Turbūt ir mano rašinėlių unikalumo priežastis ta pati. Neprofesionalumas. Kūrybos ten apskritai mažai. Viskas iš gyvenimo. Išsiskirti iš kitų nesistengiu. Paišau, kas man gražu. Rašau, kas man atrodo išmintinga.

Kaip minėjau, dabar iliustruojau Gedos meilės poeziją „Siuita Virginijai“. Uždavinys sunkus. Poetą pažinojau. Kęstučio Grigaliūno surengtoje parodoje „Vilniaus albumas“ buvo mano darbų. Sigitui jie patiko, ir jis norėjo, kad panašiai iliustruočiau jo eilėraščius. Bendras mano darbų pavadinimas buvo „Posėdžių veikla“. Posėdžių metu paimdavau mašinraščio lapą ir paišydavau negalvodamas. Pati ranka paišydavo. Kaip išeina. Pasąmonės srautų paišyba. Gedos poezijos taip iliustruoti negalima. Negaliu sau suteikti visiškos kūrybinės laisvės, kaip „Torte“. Reikia derintis prie Sigito eilėraščių. Geriausia būtų tapti Geda, kad nupaišyčiau tinkamas iliustracijas. Sigitu aš netapsiu. Nežinau, kaip pasiseks.

Iliustruodamas knygas naudoju „Photoshop“ programą. Tušu nupaišau detales, kompiuteryje jas sudėliojau į kompozicijas ir nuspalvinu. Knygą užbaigiu „InDesign“ programa. Kompiuteris palengvina darbą. Lengvo

darbo ir rezultatai lengvi, tuščiaviduriai. Kai tarp kūrėjo ir jo kūrinio atsiranda monstras kompiuteris, mažai kūrėjo. Žmogaus prisilietimo nelieta. Gyvybės nėra. Nebeaišku, kas yra kūrinio autorius – kompiuteris ar žmogus. Todėl, manau, kompiuteriniai lavonėliai nėra mano kūrybos viršūnė. Labiau vertinu savo piešinius. Tik aš ir popierius. Čia aš valdovas, kaip ir svajonėse.

Jeigu vienu sakiniu reiktų išreikšti Jūsų gyvenimo filosofiją, koks jis būtų?

Iki mirties kaip nors išgyvensiu.

2009

„MANYJE GYVENA KARYS IR RAŠYTOJAS“

POKALBIS SU ISTORINIŲ ROMANŲ RAŠYTOJU JONU UŽURKA

Ne taip dažnai kariškis tampa rašytoju. Kaip, kada ir kokiomis aplinkybėmis nusprendėte imtis rašymo?

Rašytoju tapau ne netikėtai. Dešimtoje klasėje buvau pripažintas Lietuvos radijo moksleivių kūrybos konkurso laureatu. Nuo mažens manyje gyveno dvi dvasios – kario ir rašytojo. Baigus vidurinę nugalėjo kario dvasia. Karo mokslai, tarnyba toli nuo Lietuvos. Tuomet, porą dešimtmečių, ne kūryba rūpėjo. Nuo 1989-ųjų aktyviai dalyvavau atkuriant Lietuvos kariuomenę, nuo 1993-ųjų ėmiausi plunksnos. Gyvenimiška, sakyčiau, labai plati patirtis man praverė, praturtino būsimą kūrybą. Ne kartą žvelgiau mirčiai į akis, todėl ir į gyvenimą dabar žiūriu kitaip, tarsi iš vidaus. Beje, drąsiai galiu teigti, kad labiausiai imponuoja tikroviškai ir profesionaliai parašyti karo rašytojų kūriniai. Pavardžių neminėsiu. Jei knygą, kurioje neišvengiamai dominuoja kautynės, rašys ne netarnavęs žmogus, tai tokia ten bus ir knyga. Aišku, yra ir tokių, kurie rašo apie mūsų nelaimę – jokių būdu jų nekritikuojau, bet skaitau su šypsena. Kaip karininkas karo meną studijavau nuo makedoniečių laikų, apie devynerius metus praleidau vadovaudamas kariniams padaliniais ir daliniams įvairiuose karštuose taškuose, pavyzdžiui, Afganistane. Kinta tik technika – nuo žirgo iki tanketės, o visas išsidėstymas, žygiavimai, susitelkimai, vadų ir karių darbas visomis kovos aplinkybėmis labai panašūs. Kitados rankose laikę ietį, kardą, dabar laiko automatus. Tad man rašyti apie karo meno vingrybes visai nesunku. Tereikia įsivaizduoti, prisiminti asmeninę patirtį ir vaizdingai aprašyti. Svarbiausia viską pačiam patirti, tuomet ir aprašymas bus tikslesnis ir dvelks atitinkama dvasia. Pagaliau apie praeitį, istoriją, pasaulinės reikšmės įvykius rašoma daugiausia per karų ir meilės intrigų prizmę. Kas apie tai gali parašyti profesionaliau negu žmogus, tai patyręs? Prisiminkime ne tik Hemingvėjų, o kad ir mūsų karo vyrą Paulių Širvį. Žodžiu, sprendimas rašyti neatsirado tuščioje vietoje, ši dvasia manyje

visą laiką kirbėjo, gal todėl sąmoningai visą laiką domėjausi, tyrinėjavu Lietuvos istoriją, kaip įmanoma ir kiek įmanoma pats konspektavau. O ir bendravimas su daugelio tautų, pažiūrų, tradicijų žmonėmis davė peno. Esu dėkingas likimui, kad išmušė toks kūrybai palankus laikas.

Papasakokite apie ankstyvasias savo knygas. Ar jos susijusios su karine tarnyba?

Kaip ir buvo galima tikėtis, pačios pirmosios trys „Kario knygos“ buvo labiau biografinės publicistinės, smarkiai paveiktos politinių to meto procesų. Tai knygos apie netolimus įvykius – tarnybą tarybinėje armijoje, apie Lietuvos kariuomenės atkuriamąjį laikotarpį. Na, o rimčiau į istorinę tematiką žengiau su knyga „Karaliaus karūna ir mirtis“ apie karalių Mindaugą.

Mano karinė tarnyba prasidėjo kaip ir daugelio pokario vaikų okupuotoje Lietuvoje. Baigęs Onušio vidurinę, išvykau studijuoti aukštųjų karo mokslų į Leningradą. Tai – miestas, iki 1918 metų buvęs lietuvių inteligentų lopšiu, ta dvasia nebuvo išnykusi ir sovietmečiu. Ir apskritai ten žmonės, drįstu sakyti, kitokie ir tarybiniais metais buvo, laisviau mąstantys, doresni. Tolesnė šešerių metų tarnyba tęsėsi už speigiračio. Teko matyti pirmąją atšiaurią ir kartu didingai gražią gamtą, ne tik nepalietą, bet ir nuniokotą: nukastus, atliekomis paverstus Chibinų kalnus, upelį Kandalakšoje, kurį po žeme, priversdami tekėti tuneliu apie septynis kilometrus, įkalino vokiečių belaisviai.

Kelerius metus tarnavau Taline, o 1980 metais išvykau į Afganistaną. Per devynerius metus Afganistane mačiau dešimtis itin skirtingų tautų ir tautelių – nuo Aleksandro Makedoniečio palikuonių iki turkmėnų ir čigonų. Kiekviena tauta turi teisę gyventi taip, kaip ji nori, ir vargas tiems, kas kišasi į jos vidaus reikalus. Turime patirti, kai ir mus kryživiai kelis šimtus metų terorizavo, vertė priimti svetimą mūsų tautai ideologiją, tikėjimą. Vargas buvo man ir visiems prieš beveik tris dešimtis metų turėjusiems ne savo valia sąlyčių su Afganistanu, ne kitokia perspektyva laukia ir dabartinių „auklėtojų“ jėga tose išdidžios tautos žemėse. Verta priminti, kad vien tik išdidusis Herato miestas nuo Makedoniečio laikų nebuvo pavergtas. Po kalnų tarpeklyje paleisto granatsvaiddžio šūvio į šarvuotą – karo ligoninę ir pagaliau, man reikalaujant, baigiantis 1989-iesiems buvau atleistas iš tarybinės armijos, grįžau į gimtąjį tėvų ir

senelių Vilnių, aktyviai su bendraminčiais kariais profesionaliais ėmiausi gerai žinomo darbo – Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimo. Į atsargą išėjau po dešimties metų atkuriamojo darbo ir tik tuomet aktyviai ėmiausi kūrybos.

Netimeras, Jūsų trijų dalių istorinio romano „1009 metai. Netimeras – iš ūkų kylanti Lietuva“, herojus, kalbininkų teigimu, buvo lyg ir prūsas. Deja, šaltinių apie 1009-uosius ir tuos laikus turime nedaug. Kiek Jūsų romanuose istorinės tiesos ir kiek fantazijos?

Kol kas ką nors konkrečiau apie Netimerą ir tą laikotarpį teigti sudėtinga, galima tik diskutuoti, viešinti išvalgas, kalbėti prielaidomis ir panašiai, nes jokių dokumentų neturime, išskyrus vieną kitą, ir tai miglotą bei abejotiną, šaltinį. Remtis kiek argumentuočiau galima tik archeologų radiniais, sakyčiau, labai svariais, ir jų pagrindu modeliuoti praeitį. Netimero, kaip ir kitų net daug vėlyvesnių valdovų, nei gimimo, nei mirties liudijimų, nei dekretų paskiriant į pareigas nėra išlikę, todėl kiekvieno valia, neperžengiant sveiko proto ir kūrybinių gebėjimų ribos, laisvai interpretuoti tuos laikus. Aš savo knygoje apie Netimerą vadovaujuosi keliais mus pasiekusiais, visiems jau plačiai žinomais istoriniais šaltiniais. Kur įrodymai? Istorikai turi tik kelis visiems gerai žinomus dokumentus, susijusius su šiais įvykiais. Lotyniškai po dvidešimties metų rašytuose Kvedlinburgo analuose sakoma: „Šventasis Brunonas... Rusios ir Lietuvos pasienyje pagonių trenktas į galvą kovo 9 d. nukeliavo į dangų...“ Kitame šaltinyje – „Magdeburgo arkivyskupų darbuose“ – rašoma: „Šventasis Brunonas... Rusios ir Lietuvos kraštų pasienyje buvo apvainikuotas.“

Ką reiškia šie pasakymai? Kur tas Lietuvos ir Rusios pasienis, turint miglotas to meto geografines žinias, ypač apie mūsų protėvių žemes? Kas tie pagonys? Tuo metu Lietuva su Rusia, su krikščionimis turėjo didžiausius pasienio plotus – nuo Naugardo iki Kijevo ir dar piečiau link Krokuvos pusės. Kiek aiškiau galime suprasti Brunono tikslą ir ketinimus iš jo laiško imperatoriui Henrikui II, kur jis mus dar prieš savo misiją labai grasinančiai ir žeminančiai aprašo. Juk niekas nematė, kas Brunonui nutiko, liudininkų tai nėra. Vienintelis gyvas liko didikas Vipertas, bet ir jis buvo apakintas. Tai štai iš jo „pasakojimų“ (ar tik ne gelbstint savo kailį

nuo inkvizicijos?) kažkoks vienuolis kažkada ir užrašė jiems tinkamus žodžius, kaip ten, atseit, viskas buvo. Bet juk joks vienuolis apie mūsų to meto protėvius tikrai nebuvo nusiteikęs rašyti teigiamai – apie kitatikius jie pasakojo, skleidė šlykščiausius gaudus; tai yra išlikę ir rašytiniuose šaltiniuose. Aš, kaip sugebėdamas, sąmoningai knygoje suvedu misionierius su mūsų senovės žyniais, ir jie diskutuoja, išsako savo tiesas.

Beje, ligi šiol ne tik mes – niekas nežino tikslios vietos ne tik kur, bet ir kaip Brunonas buvo nugalabytas, jeigu taip ir nutiko. Neaišku net kokių kelių atėjo. Reikia labai atsargiai analizuoti ir versijas. Kol kas mes galime remtis Leto Palmaičio profesionaliai ir išsamiai atliktu darbu „Įmintos tūkstantmečio mįslės“. Pasak paplitusių legendų, misionieriai atėjo pas Netimerą. Netimeras, kaip lietuvis, to meto baltas, maloniai, svingingai juos priėmė ir netgi krikštijosi, vadinasi, su vyskupu Brunonu kuo gražiausiai sutarė. Netimeras juos įspėjo, kad pakelės pilnos banditų, plėšikų, patarė niekur neiti, o jie vis tiek nusitrenkė kažkur į Netimero brolio valdomas žemes, kur, to meto duomenimis, buvo visas plėšikų kribždėlynas, kur tarnavo samdiniai bastūnai. Ar ne jie ten visą misionierių grupę ir nugalabijo? Taigi, gal visa tai įvyko net ne Netimero žemėse. Kodėl mes prisiimame kažkokių plėšikų, samdinių darbus? Nepamirškime ir to, kad kai kurie vienuoliai misionieriai, kaip dabartiniai modžahedai troško mirti kankinių mirtimi, visais būdais provokavo juos nužudyti.

Aš laikausi nuostatos, kad kiekvienas rašantis, ypač apie save, privalo gerbti savo tautą. Niekam neduota teisė niekinančiai, nepagrįstai rašyti, kalbėti apie protėvius.

Kokių sulaukiate istorikų atsiliepimų?

Ne tik istorikų vertinimų yra labai įvairių. Ir jie, ir kritikai noriai dalyvauja knygų pristatymuose ir ši mano kūrybinį triūsą, nepretenduojantį į absoliučias istorines tiesas, vertina teigiamai. Mano knygos – tai istorinių faktų atkartojimas, jų meninė interpretacija. Jei istorikas susilaiko nuo vieno ar kito komentaro, tai aš, kaip rašytojas, galiu laisvai komentuoti bet kuri istorinį įvykį. Mano kūrybos credo: „Faktas, vieta, laikas – šventai nekeičiami“. Visa kita galima pajavairinti kiek tik išgali vaizduotė. Aprašau, kaip apstatytos pilys, kaip kas sėdi, ką valgo, kaip apsitašę, kokia tvarka ir panašiai. To neaprašysi iš galvos. Turi labai daug studijuoti

įvairiausias knygas, rankraščius. Milžiniškas darbas surinkti viską apie to meto buitį, gyvenimo stilių ir prieinamai pateikti skaitytojui. Iš tokių kruopelių ir susidaro knyga. Kartais būna, kad velniškai sunku net vieną žodį suraityti. Pavyzdžiui, ar žinote, kaip senovėje vadino Lietuvos kari? Ilgai rausiausi po knygas, kol suradau, kad vadino vyčiu. Karinį būrį vadino iečiu. Tokių detalių tikslinimas atima labai daug laiko. Šie niuansai itin svarbūs, nes kuriu meninę literatūrą, siekiančią kuo labiau priartinti to laiko dvasią.

Jūsų romanai unikalūs. Tačiau iš kažko vis tiek turbūt sėmėtės įkvėpimo. Gal iš Vytauto Alanto „Šventaragio“, Česlovo Gedgaudo, Jūratės Statkutės de Rosales ar kitų veikalu?

Įkvėpimo semtis skatina ne tik meninė aplinka, ne tik dvasinė būseną. Visa mano žmogiškoji esybė šaukia: kuo greičiau ir kuo giliau pažinkime patys save, savo praeitį, tik tuomet išlipsime iš gilaus nežinios, degradacijos liūno, į kurį esame įmesti ir jau ne vieną šimtmetį murkdomi. Tik pagalvokime: jeigu per tūkstančius metų šitame audringame pasaulyje išliko mūsų kalba, vadinasi, mes ne „pilypukai iš kanapių“, netikėtai nuo upelio atsiradę, bet galinga tauta, atsiradusi pirmaisiais istoriniais tautų formacijos amžiais. Tai ir yra argumentas apie mūsų tautos protėvius baltus rašyti ramiai, solidžiai ir su didžiausia pagarba. Tegu nervinasi tokie kaip maskvėnai, kurie pavogė ne tik Kijevo Rusios vardą, bet ir bizantiškąjį tikėjimą, svetimą herbą, ką ir kalbėti apie žemes... Mes gi nuo seniausių amžių turime savo protėvių tradicijas, kalbą, ženklus, žemes. Kodėl nesididžiuojame palikimu ir jo nepopuliariname kuo meiliau puoselėdami? Negi mus vis dar valdo praeities okupacinis sindromas? Negi vis keliaklupsčiausime prisiimdami ir žydšaudžių pravarde? Ar tik nešaukia tie garsiausiai, kas mūsų tautai labiausiai nusikalte? Naikinant mūsų tautą kryžiuočius pakeitė kazokai, pastaruosius – bolševikai. Žinoma, su kaimynais būkime ne tik draugingi, bet ir istoriškai teisingi. Ir triukšmingoms mažumoms nebūkime kerštingi, bet griežtai ir argumentuotai teisingi.

Kokia esminė Jūsų romano idėja? Galbūt noras skatinti patriotizmą?

Kai mūsų istorikai suradę atvers „Radvilų kronikas“, iš kurių mūsų kaimynai mus paniekindami nusirašė kaip savo mūsų istorijas, tuomet atsivers ir kitos galimybės kūrybai. Kiekvieno tautiečio garbė, reikalas žinoti savo tėvų, giminės praeitį, kiekvieno tyrinėtojo garbės reikalas kuo giliau tyrinėti mūsų praeitį ir daryti kuo drąsesnes išvalgas. Sąvoka „patriotizmas“ per motinos pieną, per protėvių genus turėtų būti savaimė įaugusi į mūsų dvasią ir kraują. Na, o aš kol kas literatūriniu būdu bandau diegti pasitikėjimą savo tauta, noriu, kad kiekvienas didžiutąsi lietuvio vardu. Svarbiausia – nepelnytai nederkime patys savęs, pakankamai iš šalies to užtenka.

Ką Jums reiškia senasis baltų tikėjimas?

Mūsų protėvių tikėjimas, gyvavęs tūkstančius metų, man kelia pagarbą ir yra svarbus tik kaip graži mūsų tautos sąlyčio ir darnos su gamta, su pasauliu tradicija, kuri tikrai gerbtina. Jeigu mokėsime gerbti savo tėvus, saugoti gamtą, gerbti kitus tikėjimus, kaip mus moko senovės papročiai, tuomet būsime dori žmonės. Aš pats laikausi savo gyvenimu patvirtintų įsitikinimų, kad gimiau ne kančiai, o džiaugsmui, man svetimas mums primestas vergiškas kančios kryžius. Pagaliau aš net drįstu paklausti: o kuo gi blogesnis mūsų senasis tikėjimas už mums prieš beveik septynis amžius įdiegtą tiek geografiškai, tiek dvasiškai tolimą krikščionybę? Aš ir kitus raginu – nusimeskite nuo pečių nepelnytai jums užkrautą kančios kryžių, atpraskite keliaklupsčiauti, pakelkite galvas į dangų, juk jūs, mes visi – mus supančio pasaulio lygiavertė dalelė. Šito, beje, labai gražiai moko ir mūsų protėvių tradicijos. O dešimtys įvairiausių žiaurių religijų, tūkstančiai sektų – tai įrankis kelti karus, nesantaiką Žemėje, žmones engti, žeminti ir laikyti baimėje.

2009

PROFESIONALŪS MAKSIMO ESTERKINO PATARIMAI, KAIP UŽKARIAUTI HOLIVUDĄ

Kas yra Holivudas, žino beveik kiekvienas Lietuvos gyventojas. Kiek mažiau žinomi terminai Boliivudas, Noliivudas ir Velivudas. Tai – viso pasaulio kino žmonių svajonių „šalys“. Egzistuoja ir didžiulė kino rinka. Nepriklausomas kinas tarp tikrų gurmanų turi užėmęs nuolatinę nišą, nors ir nenešančią milijardų ar bent milijonų, bet turinčią armiją gerbėjų. Lietuvos kinas irgi nestovi vietoje, tik dar nedaugelis žino, kaip iškeliauti į platesnius vandenis. Norėtusi šviežesnio žvilgsnio iš šalies, todėl nusprendžiau pakalbinti mūsų brolių latvi, pradedantį užkariauti Holivudą. Jaunas aktorius iš Rygos jau ne tik įrašytas į tarptautinę kino duomenų bazę, bet ir per pastaruosius metus nusifilmavo bei filmuojasi šešiuose Holivudo filmuose: „Baltųjų naktų šešėliai“, „Bunraku“, „Tikrinimo kambarys“, „Nuodingas mēlis“, „Astronautų žemė“, „Ponas lenkas“. Trisdešimtmetis menininkas jau spėjo patirti, kiek reikia ištverti, siekiant šlovės Holivude.

Ar sunku prasimušti Holivude?

Pasaulyje nėra tokios vietos, kurioje prasimušti būtų sunkiau nei Holivude. Tačiau atvykau čia ne žaisti – esu nusiteikęs rimtai ir kasdien matau, kaip mano svajonė tampa vis realesnė. Svarbiausia – bendrauti tik su tais, kurie kuria kiną, o ne visur vaikštinėja, pasakodami apie savo tariamas pažintis su žvaigždėmis ir žada išspręsti visas tavo problemas (taip daro 99 procentai Holivudo gyventojų). Jie tiesiog meluoja. Šiame mieste labai daug laiko galima leisti tuščiai, bet tai nieko gero neduoda. Svarbiausias dalykas – ne talentas ar meilė kinui, o tikėjimas savimi.

Kaip atėjai į kiną?

Galima sakyti, kad atsitiktinai, nors manau, kad gyvenime nėra atsitiktinumų – viską galima paaiškinti. Susipažinau su žmonėmis, kurie kūrė filmą, ir jie mane pakvietė. Taip nusifilmavau pirmą kartą. Tai įvyko maždaug prieš dvejus metus. Filmavosi su Demi Moore, Woody Harrelsonu ir Kevinu McKiddu (jis mane „nužudė“). Po noir kovos menų ir animacijos hibrido, kurio biudžetas – 26 milijonai dolerių, patekau į Japonijos

TV serialą „Debesis virš kalvos“, kurį rodys NHK televizija Japonijoje. Filmavimas vyko „Mosfilme“, Maskvoje, vaidinau jūrų laivyno karininką 1904 metų rusų ir japonų kare. Vėliau buvo projektas „Violent Blue“, kuriame suvaidinau nedidelį vaidmenį. Tačiau, kaip sakė didysis Stanislavskis, mažų vaidmenų nebūna. Paskui patekau į filmą „Astronautų žemė“ – psichologinę dramą, kurioje ne tik vaidinu, bet esu ir šio filmo prodiuseris. Dabar filmuojusi juostoje „Screening Room“ (rež. Tony’s Youngas), tai – komedija, vaidmuo – epizodinis. Šiais metais filmavausi trijuose filmuose.

Kuri savo vaidmenį vadintum geriausiu?

Kiekvienas filmavimasis – sudėtingas darbas, todėl sunku pasakyti, kuris vaidmuo geriausias, – patinka visi. Iki meistriškumo man, žinoma, dar toli. Manau, kad reikia būti savikritiškam, bet pasitikėti savimi. Svarbios savybės aktoriui – kuklumas ir humoras, kitaip į jį neįdomu žiūrėti. Pamatyti save nufilmuotą taip pat turi būti netikėta, nustebinti patį.

Kas Tau daro didžiausią įtaką?

Artimi draugai, tėvai. O režisieriai – tik žmonės, su kuriais dirbu. Tačiau galiu pasakyti, kad esu didelis Quentino Tarantino gerbėjas, turiu kelis draugus režisierius. Iš aktorių mėgstu Robertą de Niro, Alą Pacino, Tomą Hanką, Anthonį Hopkinsą, Keviną Spacey, taip pat labai patinka Ronas Perlmanas, labiausiai žinomas kaip „Pragaro vaikas“ ir Salvatorė iš „Rožės vardo“, su kuriuo susipažinau filmuodamasis „Bunraku“. Patinka ir Demi Moore, – turėjau malonumą „Hilton“ viešbutyje Bukarešte nupirkti jai alaus ir iš jos lėkštelės paragauti prancūziškų bulvyčių.

Tau artimiausias blogiuko amplua?

Man įdomūs įvairūs amplua, patinka būti įvairiapusišku, tokiu, kaip Mattas Damonas. Mano galva, jis – tikras meistras, genialus aktorius. Noriu nuolat keistis, kaip jis, kitaip viskas tėja falšas, parodija, ir tai neįdomu. Mes, aktoriai, tai vadiname šlampais. Tokių Los Andžele labai daug. Esu įsitikinęs, kad pirmiausia reikia būti savimi, tada bus ir visa kita. Scena filme įdomi tik tada, kai aktoriui patinka kitas aktorius ar aktorė, su kuriais filmuojasi. Žymusis aktorių, net tokių garsių, kaip Kim

Basinger, Chuckas Norris, Michelle Pfeiffer, Dennis Quaidas, meistriškumo mokytojas Charlesas E. Conradas yra pasakęs: „Filme ir televizijoje vaidybos šaltinis yra sugebėjimas nustoti mąstyti vien apie save.“ Tai – geniali frazė, kuri daug paaiškina mūsų karjeroje.

Kokie filmai geriausi?

Tie, nuo kurių negaliu atplėšti akių. Su įdomia siužeto linija, gerais aktoriais. O viskas, žinoma, prasideda nuo scenarijaus.

Kuo užsiimi laisvalaikio?

Mėgstu automobilius, kai gyvenau Latvijoje, net lenktyniaudavau. Neslėpsiu, kad ir merginos visada buvo mano silpnybė: graži moteris puikiai papildo protingą vyrą. Patinka ir muzika – aštuonerius metus dirbau didžėjumi įvairiuose klubuose. Taip pat mėgstu meninę fotografiją, naudojuosi „Canon D5“. Slidinėjau kalnų slidėmis, nardau.

2009

EUROPIETIŠKOS DILEMOS

Lietuvos inteligentija, studentai pažįsta Leonidą DONSKĮ kaip įdomų filosofą, dėstytoją. Laidos „Be pykčio“ vedėją, „Santaros-Šviesos“ sambūrio dalyvį, visuomenininką. Kaip filosofas, tapęs Europos Parlamento nariu, ketina spręsti Europos Sąjungą užgriuvusias problemas?

Ar nesunku prisitaikyti prie naujo – politiko – vaidmens? Gal seniai pagalvodavote, jog filosofas turėtų dalyvauti politikoje?

Nemanau, kad iki šiol buvau visiškai nesusijęs su politika. Plačiąja prasme politika (t. y. angliško termino *politics* prasme) yra dalyvavimas idėjų sferoje ir siekis jomis daryti įtaką viešajai erdvei, arba tiesiog aktyvios ir veiksmingos politinės pažiūros, skirtingai nuo siauriau ir techniškiau suprantamos politikos kaip administravimo ir valdymo sferos (angliško termino *policy* prasme). Šalies reprezentacija užsiėmiau daug metų – tik šitą dariau kaip neoficialus viešas diplomatas, buvau klajojantis akademinis žmogus, gyvenau daugelyje šalių ir dirbau įvairiuose universitetuose bei mokslo centruose.

Neslėpsiu, kad noriu padaryti šokią tokią įtaką savo šaliai ir visuomenei, kad ji būtų moderni, atvira ir tolerantiška. Kita vertus, tikiu Europos Sąjungos ateitimi ir noriu viską padaryti, kad Lietuva kaip galima giliau integruotųsi į ją. Prisipažinsiu, netikiu, kad mes šiais neramiais laikais, jei nepriklausytume laisvanoriškai demokratinių valstybių sąjungai, išsaugotume savo valstybės nepriklausomybę ir demokratinę santvarką. Na, o demokratijos neišsaugojimas mus gan greitai nuvestų į kaimyninio antidemokratinio režimo glėbį – detalizuoti turbūt nereikia.

Ką manote apie dabartinę Europos Sąjungos civilizacinę būklę? Atrodo, stovime ant slenksčio: kyla nemažai dilemų, žmonėms ir valstybei sunkoka suderinti savo interesus. Kodėl?

Noriu atlikti minimalų vaidmenį kuriant ir ateities Europą, kuriai iššūkį jau dabar meta neatsakinga populistinė politika ir nacionalizmas (šiuo atveju anaip tol ne vien Rytų ir Vidurio Europos šalių, o veikiau didžiųjų

Europos šalių – Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir Prancūzijos – nacionalizmas), deja, neretai pakertantis europietišką solidarumą. Europos Sąjunga yra stebuklas vien taikos požiūriu – juk ji sustabdė nuolatinį žiaurį karą, kurie buvo tapę ne tik Europos valstybių politikos, bet ir jų ekonomikos ašimi. Kita vertus, Europos intelektualinis ir kultūrinis potencialas savaime vertas to, kad Europa vienytųsi. Interesus valstybėms suderinti sunku todėl, kad grumiasi dvi vizijos – ES, kaip didžiųjų valstybių klubo, prigludžiančio ir mažasias valstybes, ir ES, kaip lygiųjų sąjungos, išpareigojančios išsaugoti ir ginti liberalią demokratiją, laisvą individą, žmogaus teises ir įstatymo viršenybę prieš bet kokias brutalios politikos ir kumščio teisės apraiškas. Tačiau bene svarbiausias kliuvinys yra politikų ribotumas ir provincializmas – ypač kai ES tampa šalių vidaus politikos įkaite ir kai viduje pralaimintys politikos marginalai bei klounai atsirevanšuoja savo sistemai paleisdami į darbą antieuropietišką demagogiją. Nedovanotinai mažai padaryta, kad ES valstybių piliečiai pasijustų tikraisiais ES formuotojais. Šis politinis susvetimėjimas ir ES reikalų pavertimas vidaus batalijų arena ir žlugdo visą šį projektą.

Ar nemanote, kad dabartinis Europos Parlamentas yra per silpna institucija? Juk įstatymų leidyba užsiima Europos Komisija.

Ne, patikėkite, Europos Parlamentas yra daug svarbesnė ir įtakingesnė institucija už Europos Komisiją. Jau dabar matau EP įtaką renkant būsimąjį Europos Komisijos prezidentą. Žinoma, niekas neabejoja José Manuelio Barroso pergale, bet kritika jo atžvilgiu (bent jau mūsų frakcijoje ALDE – Europos liberalų ir demokratų aljans) ir rimti debatai jau dabar rodo, kad EP nesirengia būti popieriniu tigrū. Kitas dalykas, kad Europos Komisijos veiklą mato visi. O Europos Parlamentas yra sudėtinga institucija, pagrįsta kompromiso paieška, nuolatinėmis ir gan sunkiomis derybomis bei įvairių šalių atstovų politinių įpročių ir kultūrinių skirtumų derinimu. Įstatymų leidybos pamatai slypi Europos Parlamente. Viskas, kas vėliau atsiranda ir darosi matoma Europos Komisijoje (kaip ir nacionaliniuose parlamentuose bei vyriausybėse), pirmiausia gimsta Europos Parlamente.

Ar Europos Sąjunga, kad sustiprėtų jos pozicijos pasaulyje, neturėtų būti federacija?

Teoriškai – gal. Bet tai turbūt ateities dalykas. Šiuo metu ekonominiai ir politiniai skirtumai tarp ES narių lieka vis dar pernelyg gilūs, kad tai būtų įmanoma. Kita vertus, ES laimėtų būdama nacionalinių valstybių sandrauga, arba bent jau konfederacija, bet vargu ar ji galėtų tapti tokia federacija kaip JAV. Tačiau, kartoju, jei Europa norės virsti tikrai integruota ir sutelkta politine galia, turinčia vieningą užsienio politiką ir veiksmingas bendras karines pajėgas, ji gali pradėti kurti federaciją. Kol kas visa tai skamba veikiau kaip Europos elitinių sluoksnių projektas ar net kaprizas, bet jei pasaulyje rimtai keistųsi jėgų balansas ir JAV prarastų savo dabartinę įtaką, neabejoju, kad Europa integruotųsi daug greičiau. Ji būtų tiesiog priversta tai daryti.

Esate išleidęs jau šešias knygas angliškai, o kai kurios Jūsų lietuviškosios verstos iš anglų kalbos. Tai rodo, jog esate europinis filosofas. Galbūt ir dėl to ėjote į EP rinkimus, kad Lietuvoje pasidarė per ankšta?

Iš dalies – taip. Mano knygų problematika, kad ir pagrįsta lietuvių ir Rytų europiečio patirtimi, vis dėlto pranoksta mano gimtosios kalbos ir kultūros ribas. Idėjų dialogo, tikros teorinės kritikos ir akademinio, o ne *ad hominem* lygio bendravimo poreikis mane nuolatos „viena koja“ laikė kitose šalyse ir jų universitetuose. Esu liberalus kosmopolitas ir šito neslepiu. B lieka tik gūžtelėti pečiais ir nepradėti rimtos diskusijos, jei kas nors Lietuvoje vis dar tiki, kad kosmopolitas pagal apibrėžimą negali būti savo šalies patriotas. Beje, antieuropietiški „patriotai“ mus šiandien kaip niekas kitas artina prie Rusijos – ypač prie jos politikos ir politinės kultūros lygio.

Prieš rinkimus į EP kai kurie politikos komentatoriai nepiktai juokėsi iš Jūsų frazės, jog dabar visi vaikštome rūke, ir lygino Jus su animacinio filmo herojumi „ežiuku rūke“. Tačiau ar ši kiek humoristinė frazė neparodė Jūsų išvelgtos mūsų kultūros krizės? Ar giliai esame „įklimpę“ į savigriovą ir kokias išeitis matote?

Nekomentuosiu šitos giliamintiškos išvalgos – jei kam nors primenu animacinio filmo herojų, ką gi, lieka džiaugtis, kad bent taip prisidedu

prie mūsų politikos komentatorių tobulėjimo – stiprindamas jų vaikystės reminiscencijas ir estetinį skonį. O kad vaikščiojame rūke ir siūlome vieni kitiems lygiai tokius pačius nematomus kelius iš jo – akivaizdu. Stipriai supaprastinti komentarai, lėkšta retorika, proto nuvertinimas ir jokių rimtesnių diskusijų apie Europos ir nūdienos pasaulio aktualijas, atviras europietišku vertybių išsižadėjimas (kas tuo abejoja, tegul susimąsto apie mūsų politikų ir net garsių žurnalistų vartojamą žodyną, arba apie pasidygėjimą keliančius užsakomuosius paskvilius), ksenofobijos ir homofobijos pliūpsniai, neonacių sienlaikraščių arba tinklalapių lygio retorika, taip ir nesulaukianti jokio civilizuoto mūsų politinės klasės ir teisėsaugos atsako, sykiu vis ryškėjantys policinės valstybės bruožai, tokiai institucijai kaip VSD aktyviai kišantis į politiką ir formuojant sau patogias klikas, didžiosios politikos darymas iš primityvios invazijos į privatumo ir intymumo sferą – kas visa tai yra? Jei ne rūkas, gal tada Pieterio Bruegelio neregiai, vedantys vienas kitą per pelkę...

Lietuva šiuo metu aktyviai griaua pati save – mūsų valstybės ir visuomenės pamatus. Todėl ir svarbu atsakymų ieškoti Europos Sąjungos politikoje ir viešojoje erdvėje, o ne vien mūsų provincialiose rietenose. Lietuvos akademinės sferos ir politikos būklė per pastaruosius dešimt metų aiškiai parodė – vieni mes neišbrisisime iš šitos krizės, tik nepainiokime jos su pasaulio ekonomine recesija ir mūsų ekonomikos sulėtėjimu. Mūsų tikroji krizė yra ne vakar ir ne šiandien prasidėjusi lietuviško projekto krizė. Dar tiksliau – neturime prasmingo ateities projekto. Jį reikia skubiai konstruoti ir siūlyti visuomenei kaip socialinį kontraktą. Kitaip mes nepatikėsime nei Europa, nei pačia Lietuva.

2009

„MŪSŲ DIEVAI – TIE PATYS“

Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetį pasaulyje švenčia, be mūsų, ir tie žmonės, kurie dėl vienu ar kitu priežasčių domisi Lietuva. Švedas Jonas OH-MANAS Lietuvą kaip „miglotą kraštą“ tartum koks Šv. Brunonas atrado dar Nepriklausomybės atkūrimo priešaušryje. Jis iki šiol gyvena ir Lietuvoje, ir Švedijoje, nors šiose šalyse gyvenimas – labai skirtingas.

**Kada ir kokioms aplinkybėms susidėjus atkeliavote į Lietuvą?
Kuo patraukė mūsų šalis, kad net išmokote lietuvių kalbą, ėmėte domėtis Lietuvos istorija?**

Pirmą kartą žodį „Lithuania“ išgirdau 1989-aisiais Lenkijoje. Keliauvau su draugu per Rytų Europą ir sutikom lietuvių Krokuvoje. Manau, kad ta kelionė iš tiesų pakeitė mano gyvenimą, nes pamačiau Europos „kitą pusę“. Mane labai traukė tie migloti kraštai „anapus“, apie kuriuos taip mažai žinojau. Kai Lietuva 1990-aisiais atkūrė Nepriklausomybę, tai man buvo savotiškas iššūkis. O kai Michailas Gorbačiovas paskelbė blokadą, labai susijaudinau. Pirmą kartą į Lietuvą atkeliavau per blokadą, tai buvo tiesiog fantastika. Nuo tada ėmiau domėtis šalimi, vis giliau suprasti, suvokti, jausti viską, ypač kalbant apie turtingą (žinoma, ne visada laimingą) istoriją. Manau, kad tikrasis iššūkis buvo, kai pas vieną pažįstamą suradau Juozo Lukšos knygą „Partizanai“ ir ėmiau ją skaityti. Galima sakyti, pro tą „langą“ į jūsų praeitį taip ir įlindau. Šiek tiek rezultatų jau yra, pavyzdžiui, filmas „Smogikai“, sukurtas bendradarbiaujant su kitais.

Esate vienas iš nedaugelio užsieniečių, populiariausių lituanistiką pasaulyje. Ką manote apie lietuvių ir kitų baltų tautų kultūrą, mitologiją, senąją religiją? Ar galima nubrėžti paralelę su Švedija?

Be abejo, yra paralelių, ypač kalbant apie senąją religiją. Čiagi iš esmės tie patys dievai. Apie kultūrą kalbant – gyvename tame pačiame regione, tai jaučiasi daug kur, pavyzdžiui, liaudies kultūroje, kur, sakyčiau, mes esame kaip kažkokie tolimi giminaičiai. Atpažįstu daug detalių ir pa-

našumų liaudies drabužiuose, taip pat kaimo maisto kultūroje. Žinoma, yra daug skirtumų. Kad ir kaip būtų, lietuviškai kultūrai didesnę įtaką daro įvairūs kaimynai ir istorinės aplinkybės negu skandinavai.

Neseniai įvykęs mitingas, virtęs riaušėmis, tapo išskirtiniu naujosios istorijos Lietuvoje įvykiu. Kaip jį vertinate? Ar Švedijoje yra buvę kas nors panašaus?

Sakyčiau, kad tai gana savotiškas reiškinys. Pačios riaušės mane ne taip jau stebino, kad bus kažkoks nepasitenkinimo veiksmas – buvo aišku. Tačiau tai, kaip „fiziškai“ vyko tos riaušės ir, svarbiausia, kas po jų, mane šiek tiek ir stebina, ir domina.

Pačios riaušės gana keistos, sunku suvokti jų vidinius mechanizmus. Pavyzdžiui, žmonės eina į gretimą parduotuvę, perka kokį nors daiktą ir po to meta į Parlamentą... Čia kvepia ne riaušėmis, o kažkokia „pramoga“. Šalies advokatai „iškilmingai“ žada ginti visus, kurie bus kaltinami dalyvavimu riaušėse, bet yra daug kitų žmonių, kuriems reikia geros juridinės pagalbos...

Panašus atvejis buvo ir Švedijoje 2001-ųjų birželį per Europos Sąjungos viršūnių suvažiavimą ir JAV prezidento George'o W. Busho apsilankymą Geteborge. Per kelias dienas vykusias riaušes policija suėmė 500 žmonių, vieną nušovė. Visas Geteborgo centras buvo visiškai suniokotas, visuomenė šokas ištiko.

Todėl negalėčiau vertinti sausio 16-osios riaušių kaip „išskirtinio naujosios istorijos Lietuvoje įvykio“. Yra daug kitų dalykų, žymiai reikšmingesnių.

Papasakokite apie vadinamąjį švedišką socializmą. Ką patartumėte mūsų valdžiai, kad greičiau išsikapstytume iš krizės?

Sunkus klausimas... Tas švedų socializmas, nežinau, ar dar gyvas. Gerovės požiūriu jis iš tiesų dar bent kažkiek egzistuoja. Mano manymu, reikia nors dvidešimt metų niekam netrukdam „auginti“ tokį dalyką, kad jis pradėtų veikti normaliai. Kai mes, švedai, kalbame apie „pokarį“, visai kitaip jį suvokiame negu Lietuvoje. Mums pokaris – socialinio saugumo sukūrimas, sąlyginė politinė ramybė tiek viduje, tiek tarptautiniu

atžvilgiu, klestinti darbo rinka, besivystantis eksportas, pavykusios reformos, vidurinės klasės augimas ir kt.

Ką patarčiau? Sukurti gerai apgalvotą ekonomikos vystymo viziją ir jos laikytis. Nėra valdymo pastovumo, nesugebama žiūrėti į priekį ir rengti visuomenės ateičiai. Matau, jog kartais žmonės panikuoja dėl kokių nors valdžios „siurprizų“. Tai kelia nepasitikėjimą, ardo pažangą.

Kartais atrodo, kad Lietuvoje rūpinamasi tik pačiais turtingiausiais ir pačiais vargingiausiais. Tokio tipo visuomenėje, kokia yra Lietuvoje, labai reikia vadinamosios vidurinės klasės, kuri moka mokesčius, atlieka strateginius darbus, turi neblogą išsilavinimą, augina ir vysto tam tikras visuomenės vertybes. Gal vertėtų labiau orientuotis į tą „klasę“ ir mąstyti, kaip ją stiprinti ir auginti? Tada laimėtų visi.

Teko girdėti, kad vienas Jūsų sumanymų – Zigmo Stankaus knygos „Kaip tampama albinosais“ vertimas į švedų kalbą. Kokių dar turite planų kaip vertėjas?

Kol kas jokių konkrečių, nors yra sumanymų. Tiksliau, tas „vertėjo“ darbas yra ir savotiškas „agento“ darbas. Nuolat kreipiuosi į leidyklas, leidėjus, tariausi dėl galimų projektų. Šiuo metu, pavyzdžiui, siūlau versti J. Ivanauskaitės knygą „Miegančių drugelių tvirtovė“, esu jau išvertęs tos knygos ištrauką.

Skaitau, mąstau...

Lietuvą ir Švediją skiria vos keliasdešimt jūrmylių, tačiau gyvenimas kiekvienoje šalyje labai skirtingas. Jau beveik dvidešimt metų esame nepriklausomi, tačiau dabar daug kas linkęs pasiduoti liūdesiui. Ką patartumėte besiskundžiantiems, kad negyvena „kaip švedai“?

Yra vienas svarbus dalykas, apie kurį reikia galvoti Lietuvos valdžiai ir žmonėms. Švedai sugeba rasti kompromisus tarpusavyje. Žinoma, kyla nesutarimų, aštrių politinių ginčų, bet dažniausiai nugalai suvokimas – vis dėlto reikia susitarti, kad visiems būtų gerai. Yra dalykų, kurie beveik nekvestionuojami. Pavyzdžiui, mažumų ir atskirų pažeidžiamų visuomenės grupių teisės, socialinio saugumo garantijos, darbo teisės. Švedijoje profsąjungos (istoriškai tai labai svarbi institucija) ir valdžia pasiekia susitarimų dėl tam tikrų sąlygų.

Svarbiausias dalykas, mano manymu, kad žmonėms verta gerinti, kurti savo gyvenimą. Taip tikrai yra Švedijoje. Tačiau Lietuvoje didelė bėda – nepastovi įstatymų ir reglamentų tvarka. Žmonės, deja, jau pripratę, kad po kiek laiko keičiasi sąlygos, sakykime, darant verslą. Dar – netobuli įstatymai, kurie kartais duoda kelią visiškai absurdiškiems dalykams. Čia jau rimta problema, – vis dėlto praėjo nemažai metų, o valdžia dar negali normaliai sutvarkyti įstatymų sistemos ir jos kontrolės. Pavyzdžiui, pareigūnai, atleisti iš darbo už piktnaudžiavimą tarnyba, dar gauna ir kompensacijas. Toks dalykas kelia žmonių nepasitikėjimą įstatymais.

Ar tikrai Švedijoje yra specialių socialinių darbuotojų, kurie tvarko piliečių reikalus su valstybinėmis įstaigomis, ir dėl to šalyje beveik nėra korupcijos?

Na, šiais laikais dauguma reikalų tvarkoma arba „automatiškai“, arba tai atlieka tam tikrų sričių pareigūnai. Žinybų paslaugų lygis Švedijoje yra tiesiog kita planeta, palyginti su lietuvišku. Žmonės kompetentingi, gali atsakyti, nukreipti ir dažnai net sutvarkyti reikalus telefonu. Pavyzdžiui, neseniai turėjau mokesčių problemą. Paskambinau į žinybą ir sutvarkiau savo reikalus iš Lietuvos per keturias minutes.

Manau, kad korupcija Lietuvoje priklauso nuo paslaugų tiekimo „bardako“ ir neefektyvumo. Žmonės tiesiog neturi laiko laukti ir stengiasi greičiau viską padaryti, bando prieiti, na, ir prasideda...

Korupcija yra visur, bet mastai, žinoma, Švedijoje visiškai kiti. Apskritai korupcijos problema, o gal – tradicija, yra viena rimčiausių bėdų ir Lietuvoje, ir visoje Rytų Europoje, gal net pati rimčiausia. Pradedu pamažu suprasti, kaip vis dėlto giliai visa tai sėdi žmonių sąmonėje. Visur, nuo autoinspekcijos, kur patariama palikti tam tikrą sumą tam tikroje vietoje, kad mašina „praeitų“ patikrinimą, iki ministerijų ir jų korupcijos „celių“. Šitie dalykai nežmoniškai kenkis visuomenei ir dar labiau – jos vystymuisi. Kol bus tokio lygio korupcija, grubiai kalbant – Lietuvoje nieko gero nebus.

Kaip vertinate Jenso Lapiduso aprašytą Švediją, pavaizduotą kaip valdomą (narko)mafijos? Ar jo knygose daug tiesos?

Nesakyčiau, kad „valdo“, tam nepritarčiau. Tačiau organizuotas nuskalstamumas turi tam tikrą įtaką visuomenei. Neseniai išėjo labai įdomi

knyga apie „Švedijos mafiją“, kur gana išsamiai nagrinėjamos nusikaltamų organizacijų struktūros ir su jomis susiję žmonės. Vaizdas liūdnas. Bet vis dėlto Švedija nėra Kolumbija. Švedų visuomenė žymiai stipresnė už užkietėjusius „forsus“. Pavarčiau tą knygą, joje labai dramatinizuojama. Viena pastaba, kaip vertėjo: lietuviškas knygos pavadinimas „Greiti pinigai“ – ne visai tikslus, turėtų būti „Greitos babkės“.

2009

ISLANDŲ MUZIKOS FENOMENAS: KAI ŠVIESA TAMPA GARSU

Islandijos muzika turi labai senas tradicijas: kai kurios XIII a. dainos tebe-dainuojamos šios atšiaurios šalies namuose. Iki XIX a. Islandija buvo beveik visiškai izoliuota, tai atspindi ir jos muzika. Pažvelkime į ją iš arčiau – savo ir bene žymiausio Islandijos kompozitoriaus akimis.

Islandų muzika nuo seniausių laikų skiriasi nuo kitų tautų. Mūzos Euterpės įkvėpti nuo senovės ledo salos gyventojai dainuodavo apie meilę, elfus, paslėptus žmones, trolius, jūreivius ir vyriškumą. Šios dainos dažnai būdavo humoristinės ir sekuliarios. Islandai dažniausiai gieda tik pirmąjį iš trijų savo himno „O, Dieve, mūsų žemės“ stulpelių, – jo melodija itin sudėtinga, reikalauja ypatingų vokalinių gebėjimų, tačiau jie mielai plėšia patriotines dainas „Islandija – šalis mana“, „Prie Kirvio upės“, „Kas turi gražesnę tėvynę?“, „Mylima ledo žemė“ ir kitas.

Bene seniausia psalmė Islandijoje sukurta Kolbeinno Tumasono (1173-1208) prieš pat mirtį ir giedama iki šiol. Tai – „Klausyk, kūrėjau dangaus“. K. Tumasonas istorijoje pagarsėjęsiose peštyne gavo akmeniu per galvą (įtartinai primena Šv. Brunono žūtį; ne veltui islandai mus pirmieji pripažino kaip valstybę).

Pastaraisiais dešimtmečiais Islandijos populiariosios muzikos vizitine kortele būdavo vadinama Björk Guðmundsdóttir (g. 1965), labiau žinoma kaip Björk („Beržas“), beje, aplankiusi Lietuvą du kartus. Tarp dabartinių Islandijos grupių (nors šalis išties nedidelė) esama įvairiausių stilių atstovų.

Šįsyk svečiuojamės pas pasaulinio garso islandų kompozitorių Jóhanną JÓHANNSSONĄ (g. 1969), žinomą kaip avangardinio meno organizacijos „Kitchen Motors“, primenančios Fluxus, įkūrėją, grupių „Apparat Organ Quartet“ ir „Evil Madness“ narį bei daugybės filmų, spektaklių muzikos kūrėją. Jis – ir įvairių instaliacijų autorius. Sėdime prie virtualaus geizerio ir šnekučiuojamės su garso meistru.

Kada pradėjote muzikuoti?

Pirmoji mano grupė atsirado, kai buvau aštuoniolikos. Kai grupė iširo, pradėjau rimtus mokslus, stengiausi surasti savo balsą.

Kas Jums Garsas?

Muzikoje labai svarbi tyla. Pauzės mano darbuose beveik tokios pat svarbios, kaip ir garsai.

Kokia Jūsų Garso filosofija?

Į garsą žiūriu itin vizualiai. Užaugau Islandijoje, kur tikrai graži šviesa. Ši šviesa turi labai daug subtilių variacijų ir niuansų. Tai ypač svarbu, nes gamta mums pašykstėjo floros ir faunos. Tačiau mes turime šią nuostabią šviesą. Dirbu su garsu tarsi dailininkas su šviesa. Man taip pat įdomi erdvė, kurioje egzistuoja garsas. Erdvė man beveik tiek pat svarbi, kaip ir pats garsas. Ilgai ieškodavau vietų, kuriose norėčiau įrašinėti garsą. Kai garsas įrašinėjamas, labai svarbu, kaip tai daroma.

Kaip apibūdintumėte savo meną? Ką manote apie santykį tarp senojo ir kompiuterinio meno? Ar jie gali turėti bendrų sąlyčio taškų?

Kompiuteris – tik įrankis, kaip ir rašiklis ar rašomoji mašinėlė. Tačiau tai labai galingas įrankis, kaip kadaise buvo spauda. Nemanau, kad menas iš tiesų fundamentaliai keičiasi: meno tikslas ir vertė išlieka maždaug tokie pat, nepaisant to, kokie instrumentai naudojami. Jei kompiuterių nebūtų, kurčiau kitokią muziką nei dabar, bet jos esmė būtų ta pati.

Kaip veikia Islandijos mitologija ir istorija?

Sunku būtų nepaveiktam savo paties kultūros ir aplinkos. Vis dėlto nesu tipiškas islandas. Dalį vaikystės praleidau Prancūzijoje ir visada jaučiausi labiau europietis nei islandas. Tačiau vaikystės vasaras praleisdavau senelio fermoje Islandijos kaime. Mano seneliai buvo labai islandiški, religingi žmonės, laikėsi senųjų papročių, dirbo žemę ir turėjo avių. Senelis naktimis savo armonikėle grodavo man senus protestantų himnus ir prieš miegą dainuodavo lopšinės gergždžiančiu, bet ir labai švelniu balsu. Jis man pasakodavo istorijas apie pagonių vadų karus ir istorijas iš senųjų mitų, todėl visada jaučiau įtampą tarp krikščionybės ir pagonybės, nors mums abiems atrodė labai natūralu jungti šiuos du dalykus. Kai kas sako, kad islandai taip ir neatsivertė į krikščionybę. Manau, kad čia yra dalis tiesos, nes senojo tikėjimo išmintis iki šiol yra svarbi mūsų kultūros dalis.

Kaip gimė unikali iniciatyva „Kitchen Motors“?

Iš pradžių ji buvo sumanyta ne kaip įrašų leidykla, bet labiau kaip eksperimentinių ir hibridinių formų forumas. „Kitchen Motors“ yra tarsi specialistų kolektyvas, idėjų kalvė. Mūsų – trys: Kristín Björk Kristjánsdóttir (Kira Kira), Hilmaras Jenssonas ir aš. Kartais susitinkame ir apie ką nors galvojame – kai ką svarstome rimtai, kai ką – mažiau. Kartais šias idėjas įgyvendiname – retkarčiais patys, tačiau dažniausiai prašome pagalbos žmonių, kuriuos gerbiame ir su kuriais norime dirbti. Pradinė idėja buvo paremta tuo, kad sužinojome, jog yra įvairių menininkų grupių, kurios iš pažiūros labai skirtingos, nors iš tikrųjų turi neatrastų bendrumų. Norėjome sukurti forumą, kur šie menininkai galėtų susitikti ir dirbti. Kartais esame ir įrašų leidykla, kartais – prodiuseriai ar rėmėjai, bet labiausiai mums patinka būti kurstytojais, kurie sujudina daiktų tvarką, tada atsitraukia ir žiūri bei mokosi iš to, kas įvyksta. Mes laikome tai meno forma.

Kokią muziką kuriate su „Apparat Organ Quartet“ ir „Evil Madness“? Kokios šių grupių koncepcijos?

„AOQ“ – tai „Kitchen Motors“ projektas, prasidėjęs, kai paprašiau trijų vargonininkų ateiti ir pagroti kartu su manimi senais elektriniais vargonėliais. Iš dalies tai inspiruota Steve'o Reicho kūrinio „Ketveri vargonai“. Nepaisant pavadinimo, „AOQ“ yra penkių žmonių grupė: keturi vargonininkai ir būgnininkas. Grojame mechaninę, elektra sustiprintą elektroninę muziką, kurią kai kas vadina *machine rock and roll*. Mums patinka naudoti senus analogiškus instrumentus, vargonėlius ir sintezatorius. Grupė prasidėjo kaip improvizacija, labai paveikta minimalizmo ir krautroko, tačiau vėliau tapo labiau struktūruota ir orientuota į dainas. „Evil Madness“ taip pat labai paveikė krautrokas. Grupė gimė, kai „Stil-luppsteypa“ – mano gerų draugų grupė – pasikvietė mane ir dar kelis bičiulius ir paklausė, ar nenorime būti „Piktąja beprotybe“. Žinoma, tokiam pasiūlymui negalėjau atsisipirti. Nors ir toliau jie nieko man neaiškino, viskas gimė labai natūraliai, tiesiai iš grupės pavadinimo. Mes visi tiesiog žinojome, kaip turi skambėti „Evil Madness“, nebandydami to analizuoti.

Jūsų naujausias albumas „Fordlandia“ – tikras skaidrumos chef d’oeuvre. Kas įkvėpė?

Labai dėkoju. Albumas buvo kuriamas gana ilgai, bandomos įvairios versijos. Mano ankstesni albumai prieš įrašymą būdavo iki galo sukurti, tačiau šį pradėjau įrašinėti nė nenutuokdamas, kuo baigsis. Todėl gana ilgai parinkinėju jam balsą. Pradėjau rašyti kūrinį, įsivaizduodamas automobilį „Ford“, įklimpusį Amazonės džiunglių purve, ir Andrė Bretono žodžius, kuriais konvulsyvų grožį (tai – A. Bretono terminas, kartu su juoduoju humoru ir absoliučia laisve apibūdinantis siurrealistinį meną, – M. P.) jis apibūdina kaip „apleistą lokomotyvą, apaugusį puikiais augalais“.

Kokios knygos, muzikantai, filmai patinka?

Viena mėgstamiausių knygų – Georges’o Pereco (1936-1982) „Gyvenimas. Vartotojo instrukcija“ (1978). Dabar skaitau daug poezijos: Williamo Blake’o, Emily Dickinson, Roberto Browningo, daug XIX a. anglų poetų. Mėgstu filmus, sukurtus Alejandro Jodorowsky’o, Stanley’o Kubricko, Luco Bressono, Carlo Theodoro Dreyerio, Andrėjaus Zulawskio, Andrejaus Tarkovskio, Kennetho Angerio, Carloso Reygadaso. Šiomis dienomis dažniausiai klausau krautroko, baroko muzikos, vėlyvųjų romantikų simfonijų ir *drone metal*.

Esu labai atviras naujiems dalykams.

2009

PRISILIETIMAS PRIE ALPHONSO LINGIO PASAULIO

Lietuvių kilmės, bet lietuviškai nekalbantis 76 metų Alphonso LINGIS – keistas žmogus. Įdomus, netikėtas, primenantis egzotišką (gal net ne šios planetos) gyventoją, leidžiantis laiką tarp daugybės retų paukščių, kuriems ketina statyti šventyklą-draustinį, kaip jis pats ją vadina – sanctuary. Tai bus retų paukščių globos namai, jiems A. Lingis suteikia sakralinę prasmę. Žymus fenomenologas į paukštį žiūri ir kaip į simbolį, šventumo, Dangaus dimensiją, Nusileidžiantį į žemę.

A.Lingio filosofija – patirtys, įgytos netikėčiausiuose pasaulio kraštuose. Atrodo, kad filosofui ribų nėra, tačiau jis pabrėžia etikos svarbą žmogaus gyvenime ir viliasi, kad žmonija nesunaikins savęs.

„Baltos lankos“ tik ką išleido jo knygą „Prisilietimas / Contact“, išverstą iš anglų kalbos. Tai – ketvirtoji A. Lingio knyga lietuvių kalba. Ji gerokai skiriasi nuo ankstesniųjų ir pobūdžiu (tai – filosofinis fotografijų albumas), ir apimtimi, ir netikėtu rakursu. Fotografijose atsispindi kitoks pasaulis, nes jis pamatytas kitokiu žvilgsniu. Tai – ne turistų, išmaišiusio visą pasaulį, ir netgi ne keliautojo Pauliaus Normanto žvilgsnis. A. Lingis kiekvienoje nuotraukoje tarsi pasakoja sudėtingą, dramatišką istoriją, apie kurią nėra linkęs tuščiažodžiauti. 197 atvaizdų kolekcija kurta nuo 1973 iki 2006 metų. Kelionių geografinė apima kone visą Žemę: pabuvota daugiau kaip trisdešimtyje šalių.

A.Šliogerio terminais kalbant, pagrindinis A. Lingio fotosofijos bruožas – įvairiapusiškumas, primenantis daugiaveidį Krišną, kuris yra vienas, bet turi daugybę pavidalų. Turbūt neatsitiktinai A. Lingis daug dėmesio skyrė itin ryškioms Azijos valstybėms – Indijai, papuasų kraštams (kaip žinia, jie priklauso dviem valstybėms – Indonezijos Respublikai ir Papua Naujosios Gvinėjos Nepriklausomai Valstybei), Tailandui. Čia apstu kontrastų, nuoširdžių žmonių veidų, nesumeluotų spalvų. „Pasakyk, ko nekenti, ir aš pasakysiu, kas esi“, – papildo fotografijų kalbą A. Lingis. Didžiuma foto lakštų trykšta gyvybe, ekspresija, džiaugsmu, kai kurie veidai rimti, susirūpinę. Yra ir du mirties veidai – iš Indijos ir Meksikos. Bene išpūdingiausi – papuasų kūnai. Šie žmonės nebijo parodyti drąsių žvilgsnių, nenusuka akių, nesigėdija. Jie laisvi, kad ir kaip tai atrodo technokratinės civilizacijos vaikams. Kai kurias fotografijas drąsiai galima vadinti meno kūriniais. Kitos jo fotografijos – paslaptys, kurių galbūt

niekada nesužinosime. Ką filosofas pamatė mirusiame paukštyje, kuris nukrito tarsi Ikaras, vargetos žvilgsnyje Kuske ar fiksuodamas Rio de Žaneiro paradaž ir Tailando persirengėlius? Tai toks slėpinys, kaip ir ramus Sukotajaus Budos žvilgsnis Bankoke, užfiksuotas 1981-aisiais. Fotografijų esminis bruožas – meilė visam pasauliui, kad ir koks jis būtų.

A.Lingis sutiko atsakyti į keletą klausimų.

Kaip laikotės Jūs ir Jūsų paukščiai, kurių, kiek teko girdėti, pas Jus yra daug ir jie labai gražūs bei reti?

Širdingai dėkoju. Laikausi gerai. Mažieji draugai, gyvenantys su manimi, yra molukinė kakadu (*Cacatua moluccensis*), dvi inkos (baltosios kakadu *Lophochroa leadbeateri*) ir keturiolika lorų (žaliai raudonų papūgų *Eclectus roratus*).

Už didelio aptvaro dar gyvena du Viktorijos karūnuotieji karveliai (*Goura victoria*), du malajiniai poviniai fazanai (*Polyplectron malacense*), du Napoleono poviniai fazanai (*Polyplectron napoleonis*), du Borneo kuoduotieji vištiniai fazanai (*Lophura ignita*), du himalajiniai monalai (*Lophophorus impejanus*), du Kaboto tragopantai (*Tragopan caboti*), šeši naminiai karveliai (*Columba livia*), viena mažoji stepinė tetervinė (*Tympanuchus pallidicinctus*) ir viena žaliasparnė antis (*Anas carolinensis*). Pastarosios dvi neteko savo patinėlių, todėl dabar ieškau, kuo juos pakeisti. Visos šios rūšys retos, nykstančios, šioje šalyje gimusios nelaisvėje. Ketinu sukurti savo namuose jiems globos namus-šventyklą, kurioje būtų veisiami šie reti paukščiai.

Vietnamo karo metu Edvardso fazanus (*Lophura edwardsi*), kurie gyveno tik Vietname, visiškai išnaikino visoje šalyje JAV paskleisti nuodai „Agent Orange“ (kitais tariant, dioksinas, kuriuo 1961-1971 metais amerikiečiai išnaikino 400 000 vietnamiečių, pusė milijono vaikų gimė luoš; tokiu pačiu nuodu 2004 metais buvo apnuodytas Ukrainos prezidentas Viktoras Juščenko, – M. P.). Liko tik keli šimtai Edvardso fazanų, laikytų zoologijos soduose ir privačiuose namuose, ir tik neseniai Pasaulio fazanų asociacija vėl grąžino į Vietnamą šiuos paukščius.

Lietuvoje pagaliau pasirodė Jūsų knyga „Prisilietimas / Contact“. Tai – filosofijos ir fotografijos sintezė. Ką ši knyga ir fotografija apskritai reiškia Jums, kaip filosofui?

Labai džiaugiuosi, kad „Baltos lankos“ išleido šią knygą. Fotografavimas – vienas iš mano stebėjimosi plačiuoju pasauliu ir jo žmonėmis būdų: iš čia kyla filosofija. Fotografija padeda suvokti ir pakylėja.

Esate apkeliavęs bene visą pasaulį. Kokie kraštai mieliausio, kad norėtumėte į juos dar ne kartą grįžti? Kodėl?

Žmogus išimtyli įvairias vietas dėl skirtingų priežasčių: kartais dėl turtinės kultūros, kitąsyk dėl nuostabių peizažų, būna, ir dėl žmonių, kurių kultūringumas ir charakteris patinka, o pasitaiko ir dėl mielų draugų, kuriuos ima mylėti. Kartais – ir dėl tam tikrų asmeninių nuotykių ar patirtų įžvalgų.

Negalėčiau išskirti vienos ar kitos vietos, kuri pasaulyje man pati mielusia. Žmogus turi rinktis: arba grįžti į mylimą vietą, arba atrasti naują. Būtent naujų vietų atradimas mūsų fantastiškai turtingame ir sudėtingame pasaulyje labiausiai mane žavi.

Ar fotografija yra kalbos fenomenas, kuris gali atverti visas kitas kalbas?

Nemėgstu klasifikuoti įvairių dalykų kaip kalbos fenomenų. Regėjimas visada turtingesnis už kalbą. Pažvelgę į kambarį, matome tūkstančius daiktų, prireiktų savaičių, kad pavadintume žodžiais tai, ką matome. Plunksna, gėlė, žuvis – visada yra gerokai sudėtingiau nei bet koks žodinis aprašymas.

Tačiau tikiu, kad galime mąstyti ir kalbėti apie dalykus ir daiktus, kuriuos matome. Taip aptinkame įvairių jų bruožų ir atrandame juos giliau. Kalba tikrai atveria dalykus, o ne tik juos pavadina. Kontempliuodami fotografiją ir kalbėdami apie ją, imame matyti daugiau, mums kyla naujų įžvalgų ir minčių.

Jūsų fotografijose pasaulis atrodo labai tikras – mirusysis Indijoje, gražūs kūnai, įkvepiančios vietos. Dabar, kai pasaulis yra (ar bent atrodo) toks globalus, ar vis dar randate vietų, kur nėra globalizacijos, „McDonald’s“, interneto, televizijos? Ar tai, ką pamatėme šių Jūsų fotografijų dėka, yra paskutinės vietos, nepalietos civilizacijos?

Iš tikrųjų pasaulyje yra tokių vietų, kurioms globalusis turgus, jo masinės gamybos bendro vartojimo prekės ir jų reklama beveik nepadarė įtakos. Tai būdinga ilgaaamžėms kultūroms, kuriose gyvenimo būdas beveik nepasikeitė. Žmonės puoselėja savo gyvenimo būdą, ritualus, praeities kartų vertybes. Pietų Amerikoje yra milijonai žmonių, kurie jau penkis šimtus metų kovoja su ekonomine, politine sistema ir religija, kurią ispanų užkariautojai bandė jiems primesti.

Netikiu, kad žmonių protus reklama taip paprastai užprogramuoja. Žmonės tampa skeptikais ir cinikais, žvelgdami į verslo primetamą mentalitetą. Netgi turtingose, technokratinėse pasaulio zonose nematau, kad žmonių gyvenimai būtų propaguojami televizijos, interneto ir masinės rinkodaros. Didžiuma visko, ką jie daro, išauga iš jų santykių su šeimų nariais ir nedideliu artimų draugų ratu, santykio su gamta, nenumatytų gyvenimo sėkmių ir nesėkmių.

Ar filosofija miršta? Ar nyksta pasaulis? Ar žmonija save baigia išieškoti?

Teisybė, kad paskutinioji filosofų generacija buvo viena įsimintiniausių istorijoje: Heideggeris, Wittgensteinas, Merleau-Ponty, Foucault, Deleuze'as, Levinas ir kiti. Dabar nedaug tėra tokio lygio darbų. Tačiau man atrodo, kad kiekvienoje kultūros srityje ateina laikas, kai sukuriami nuostabūs nauji darbai, ir ateina laikas, kai jų sukuriama mažai. Tas pats vyksta dailės, poezijos, muzikos pasaulyje.

Manau, kad dabar kyla reikšmingi klausimai ir problemos, atsiranda gilūs nauji diskusijų objektai, kuriems reikia plataus mąstymo, t. y. filosofijos. Mąstytojų atsiras, jie spręs šias problemas, bet negalime nuspėti, kada, kur, kiek stiprūs ir originalūs jie bus.

Didžiosios mūsų planetai kylančios grėsmės – klimato pokyčiai, branduolinis ginklavimasis, kuriami naujų ginklų arsenalai – nemažėja.

Žmonės parodė, kad jie nėra tiek išmintingi, jog būtume užtikrinti, kad pasaulis išliks. Bet privalome turėti viltį. Ir dirbti.

Kokie Jūsų planai?

Nemėgstu planuoti. Visada keliauju kur nors tada, kai užsigeidžiu. Nesidomiu ta vieta, kol į ją neatvykstu. Vertinu pirmųjų, su nekaltybe lygintinų įspūdžių intensyvumą ir nuostabą. Šią vasarą kur nors keliausiu. Yra keli draugai, manantys, kad reikia keliauti kartu, taigi pasirinksiame kraštą, kurio nežinome nė vienas iš mūsų. Kol esu fiziškai stiprus, noriu tęsti mūsų pasaulio atradinėjimą.

Taip pat tyrinėju dalykus tuo metu, kai jie vyksta: kai man pasiūlo apie ką nors pakalbėti. Tokia patirtis giliai sukrečia. Ir kai tokių raštų prisi-kaupia, paprastai jie virsta knyga. Šį rudenį ketinu išleisti knygą „*Violence and Splendor*“ („Prievarta ir didingumas“). Šiuo metu baigiu nedidelę knygą apie Leviną, – toliau tyrinėju kelius, kuriuos jis atvėrė, bet kartu pateikiu ir kritinį požiūrį į kai kurias jo svarbiausias idėjas.

2010

IDĖJŲ VULKANAS KIMO ARBAS: „GERIAUSIA FILOSOFIJA – PAGARBA“

Tarp Amerikos ir Lietuvos gyvenantis žymios poetės Alės Rūtos (Elenos Nakaitės-Arbačiauskienės, g. 1915) ir architekto, dailininko Edmundo Arbo-Arbačiausko (1915-2004) vaikaitis, neurobiologo, neuromokslų profesoriaus Edmundo Arimanto Arbo (1950-1995), tragiškai žuvusio Meksikoje, sūnus Kimo ARBAS gerai žinomas abiejose šalyse. Profesionalus muzikantas ir režisierius yra itin produktyvus, kuria įvairią muziką (nuo noise'o iki hiphopo), stebindamas net visko girdėjusius melomanus. Havajuose gimęs ir devynerius metus ten gyvenęs Kimo vėliau persikėlė į Los Andželą, o dabar gyvena Vilniuje. Čia diplomuotas menininkas, filmų kūrėjas, dailininkas, muzikantas netgi tapo baltų tikėjimo bendruomenės „Romuva“ vaidila ir turi teisę pagal senovinius baltų papročius krikštyti, sutuokti, atlikti laidotuvių apeigas.

Kada ir kokiomis aplinkybėmis susidūrei su muzika?

Muzika mano gyvenime atsirado, kai buvau dar kūdikis, tada su mama ir krikštamote gyvenau Havajuose. Krikštamotė turėjo savo grupę, gerai pamenu klasikinio roko koncertus deimantinėje Waikiki vulkano viršūnėje.

Man patikdavo dainuoti lietuvių chore šeštadieninėje mokykloje. Klausydavusi mamos įrašų – Janis Joplin, Jimi Hendrix ir kt. Vėliau, jau būdamas *graffiti* menininkas, ėmiau klausytis *Black Sabbath*, *Metallica* (kai ji dar negrojo popso), *Bad Brains*, *Agnostic Front*, klasikinės muzikos ir hiphopo, kurį grojo mano kolegos, pasišydami didelės spalvotas sienas, – *Ultramagnetic MCs*, *Public Enemy*, *Eric B and Rakim*, *Beastie Boys*. Mes improvizuodavome jų įkvėpti. Vasario 16-osios gimnazijos laikais suvokiau, kad galiu ir pats dainuoti. Už tai esu dėkingas chorvedžiui Putrimui.

Kaip pradėjai kurti?

Buvau „namie užrakintas vaikas“, taigi turėjau daug gražaus laiko augdamas vienas su dirbančia vieniša motina. Havajai – labai dvasinga

vieta, daug kuo jie primena Lietuvą, nes turi tokias pat galias šaknis ir tradicijas, kaip ir baltų prigimtinis tikėjimas. Turbūt pirmieji mano kūriniai buvo pokalbiai su audromis ir stipriais vėjais. Žinoma, baladojau būgnelius ir dainavau savo šuniui. Vėliau susikoncentravau ties *graffiti*, o nuo 7 iki 12 klasės svajojau tapti aeronautikos inžinieriumi.

Kiek albumų esi įrašęs?

Daug. Juos platinau tik *undergroundo DIY* (*do it your-self* – nekomercinis požiūris į leidybą ir gyvenimą apskritai, – M. P.) būdu. Tai buvo Los Andže. Vienintelis albumas Lietuvoje – 1994 metais leidyklos *Zona* išleistas „Baltic Tribe Project (K984 and Sexual Giant“. Tiesa, aš su jo leidyba neturėjau nieko bendra, niekada nesu kreipęsis į tą leidyklą, kad išleistų mano darbus. Esu tai daręs keletą kartų Los Andže, tačiau visada bijau, kad teks eiti į kompromisą su pardavėjais. Todėl dabar noriu dirbti su gera leidykla (*label*), kuriai rūpi darbo meniškumas, o ne tik tai, kiek egzempliorių bus parduota. Žinoma, persekioti leidyklą, jei jos norės užsidirbti iš mano kūrybos, neketinu.

Kuris iš projektų mieliausias?

Man jie visi mieli. Kiekvieną kompaktinę plokštelę nuo 1999 metų leidžiu su papildomais vaizdo klipais, todėl juose visada yra įdėta daug darbo. Viską darau pats – visą techninį darbą, masteringą, taigi tai yra ne tik paprasta muzikinė kompaktinė plokštelė, įdėta į kompiuterį, ji rodo klipus, įvairius kitus dalykus. Norint tai padaryti, reikia kantrybės, kartais tai ilgokai užtrunka, ypač jei trūksta lėšų.

Sunkiausia buvo įrašinėti metalo projektą „IronWolf13“. Jo skambesys – lyg būtų susitikę ankstyvieji *Black Sabbath* su *Neurosis* ir *Emperor*. JAV žinau klasikinio metalo muzikantų, kurie gerbia mano kūrybą (ypač vokalą ir pačias dainas), norėtų su manimi įsirašinėti, tačiau sunku sunderinti laiką, – būdami labai geri muzikantai, jie nuolatos turi groti su grupėmis, kurios moka gerus pinigus, be to, daugelis dėsto grojimą universitetuose ir panašiai. Šiame pinigų pasaulyje sunku rasti vietą, kur normaliai galėtum repetuoti ir įrašinėti muziką, – jei pinigų nėra, tai gali užtrukti metų metus. Norėjau įrašinėti „IronWolf13“ su lietuvių ir latvių muzikantais, nes grupės koncepcija apima baltiškas šaknis, tačiau iškilo ta pati problema – geriausieji, kurie nori groti su manimi, groja penkiose

skirtingose grupėse arba rašo lazerinės fizikos, genetikos ar dar kokių nors mokslų daktaro disertacijas. Tačiau kompaktinė plokštelė vis dėlto buvo įrašyta – su lietuviais, latviais, amerikiečiais ir kolumbiečiais.

Kas labiausiai įkvepia?

Heroizmas, didvyriškumas, žygdarbiai, kovos už laisvę, už teisybę, baltų mitologija ir baltiškoji pasaulėžiūra, olimpinio stiliaus pasirengimas mene.

Mėgstu skaityti George'o Orwello romaną „1984-iejį“, Friedrichą Nietzsche, Jono Trinkūno ir kitų knygas apie baltų tikybą ir dar daug ką...

Iš grupių man labiausiai patinka *Black Sabbath*, *Jimi Hendrix*, *The Doors*, *Napalm Death*, *Agnostic Front*, *Bad Brains*, *Diamanda Galás*, *Edgar Varèse*, *Alfred Newman*, *Poccolus*, *Skyforger*, *Atalyja*, lietuviškas folkloras „Trys keturiose“, *Emperor*, *Dilated Peoples*, *Koolhaas*, *Mf Doom*.

Kokiais instrumentais groji?

Balsu, žodžiais, sempleriais, kompiuteriais, mikrofonais, vaizdo kameros, purškiamais dažais, riedlentėmis, būgneliais. Viskuo.

Jei ne paslaptis, kokį tikėjimą išpažįsti? Kokia Tavo filosofija?

Religija – baltų tikėjimas. Geriausia filosofija – pagarba.

Dažnai keliauji? Kur randi prieglobstį?

Geriausiai jaučiuosi Lietuvoje, Los Andžele ir Havajuose. Keliauju daug, pastaruoju metu koncertavau Niujorke, Vokietijoje, Čekijoje, Italijoje, Gruzijoje, Ukrainoje.

Kokia didžiausia svajonė?

Įgyvendinti ambicingiausius savo projektus ir kad jie padėtų išgydyti Lietuvą ir pasaulį.

Kaip vertini dabartinę Lietuvos muzikos (tiek pop, TV šou, tiek eksperimentinės) situaciją? Ką išskirtum iš mūsų šalies muzikantų, kompozitorių?

Išties liūdna, kad televizija turi beveik absoliutų šlamšto monopolį, kuris smarkiai pažeidžia visos šalies, ypač jaunų žmonių, mentalitetą. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl Lietuvoje išgalėjęs toks provincialis

mąstymas. Dabar kiekvienas nori tapti „žvaigžde“, bet vien todėl, kad jį taip vadintų. Niekas nenori dirbti taip, kad išsiskirtų iš milijonų panašių žmonių. Tai labai nesveikas požiūris, todėl tos dirbtinės „žvaigždės“ tiesiog pritvinkusios neapykantos ir sarkazmo. Didžioji dalis populiariosios muzikos Lietuvoje yra visiškai šlamštas arba tiesiog Vakarų ar Rytų muzikos pigios kopijos. Tačiau yra puikus *undergroundas* – vienintelė padori muzika šioje šalyje. Man patinka tie, kurie kuria tik dėl dvasinių ar moralinių įsitikinimų.

Ar užsiimi dar kokių nors menu, išskyrus muziką?

Esu *transmedia* menininkas: kuriu filmus, conceptualųjį meną, instaliacijas, vaizdo meną, garso meną, performansus, kartais vis dar paišau *graffiti*. Beje, pirmasis hiphopo *graffiti*, atsiradęs Lietuvoje 1993-ųjų sausį, buvo mano darbas. Į Lietuvą pirmąsyk atvažiauvau 1987-aisiais. Nuo tada esu didelis Lietuvos patriotas. Nuo 1998 metų turiu ne tik JAV, bet ir Lietuvos pilietybę.

Kokie artimiausi planai?

Noriu baigti trumpo metražio filmą su garso takeliu „Echofade Reflect Infinite“.

2010

„ILGUMOS“ – LIETUVOS NEOFOLKO VILTIS

Lietuvoje mažai kas groja neofolką, kuris Anglijoje, Italijoje, JAV, Australijoje ir kitose šalyse populiarus ir savotiškai pakeičia bardų muziką. Neofolko grupių dainų tekstai – rimti, dažnai susiję su filosofinėmis, sakralinėmis problemomis, muzika – nevienalytė. Lietuvoje neofolko pradininkais galėtume laikyti Utenos muzikantus, žinomus kaip grupė „Laumė“ (apie 1995 m.), neofolką yra groję ir kiti uteniškiai – grupė „Sala“. Esama dar kelių grupių („Vilkduja“, „Žvaigždumenija“), kurios groja neofolką, psichodelinę muziką. 2007-ųjų gruodį susikūrusi grupė „Ilgumos“ žinoma iš įvairių koncertų bei interneto. Jų stilius nėra nusistovėjęs: grupė balansuoja ant neofolko ir kitokios muzikos ribos.

Kalbinu grupės „Ilgumos“ lyderį Justiną ŽILINSKĄ, kuris dar yra ir garsėjantis rašytojas fantastas, mokslų daktaras, o ir šeimos žmogus, auginantis tris vaikus.

Tai, ką teko girdėti, sukėlė pojūtį, jog Lietuvoje vyksta neofolko atgimimas. Kaip gimė „Ilgumos“?

Niekada sąmoningai apie neofolką kaip stiliaus pasirinkimą nemąstėme, ir jūs bene pirmasis, taip pavadinęs mūsų kūrybą. Tad dėl stiliaus bent jau aš sutinku su Boriso Grebenščikovo išsakyta mintimi, kad „rokenrolas ir visa kita šiuolaikinė neakademine muzika yra šiuolaikinė liaudies muzika, gal net liaudies dainos, ateinančios iš gyvenimo“. O elementuose gali atsirasti visokių, nes gyvenimas apima viską – nuo „U2“ stadioninio roko iki smetonišku „Žiaurių romanų“.

Šiuo atveju Lietuvos muzikiniame žargone niekaip nerandu termino, kuris tikėtų apibūdinti tam, ką anglosaksai vadina „folk“. Pavyzdžiui, net tokie atlikėjai kaip Bobas Dylanas ar Leonardas Cohenas yra pavadinami „folk“, o iš amžių glūdumos ateinančią folklorinę muziką anglosaksai vadina „traditional“. Pas mus vyksta ginčas tarp Vytauto Kernagio išpopuliarinto „dainuojamosios poezijos“ termino, kitų atlikėjų siūlomos „autorinės dainos“ (Bulatas Okudžava) ar trečio varianto – „bardų“, iš kurių nei vienas neatspindi visos galimos įvairovės, ką bekalbėti apie amžiną ginčą, kas yra poezija ir poetas. Taigi, ar tai, ką mes grojame, yra

neofolkas, nežinau. Dažniausiai oficialiau glaudžiamės po „dainuojamosios poezijos“ egidą, bet dabar po ją slepiasi vos ne kiekvienas, pramokęs muzikuoti ir pamėginęs sukurti dainą. Man labiausiai patinka, kai mus pavadina „namų muzikavimo“ ar „dainuojamojo žodžio“ grupe, pabrėžiant mūsų muzikavimą kaip nepretenzingą, malonų ir prasmingą laisvalaikio švaistymo būdą.

„Ilgumos“ gimė keistokai. Pirmiausia jos glaudžiai susijusios su jau beveik dešimtmetį Molėtų observatorijoje vykstančiu pusiau uždaru renginiu „Lygiadienio muzika“, į kurį patenkama per asmenines rekomendacijas. Tai – dalijimosi savo ir svetimomis dainomis popietės, kuriose įgijau daugiau įžūlumo savo dainas atlikti viešai. Būtent neformalaus klubo globoje buvo suorganizuota pora viešų renginių, kai į pagalbą pasikviečiau vieną iš būsimųjų grupės narių – Agnę Mikalauskaitę. Ji nenukrito iš dangaus – mūsų bendravimas, taip pat ir muzikinis, prasidėjo Vilniaus fantastų klube „Dorado“, kuriame susirinkę fantastikos gerbėjai mėgsta ne tik skaityti knygas, bet ir daryti renginius, statyti spektaklius, o kai kurie – muzikuoti.

Papasakokite apie grupės narius

Jų daug. Mes jau turbūt nebe grupė, o namų muzikavimo orkestrėlis. Tačiau struktūra – sudėtinga. Jau mano minėta Agnė (vokalas, klavišai) ir aš (vokalas, akustinė gitara) – minimali darbinė sudėtis, kūrybinio turinio branduolys. Pagal aplinkybes, užimtumą ir norus prie mūsų vienam ar kitam pasirodymui prisijungia Barbora Drąsutytė (fleita, melodica, t. y. melodinė harmonika arba klavieta), Evaldas Vaičiukynas-Auksas (perkusija), Gediminas Sudnikavičius (smuikas), Justina Kaminskaitė (pagalbinis vokalas). Justina ir be mūsų yra talentinga solo atlikėja ir kūrėja, kelių grupių ir muzikinių projektų širdis. O grupės narių gyvenamosios vietos išsibarsčiusios po Vilnių, Kauną ir Londoną, amžius – nuo 18 iki 36, profesijos – matematika, antropologija, informatika, teisė... Esame laisvos ir plačios sudėties kolektyvas. Dar mums trūksta kontraboso, violončelės, akordeono, solo gitaros, o gal net styginių kvarteto.

Esate šeimos žmogus, daugiavaikis tėvas, docentas ir mokslų daktaras, rašytojas fantastas. Žinia apie tai, kad muzikuojate, buvo netikėta. Kaip suderinate šias iš pažiūros sunkiai suderinamas sritis?

Nesuderinu. Kartais tenka trumpam klonuotis ir būti vienu metu keliose vietose. Bet juk norint nieko nėra neįmanomo, tiesa? Ačiū artimiesiems, kurie mane pakenčia.

Kas Jums „Ilgumos“? Kodėl ne „Platumos“? Kokias idėjas norima išreikšti grupės kūryba?

O, priminėte pavadinimo rinkimą... Aš linkau prie kažko panašaus į „33 procentai kiaulių pakeliui į Vatikaną“, o Agnė – prie ko nors romantiškai gražaus. „Ilgumos“ tiko abiem. Man – dėl to, kad aš jį sugalvojau dar tais laikais, kai norėjosi kurti ne tik savo pasaulį, bet ir savo žodyną, kitiems – turbūt dėl to, kad į jį telpa ir nuolatinė lietuviška būsena „ko gi man taip liūdna, ko gi taip ilgu?“ arba – „apglėbti pasaulį, priglaupti prie širdies, su meile karštai pabučiuoti.“ Taip, tai – Maironis, nors jo tekstų mes nedainuojame. Dėl idėjų... Mes nebandome save kažkur įsprausti. Mes ieškome. Laisvas sielos skrydis, ką jaučiu – tą dainuoju. Beje, absoliučią daugumą repertuaro sudaro nuosavos dainos. Dabar, po poros metų bandymų ir mokymosi pajutau, kad norisi pradėti galvoti apie conceptualų kai kurių idėjų pateikimą.

Kas kuria grupės dainų muziką ir žodžius? Ar dažnai vyksta repetitijos? Daug koncertuojate? Kada pasirodys pirmasis albumas?

Žodžius rašau aš, kaip turintis šiek tiek rašymo patirties. Muziką dalijamės su Agne, kuri moka dermes sudėlioti gerokai sudėtingiau ir įspūdingiau. Aranžuojame dažniausiai kolektyviai.

Koncertai vyksta tinkamai susiklosčius žvaigždynų padėčiai. Pagal praėjusių metų skaičiavimus, viešai grojome maždaug kartą per mėnesį. Repetuojame, kai galime ir kai artėja koncertas, individualūs užsiėmimai – pagal kiekvieno norus, užimtumą ir galimybes.

Apie albumą kalbėti sudėtinga. Pirmiausia, ar įmanoma užfiksuoti „namų muzikavimo“ dvasią, įrašinėjant studijoje? Ar išgrynintos aranžuotės, pašalintos klaidos nenumarins „Ilgumų“ gyvybės? Ar nenusivil-

sime ir nepalūšime po kritikos bangos, kurios sulauksime, nes albumus taršo profesionalai. Be to, albumui reikia koncepcijos, ne dainų, tegu ir neblogų, rinkinio. Konceptualizuotis dar tik mokomės. Be to, kiek bus gerbėjų, kuriems to albumo reikės? Savo dainų nerakiname po giliais užraktais. Kas nori, jas nesunkiai gali susirasti.

Kokia muzika priimtina, kas daro didžiausią įtaką? Ar teko klausytis anglosaksiškojo neofolko grupių „Current 93“, „Death In June“, „Sol Invictus“, „Fire + Ice“ ir kitų? Galbūt būsite lietuviškieji „Current 93“, – ši grupė vadinama neofolko etalonu?

Užaugau baisioje muzikinėje eklektikoje, kurioje maišėsi klasikinis itališkas canzone popsas, stadioninis, melodingasis „Queen“ ir „Electric Light Orchestra“ rokenrolas, „Pink Floyd“ konceptualumas. Į žodinę tradiciją dėmesį privertė atkreipti rusų rokas bei Leonardas Cohenas ir Nickas Cave'as, o folkroku sudomino britų „The Levellers“, slovėnų „Terafolk“, Goranas Bregovičius ir Emiro Kusturicos „No Smoking Orchestra“. O kur dar tango ir saloninės šokių muzikos pomėgis, „Metallica“ ir „Therion“, Andrius Kulikauskas, Saulius Bareikis, kiti dainuojantys aktoriai arba geriausias Lietuvos roko poetas Marijonas Mikutavičius...

Jūsų minėtų grupių paklausiau tik gavęs klausimus. Ir nustebau – tikrai yra vienas kitas panašumas, ypač su mūsų nauja programa. Galbūt tai dar kartą byloja, kad idėjos sklando kažkur ore ir leidžiasi ant mūsų galvų? Kuo būsime, neįsivaizduoju. Kol kas man savotiška keldrodė žvaigždė yra Roko Radzevičiaus ir Aistės Smilgevičiūtės grupės „Skylė“ veikla – ramiai groti tai, ko norisi, mokantis, augant ir laukiant savo valandos. Nesulauksime? Nedidelė tragedija.

Kada išvysime atrankoje į „Euroviziją“? O gal ketinate likti undergroundo grupe?

Jeigu undergroundo ir groundo skiriamoji linija yra „Eurovizija“, tai liksime undergroundo grupe ir tuo didžiuosimės. Žinoma, patyliukais svajosime apie atskridimą į koncerto areną sraigtasparniu (kiek žinau, iš lietuvių tai teko tik vienintelei „Hiperbolei“) arba bent jau pilną Šalčininkų kultūros namų salę.

Kokie planai?

Šiuo metu parengėme naują programą, kurioje matosi konceptualumo užuomazgos, bent jau teksto audinyje, „Iš pasakų nevaikiškų“. Tai – baladės, susijusios su mitologiniais siužetais, magiškąja fantastika (galėčiau net dedikuoti savaip genialiai Andrzejaus Sapkowskio kūrybai, jei jos būtų to vertos), taip pat kalbančios apie dalykus, bendrus ir realybei, ir tamsaus romantizmo pasauliui: karą, neapykantą, paslaptį ir, žinoma, meilę. Pirmajam programos pristatymui pasirinkome nelabai kokią vietą, tad toliau bandysime pristatyti kamerinėje, namų muzikavimo aplinkoje.

Kuo grojate? Kur išmokote?

Grupės nariai turi skirtingą muzikinį pasirengimą. Esu mėgėjas, kadaise baigiau Balio Dvariono muzikos mokyklą, kurioje mokiausi groti dabar jau kiek egzotišku instrumentu – birbyne. Gitarą išmokau brazdinti savarankiškai. Agnė taipogi baigė muzikos mokyklą, fortepijono klasę, tačiau dar yra ir jos patirtis studentiškoje grupėse bei renginiuose, įskaitant Vilniaus universiteto roko operas. Barbora ir Gediminas juda jaunų profesionalų link, su rimtosios muzikos orkestrų patirtimi. Aukso net nesupaisysi – tam jis ir ritmo šamanas.

Tai pirmoji Jūsų grupė?

Taip. Nors – ne. Pirmoji buvo ir epizodiškai yra humoristinis filksingo, vadinamųjų fantastų liaudies dainų, t. y. žinomų dainų, perdainuotų fantastinių temų tekstais, „Dorado kvartetas (plius)“. Ką ten dainuojam? Visokias paikystes, nederančias rimtiems žmonėms. Tokias, kaip „Orkas, koboldas, vilkolakis ir vampyras – keturi blogiečiai broliai grįš namo...“ arba „Aš toks vienišas jaunas ateivis.“

2010

„TIKĖJIMAS IR MEILĖ DŽIAZUI ĮVEIKDAVO VISAS KLIŪTIS IR DRAUDIMUS“

Lietuvos laisvojo džiazio pradininkas 1961-aisiais ir ritminės operos (kaip ją vadina pats kūrėjas) „Velnio nuotaka“ autorius Viačeslavas GANELINAS Izraelyje yra puikiai žinomas džiazio metras. Jis laikomas džiazio novatoriumi, yra Jeruzalės muzikos akademijos profesorius ir iki šiol leidžia naujus albumus.

Gimė 1944 m. Maskvoje, Vilniuje apsigyveno 1951 m., o 1987 m. persikėlė į Izraelį. 1961 m. debiutavo kaip pianistas. Nuo 1967 m. kartu su būgnininku, perkusininku Vladimiru Tarasovu, į Vilnių atvykusių iš Archangelsko, ir bosininku Grigorijum Talasu grojo džiazą „Neringos“ kavinėje. 1971 m. prie Ganelino ir Tarasovo prisijungė saksofonininkas Vladimiras Čekasinas – taip atsirado džiazio trio GTČ, pelnusi pasaulinio garso pripažinimą.

1971-1987 m. GTČ oficialiai buvo Lietuvos filharmonijos džiazio ansamblis, grojo savo pačių kūrinius ir aplankė ne tik visą Europą (nebuvo tik Albanijoje), bet ir JAV, Kanadą, Kubą, Indiją. GTČ buvo pirmoji SSRS grupė, užkariavusi Vakarų pasaulį, neįmituodama amerikietiškojo džiazio. JAV muzikologas, žurnalistas, džiazio muzikantas (soprano saksofonininkas), kompozitorius Crisas Kelsey (g. 1961) pavadino GTČ „geriausiu pasaulyje free jazz ansambliu 8-9 dešimtmečiais“ (<http://chriskelsey.com/blog/>, <http://allmusic.com/artist/ganelin-trio-p6553/biography>. Žiūrėta 2010-12-15).

Izraelyje Ganelinas kartu su Petru Vyšniausku ir Klausu Kugeliu groja grupėje The Ganelin Trio Priority. Kompozitorius parašė 3 operas, 6 miuziklus, daugiau kaip 50 dainų, sukūrė muziką 30 spektaklių, 60 filmų. Ganelino muzika skamba trijuose lietuviškuose filmuose – Arūno Žebriūno „Gražuolėje“, „Riešutų duonoje“ ir garsiojoje roko operoje „Velnio nuotaka“. Tai – pirmoji lietuviško roko opera, 1976 m. pastatyta Lietuvos kino studijoje. Joje dainavo ir šviesaus atminimo Vytautas Kernagis. Filmą akimirksniu užkariavo publikos simpatijas, buvo išleista ir „Velnio nuotakos“ plokštelė, tapusi nepaprastai populiari.

Lietuvoje Jūs geriausiai žinomas kaip „Velnio nuotakos“ kūrėjas ir legendinio džiazio trio GTČ muzikantas. Tačiau ir be šių išpūdingų nuopelnų Jūsų diskografija didžiulė ir įvairi. Ką kuriate dabar?

Naujausias mano darbas – keturių dalių „Partita“ – siuita styginių orkestrui. 2009-2010 metais parašiau nemažai kūrinių, kai kurie iš jų jau buvo atlikti. Tai – kantata „Tylos šauksmas“ (skaitovui, chorui ir kameriniam orkestrui), kūriniai fortepijonui, duetas smuikui ir violončelei, trio smuikui, bosiniam klarnetui ir fortepijonui, kiti kūriniai. Kantata (*resisim* – ivrito kalba tai reiškia „duženos“) „Tylos šauksmas“ buvo puikiai atlikta 2009 m. Vilniuje, diriguojant Donatui Katkui. Chorui vadovavo Gintautas Venislovas, tekstą skaitė Michailas Jevdokimovas.

Kaip vertinate ginčus, kas iš tikrųjų yra „Velnio nuotaka“ – roko opera ar miuziklas? 1971 m. Lietuvoje buvo pastatyta roko opera „Jesus Christ Superstar“. Kai kurie kritikai įrodinėja, kad vienintelė roko opera – tai The Who kūrinys „Tommy“, o kitkas – miuziklai.

Ginčus apie didelės apimties muzikinius kūrinius – roko operas ir miuziklus – palieku teoretikams ir kritikams, tai – jų darbas.

Žinoma, turiu savo nuomonę, tačiau šiuo atveju galiu pasakyti ją tik apie „Velnio nuotaką“. Tai – ritmo opera. Taip šį žanrą pavadinau dar kurdamas ją. Mąščiau apie laisvą formą, be jokių klišių. Akcentas – ritminiai posūkiai tam tikrose dramatiškose scenose – ir apibrėžė šią laisvę.

Operoje galima išgirsti įvairių ritmų – nuo roko (to laikotarpio), džiazio, klasikinės muzikos ritmų iki paprastų liaudies ritmų, pavyzdžiui, polkos.

Svarbiausia man buvo ir visada yra muzikos, kurią rašau, logika. Logika, o ne eklektika.

Atrodo, kad ši užduotis davė savo rezultatus. Nors ritmų buvo ištisa įvairovė, jie gerai susigyveno tarpusavyje, padėdami vienas kitam.

Bet tai – mano pojūčiai, o kritikai gali ginčytis – čia jų duona.

Kokiose grupėse, išskyrus GTČ, dar teko groti?

Jau daugiau kaip dvidešimt metų gyvenu Izraelyje. Visus šiuos metus dalyvavau ir dalyvauju įvairiuose kūrybiniuose kolektyvuose. Dažniausiai tai – duetai ir trio (nekalbu apie solo koncertus), taip pat koncertai su baleto šokėjais ir dailininkais.

Duetai – su saksofonininku iš Niujorko Nedu Rothenbergu, su Geršonu Vaiserfireru (mušamieji, trombonas, perkusija, įvairi elektronika), Moti Šmidtu (smuikas), klasikine pianiste Ira Berkovič, kontrabosininku Vladimiru Volkovu, dainininke ir šokėja Esti Ofri-Kenan, šokėja iš Graikijos Anastasija Lira, dailininku Aleksu Krameriu ir daugybe kitų kūrybos žmonių.

Iš trio norėčiau paminėti tris ansamblius. Tai – trio su Viktoru Fonariovu (kontrabosas) ir Mika Markovičiumi (mušamieji), trio su saksofonininku Petru Vyšniausku ir Arkadijumi Gotesmanu (mušamieji; Lietuva) ir trio, turintis daugelio metų stažą ir plačią koncertinę geografiją, – su Vyšniausku ir būgnininku iš Vokietijos Klausu Kugeliu.

Su daugeliu iš šių muzikantų per tuos metus buvo išleisti CD ir DVD albumai.

Vilniuje džiazą groti pradėjote 1961-aisiais. Kokie tai buvo laikai, ar nedraudė groti laisvės muzikos?

Apie tą laikotarpį galima parašyti ne vieną knygą. Joks interviu neleis išreikšti tų jausmų ir apmąstymų, pajusti tos atmosferos, kurioje gimė mūsų džiazas. Dabar tai atrodo kaip romantinis „heroizmas“. Tiesiog tikėjimas ir meilė šiai meno sričiai – džiazui – įveikdavo visas kliūtis ir draudimus. Tačiau nereikia pamiršti, kad tuo metu Lietuvoje kūrybos žmonėms buvo kur kas lengviau (bent jau taip atrodė) negu Maskvoje ar Leningrade.

Kokius savo kūrinius laikote geriausiais?

Kūrybos procesas įdomus tuo, kad turi absoliučiai tikėti tuo, ką darai, antraip niekada nebaigsi kūrinio. Ir tik po kurio laiko galima „objektyviai“ įvertinti jo trūkumus ir privalumus.

O apskritai... Argi galima mylėti arba nemylėti savo vaikų, kai žinai apie juos VISKĄ? Tuomet DIEVAS turėtų būti labai nusivylęs!

Kaip prasidėjo kelias į muziką? Kokia muzika padarė didžiausią įtaką?

Gana įprastai.

Gyveno kartą berniukas, kuris mylėjo muziką. Mama norėjo, kad jos vaikai išmokytų skambinti fortepijonu. Vyresnioji sesuo jau atlikdavo pjeses, kurių vakarais klausydavosi visa šeima. Ir staiga mažas berniukas, kuriam buvo ketveri, taip pat užsinorėjo groti. Jam patiko žaisti su juodais ir baltais klavišais. Nuo tada jis ir žaidžia, ir žaidžia...

O vėliau jis taip pamėgo klausytis muzikos, kad klausėsi absoliučiai visko, ką tik buvo galima gauti arba išgirsti per radiją. Nors „blogi dėdės“ labai stengėsi tas programas trukdyti smarkiais traškesiais.

Ir šiandien jis negalėtų tiksliai pasakyti, kas konkrečiai padarė jam įtaką. Tiesiog garsų pasaulis – be galo turtingas. Svarbiausia – mokėti juos išgirsti!

Neplanuojate atvykti į Lietuvą?

Beveik kasmet būnu Lietuvoje, kartais net po kelis kartus.

Kartais atlieka mano kūrinys, kartais pats dalyvauju koncertuose kaip atlikėjas, kartais mane kviečia studentams suteikti meistriškumo pamoką.

Tikiuosi ir toliau reguliariai lankytis Lietuvoje, kur be gerų kūrybinių kontaktų turiu daug artimų senų jaunystės draugų.

Kaip vertinate Lietuvos muziką Izraelio, Vakarų kontekste? Kokią pavadintumėte geriausia?

Manau, kiekvienos šalies kūrybinė inteligentija visada stengėsi pasiekti tokio originalumo, kuris paliktų gilų pėdsaką pasaulio kultūros istorijoje.

O vertinimų teisingumą visada patikrina laikas. Todėl bet kokie palyginimai yra beprasmybiški.

Artimai žinau keletą Lietuvos kompozitorių kartų įvairių žanrų kūrybą. Nenorėčiau akcentuoti vieno pavardžių, atsitiktinai praleisdamas kitas, nors jas ne mažiau verta paminėti.

Visos žinomų Lietuvos kompozitorių ir atlikėjų pavardės jau seniai skamba už jos ribų.

Izraelyje rimčiausios muzikinės radijo stoties laidose gana dažnai girdžiu Lietuvos kompozitorių kūrinius. Ir tarsi siela šnibžda: o tu juk juos pažįsti...

2011

ALGIMANTO LYVOS ROMANŲ FABRIKAS

Vienas įdomesnių šiandieninės Lietuvos prozininkų, poetų, dramaturgų – Algimantas LYVA. Išradingi jo kūriniai leidžiami nuo 1995-ųjų. Kai kurie parašyti kartu su kadaise leisto legendinio eksperimentinės muzikos žurnalo „Tango“ leidėju, rašytoju Robertu Kundrotu. A. Lyvos kūryba – avangardinė, primenanti magiškąjį realizmą, dzenbudistinę, reikalaujanti dėmesio, daugialypė.

Jums jau šešiasdešimt. Parašėte nemažai romanų, pjesių, poezijos knygių, recenzijų, straipsnių spaudai, dalyvavote garsininko D. Čiutos, kompozitoriaus A. Jasenos muzikiniuose projektuose, sukūrėte filmuką apie Vilniaus dzen centro statybą, dirbote daug... Ko siekėte – kūrybos laisvės ar pripažinimo?

Siekiau numalšinti dvasios alkį, kūryba užpildyti gyvenimo tuštumą, bet labiausiai norėjau sukurti pasvirusį mūsų kartos pasaulį ir likti jame amžinai. Tad bėgau nuo gyvenimo pilkumos. Pavyko realizuoti kūrybos laisvę ir galbūt sulaukti kuklaus pripažinimo. Dabar jau galiu *urbi et orbi* pasakyti – misija neįmanoma įvykdyta.

Kaip atsitiko, kad senas maištautojas ir „pragaištingos“ literatūrai srovės atstovas įstojo į Lietuvos rašytojų sąjungą?

Kad ir ką sakytų „aksominio požemio“ kolegos, Lietuvos rašytojų sąjunga yra rimtas testas rašytojui, jo kūrybos pripažinimas. Įstoti buvo iššūkis, ir aš nedvejojau. Pamenu, kai mane, 54 metų senuką, priėmė į Sąjungą, Petras Dirgėla mestelėjo repliką: „Atėjai pas mus numirti?“ Supratau, teks dar ilgai gyventi ir rašyti.

Mūzos Jums buvo palankios. Nebijojote iš kūrybinės sėkmės greitkelio nuslysti į kreivą autsailerių šunkelį?

Greičiau priešingai. Rašau apie prarastąją, maištaujančią, ne pinigų ištroškusią kartą ir visai neketinu iš duobėto undergroundo vieškelio pasukti į tiesų, patikimą, respektabilų „tikrosios“ literatūros plentą.

XX a. pabaigoje daug maištavote, kliedėjote, radijo laidose ir televizijos programose kovojote su vėjo malūnais. Ar, griaudamas miesčionių tvirtoves ir vasarnamius, neradote jokių paslėptų lobių?

Nesu nei griovėjas, nei šoumenas. Esu ieškotojas. Norėjau suvokti, kokia gyvenimo prasmė, kas mūsų laukia po mirties. Ilgai klajojau Tolimųjų Rytų išminties knygų puslapiais, ieškodamas atsakymų į pagrindinius būties klausimus. Klaidžiodamas po svetimas šalis, lobį atradau visai šalia – primirštą, bet vis dar gyvą baltų kultūrą. Didžiulį ispūdį paliko Algirdo Juliaus Greimo lietuvių mitologijos studijos. Taip gimė romano „Kirnis“ (2010) vizija. Pagaliau atkėliau sunkius vėjo vartus ir įžengiau į širdžiai mielą ir artimą aisčių pasaulį.

Skaitydamas „Kirnį“ supratau, kad keliaujate į haliucinogeninę Lietuvą, į magišką tikrovę. Kodėl vengiate realybės, nenorite pasakoti tikrų, autentiškų įvykių? Jums vis dar gajus maištautojo instinktas?

Jaučiu – neišvengiamai tolsta suklastota dabartis. Artėja mūsų tautos renesansas. Ekonominė ir kultūrinė krizė apnuogino ne tik skaudulius, bet ir nuplėšė storą apnašų sluoksnį, sunkią svetimų ideologijų velėną. Kaip įžengti į savo dvasios erdves? Kaip sugrįžti? Kaip iš naujo atrasti laimę ir pajusti gyvenimo pilnatvę? Į šiuos klausimus atsakyti bandžiau savo naujame poetiniame romane „Kirnis“. Panaudojau kaleidoskopo principą, visus romano įvykius suskaldęs į spalvingas freskas, suvėriau jas ant stipraus siužetinio siūlo. Pasakojimas pasibaigia, kai kaleidoskopas „atsuka“ pirminę freską, kai grąžina veiksmą į naują pradžią, kai užbaigia dar vieną evoliucinės spiralės vingį.

Na, o rašydamas savo pirmąjį romaną „Gotika“, berods, panirote į niūrų, kruviną siaubo pasaulį, kovojote su piktosiomis jėgomis, gangsteriais, kultūros griovėjais. Nejau tikrovė atgrasi, menka ir visai neįdomi?

Bėgau nuo tikrovės, nes nuo jos neįmanoma pasprukti. Ieškojau kopėčių į debesis, nes jų niekur nėra. Niekada nežabojau savo fantazijos, matyt, todėl regėjau demonus, vampyrus, gangsterius. Nemokiau savęs rašyti, netobulinau stiliaus. Kūriau spontaniškai. Ir dabar, jau būdamas senas,

nenoriu išmokti taisyklingai rašyti, sukurpti klasikinio romano. Dievui nebaigtą veiksma, siužeto properšas, personažų charakterių duobes, nemotyvuotus, alogiškus poelgius. Mėgstu sujungti poetines metaforas su veiksmu, „stumti“ knygos siužetą bet kuria kryptimi. Neslėpsiu, man patinka rašyti nesąmones, klidesius...

„Vėjas“ – pirmoji poezijos knyga. Susidariau įspūdį, kad Jus vis dėlto pripažino kaip poetą, o ne kaip prozininką. Eiles noriai publikavo kultūrinė spauda, patekote į „Poezijos pavasario“ almanachus. Kas esate – poetas ar prozininkas?

Esu poetas. Išleidau vienuolika poezijos sąsiuvinų, bet esu patenkintas tik trimis knygelėmis: „Šukė“ (2002), „Minčių dulkės“ (2004), „Kopos“ (2007). Rašiau eiles spontaniškai, niekada nešlifavau, nerimavau ir netobulinau. Į pasąmonės tamsą, o gal į paralelios realybės šviesą užmesdavau meškere ir gaudžiau mintis. Žvejodamas traukiau ne tik lyrines žuvis, bet ir dumble ištirusias šiukšles, matyt, todėl negaliu išleisti poezijos rinktinės, nes nežinau, kaip į visumą sujungti padrikas, keisčiausias minčių detales. Todėl geriausia poezijos knygelė „Kopos“ gali būti vadinama ir poezijos rinktine. Dabar spaudai rengiu naują eilėraščių knygą „Dravenis“, į kurią pateks naujos ir tik spaudoje publikuotos eilės.

Jūs ir Robertas Kundrotas, ko gero, vienintelis Lietuvoje realiai veikiantis rašytojų duetas. Kodėl rašėte ne vienas?

Nesergu genetiškai modifikuota didybės manija, todėl romanų fabrike galėjau dirbti paprastu darbininku. Man patiko juodai „arti“ knygų gamykloje. Štampavau vienetinius siužetus, šlifavau ryškius personažus, kaliau žodžių dekoracijas ir nuo konvejerio į rankas paėmęs jau gatavą, šviežiais spaudos dažais kvepiančią knygą, visuomet nuoširdžiai stebėjau – nejaugi tai parašiau aš? Dabar, kai išleidau du „solinius“ romanus, galiu atsakyti, kodėl rašėme dviese. Romanų fabriko *idėe fix* pasitvirtino – dirbdami kartu parašėme žymiai daugiau knygų. Knygas rašiau ne tik su Kundrotu, su Vyteniu Rožuku kartu parašėme romaną „Ponia Bovari 2“ (1999), o su Konstantinu Gruzincevu – poezijos knygelę „Ne Aš“ (1996).

Kas įkūrė romanų fabriką?

Robertas Kundrotas, kas gi daugiau. Tai jis anuomet „vairavo“ naujosios muzikos žurnalą „Tango“ ir turėjo daug leidybinės patirties.

Stebiu Jūsų energingas pastangas tapti „tikru“ rašytoju, sulaukti dėmesio, pripažinimo, bet visada tarsi atsitrenkiate į pinkfloidiską sieną. Tarsi skrajojantis olandas, Don Kichotas ar iš kūrybos sapno nepabudęs lunatikas klaidžiojate literatūros stogais. Jokia leidykla neišleido nė vienos Jūsų knygos, niekas nesumokėjo honoraro, ką jau kalbėti apie premijas... Kodėl Jums taip nesiseka?

Manau, kelias į literatūrą visiems nėra lengvas. Į plačius kūrybos vandenį galima išplaukti tik tada, kai pučia stiprus priešpriešinis vėjas, kai sunku, beveik neįmanoma rašyti. Nikolajus Rerichas yra pasakęs, kad ne supratimas ar pagalba, o kliūtys menininkui suteikia jėgų ir įkvėpimo. Šis paradoksas yra akivaizdi tiesa. Rašiau, nes man buvo įdomu rašyti. Nebuvo kitos paskatos ar motyvacijos. Manau, kūrybos procesas ir yra tikrasis menininko honoraras.

Įsiminė Jūsų pirmoji knyga „Tiesūs pokalbiai“ (1993) ir naujausioji – „Tūkstantis arbatos puodelių“ (2008). Jaučiu šių darbų idėjinį ir kompozicinį bendrumą. Toks sutapimas simbolizuoja bendros kūrybos pabaigą ar naujų projektų pradžią? Darius Pocevičius Jus su Kundrotu pavadino undergroundo mohikanais. Nejaugi kontrkultūros jau nėra ir esate paskutiniai mirštantys radikalai?

Kiekviena karta unikali ir jos maištas visada kitoks. Bet visi maištautojai anksčiau ar vėliau pasitraukia į saugesnį, užtikrintesnį gyvenimą ir lieka tik keli, paskutiniai mohikanai – atminčiai, kolekcijai. Manau, mūsų bendra kūryba jau pasibaigė ir, kaip teisingai pastebėjote, „Tūkstantis arbatos puodelių“ pagaliau užbaigė kūrybos ciklą.

Skaitydamas „Pasvirusį pasaulį“, nejučia prisimenu Justą Piliponį. Ar skaitėte jo knygas? Ar šis skandalingas tarpukario rašytojas nebuvo slapstas guru?

Dar neketindamas tapti rašytoju, skaičiau „Kaukuolę žalsvam čemodane“, „Keturių brangakmenių grobiką“. Deja, turiu nuvilti – rašyti mokiausi iš Marko Twaino, Jacko Kerouaco ir Cervanteso. Iš lietuvių autorių

didžiausią ir, ko gero, lemiamą įtaką padarė unikali Romo Daugirdo poezija.

Kas baisiau – sunkioji kritikos artilerija ar literatūros sargų tylą?

Baisi yra tik Mūzų tylą. Ji išveda rašytojus iš proto, paskandina alkoholio vandeninyje.

Ar daug išgerdavote vyno, degtinės ar alaus, kai apleisdavo Mūzos?

Socialiai, bet neprasigėriau. Išgelbėjo lanksti valia.

Kūryba Jums – apsidėimas, sunkusis narkotikas, neįveikiama priklausomybė?

Tikrai ne. Kūryba – bet kurio žmogaus prigimtinė savybė. Tai – stiprybė, o ne liguista priklausomybė, vedanti į kapines. Kyla girdėti apie kūrybos mirtį. Tai – žiniasklaidos triukas. Kūryba mirs tik tada, kai Žemėje neliks nė vieno žmogaus.

Kartais neįmanoma pabėgti nuo kūrybos. Neslėpsiu, svajoju mažoje, nereikšmingoje stotelėje išlipti iš užburto kūrybos troleibuso kaip poetas Paulius romane „Krakas“, ir nepastebimai grįžti į ramų meditacijos ir muzikos pasaulį.

Šeima supranta aukštus literatūrinius siekius?

Visa laimė, mano žmona dailininkė, ji suprato ir supranta ieškojimus ir klaidžiojimus tamsoje. Rašydamas nesugebėjau suderinti rimto darbo ir kūrybos. Įžengęs į miglotą „aksominio požemio“ zoną, netekau garbinų pareigų, dirbau atsitiktinius darbus, sargavau.

Kartu su Kundrotu sukūrėte ne tik epą, bet ir parašėte nemažai absurdo pjesių. Ar jos išvydo rampos šviesą?

Praeito amžiaus pabaigoje B. Dvariono muzikos mokykloje įvyko Antano Jasenkos operos „Princas Triukšmaitis“ premjera, parašyta pagal mūsų libretą, be to, išleista kompaktinė plokštelė (kukli privati laida). 1996 metų Muzikinio veiksmo festivalyje debiutavo A. Jasenkos „Music room“ – mūsų dviejų pjesių („Sustigusi atokaita“ ir „Tobulas alkis, tobulas troškulys“) įgarsinta versija. Pamenu, kaip teko lipti ant Nacionalinio dramos teatro scenos ir vaidinti. Buvo šiuropu ir nepakartojama.

Ar verta rašyti toliau, rizikuoti, jei tikrai žinai, kad jokio apčiuopiamo laimėjimo tikrai nebus – tik kukli savo lėšomis išleista knyga?

Nebijau, nes slapta trokštu smukti, degraduoti, tapti valkata, kapitonu Vaduliu ir gyventi mudviejų su Kundrotu aprašytame nevykėlių ir vi-suomenės atstumtųjų olimpe – „Angare“ (2000). Mano surūdijusiame parkeryje dar liko 100 gramų rašalo. Manau, verta rizikuoti ir parašyti dar vieną „solinę“ knygą, juolab, jog dar turiu minčių ir parako.

Jūsų pavardė ugrofinų kilmės. Kaip patekote į Lietuvą?

XVIII a. Šiaurės karo metu mano tolimi protėviai kovėsi rusų armijos pusėje ir, kai švedai buvo sumušti, gavo žemių dabartiniame Pasvalio rajone. Lyva reiškia smėlį. Taisyklingai mano pavardė turi atrodyti taip – Liiva.

Jei tektų viską pradėti iš naujo, ką pasirinktumėte?

Ko gero, tapčiau fokusininku, iliuzionistu.

Rašytojas – beveik magas. Linkiu nepasiduoti.

Dėkoju. Susitiksimė barikadose.

2011

AR REIKALINGAS LIETUVIAMS EPAS?

Tie, kurie perdėtai didžiuojasi Lietuvos istorija, dažniausiai prisimena kaip „Vytautas Juodojoje jūroje arklus girdė“, nors ta jūra, kaip ir visos kitos, – sūri, tad vargu ar taip galėjo būti. Tačiau tai, kad lietuviai buvo karinga tauta, istorikai (ypač įsimintini a.a. Gintaro Beresnevičiaus darbai) įrodė. Visos karingos tautos turėjo savo epus – nuo ilgiausio pasaulyje (apie 20 milijonų žodžių!) tibetiečių nacionalinio didvyrio, šventojo Gesero nuotykių apdainavimo, persų „Šachname“, japonų „Kodžikio“, indų „Mahabharatos“ ir „Ramajanos“ iki skandinavų „Edu“, Homero „Iliados“ ir „Odisejos“, taip pat epus turėjo ir mūsų kaimynai suomiai bei estai („Kalevala“ bei „Kalevipoeg“) ir latviai („Lačplēsis“). Epas – mitologinio tautos, valstybės mąstymo išraiška, jos savasties šerdis, priminimas, kad istorijos niekada negalima pamiršti, nes žmonės be istorijos – žmonės be veidų.

Todėl kyla natūralus klausimas: o kuo mes prastesni kad ir už kaimynus latvius ar estus? Nejau be modernių A. Šmulksčio-Paparonio, V. Alanto, K. Žoromskio bei S. Karanausko bandymų niekada neturėjome senojo epo? O jei ne, ar nors vienas iš naujųjų jo variantų atitiktų istorijos žinias ir kitus epams keliamus reikalavimus? Ar tautinis epas galėtų padėti formuoti teigiamą Lietuvos įvaizdį pasaulyje? Apie tai pakalbinau 2000 m. išleistos daug diskusijų sukėlusios knygos „Lietuvos valstybės ištakos“ autorių istoriką Tomą BARANAUSKĄ.

Savo interneto svetainėje, tiksliau – joje esančiame bendravimui skirtame forume kartą minėjote, kad turime Motiejaus Strijkovskio epą, todėl kito nereikia. Apibūdinkite jo turinį, ar jis tikrai atitinka visus epo kanonus ir galime juo didžiuotis kaip latviai – „Lačplēsis“, suomiai – „Kalevala“, tibetiečiai – Gesero nuotykiais ir t. t.?

Kalbėdami apie epą, mes paprastai turime galvoje didelės apimties eiluoatą kūrinį, pasakojantį apie praeitį. Tokių epų mes turime ne vieną. Seniausi jų sukurti dar XVI amžiuje. Tai ne tik didžiulė Motiejaus Strijkovskio poema „Apie garbingos lietuvių, žemaičių ir rusėnų tautos pradžią, kilmę ir narsą, karžygiškus darbus ir vidaus reikalus“, bet ir Jono

Radvano „Radviliada“ bei kai kurie kiti kūriniai. Motiejaus Strijkovskio kūrinį aš išskirčiau kaip iki šiol vienintelę tokios apimties eiliuotą Lietuvos istoriją. Čia – ir lietuvių kilmės legendos, ir mūsų istorijos herojiškasis periodas, kuris pats savaime atstoja mums tautinį epą. Vertinant europiniu mastu, tai nėra seni epai, bet lyginant juos su suomių, estų ar latvių XIX a. surašytais epais, jų amžius – labai solidus.

Vienintelė problema, trukdanti šiems epams funkcionuoti mūsų kultūroje, yra jų kalba. M. Strijkovskio poema parašyta lenkiškai ir iki šiol net neišversta į lietuvių kalbą, J. Radvano „Radviliada“ – lotyniškai, jos vertimas pasirodė neseniai, 1997-aisiais. Mes tik dabar atrandame Lietuvos literatūrą, parašytą kitomis kalbomis. O juk net lietuvių kalbos požiūriu M. Strijkovskis nėra mums visiškai svetimas – jo poemoje yra lietuviškų intarpų. Antai mūsų su rusiniais įkarštyje lietuviai ir žemaičiai šaukia: „Mušk, ažmušk tuos gudus“ („Muš, ažmuš thos hudos“). O turinio požiūriu dėl šios poemos lietuviškumo nėra abejonių. Tai – mūsų istorija, mūsų legendinių ir istorinių kunigaikščių darbai ir žygiai.

Na, o jeigu vis dėlto sava laikytume tik lietuviškai rašytą literatūrą, tai pirmaisiais mūsų epais reikėtų vadinti XVIII amžiuje sukurtus Kristijono Donelaičio „Metus“ bei Kristijono Gotlibo Milkaus „Pilkainį“. Pastarajame, nors ir lakoniškai, apžvelgta lietuvių tautos istorija, tad K. G. Milkaus „Pilkainį“ iš esmės galima būtų laikyti ir pirmąją lietuviška Lietuvos istorija.

Žodžiu, epų mums netrūksta, jei ko ir neturime – tai viduramžius siekiančių epų. Betgi viduramžių epinių kūrinių apie Lietuvą yra. Eiliuotąsias kronikas rašė mūsų priešai – kryžiuočiai. Tokių kronikų buvo ne viena, bet originalia forma išliko tik dvi: „Eiliuotoji Livonijos kronika“, kurios pirmasis lietuviškas vertimas (literatūrinis požiūriu netobulas) išleistas tik pernai (tuo tarpu latviai į savo kalbą ją vertė jau tris kartus) ir Mikalojaus Jerošiniečio „Prūsijos kronika“ – pastaroji į lietuvių kalbą dar neversta. Jei būtų mano valia, šios kronikos, kaip viduramžių poezijos pavyzdžiai, būtų nagrinėjamos vidurinėse mokyklose literatūros pamokose. Mokiniam būtų dviguba nauda – ir pažintis su viduramžių literatūra, ir su Lietuvos istorija. Beje, tai – daug įdomesnė ir prasmingesnė pažintis su istorija negu iš istorijos vadovėlių. Žinoma, pirmiausia reikia tuos kūrinius išversti į lietuvių kalbą, o tai mažai kam rūpi...

Kokia Jūsų nuomonė apie modernųjį epų rašymą? Juk „Kalevala“ parašyta 1849 m. Turėjome bandymų – tai A.Šmulksčio-Paparonio „Pasakų atošvaistos: tautinis epas“ (XX amžiaus 5-asis dešimtmetis; buvo sumanyta kaip trilogija, tačiau teparašyta pirmoji dalis), V. Alanto „Šventaragis“ (1972), K. Žoromskio „Lato sakmės“ (1994), S. Karanausko „Dangvyda“ (1998) bei „Indraja“ (2003). Gal nėra blogai, kad žmonės bando juos rašyti? Ką manote apie juos apskritai ir apie kiekvieną atskirai?

Tuo metu, kai Eliasas Lönnrotas rašė „Kalevalą“, mūsų romantikai Simonas Daukantas ir Teodoras Narbutas (vienas – lietuviškai, kitas – lenkiškai) rašė storus Lietuvos istorijos tomus. Kitaip nei suomiai, estai ar latviai, mes turėjome tikrą viduramžių istoriją – mums nereikėjo kažko „atkūrinėti“ iš folkloro ir fantazijos mišinio. Kiek vėliau Vincas Krėvė-Mickevičius, mėgdžiodamas liaudies dainų stilistiką, visgi parašė „Dainavos šalies senų žmonių padavimus“. Jei jis būtų pasirinkęs eiliuotą formą, iki kurios šiems padavimams labai nedaug trūksta, tai ir turėtume „Lačplėsio“ tipo epą, t.y. folkloro pagrindu sukurtą istoriją. Bet mes niekada neįsijautėme didelio tokių „rekonstrukcijų“ poreikio, nes turime tikrą istoriją. Tuo tarpu suomių „Kalevala“, estų „Kalevipoeg“, latvių „Lačplēsis“ – tai XIX a. romantikų sukurti folkloriniai istorijos pakaitalai, nes savarankiškos viduramžių istorijos šios tautos faktiškai neturėjo.

Visgi šių kūrinių autoriai akcentavo ne savo kūrybinį darbą, o istorijos „atkūrimą“, todėl šie epai visada buvo apgaubti tariamos senovės aureole. Tad galiausiai ir kai kurių lietuvių sąmonėje atsirado nepilnavertiškumo kompleksas: o kodėl mes tokio „tautinio“ epo neturime? Mūsų poetas Vincas Mykolaitis-Putinas 1934 m. liejo ašaras dėl viduramžiais praleisto „tautinių epų kūrimosi periodo“ – esą dėl to „mes neišlavinome epinio grožio pajautimo, mes pasidarėme nebegabūs epiniam žanrui“, netgi paskendome „pasakų fantasmagorijose, nerealaus fiktyvaus gyvenimo vaizduose“. Aišku, kad šitaip mistifikavus tautinio epo problemą, atsirado didelis noras turėti kažką panašaus į „Lačplėsį“. Kai 1993 m. Leonas Gudaitis paskelbė XX a. 5-ajame dešimtmetyje A. Šmulksčio-Paparonio parašytą „tautinį epą“ „Pasakų atošvaistos“, šis kūrinėlis buvo sutiktas su didžiuliu entuziazmu – neva štai pagaliau ir mes ne prastesni

už latvius, turime tautinį epą... Po metų, matyt, įkvėptas tokio Paparonio pasisekimo, atsirado dar vienas „tautinio epo“ kūrėjas – K. Žoromskis, išleidęs „Lato sakmes“... Pasotinę tuos, kurie buvo įsitikinę, kad mūsų literatūroje žioji pragaištinga „tautinio epo“ spraga, šie menkaverčiai kūrėnėliai buvo greitai ir pelnytai užmiršti.

Ar išvis įmanoma parašyti lietuvišką epą? Ar jam parašyti būtina turėti tikslų žinių, ar tai gali būti tik romantinis kūrinys?

Aš, žinoma, nenoriu pasakyti, jog šiais laikais neįmanoma parašyti gero tautinio epo ar kad toks rašymas būtų kažkas blogo. Man neatrodo perspektyvūs tik epai, turintys pretenzijų į kažkokio „prarasto“ epo atkūrimą. Šiuolaikinis autorius kurdamas turėtų suvokti, kad jis kuria, o ne atkūrinėja. Ir, žinoma, vien tik žanro pasirinkimas dar negarantuoja kūrinio sėkmės – tai priklauso nuo autoriaus talento. Suprantama, jeigu tik yra noro, bandyti visada verta. O tiems, kurie nori prakalbinti senovę, gražinti mums tai, ką esame praradę, patarčiau imtis vertimų – kaip minėjau, turime ne vieną Lietuvos epą arba epinį kūrinį apie Lietuvą, kuris dar neišverstas į lietuvių kalbą arba išverstas netobulai. Išties būtų šaunu, jei atsirastų gabus poetas, galintis šiuos epinius kūrinius prakalbinti lietuviškai.

Ar Jūs pats, kaip istorijos žinovas, imtumėtės rašyti epą?

Epui rašyti reikia ne tik istorinių žinių, bet ir literatūrinio talento. Epas nebūtinai turi pasakoti apie tolimą arba legendinę praeitį. Jis gali pasakoti ir apie visai nesenus laikus, net tuos, kuriuos mes patys išgyvenome. Tokiu atveju ir istorinio pasirengimo nereikėtų. Bet poetinio talento, imantis šio darbo, reikia visada. Taigi tai – poetų darbas.

Žinoma, baugina tai, kad kartais poetai ir rašytojai imasi istorinių temų tam visai nepasiruošę. Pavyzdžiui, Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“ beveik neturi nieko bendro su istoriniu Mindaugu, išskyrus vardą ir vos kelis sąlyčio taškus. Iš esmės tai – Mindaugo pakaitalas, sukurtas talentingai, bet formuojantis visuomenės sąmonėje klaidingus įvaizdžius. To paties Just. Marcinkevičiaus „Mažvydas“, istoriko akimis žiūrint, – irgi visiškas anachronizmas. Martynas Mažvydas – karštas protestantas, taigi įsitikinęs krikščionis, aktyviai raginęs savo tautą „pamesti“ kaukus ir žemėpačius, pašventęs savo gyvenimą krikščionybės

atnaujinimui ir dėl to net priverstas palikti savo tėvynę, Just. Marcinkevičiaus vaizduojamas kaip pusiau pagonis. Negana to, Just. Marcinkevičiaus dramoje netgi Nemunas ties Ragaine virsta Lietuvos siena, nors Lietuvos siena pirmą kartą Nemunu išvesta tik prieš septynerius metus iki dramos autoriaus gimimo. Tai – visiškas istorinės atminties išsitynimas. Kai kas gal ims ginčyti, kad čia pasireiškia poeto kūrybos laisvė, o aš nieko neišmanau apie poeziją ir jos simbolius. Galbūt, bet kaip istorikas galiu pasakyti, kad šie puikūs poetiniai kūriniai vis dėlto neturi nieko bendro su istorija, o jų herojų ir istorinių veikėjų vardų sutapimus reikia vertinti kaip atsitiktinumą. Manau, kad istorinės temos pasirinkimas netgi kūrybingiausiajam poetui arba rašytojui turėtų reikšti įsipareigojimą susipažinti su istorija ir apriboti savo kūrybinę laisvę.

Galbūt epo turėjimas reprezentuotų mus kaip valstybę? Juk kalbama apie Lietuvos įvaizdžio kūrimą, tačiau kol kas jokių, mano nuomone, teigiamų rezultatų nematyti. Kokia Jūsų nuomonė tuo klausimu?

Mano manymu, mus kaip valstybę galėtų reprezentuoti visa Lietuvos istorija, skelbiama ir platinama bet kokia forma – literatūrinių kūrinių, istorinių tyrinėjimų, meninių bei dokumentinių filmų ir t.t. Poezija čia gal mažiausiai tiktų, nes gerai išversti poetinius kūrinius į kitas kalbas – sunku, tai ilgas procesas, kuris dažniausiai nė neprasideda. Bet jeigu būtų sukurtas tikrai genialus kūrinys – kodėl gi ne?

Nei mūsų visuomenė, nei valstybė dar nėra suvokusi, kad istorija yra mūsų nacionalinis turtas. Ir tai – visiškai neišnaudota Lietuvos įvaizdžio formavimo priemonė, nes mūsų istorija yra neatrasta pačios Europos. Ir visai ne dėl to, kad ji neverta dėmesio, nereikšminga ir nepastebima Europos istorijos fone. Priešingai, Lietuva yra buvusi didžiule imperija – pagoniška imperija. Pabaltijo kryžiaus žygiai – ilgiausiai trukęs karas Europos istorijoje. Lietuva padėjo pagrindus Baltarusijos ir Ukrainos valstybėms. Sunku net įsivaizduoti, kokia be Lietuvos įtakos būtų Lenkija – bet kuriuo atveju ji nebūtų panaši į tą Lenkiją, kuri egzistuoja šiandien. Beje, jei kalbame apie epą, juk lenkai savo tautiniu epu laiko Lietuvos poeto Adomo Mickevičiaus poemą „Ponas Tadas“, kurios pirmoji eilutė beveik sutampa su Lietuvos himno pirmąja eilute... Žymiausi Lenkijos valstybės veikėjai nuo Jogailos iki Józefo Pilsudskio yra kilę iš

Lietuvos. Tačiau Lietuvos istorijos tarptautinės reikšmės mes šiandien visiškai nemokame pristatyti ir išnaudoti. Galbūt dėl to, kad patys nepakankamai ją suvokiame ir vertiname?

Kokį epą vadintumėte idealiu epu?

Idealiu atveju puiki poetinė epo forma turėtų derėti su ne mažiau puikiu istorijos išmanymu.

Yra tokia baltarusių etno-folko grupė „Stary Olsa“. Jos muzikantai, aktyviai besidomintys istorija, teigia, jog yra litvinai, t. y. lietuviai, ir, kad Baltarusija – tai Lietuva, ir atvirkščiai. Kiek čia istorinės tiesos?

Tai nėra koks pavienės keistuolių grupės požiūris, o vienas iš kertinių baltarusiško nacionalizmo postulatų. Baltarusija iki pat 1991 m. neturėjo savarankiškos istorijos. Iki XIX a. pabaigos net nebuvo Baltarusijos sąvokos ar kokios kitos sąvokos, kuri apibrėžtų baltarusių etninę teritoriją kaip atskirą ir vientisą vienetą. Didžiąją savo istorijos dalį Baltarusija buvo Lietuvos valstybės dalis. Baltarusių žemės į Lietuvos sudėtį pateko dar Mindaugo laikais ir išbuvo joje iki pat Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žlugimo, taigi net pusšesto šimtmečio. Nuo 1569 m., kai Lietuva neteko Ukrainos, Lietuvos valstybę sudarė tik lietuvių ir būsimųjų baltarusių gyvenamos žemės. Lietuvos valstybės sienos ir nubrėžė tas ribas, kuriose susiformavo baltarusių tauta. Priklausomybė Lietuvai atskyrė baltarusius nuo kitų rusinų (rusų ir ukrainiečių). Taigi be Lietuvos Baltarusijos egzistavimas paprasčiausiai neturi prasmės – ji nė nebūtų susiformavusi. Štai kodėl, ieškodami savo šaknų, baltarusių nacionalistai neišvengiamai atsigręžia į Lietuvos istoriją.

Kitas dalykas, kad šis atsigręžimas įgauna iškreiptų formų. Baltarusių nacionalistinėje publicistikoje atmetamas faktas, kad Baltarusijos teritorija priklausė Lietuvai. Vietoje to teigiama, kad Baltarusija neva ir buvusi tikroji istorinė Lietuva, o dabartinė Lietuva – tai esą Žemaitija, priklausiusi tai tariai „Lietuvai–Baltarusijai“ kaip autonominė teritorija. Ta proga baltarusių nacionalistai reiškia ir teritorinių pretenzijų į Vilnių, kuris, jų supratimu, yra senoji Baltarusijos sostinė, Stalino neteisėtai atiduota žemaičiams.

Šitoks Lietuvos istorijos savinimasis eilinį kartą parodo Lietuvos istorijos vertę. Tai istorija, kurią norėtų turėti ir mūsų kaimynai. Beje, ne tik baltarusiai. Yra daug Lietuvos istorijos faktų bei veikėjų, kuriuos savinasi lenkai (žinoma, ne taip tiesmukai kaip baltarusiai, nes lenkai turi senas istorijos tyrimo tradicijas), kitus faktus (Mažosios Lietuvos istoriją) kartais savinasi vokiečiai – tai ypač būdinga iš Rytų Prūsijos kilusiems vokiečiams. Jiems ir K. Donelaitis – vokiečių poetas, nesvarbu, kad vokiškai parašė tik kelis posmelius... Apskritai vokiečių revanšistams Klaipėdos kraštas – neginčijamos vokiečių žemės. Istorikas Alvydas Nikžentaitis, pastaruoju metu pagarsėjęs pareiškimais, kad Lietuva esą neteisėtai okupavo Klaipėdos kraštą, išreiškia gana tipišką vokišką poziciją.

Taigi turime turtingą istoriją, turime daug epų, rašytų Lietuvoje ir užsienyje apie Lietuvą, bet nemokame to vertinti. Kartais atrodo, kad mūsų kaimynams mūsų istorijos reikia labiau nei mums patiems. Štai pernai buvo Salaspilio mūšio, kuriame Lietuvos kariuomenė įveikė keturis kartus didesnę Švedijos kariuomenę, 400 metų jubiliejus. Apie šią pergalę, beje, pasakoja dar vienas Lietuvos epas – Vilniaus universiteto profesoriaus Laurencijaus Bojerio poema „Karolomachija“. Mūšis buvo apdainuotas ir iki šių dienų išlikusiose lietuvių liaudies dainose. Bet 400 metų mūšio jubiliejų Latvijoje šventė tik Lenkijos atstovai, prisiskyrę šią pergalę Lenkijai. Mūšio vieta irgi paženklinta tik lenkiškais ir švediškais įrašais, bet ne lietuviškai. Mūsų valstybei tokie dalykai, deja, vis dar nerūpi. Gal mūsų istorija per didelė mūsų kompleksuotai mažos valstybės savimonei? Skaitykime savo epus ir domėkimės savo istorija – gal tada ir tų kompleksų liks mažiau, ir nebereikės bergždžiai sukti galvą, nuo ko pradėti kurti Lietuvos įvaizdį.

2010

MIRTIES SLĖPINIAI PAGAL RADVILĘ RACĖNAITĘ

Neseniai pasirodžiusi dr. Radvilės Racėnaitės mokslinė monografija „Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore“ skiriama jos anksti iš gyvenimo išėjusiai seseriai Jurgai Ivanauskaitei (1961–2007), jau sėdinčiai ant vėlių suolo. Ši itin gili, prasminga knyga – ryškus postūmis baltų mitologijos, religijos, tautosakos tyrimuose, kurį galima būti prilyginti geriausių autorių (Norberto Vėliaus, Gintaro Beresnevičiaus etc.) darbams.

Monografijoje, kaip ją pristato pati autorė, nagrinėjama tai, „kaip lietuvių folklore yra interpretuojami su žmogaus likimu susiję vaizdiniai XIX a. pabaigos – XX a. vidurio Lietuvos kaime“ (p. 9). Daugiau dėmesio knygoje skiriama tiems likimiškumo aspektams, kurie susiję su mirtimi, taip pat gimimu ir vedybomis bei jų sąsajomis su lemties ir mirties problematika. Veikalas parengtas humanitarinių mokslų srities etnologijos krypties daktaro disertacijos ir straipsniams skelbtų tyrinėjimų pagrindu.

R. Racėnaitė pažymi, kad iki šiol lietuvių folkloristai nėra kompleksiskai išnagrinėję tradicinės visus žmogaus būties klausimus apimančio likimo sampratos. Pasak prof. dr. (hp) Gražinos Skabeikytės-Kazlauskienės, „nemaža dalis monografijoje pateiktų duomenų apie likimą ir mirtį etnine kultūra besidominčiai plačiajai visuomenei turėtų būti įdomūs, intriguojantys ar net stulbinantys“.

Knygoje – penkios dalys: „Precedentiniai žmonijos likimo pokyčiai“, „Individualaus likimo ypatumų aiškinimas“, „Būdai keisti gyvenimo kokybę“, „Akistatos su mirtimi samprata“, „Mirties išprovokavimas“. Jose nagrinėjama daug sudėtingų temų, pvz., vaizdiniai apie mirties atsiradimą, prarastas mirties laiko žinojimas, vedybų ir likimo sąsajos, gimimo metu nulemta mirtis, galimybės paveikti vaiko ateitį, suaugusio žmogaus likimo keitimas, mirties nuojautos, durų mitinis išskirtinumas, mirtį pranašaujanti laukinių paukščių elgsena, naminių gyvūnų perspėjimai apie artėjančią mirtį, kelio erdvės pavojingumas, draudimas apsimesti mirusiu, mirusiojo bei mitinių būtybių keliams pavojai. Knygos coda – V.4 skyrius „Miršančiojo agonijos palengvinimas“. Jame tarsi apibendrinama visa lietuvių mitologijos patirtis, susijusi su mirtimi ir tuo pačiu susisiejanti su Rytais (Tibeto, Egipto mirusiųjų knygomis etc.). Kad žmogui būtų lengviau numirti, palengvėtų jo agonija, pagal lietuvių papročius būdavo „laužiamos sienos, išimamos lubų lentos ar atveriamos name esančios langų, durų, krosnies angos“

(p. 261). *Pasitaikydavo, kad ligonį iškeldavo iš lovos ir guldėdavo asloje ant šiaudų, pagalvių arba tiesiai ant aslos. Panašūs papročiai stebėti ir pas latvius, finougus, senuosius indoeuropiečius.*

R. Racėnaitės teigimu, „lietuvių folklore būta prielaidų, kad nemirtingumas buvo potencialiai galimas, tačiau liko nepasiektas. Mirties atsiradimo aplinkybės tautosakoje plačiau neiškinamos. (...) Tikėta, kad atskiro individo egzistencija priklauso nuo jam skirto likimo. (...) Tautosakos kūriniai, kuriuose atsiskleidžia likimo ir mirties supratimo aspektai, išreiškia liaudiškąją būties filosofiją. Todėl etninės kultūros studijoms žmonių požiūrio į likimą ir mirtį pažinimas yra aktualus ir skatintinas“ (p. 267-270).

Ši knyga – itin aktuali ir svarbi kiekvienam, besidominčiam lietuvių tautosaka, mitologija, tiems, kam svarbi lietuvių kultūra. Perskaitęs ją pasijutau dvasiškai turtingesnis, tuo pačiu iškilo nemažai klausimų, dalį kurių nusprendžiau pateikti pačiai autorei.

R. Racėnaitė sutiko atsakyti į klausimus.

Kaip kilo idėja parašyti disertaciją (ir monografiją) apie žmogaus likimo ir mirties sampratą lietuvių folklore? Kas labiausiai (žmonės, knygos etc.) inspiravo tuo domėtis?

Kelis darbus apie mirties vaizdinį lietuvių tautosakoje parašiau dar studijuodama universitete. Rengiant disertaciją natūraliai prisidėjo ir likimo tema, nes ir laimingą, sėkmingą būtį, ir ypač nevykusį, dramatišką gyvenimą folklore neretai mėginama paaiškinti lemtimi. Knygoje visa tai aptarta dar nuodugniau.

O pati idėja pasirinkti tokią temą irgi radosi kažkaip savaime. Apie mirties kaip išskirtinės egzistencinės patirties svarbą budizme daug kalbėjomės su seserimi po jos kelionių į Rytus. Taigi pirmasis postūmis pasigilinti į paslaptingą žmogaus egzistencijos temą lietuvių folklore greičiausiai ir kilo iš tokių mūsų pokalbių.

Dar mokykloje perskaičiau tautosakininko ir mitologo Norberto Vėliaus knygą „Chtoniskasis lietuvių mitologijos pasaulis“ (1987), kurioje nagrinėtas mitinis lietuvių velnio poveikslas, o drauge aptartos ir kitokios „anapusinės“ temos. Tuo metu ši knyga man buvo tiesiog stulbinantis atradimas ir nemažai prisidėjo prie to, kad pasirinkau studijas Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedroje, beje, įkurtoje

to paties N. Vėliaus pastangomis. Deja, profesorius 1995 m. netikėtai mirė, todėl teko išklaustyti tik vieną jo kursą. Dar vienas man svarbus mokslininkas – dramatiško likimo religijotyrininkas Gintaras Beresnevičius. Jis taip pat buvo mano dėstytojas, o vėliau drauge su juo teko trumpai dirbti tuometiniame Kultūros, filosofijos ir meno institute (dabar – Lietuvos kultūros tyrimų institutas). Ne kartą rėmiausi ir jo pirmąja monografija „Dausos. Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje“ (1990), ir viena paskutinių jo mokslinių knygų – „Lietuvių religija ir mitologija: sisteminė studija“ (2004). Apskritai man imponuoja pokarinė lietuvių mokslininkų karta, kuri iš principo padėjo pagrindus ir folkloriniams, ir etnologiniams tyrinėjimams, sustabdytiems II-ojo pasaulinio karo. Šiai, deja, jau beįsėinančiai kartai priklauso ir mano disertacijos vadovė tautosakininkė profesorė Bronislava Kerbelytė, neišsemiamos išminties ir didelės širdies žmogus.

Nemanau, kad likimo ar mirties temos yra kažkuo išskirtinės. Kaip tik, sakytčiau, tyrinėti folklorui šie vaizdiniai yra labai parankūs, nes aptinkami daugelyje žanrų, paaiškina nemažai, atrodytų, keistų ir paslaptingų papročių ar tikėjimų. Tautosakoje mirtis nėra niūri pabaiga, o tik slenkstis į kitą ir kitokią būtį. Juk ir raudose mirusiojo klausiamo, koku medeliu jis sulapos, kokia gėlele pražydės. Ir tai tikrai nėra tik poetinis vaizdas, bet tam tikros pasaulėžiūros žmogui – tai ir aiški, guodžianti ir viltį suteikianti egzistencinė nuostata.

Na, o šiaip visi mes anksčiau ar vėliau mirsime, – kad ir kaip banaliai ši frazė beskambėtų. Tik vieni gyvena taip tarsi tos mirties niekada nebus, o kiti mėgina vienaip ar kitaip tą mirties slėpinį perprasti.

Apibendrinant Jūsų tyrinėjimus, ar galite atskleisti, kaip lietuviai žiūrėjo, žiūri į mirtį? Ar šis požiūris smarkiai pasikeitė nuo ankstesnių, pagoniškųjų laikų, kiek esama duomenų?

Į mirtį seniau žiūrėta taip pat, kaip ir mes kad žiūrime – mirti nenorėta ir mirties nelaukta. Tačiau tradicinėje kaimo bendruomenėje mirties temos buvo sunkiau išvengti, nes paprasčiausiai iki XX a. vid. žmonės su mirtimi susidurdavo žymiai dažniau. Tai lėmė nuolat kylantys karai, žemas medicinos lygis, didelis naujagimių mirtingumas bei trumpesnė suaugusiųjų gyvenimo trukmė. Be to, praeityje žmonės buvo sėslūs ir beveik visą savo amžių praleisdavo vienoje vietoje, artimai pažindami

daugumą aplinkinių gyventojų. Todėl atskiros asmens mirtis tapdavo visai bendruomenei svarbiu įvykiu, primenančiu ir apie būsimą asmeninę akistatą su mirtimi. Ne visuomet suprasdami tikrąsias mirties priežastis, netikėtą ar staigią mirtį žmonės neretai aiškino likimu. Tradicinėje kultūroje likimas buvo suprantamas kaip savotiški aukštesniųjų jėgų nubrėžti „rėmai“, kuriuose individui lemta gyventi. Šitaip tiek žmogaus gyvenimas bei svarbiausieji jo etapai, tiek ir paskutinyssis – mirties – taškas buvo suvokiami ne tik kaip žmogiškojo, bet ir kaip sakralaus plano įvykiai. Todėl vyravo filosofinis neišvengiamos žmogiškosios lemties suvokimas, natūralus pagarbus požiūris į kiekvieno žmogaus gyvenimą ir mirtį.

Senuosiuose baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose iš man aktualios medžiagos daugiausiai aprašomi laidojimo ritualai, kurie leidžia numatyti buvus stiprų tikėjimą anapusine pomirtine būtimi, taip pat ten kartais minimos įvairios maginės praktikos ir spėjimai, kurie rodo buvus ir tikėjimą likimu, tačiau konkrečių faktų mažai. Giltinės ir Laimos vardai ar nors kiek platesnės žinios apie mirties ir likimo vaizdinius rašytiniuose šaltiniuose pasirodo tik nuo XVII a. Na, o pati lietuvių tautosaka, tikėjimai, papročių aprašymai kryptingiau pradėti kaupti tik XIX a. pabaigoje. Todėl toks kalbėjimas apie tai, kas galėtų būti pagoniška, ir kas krikščioniška, dažnai yra tik hipotetinis, tai yra tik tam tikra mokslinė, lyginamąja analize paremta rekonstrukcija. Be to, sakykim, kalbant apie mirties vaizdinį, tautosakoje ryškėja jo sinkretiškumo tendencijos, kai greta gyvavo ir krikščioniški įvaizdžiai (pavyzdžiui, sugyventos mirties įsivaizdavimas kaip skeleto su dalgiu), ir archaiški vaizdiniai (giltinė – kaip keista, baisiai atrodanti baltai apsigobusi moteris). Todėl man atrodo, analizuojant tradicinę kultūrą, racionaliau ir produktyviau būtų ieškoti tų mitine logika pagrįstų dėsnių, kurie leido skirtingiems, o neretai ir prieštaraujantiems įvaizdžiams pritaipyti vieniems šalia kitų.

Philippe'as Ariès'as yra minėjęs, kad mirtis, o ne erotika, yra tapusi tabu šiuolaikinėje vakarų civilizacijoje. Ar taip yra ir Lietuvoje? Pasklaidžius spaudą, pažiūrėjus TV, atrodo, kad kaip tik yra priešingai – šalyje gajus mirties kultas: visose žiniose („tai tiek apie šią žmogžudystę. Aš su jumis atsisveikinu, o dabar – kriminalai“, – tikra anekdotinė TV istorija), įvairiose laidose kalbama apie žudikus, savižudžius ir pan. Kodėl taip yra? Ar tai vadinamasis Pilėnų kompleksas? Ar lietuviai „užprogramuoti“ žudyti, kad pirmauja tuo pasaulyje? Jei taip, kas juos, t. y. mus, „užprogramavo“? Bet ar ta mirtis, nuolat rodoma per TV, nors kiek sukrečia?.. O gal lieka tik sausa statistika arba sukelia vien tik nesveiką smalsumą?

Apskritai požiūris į mirtį Europoje pradėjo kisti XIX-XX a. sandūroje. Tokie pokyčiai ypač išryškėjo per paskutiniuosius 50 metų. Dabartinis santykis su mirtimi yra dvejopas. Viena vertus, vakarietiškoje kultūroje įsigalėjo nuostata „išstumti“, neigti mirtį. Dabarties žmogui mirtis neturi trukdyti gyventi, taigi kasdienybėje linkstama asmeniško kalbėjimo apie mirtingumą vengti, tai laikoma nemaloniu ir net nepadoriu dalyku. Vertinama jaunystė, mintys kreipiamos į vartotojišką malonumų kultūrą, džiaugsmingą patogų gyvenimą šia diena, dėl to senatvė bei ligos tampa gėdinga patirtimi, apie kurią nesmagu šnekėti. Nūdien dominuoja racionalus mirtingumo traktavimas, kai abstrakčiai suvokiama, jog visi žmonės mirs, bet retai mąstoma apie mirtį kaip apie mūsų visų laukiančią patirtį. Tai laikoma naudos neduodančiu ir net pavojingu psichinei sveikatai užsiėmimu.

Tuo pačiu greta tokio minčių apie savąjį mirtingumą „išstūmimo“ ryški ir vadinamoji „mirties kultūra“, kai, skelbiant mirties faktus, vaikomasi sensacijų, komercinės naudos, o neretai tragiškai žuvusio ar smurtine mirtimi mirusio žmogaus gyvybė ir gyvenimas nuvertinami. Juk kiekvieną dieną iš žiniasklaidos sužinome apie gausybę mirties atvejų, bet dažniausiai nei mūsų sąmonė, nei pasąmonė nebefiksuoja jų kaip sukrečiančių įvykių. Iš tiesų paradoksaliu būdu nuolat prieš akis šmėkščiojančios serijinės mirtys tampa gudria Mirties neigimo technika, kai nuolat girdima informacija apie kito mirtį kuria savojo nemirtingumo iliuziją.

Na, o Pilėnų auka neturi nieko bendra su dabartiniais savižudžiais. Tokia kraštutinėmis aplinkybėmis įvykstanti savižudybė dažniausiai turi labai stiprią religinę ar etinę motyvaciją. Tokie žmonės žudosi ne todėl, kad yra silpni ir nebenori gyventi, bet todėl, kad tiki, jog paaukodami tai, ką turi brangiausia – savo gyvenimą, jie ne tik apgins savo garbę, bet ir užsitikrins išskirtines sąlygas pomirtiniame pasaulyje, drauge su savo jau mirusiais protėviais ir dievais. Šiaip jau savižudybės visose pasaulio religijose nėra toleruojamos ir leidžiamos tik tokiais kuo nors išskirtiniais atvejais ar ypatingiems, pavyzdžiui, žynių luomo atstovams.

Kalbant apie dabartinę situaciją su savižudybėmis, man kažkada įstrigo vienos psichologės mintis, kad žmogus žudosi ne todėl, jog nori mirti, bet todėl, kad nebepakelia savo gyvenimo. O nūdienos Lietuvoje gyventi ištis nelengva: juk aplink tvyro tokia stipri socialinio nesaugumo atmosfera, tiek daug tarp žmonių pykčio, agresijos, apskritai neigatyvizmo, taigi nieko keista, kad kai kas to ir neatlaiko. Ypač, jei neturi bent kokios atspirties: tvirto tikėjimo, nuo kasdienybės leidžiančių atsiriboti pomėgių ar tiesiog artimo ir pastabaus išklausyti sugebančio žmogaus.

Ko daugiau lietuvių folklоре – skausmo, raudų, mirties, netekčių ar džiaugsmo, erotikos, gyvybingumo? Ar esama harmonijos tarp šių dviejų pradų, ar kažkuris nusveria kitą? Kodėl?

Kalbant apie konkrečius vaizdinius, tai, visų pirma, priklauso nuo atitinkamo žanro. Savaimė suprantama, kad vestuvinėse dainose vyrauja erotinė simbolika, o laidotuvių raudose – netekties ir skausmo temos. Tačiau apskritai, manyčiau, kad tradiciniame pasaulėvaizdyje gyvybės ir mirties, mirties ir atgimimo vaizdiniai visuomet yra persipynę. Tai ypač ryšku, kalbant apie vadinamuosius „perėjimo“ ritualus, kai kinta žmogaus statusas, pavyzdžiui, gimimą, vestuves ir laidotuves. Mirties simbolika kartais net labai akivaizdžiai ryškėja su gimimu ar vestuvėmis susijusiuose tikėjimuose ir papročiuose. O laidojimo papročiuose daug elementų, rodančių, jog mirusysis yra ne tik mandagiai išprašomas iš šio pasaulio, bet ir rūpinamasi jo sėkmingu įvedimu į amžinąją anapusinę būtį.

Baigdama norėčiau visiems palinkėti dosnaus, sėkmingo, laimingo likimo ir ilgo gyvenimo.

VIRGINIJUS SAVUKYNAS: „ŽMONĖMS PATINKA PASAKOS“

Virginijau, Pats esi vienas žinomiausių Lietuvoje žurnalistų ir vienas objektyviausių – kalbėdamas įvairiomis, sudėtingomis temomis, pateiki, kaip ir turėtų būti pagal žurnalistikos etikos kanonus, abi (ar kelias) puses. Ar sunku žurnalistui šiais laikais laikytis žurnalistinės etikos? Ar nekyla pagundų pabėgti į geriau apmokamą „naujienų šou“ pasaulį, kur vietoje informacijos ir jos analizės gauname infotainment'ą?

Be jokios abejonės, yra sudėtinga išlaikyti net elementarų žurnalistikos standartą – išklausti abi puses. Kodėl? Todėl, kad paskutiniaisiais metais žurnalistika vis labiau įsivaizduojama kaip viešųjų ryšių tąsa. Žurnalistų darbas tampa nereikalingas. Daugelis politikų, kai kurios interesų grupės nori, kad žurnalistas atstovautų jų poziciją, o jei nepavyksta vienaip ar kitaip palenkti savo pusę, tuomet jis pradedamas demonizuoti, kaltinamas įvairiausiomis nuodėmėmis. Atsilaikyti prieš tokį spaudimą nėra lengva.

O „naujienų šou“ tikriausiai jau esu per senas. Tikrai nesakau, kad tai blogas žanras, jei tik nežeminamas žmogaus orumas. Lietuvoje yra kita problema. Aš suprantu, kad galima pasakoti nieko bendro su realybe neturinčias pasakas per televiziją. Tačiau manau, kad yra labai blogai, kai į tas pasakas įpinami realūs žmonės. Ir gaunasi lyg ir graži/baisi istorija, lyg ir reali (realūs vardai), bet tai nieko bendro neturi su realybe. Žmonėms patinka tokios pasakos, nes yra aiškūs „geriečiai“ ir „blogiečiai“, nors realybėje dažnai būna visai kitaip. Tokių laidų nenorėčiau daryti.

Internete Paties biografijoje nurodoma, kad Lietuvos radijuje vedė laidą „Forumą“, LTV – diskusijų laidą „Įžvalgos“ (ji pasirodė visai neseniai, anksčiau vedė „Savaitės atgarsius“), rašai tinklaraštį www.tinklink.lt/virginijus_savukynas. Be to, dirbi Lietuvos kultūros tyrimų institute ir tyrinėji tautinį tapatumą, stereotipus, informacinę visuomenę. Kadaisė redagavai portalus „Omni Laikas“, www.forumvilnius.lt, www.ltr.lt, kūrei

publicistinę laidą „Tapatybės labirintai“, kuri buvo apdovanota, 2002 m. kartu su šviesios atminties Gintaru Beresnevičiumi, Vytautu Bereniu ir Almantu Samalavičiumi išleidai knygą „Lietuvių mentalitetai: tautinė istorija ir kultūros problemos“. Po poros metų – knygą „Maištininko“ mitologijos. Rolando Pakso įvaizdžiai“, tais pačiais metais parengi LTV dokumentinio filmo apie R.Pakso apkaltą scenarijų. Esi spėjęs pabūti ir internetinio mėnraščio „Akiračiai“ redaktoriumi, 2008 m. išleidai trečiąją knygą „Interneto gidas“, o 2010-aisiais – elektroninę knygą „Klausinėjimo malonumas“. Paprastai perskaičius tokią įspūdingą biografiją, ypač turint omenyje, kad pačiam – vos 37-eri, klausiama: ir kada gi viską spėji?

Nemanau, kad tai labai įspūdinga. Tiesiog dirbu. Be to, laikausi nuomonės, kad geriau įgyvendinti projektą, net jei ir nebus jis labai sėkmingas, negu nešioti idėją ir vis gailėtis, kad jos neįgyvendinai.

Kaip vertini dabartinę Lietuvos žiniasklaidos būklę? Kas joje (žinau, kad sunku kalbėti apie kolegas, bet vis dėlto pabandykime bent bendrais bruožais) gerai, o kas ne? Ar kokybiška, objektyvi mūsų žiniasklaida, ar (norintiems to skaitytojams) užtenka joje analizės, kritiško informacijos vertinimo? Beje, kokius mokslus Pats esi baigęs?

Esu baigęs Istorijos fakultetą Vilniaus universitete. Mano specializacija buvo kultūros antropologija. Puiku, kad tuo metu buvo demokratiška aplinka, kuri man leido susiformuoti žymiai platesnes studijas, nereikėjo apsiriboti vien tik istorija. Todėl šalia antropologijos studijavau semiotiką, sociologiją. Visa tai man labai padeda kaip žurnalistui. Semiotikos, sociologijos, antropologijos teorijos nėra intelektualinės uždaro akademikų ratelio intelektualinės pratybos. Jos veikia realiame gyvenime. Tad šis žinojimas man labai daug padeda.

Daug kas kalba apie lietuviškos žiniasklaidos bėdas, lygina CNN ar BBC laidas su mūsų. Aišku, tas palyginimas ne mūsų naudai, tačiau užmiršamas vienas dalykas: tų laidų biudžetai, kurie skiriasi kartais keliais šimtais kartų. Štai esu skaitęs, kad prie Larry Kingo laidos dirbo iki 60 žmonių komanda, man diskusijų laidas tenka organizuoti vienam. Ir aš nesu jokia išimtis lietuviškame kontekste. Tad resursai labai daug

lemia mūsų žiniasklaidos kokybę. Antra, visoje žiniasklaidos rinkoje vyksta didžiulės permainos. Štai save kaip medijos įmonę pozicionuoja tokie gigantai kaip „Google“, „Getjar“ ir kiti. Juk jie irgi išgyvena iš reklamos, kurią anksčiau pasiimdavo televizija, laikraščiai, radijas. O juk „Google“ nekuria naujienų. Tad žiniasklaidai šiandien žymiai sunkiau ir sudėtingiau. Ne tik Lietuvoje, – visame pasaulyje.

Koks žurnalistas/žurnalistė/žurnalistai (pasaulyje ir/arba Lietuvoje) yra Tavo idealas?

Būsiu banalus: Larry Kingas. Tiesa, man iki jo dar labai toli: bent jau įžūlumo požiūriu. Savo knygoje jis rašė, kad jaunystėje siekdamas būti geriausiu oratoriumi jis niekuomet neatsisakydavo kalbėti, kur jį kviesdavo. Turėjo pasiruošęs paskaitą. Ir vieną kartą jį pakvietė, berods, pakalbėti apie laivybą. Jis sutiko, bet kalbėjo vis tiek savo tema. Ir kokie buvo nutįsę klausytojų veidai, nes jie tikėjosi vieno, o gavo kitą. Kol kas aš tokio lygio nepasiekiau...

Kur riba tarp viešumo ir privatumo? Kiek skaidrus privalo būti viešas asmuo, ir kas tuo viešu asmeniu laikytinas, o kas ne? Įdomu ir tai, kaip Pats vertini neseniai įvykusį skandalą, susijusį su vienu Seimo nariu ir, taip sakant, šeršėliafam.

Privatumo klausimas kuo toliau, tuo vis didesnis. Miestuose pilna kamerų, kurios filmuoja, – jūs galite būti sekami. Dabar kiekvienas mobiliame telefone turi fotoaparata ir filmavimo kamerą, tad jus bet kur paslapčia gali nufilmuoti, o ta medžiaga atsidurti internete. Tad ne tik viešų asmenų, bet kiekvieno iš mūsų privatumas gali nukentėti.

O apie ką visuomenė turėtų daugiau žinoti? Apie tuos, kurie priima sprendimus: apie politikus, valdininkus ir pareigūnus. Kitų veikėjų privatus gyvenimas yra jų reikalas – jei nori, viešina, jei nenori, neviešina. O dėl minėto Seimo nario, – jis tiesiog nemokėjo kalbėti.

Esi apdovanotas prizų „Už tautinę toleranciją“. Norėtusi sužinoti ir Paties nuomonę apie gana svarbų, dažnai dabar eskaluojamą lietuvių ir lenkų santykių „atšalimą“, „konfliktą“ ir pan. Nejaugi dvi artimos tautos baigia susipykti, o gal jas tiesiog kiršina

a) kuopelė radikalų, b) didelės meškos letenų valdomos marionetės?

Sunku pasakyti, ar už lietuvių – lenkų konflikto slypi didelė gauruota ranka, bet akivaizdu, kad Krekliui toks konfliktas naudingas. O kalbant apie šį konfliktą, tai blogiausia, kad radikalai tiek vienoje, tiek kitoje pusėje kaitina atmosferą ir naiviai galvoja, kad kažką iš to laimės. O kai paklausi, kaip spręsti šį konfliktą, tai vis bado į kitą pusę, bet ne į save. Aš manau, kad pirmiausia reikia ne svetimo akyje ieškoti krislo, bet iš savosios rąstą išsiimti. Kadangi tyrinėju lietuvių tapatybę, galiu pasakyti, kad nenorėdami atvirai pažvelgti į savo nesena istoriją, mes iš savęs atimame daug, galbūt net savo kaip tautos ateitį.

Kokie Tavo pomėgiai, laisvalaikis (jei jo lieka), pasaulėžiūra? Esi optimistas ar pasaulio pabaigos (pasaulinės krizės) laukiantis pesimistas?

Manau, kad jeigu jau lauki pasaulio pabaigos, tai su muzika. Be to, kiekvienam asmeniškai ta pasaulio pabaiga kažkada ateis. Tad ar verta dėl to sukti galvą? Geriau pažaisti šachmatais ar paskaityti knygą. Mokykloje gan nebloggeriai žaidžia šachmatais, dabar kartais tik peržiūriu didmeistrių kažkada žaistas partijas. O knygų skaitymas man yra būtinas: tai ir poilsis, ir naujų idėjų paieška. Dar patinka važinėti po Lietuvą, susitikti su įvairiais žmonėmis. Lietuva tikrai yra graži ir tikrai daug įdomių žmonių joje gyvena. Galvoju, kaip apie juos daugiau kalbėti, kaip juos parodyti.

Kokie artimiausi Paties planai? Netikiu, kad ties nauja laida jie baigiasi. Gal rašai kokią naują knygą?

Jau parašiau knygą apie lietuvių tapatumus, jų kaitą. Dabar ieškau pinigų, kad galėčiau išleisti šią knygą. Pirmasis mano straipsnis šia tema pasirodė dar 1996 metais „Kultūros baruose“. Tad galima sakyti, kad ši knyga – beveik šešiolikos metų darbo vaisius. Taip pat su draugais planuojame kelis internetinius projektus. Yra įvairiausių minčių apie televizijos laidas ir filmus. Labai norėčiau padaryti filmą apie Lietuvą

tarptautinėje politikoje 1989-1991 metais. Juk tada susitikę pasaulio galinieji – Bushas, Mitterand’as, kiti – aptardavo ir Lietuvos reikalus. Šiandien jau atsiveria archyvai, išleidžiami prisiminimai apie tą laikotarpį, mes žinome žymiai daugiau. Aš renku šią medžiagą. Yra labai įdomių dalykų. Manau, kad toks filmas būtų įdomus ir tarptautinei auditorijai. Aišku, viskas atsiremia į finansavimą. Tad sumanymų yra daugiau, nei laiko ir resursų visus juos įgyvendinti.

2012

„STENGIAMĖS, KAD LIETUVIŲ KALBA TAPTŲ GYVENIMO BŪDU IR NESIBAIGIANČIA MEILE“

*Pokalbis su Kalbos ir kultūros instituto „Lingua lituanika“ direktore
doc. dr. Irena KRUOPIENE.*

Ar seniai pastebėjote užsieniečių poreikį mokytis lietuvių kalbos? Nuo ko prasidėjo Jūsų mokymai?

Jau nuo senų laikų lietuvių kalba susilaukia užsieniečių dėmesio. Lietuvių kalbos tyrėjai (greta lietuvių kalbininkų) – pasaulinio garso įvairių šalių mokslininkai. Mokslinio lietuvių kalbos tyrimo pradžia (XIX a. vidurys) siejama su vokiečių kalbininko, indoeuropeisto Augusto Šleicherio (August Schleicher) vardu. Ypač daug lietuvių kalbos mokslui pasitarnavo ir kiti du vokiečiai – Augustas Leskynas (August Leskien) ir Ernstas Frenkelis (Ernst Fraenkel). Greta jų ir kiti mokslininkai – prancūzų kalbininkas, indoeuropeistas Antuanas Mejė (Antoine Meillet), šveicarų kalbininkas Ferdinandas de Sosiūras (Ferdinand de Saussure), lenkų kalbininkai Janas Otrėmskis (Jan Otrębski), Michalas Hasiukas (Michał Hasiuk), Voiciechas Slavomiras Smočinskis (Wojciech Sławomir Smoczyński), Ukrainos kalbininkas, slavistas Anatolijus Nepokupnas (Anatolij Nepokupnij), norvegų slavistas ir baltistas Christianas Šveigardas Stangas (Christian Schweigaard Stang), JAV kalbininkas, baltistas ir slavistas Viljamas Rygelis Šmolstygas (William Riegel Schmalstieg, italų kalbininkai, baltistai Gvidas Mikelinis (Michellini Guido), Pjėtras Umbertas Dinis (Pietro Umberto Dini) ir daugybė kitų lietuvių kalbai nusipelnusių tyrėjų. Sunku čia būtų visus išvardyti, be to, ir šio pokalbio tikslas yra kitas.

Grįžtant prie jūsų klausimo, galima pasakyti, kad moksliniais tikslais lietuvių kalbos buvo ir yra mokomasi ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje didžiųjų pasaulio universitetų. Sovietiniais laikais užsieniečiai turėjo labai mažai galimybių mokytis lietuvių kalbos Lietuvoje, bet ir tais laikais vasarą Vilniaus universitete buvo rengiami lietuvių kalbos kursai,

kuriuose daugiausia dalyvaudavo lietuviai išeiviai. Atkūrus Nepriklausomybę, atsivėrė uždanga ir vis daugiau užsieniečių ėmė atrasti Lietuvą. Atvykę mokytis ar dirbti, neišvengiamai susidūrė su kalbos kliūtimis ir poreikiu jos mokytis.

Mano pačios akademinis darbas su užsieniečiais prasidėjo Vilniaus universitete nuo 1994 metų. Ten apsigyniau disertaciją ir ilgus metus dirbau. 2007 metais kartu su prof. Genovaite Kačiuškiene įsteigėm šį institutą, nes abi turėjom nemažai lietuvių kalbos dėstymo patirties ir didžiulį norą nuoširdžiai ir kūrybingai dirbti.

Kiek žmonių šiuo metu pas Jus mokosi lietuvių kalbos?

Vidutiniškai mūsų institute visada mokosi apie šimtą žmonių. Čia aš kalbu tik apie lietuvių kalbą studijuojančius užsieniečius ir užsienio lietuvius. Mes dar rengiame įvairius kalbos kultūros, redagavimo, sakininės kalbos, kirčiavimo, Konstitucijos pagrindų, taip pat kitų kalbų (anglų, prancūzų, rusų, italų, švedų) kursus.

Kaip toli nueinama besimokant lietuviškai? Ar yra metančiųjų pusiaukelėje, kas jiems sunkiausia? Ar daug jau gali kalbėti laisvai?

Čia kaip toje patarlėje – kuo gilyn į mišką, tuo daugiau medžių. Baigus pradžmenų kursą, norisi tvirtesnių pagrindų, įveikus juos – aukštesnio mokėjimo lygio, o vėliau – tobulėjimo horizontai. Taip esam pavadinę ir savo vadovėlius: „Pradedu kalbėti lietuviškai“, „Susipažinkime“, „Pasikalbėkime“, „Perženk slenkstį“, „Tobulėkime“. Kitaip tariant, mokome lietuvių kalbos atsižvelgdami į esamą studentų kalbos mokėjimo lygį ir nuosekliai įveikdami vis aukštesnę pakopą. Kursus planuojame taip, kad per numatytą valandų skaičių nesunkiai pasiektume A1, A2, B1, B2 ar C2 lygį. Taigi kurso viduryje (ar pusiaukelėje) sustojančių beveik nebūna. Ypač daug studentų nori pasiekti A2 lygį, nes šis mokėjimo lygis reikalingas norint išlaikyti I kategorijos valstybinį lietuvių kalbos egzaminą ir įgyti Lietuvos pilietybę ar leidimą nuolat gyventi Lietuvoje. Nemažai studentų, jūsų žodžiais tariant, nueina ilgąjį kelią nuo pradedančiųjų iki mokančiųjų. Tam reikia daug pastangų, kantrybės ir, žinoma, laiko. Niekada nežadame savo studentams stebuklų, kad, pavyzdžiui, pradedantis studentas per 50 akademinį valandų išmoks laisvai ir sklandžiai

kalbėti lietuviškai. Aiškiai apibrėžiame tikslus ir galimybes, konkrečiai nurodome, kokių rezultatų galima tikėtis išklausius vieną ar kitą kursą. Kita vertus, pas mus dažnai ateina jau pažįstamų ar draugų (lietuvių) įbauginti studentai, neva, lietuvių kalba tokia sunki, kad jos neįmanoma išmokti. Tuomet kartu turime sugriauti tą mitą ir įrodyti, kad išmokti kalbėti lietuviškai galima ne blogiau negu bet kuria kita kalba. Meluočiau pati sau ir kitiems, sakydama, kad mokant(is) lietuvių kalbos viskas einasi kaip sviestu patepta. Tenka labai pasistengti, kad kuo aiškiau ir suprantamiau pateiktum kai kuriuos gramatikos dalykus. Jei studento gimtojoje kalboje nėra linksnių sistemos (pvz., anglų, prancūzų ir kt.), linksniavimas, t. y. to paties žodžio vartojimas su 14 skirtingų galūnių tikrai gali sukelti siaubą. O kur dar būdvardžiai, skaitvardžiai, įvardžiai ar dalyviai! Patys studentai, paklausti, kas jiems sunkiausia, dažnai nurodo tartį. Būčiau linkusi dėl to abejoti, nes lietuvių kalboje dažniausiai žodžius tariame taip pat, kaip rašome (su nedidelėmis išimtimis). Čia jie, žinoma, turi galvoje ir kirčiavimą, o to jau nenuneigsi – tikrai nelengva. Bet pamažu pamažu, žingsnis po žingsnio visa tai įveikiame. Pastarąjį teiginį taikliai iliustruoja vieno studento atsiliepimas apie lietuvių kalbą: „Neįmanoma! Bet aš vis tiek ją išmoksiu!“ Taip ir atsitiko – išmoko. Nuosirdžiai džiaugiuosi ir pelnytai didžiuojuosi, kad lietuviškai prakalbintų ir jau sklandžiai kalbančių žmonių turim labai daug.

Kokie motyvai pasirinkusiųjų mokytis lietuvių kalbos? Ar tai daugiausiai tolimi ir artimi lietuvių išeivių giminaičiai, ar visai su Lietuva nesusiję žmonės?

Prieš keletą metų darėm apklausą, norėdami išsiaiškinti, kokios yra užsieniečių paskatos studijuoti lietuvių kalbą. Daugelis nurodė darbą, mokslą, poreikį susikalbėti viešose vietose, norą bendrauti su giminaičiais. Ypač maloniai nustebino, kad greta minėtų tikslų dauguma pabrėžė norą geriau pažinti Lietuvą, jos istoriją, kultūrą ir žmones. Apklaustųjų nuomone, mokydamiės kalbos, bendraudami lietuviškai jie parodo dėmesį žmonėms ir pagarbą šaliai, kurioje tuo metu gyvena. Ir tai tiesa, nes kam gi mokytis kalbos, jei Lietuvoje apsistoji pusmečiui ar metams, dirbi tarptautinėje aplinkoje, kur visiškai lengvai gali išsiversti be lietuvių kalbos. Kaip vieną iš pavyzdžių galėčiau paminėti užsienio šalių diplomatus, trumpam atvykusius į Vilnių Lietuvai pirmininkau-

jant Europos Tarybai. Būdami labai užsiėmę, jie rado laiko lietuvių kalbai. Džiugu, kad nuolat (ir šiuo metu) mokosi įvairių šalių ambasadų, užsienio ir tarptautinių įmonių darbuotojai, įvairių sričių specialistai, siejantys savo karjerą su Lietuva arba gyvenantys svetur. Šalių geografią labai plati – Europos Sąjunga, Didžioji Britanija, Baltarusija, Ukraina, Rusija, Amerika, Kanada, Japonija, Taivanas ir daug kitų šalių.

Dar viena nenuginčijama paskata mokytis lietuvių kalbos įvardijama kaip *man įdomu*. Tokio smalsumo genamas žmogus gimtadienio proga pasidovanoja sau kelionę į Lietuvą ir lietuvių kalbos kursų. Klausiamo, kodėl? Ar turite lietuviškų šaknų? „Ne“. Planuojate dirbti Lietuvoje? „Ne“. Esate lingvistas? „Ne“. Pradėjęs nuo pradinio kurso ir pasidovanojęs dar kelis, ėmė laisvai kalbėti lietuviškai.

Mokydami lietuvių kalbos, neapsiribojame vien lingvistiniais dalykais, bet visada kiek įmanoma plačiau pristatome Lietuvos kultūrą, istoriją, literatūrą, etnokultūrą, institute rengiame parodas ir įvairius susitikimus su garsiais žmonėmis. O tada jau gauname grąžą – mūsų studentai tampa tikrais lietuvių kalbos ir Lietuvos ambasadoriais. Gražu pažiūrėti, kaip šiek tiek pramokusi kalbos ir perskaičiusi straipsnį apie Kristijoną Donelaitį studentė džiaugsmingai sušunka, kad ji pati panoro ir išvertė šešias eilutes iš „Pavasario linksmybių“, nors tikrai niekas jos to neprašė.

Visada labai džiaugiamės savo svetur išvykusiais tautiečiais, jų vaikais ir vaikaičiais, pasiryžusiais išmokti senelių ar prosenelių kalbos. Jie dažnesni vasaros kursų lankytojai, nes į Lietuvą atvyksta per atostogas, bet yra ir nuolat besimokančių. Gera matyti jų nušvitusius veidus, išmokus kažkada seniai seniai iš močiutės ar senelio nugirstą žodį, ir jausti besiskleidžiantį lietuviškumo pradą. Išvažiuoja neslėpdami ašarų, bet nusiteikę viltingai – grįžti.

Gal galėtumėte prisiminti įdomesnių, linksmesnių (o gal liūdnesnių) besimokančiųjų istorijų, kaip jie čia pateko? Ar daug po kursų liko Lietuvoje ar bent palaiko su ja ryšį?

Mokydamiesi kalbos žmonės dažnai atsiskleidžia ir išsipasakoja, kuo gyvena, kaip jaučiasi, dėl ko džiaugiasi, yra susirūpinę ar pavargę. Na, kad ir toks pavyzdys. Studentė mokosi individualiai ir labai intensyviai – po 6 valandas per dieną. Vieną rytą atėjusi į paskaitas skundžiasi, kad

beveik visą naktį nemiegojusi, nes sirguliavo dukrelė. Tada nedrąsiai klausiu, nuo ko norėtų pradėti, ir pasiūlau kelias lengvesnes temas. Tada ji sako: „Pradėkim nuo kirčiavimo, nes aš šiandien tikrai labai pavargusi.“ Tos temos, aišku, nebuvo mano pasiūlytame lengvesniųjų sąrašė, bet mokydamosi kirčiavimo studentė netrukus pažvalėjo, ir nuovargio kaip nebūta.

Dirbdami su suaugusiais, nevengiame ir įvairių žaismingų užduočių. Jos įtraukia studentus, padeda atsipalaiduoti ir „užsimiršti“, kad mokomės rimtų dalykų. Smagu, kad visi įsijaučia ir laikosi žaidimo taisyklių, net imasi iniciatyvos, nepaisydami nei savo titulų, nei užimamų pareigų. Kartą, mokydami būdvardžių bevardės giminės ir laipsniavimo, žaidėm žaidimą šilta – šalta. Žaidimo esmė – vienam nežiūrint paslėpti kur nors daiktą, o tada visiems komentuojant šilta – šalta, šilčiau – šalčiau, turi surasti tą daiktą. Tuokart grupėje mokėsi ir išskirtinai solidžios profesijos atstovas. Šiek tiek nustebau, kai, atėjus eilei jam slėpti daiktą, šis žmogus ėmė lipti ant stalo. Paaiškėjo, kad visos vietos jam pasirodė pernelyg akivaizdžios ir lengvai randamos, todėl nusprendė daiktą paslėpti virš šviestuvo. Rasti, žinoma, nebuvo lengva.

Jautrūs ir šilti santykiai grupėje, mokymasis ir bendravimas be įtampos duoda gerų rezultatų. Tąkart skaitėme tekstą apie koją susižeidusį šunį – baltą bokserį. Kadangi tas šuo buvo mano, tai aš ir daugiau papasakojau jo nuotykių. Netrukus buvau paprašyta atsivesti savo augintinį į paskaitą ir parodyti. Taip ir buvo padaryta. Džiaugdamiesi, glostydami ir krykštaudami studentai nė nepajuto kaip išmoko daug naujų žodžių apie išvaizdą, elgesį ir charakterį. Gavęs šitiek dėmesio, šuo nutarė pailsėti, todėl patogiai susirangė ant vieno studento kojų ir išgulėjo visą likusią paskaitą.

Gražūs ir draugiški santykiai išlieka ir po kursų. Gera žinoti, kad užsimezgusius ryšius su Lietuva studentai palaiko ir plėtoja toliau. Bent trumpam atvykę į Lietuvą, būtinai užsuka ir į mūsų institutą.

2021

GALINA MIŠKINIENĖ: „ISTORIJOS VADOVĖLIUOSE TOTORIAMS SKIRTA VOS VIENA KITA PASTRAIPA

Lietuvos totorių bendruomenė reikšmingai prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo atkūrimo, istorijos ir kultūros, savo gyvenimą susiejo su Lietuva ir yra jos istorijos dalis. Apie šiandieninę Lietuvos totorių kalbos ir kultūros situaciją – pokalbis su orientaliste, turkologe, vertėja, totorių paveldo tyrinėtoja doc. dr. Galina MIŠKINIENE.

Siekiant pažymėti Lietuvos totorių istorijos ir kultūros 700 metų jubiliejų, paminėti bendrą lietuvių ir totorių kovą su Kryžiuočių ordinu, skatinti Lietuvos visuomenę domėtis valstybės praeitimi, jos istorija ir kultūra, Seimas yra paskelbęs 2021 metus Lietuvos totorių istorijos ir kultūros metais. Kokiomis nuotaikomis šiuos metus pasitinka Lietuvos totoriai (klausimas ne tik apie koronavirusą)?

Yra patvirtinta LR Vyriausybės minėjimo programa, pagal kurią planuojami darbai ir teikiamos paraiškos. Covidas gali pakoreguoti šių planų įgyvendinimą, bet kol kas ruošiamės geriausiam scenarijui, tikėdami, kad pavyks viską realizuoti. Sulaukėme įvairių institucijų susidomėjimo, todėl tenka daug laiko skirti konsultacijoms, interviu, net ir neplanuotoms paskaitoms ir susitikimams (kol kas virtualioje erdvėje).

Lietuvos totorių bendruomenė reikšmingai prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo atkūrimo, istorijos ir kultūros, ši bendruomenė savo gyvenimą susiejo su Lietuva ir yra jos istorijos dalis. Deja, daugelis lietuvių kažin ar žino, kad Lietuvoje totoriai (kaip ir karaimai, žydai) gyvena jau seniai. Ar trūksta švietimo apie totorius? Kas yra daroma, kad Lietuvos totorių kultūra neišnyktų? Ar jai tai gresia?

Žinios apie Lietuvos totorius menkos, dažnai jie yra painiojami su karaimais. Istorijos vadovėliuose totoriams skirta viena kita pastraipa. Nėra kryptingo finansavimo (tokį turi mūsų totoriai Lenkijoje). Kryptingas

finansinis palaikymas leistų planuoti įvairius leidinius, konferencijas, seminarus, edukacinius užsiėmimus, apeigų ir tradicijų fiksavimą. Šiuo metu bendruomenės rašo projektus, bet gaudamos dalinį, labai neženklių finansavimą, gali realizuoti labai nedaug.

Kokia yra totorių kalba ir jos istorija? Teko skaityti apie Krymo totorius, įdomu, koks dabar jų likimas? Kadaise lankiausi vienoje jų vasaros šventėje ant Ai Petri kalno.

Atsakant į šį klausimą, turime kalbėti apie tris kalbas: totorių, Krymo totorių ir Lietuvos totorių. Totorių kalba priklauso tiurkų kalbų (kipčiakų) grupei ir yra viena iš trijų didelių tiurkų kalbos šakų (kurlukų, kipčiakų, oguzų). Galima išskirti tris regionus: Juodosios jūros-Kaspijaus regioną (karaimų, Krymo totorių, karačajų-balkarų, kumykų); Volgos-Uralo regioną (totorių, baškių) ir Aralo-chazarų regioną (kazachų, karakalpakų, nogajų, kirgizų).

Totorių kalbos pagrindas susiformavo Volgos bulgarų kalboje. Dabartinė totorių kalba turi tris dialektus: vidurio, vakarų (mišarų) ir rytų (Sibiro). Lietuvos totorių istorinės kalbos rekonstrukcijos ėmėsi prof. E. Tėnišėvas. Apie Lietuvos totorių istorinę šnekamąją kalbą ir prof. E. Tėnišėvo įžvalgas galima paskaityti mano straipsniuose „Istorinė šnekamoji LDK totorių kalba“ (publikuotas leidinyje „Lietuvos totoriai“ Nr. 12 (50), 2001 m. gruodžio mėn.), „Lietuvos totorių rankraštinė knyga: istorija ir tyrimų perspektyva“ („Knygotyra“ Nr. 54. 2010).

Rusijoje totoriai – antra pagal gausumą etninė grupė. Ar totoriai visame pasaulyje gali susikalbėti viena kalba, ar jos dialektai, atmainos labai skiriasi? Kiek žmonių kalba totoriškai?

Atsakydama į prieš tai užduotą klausimą apie totorių kalbos istoriją, šiek tiek plačiau aptariau totorių kalbą ir pateikiau informaciją apie straipsnius, skirtus Lietuvos totorių istorinei kalbai. Krymo totorių kalba taip pat priklauso tiurkų kalbų grupei. Ji vartojama Krymo totorių ir ją sudaro trys dialektai: šiaurinis, vidurinis ir pietinis. Dialektai yra stipriai susimaišę tarpusavyje. Krymo totorių dialektai buvo tiriami, tačiau išsamių straipsnių nėra daug. 2010 m. buvo išleista puiki prof. Henryko Jankowskio monografija „Język Krymskotatarski“. Krymo totorių kalba skiriasi nuo totorių kalbos, šių kalbų bendrumas yra tas, kad abi yra

tiurkų kalbų grupės kipčakų pogrupio dalis, tačiau abi jos beveik nesuprantamos. Totoriškai kalba apie 5 427 318, o Krymo totorių kalbą vartoja apie 540 000 žmonių.

Teko skaityti Jūsų tyrimą apie labai įdomų reiškinių – kitabus. Ar daug yra likę dvikalbių totorių knygų, rašytų arabiškais rašmenimis ir leistų Lietuvoje ar greta jos? Ką tyrinėjate šiuo metu? Tikriausiai, tiriant Lietuvos totorių palikimą, dar daug galima padaryti atradimų?

Totoriai iš Aukso Ordos ir Krymo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę atsikėlę prieš 625 metus, greitai prarado savo gimtąją ir pradėjo vartoti rusenų kalbą. Kalbos egzistavimo negalėjo palaikyti ir religija. Lietuvos totoriai, išpažindami islamą, liturginių apeigų metu vartojo arabų kalbą, kurios nemokėjo. Pasikliaujant istoriniais šaltiniais manoma, kad XVI a. viduryje didžioji dalis LDK totorių nekalbėjo tiurkiškai. Būtent tuo laikotarpiu atsiranda ir pirmos totorių rankraštinės knygos. Jausdami būtinybę paaiškinti svarbiausias religines dogmas, totoriai pradeda versti savo religinę literatūrą į rusenų kalbą, o vėliau – nuo XVII a. – ir į lenkų kalbą. Šalia slaviškų tekstų gausu tekstų arabų bei tiurkų kalbomis. Viena iš šių rankraštinių knygų ypatybių ta, kad tekstai slavų kalbomis užrašomi arabiškais rašmenimis.

Priklausomai nuo turinio, totorių rankraščiai skirstomi į Koranus, tefsirus (Korano vertimas–komentaras), kitabus (knygas), chamailus (maldaknygės, be maldų, chamailuose apstu liaudies kūrybos, patarimų įvairiais kasdieniais gyvenimo klausimais, taip pat ir burtų), tedžvidus (Korano skaitymo taisyklės). Lietuvos totorių rašytinė tradicija, šiek tiek modifikuota ir modernizuota, išliko iki mūsų dienų. XIX a. pabaigoje atsirado chamailų, rašytų kirilica, o XX a. aštuntajame dešimtmetyje – ir mašinėle atspausdintas kitabas lotyniškais rašmenimis.

Kitabai – vienas iš svarbesnių rašytinių žanrų, išvertus iš arabų kalbos, reiškia „knyga“. Kitabais totoriai vadino ne kiekvieną knygą, o tik didelio formato ir apimties knygas. V. P. Demidčiko nuomone, „iš pradžių kitabas buvo suvokiamas kaip Koranas arba tekstai iš Korano. Vėliau šiai sąvokai buvo suteikta kita prasmė. Nesuprantamos vietos pradėtos komentuoti, į kitabų sudėtį vis daugiau įtraukiama didaktinė medžiaga, o vėliau ir apokrifai. Kitabai virto savotiškais rinkiniais, sujungiančiais

tekstus iš Korano, apokrifus, pranašystes ir būrimo tekstus, kurių šaltinių nustatymas nėra itin lengvas darbas.“

Kitabai Lietuvos totoriams turėjo didelę kultūrinę ir šviečiamąją reikšmę. Iš jų buvo galima sužinoti apie musulmonų apeigas, tradicijas, susipažinti su populiariais chadisais – padavimais apie pranašą Muchamedą ir jo pirmtakus. Daug vietos juose užimdavo Rytų tautų apysakos, folkloras, kartais biblinės legendos. Kitabai buvo akylai saugomi, o XVI a. net įrašomi į testamentus. Neretai kitabų puslapių pakraščiuose atsirasdavo vertingų asmeninių įrašų apie kelionių išpūdžius, svarbius šeimos įvykius bei kitų įrašų, liudijančių tų laikų gyvenimą.

Daugelio kitabų turinys panašus, bet neidentiškas. Turinio pavyzdžiu galėtų būti vieno iš žinomiausių mokslui ir labiausiai tyrinėto Ivano Luckevičiaus kitabo turinys (I. Luckevičiaus kitabas buvo aptiktas 1915 m. Keturiasdešimties Totorių kaime ir imtas mokslininkų tyrinėti. Kitabą I. Luckevičius gavo iš mulos Stepono Paltarakovičiaus. Iki 1945 m. kitabas buvo saugomas Baltarusių muziejuje Vilniuje, vėliau perduotas į Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrių, kur saugomas ir dabar (signatūra F21–814), – *M. P.*). Platus ir įvairus tiriamojo rankraščio turinys teikia galimybę jį vadinti savotišku dvasiniu Lietuvos totorių gyvenimo vadovu. Rankraščio tekstai – svarbiausi liudytojai to, kuo vadovavosi vietinė totorių bendruomenė tiek religiniame, tiek kasdieniniame gyvenime.

Į Lietuvos totorių rankrašties knygas specialistai atkreipė dėmesį dar XIX a. viduryje. Tačiau išsamios ir kryptingos studijos prasidėjo tik XX a. antrojoje pusėje, profesoriui Antonui Antonovičiui išleidus monografiją „Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система“ (1968). Išjudinus turtingus Rytų kultūros kodus, buvo imamasi grafinės, tekstologinės ir teminės rankraščių analizės (Andrzejus Drozdas, Joanna Kulwicka-Kamińska, Czesławas Łapiczius, Galina Miškinienė, Paulius Suteris).

Nuo 1997 iki 2020 metų išleisti septyni Lietuvos totorių rankraščių katalogai. Juose aprašomi įvairių šalių valstybinėse institucijose, muziejuose, archyvuose, taip pat ir privačiose kolekcijose saugomi Lietuvos totorių rankraščiai. Didžiausios rankraščių kolekcijos saugomos Baltarusijoje ir

Lietuvoje. Tokių katalogų atsiradimas tampa puikiu pagrindu tolesnėms lyginamosioms studijoms.

Išleistuose kataloguose aprašyta 290 rankraščių, tik 46 iš jų galima priskirti prie kitabų. 2020 m. man pavyko susipažinti su nauju rankraščių rinkiniu, saugomu privačioje kolekciijoje. Darbo metu buvo peržiūrėtos ir išanalizuotos penkios rankraštinės knygos. Visos jos puikiai reprezentuoja Lietuvos totorių rankraštinio palikimo pagrindinius žanrus – kitabus, pusiau kitabus, chamailus, tefsirus. Rankraščiai datuojami XIX a. pab. – XX a. pr.

Ar lietuvių kalba yra išleistų totorių kalbos vadovėlių, žodynų? Kokius periodinius ir neperiodinius leidinius pastaruoju metu leidžia Totorių bendruomenė? Kuo pasižymi jos kultūrinis ir visuomeninis gyvenimas? Ko jai trūksta? Iš ko vaikai mokyklose gali mokytis totorių kalbos?

Totoriai Lietuvoje turi keletą sekmadieninių mokyklų Klaipėdoje, Visaginė ir Vilniuje, kuriose visi norintieji, vaikai ir suaugusieji, gali mokytis totorių kalbos. Deja, kaip mokomoji priemonė naudojami vadovėliai, išleisti Tatarstane arba Kryme. Lietuvių kalba išleistų totorių kalbos vadovėlių ir žodynų neturime. Neturime ir grožinės literatūros, verstos iš totorių į lietuvių kalbą. Klaipėdos bendruomenės „Nur“ iniciatyva poetas Alfonsas Jonas Navickas išvertė Gabdulos Tukajaus eilėraščius. Visagino totorių bendruomenė planuoja išleisti knygutę vaikams „Zilios nuotykiai“, kurioje žaisminga forma būtų pateiktos totoriškos pasakos, patarlės, padavimai. Dar sovietmečiu buvo išverstas Musos Džalilio kūrinys „Moabito sąsiuvinis“ (1964). Tačiau galimybės giliau pažinti ir susipažinti su turtinga totorių literatūra labai menkos.

Totorių kalbos galima mokytis ir nuotoliniu būdu. Tatarstane buvo sukurta moderniais kalbos mokymosi metodais grįsta totorių kalbos platforma „Ana tele“.

Lietuvos totoriai nuo 1995 m. leidžia laikraštį „Lietuvos totoriai“. Nuo 2004 m. laikraštis leidžiamas trimis kalbomis – lietuvių, lenkų, rusų, pastaruoju metu tapęs elektroniniu leidiniu. Bendruomenių ir mokslininkų pastangomis išleidžiami moksliniai ir populiarūs leidiniai apie totorių istoriją, kultūrą, religiją, kulinarinę paveldą.

Šiuo metu Lietuvoje veikia 21 totorių organizacija. Aštuonios iš jų užregistruotos kaip religinės. Vienos iš aktyviausių totorių bendruomenių – Vilniaus, Kauno, Alytaus apskričių, Nemėžio bei Keturiasdešimties totorių kaimo bendruomenės. Dar 1996 m., minint 600-ąsias totorių įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje metines, muzikos mokytojo, chorvedžio totoriaus Aliko Melecho pastangomis buvo įkurtas Lietuvos totorių folkloro ansamblis „Alije“. Šio ansamblio pastangomis totoriškos dainos ir šokiai, totorių tautiniai kostiumai pristatomi ne tik visoje Lietuvoje, bet ir pasaulyje. 2012 m. viena iš „Alije“ solisčių Almira Parmaksizoglu prie Totorių kultūros centro įkūrė savo folkloro ansamblį „Ilsu“. 2017 m. nuo grupės „Ilsu“ atsiskyrė ir susiformavo dar vienas kolektyvas – „Efsane“. Asociacija „Totoriškas skonis“ pristato Lietuvos totorių kulinarinį paveldą. Taip Lietuvos totorių kultūrinis palikimas, tradicijos yra saugomos ir perduodamos iš kartos į kartą.

2021

IRONVYTAS: „CHEBRA, JUDĖKIT Į PRIEKĮ“

Šiaip ne taip pavyko nuo darbų atitraukti Geležinį žmogų, tiksliau, Geležinį Vytą, kuris mielai atsakė į keletą klausimų. Šis reperis įdomus ir savo muzika, ir dainų tekstais, ir išvaizda bei bendravimu.

Pase esat, berods, Vytautas Medineckas, tai skamba ne itin grėsmingai, bet, pamačius, kaip atrodo, ir sužinojus, kaip vadinatės (Geležinis Vytas, jei neklystu, – Ironvytas?), pasidaro baisu...

Taip, esu Vytautas Medineckas, o sceninis pseudonimas – Ironvytas, ir ši pravardė dėl mano ilgametės meilės geležies sportui. O kai myli geležis ir praleidi daug laiko su jomis, auga raumenys.

Muzikos padangėje, o ir mano melomaniškoje galvoje atsiradote kažkaip netikėtai, nors, pasirodo, jau esate dviejų albumų autorius. Kada pradėjote kurti?

Paauglystėje. Būdamas 15-16-kos kurdavau „bytus“ paprastose programose. Kol vieną dieną nesusiruošiau nueiti įrašyti savo pirmąjį gabalą į profesionalią studiją. Tai buvo 2009 metais.

2012-aisiais Lilas pakvietė pakoncertuoti per jo pirmojo albumo pristatymą. Pirmą kartą užlipęs ant scenos supratau, kad noriu albumų, koncertų, klipų.

Kas esate be to, kad puikiai repuojate?

Gyvenime veikiu daug, ir tai, kas man patinka. Esu įkūręs maisto papildų parduotuvę sportininkams, taip pat sporto klubą. Esu neprofesionalus aktorius – pradėjau filmuotis reklamose, po to sekė epizodiniai vaidmenys įvairiuose filmuose. Dabar jau esu nusifilmavęs keliuose serialuose, ir jau ne epizodiniuose vaidmenyse. Džiaugiuosi, kai įvertina tikrieji kino žmonės. Šį pomėgį norėčiau plačiau išvystyti.

Nesu didelis hiphopo/repo žinovas, bet, mano galva, esate bene vienintelis, atliekantis GATVĖS repą. Ne nudailintą, ne roko ir repo mišinį, o gryną gatvės, paprastų žmonių repą. Ar esu teisus?

O ne, darau visokią repą. Nuo gatvinio iki lyriško popsinio. Nelendu į jokių rėmus, nesistengiu kažkam įtikti. Esu pakankamai matęs skirtingų aplinkų, skirtingų gyvenimo stilių žmonių, manyje tiek pat gėrio, kiek ir blogio. Tai atsispindi ir mano kūryboje. Nesu tipinis reperis. Manau, kad repas yra savotiškas rokenrolas, tai yra gyvenimo stilius, požiūris į gyvenimą.

Kokią savo kūrinį vertinate labiausiai? Į kurią įdėjot daugiausiai sąvęs? Neseniai pasirodė įspūdingas klipas su gera daina „Betono siena“, kurioje yra puikūs žodžiai: „Visi čia parsidavę, (...). Aš tai darau tik dėl savo šeimos“. Ar juos, kaip ir muziką, kuriate pats?

Visi kūriniai man svarbūs, vieni – labiau, kiti – mažiau. Tekstus, kaip ir visi save gerbiantys reperiai, kuriu pats. Labai tikiuosi, kad ir mano muzika kažkam padeda.

Ar pavyko savo dainomis sugriauti bent vieną betono sieną? Kokių atsiliepimų sulaukiate, be pagyrų? Juk dar ir keikiatės, nors gatvės repas turbūt negai būti saldus.

Dėl keiksmų dažnai susilaukiu pastabų, atseit, jei jų atsisakyčiau, mano auditorija prasiplėstų. O betono sienas stengiuosi griaut, daugiau daug stereotipų.

Kas padarė didžiausią įtaką?

Mums įtaką daro viskas, tik nenorime šito pripažinti. Absoliučiai viskas, kas supa. O didžiausią įtaką, be abejo, padaro vaikystėje patirta aplinka.

Dėl mano sporto, matyt, kalti VanDamas, Švarcas, Stalonė, Lungrenas ir kiti, kurie įkalė į pasąmonę, kad vyras turi būti stiprus ne tik dvasiškai, bet ir fiziškai.

Muzikos stilių suformavo vaikystėje klausytos grupės – *Cypress hill*, *Onyx*, *House of Pain* ir daugelis kitų, vėlesnių – *50 Cent*, *Busta Rhymes*.

Šiaip jau turiu savybę labai greitai išanalizuoti žmones, jų gyvenimus, pasiekimus ir padaryti reziumė, kas kur veda. Taip sužinau, ką daryti, o ko geriau vengti. Visi daro įtaką, net bomžai, gulintys rajone prie kioskų

ir primenantys, kad nenuleisčiau rankų, kad tingėjimas yra bloga savybė ir kad niekas kitas tavimi nepasirūpins, tik tu pats.

Kokie artimiausi planai?

Intensyviai įrašinėju trečią albumą, tikiuosi, kad jis bus išleistas 2018-ųjų rudenį. Artimiausias pasirodymas – per Bushido, kovo 17-ąją.

Kokią pagrindinę žinutę nešate žmonėms?

Būk žmogumi. Būk savimi. Būk kuo nori, bet neužmiršk, kad be kitų žmonių esi niekas. Ir tapęs pirmu, neužmiršk kitų.

Nesu sporto fanatikas, nenoriu primesti savo gyvenimo būdo kitiems, kaip ir nenoriu, jog man primestų savąjį. Svarbiausia – būk atsakingas už save ir netapk našta kitiems.

Aš tik noriu, kad būtų kuo mažiau liūdnuų ir nelaimingų. Geriau būti piktam nei liūdnam. Liūdesys – tai apatija, o iš pykčio nors galima judėti pirmyn. O labiausiai judėjimą pirmyn skatina diaugsmas gyvenimu ir pozityvus mąstymas.

Chebra, judėkit į priekį.

2018

APIE PASAULĮ IR SAVE PASAULYJE

APIE PASAULĮ IR SAVE PASAULYJE

AŠREALUS – MANE RODO PER TELIKĄ

Dar studijuodamas žurnalistiką Vilniaus universitete, iš televizijos, kino, fotografijos, propagandos teorijų ir daugelio keistų dalykų *guru* Skirmanto Valiulio sužinojau, kad, apklausų duomenimis, didžiausia amerikiečių svajonė pakliūti į *teliką*. Nesvarbu, kokia kaina, kad ir *lalailiš-kai*, pavyzdžiui, susilaužant koją ar griūvant visu ūgiu į purvą ir visiems tai parodant: štai žiūrėkite, čia aš. Toks išdidumas man ir tada, ir dabar atrodė absurdiškas, bet *guru* netikėti nevalia.

Praėjo dešimtmetis. Išsipildė *guru* pranašystės. Su kaupu. Nebereikia atradinėti Amerikos – realybės šou (nors gerbiamas Šapranauskas-Kyškis ir sakė nemėgstantis šio žodžio) nuo 2002 metų tapo įprastu dalyku ir Lietuvoje. Kaip dainavo „Bix“: „Kas iš to?“ Žiūrėdamas „Kelią į žvaigždes“ ir „Dangų“, už kurių užsikabinau visiškai netikėtai, iš neturėjimo ką veikti ligoninėje, nusprendžiau pamąstyti, kur čia šuo pakastas.

Atsibodo herojus – nusiųsk jam psichopatą

Paseksiu išmintinguoju Herodotu ir pradėsiu nuo istorijos. Juk ir Borisas Grebenščikovas norintiems ką nors suvokti siūlo „laikytis šaknų“.

Vadinamosios realybės televizijos tėvu drąsiai galima vadinti amerikietį meno ir verslo administravimo žinovą Alleną Funtą (1914-1999), kuris dar 1951 metais per kanalą CBS pradėjo rodyti pirmąją realybės šou „Candid Camera“. Tiesa, „Candid Camera“ turėjo ir savo pirmtaką – iš pradžių A. Funtas išbandė radijo variantą „Candid Microphone“. Pokš-tai, kuriuos su nieko nenutuokiančiais praeiviais krėsdavo samdomi aktorai, tuomet buvo smagi naujovė. Septintajame dešimtmetyje A. Funtas sugalvotam šou scenarijus rašė Woody Allenas, Busteris Keatonas ir Muhammadas Ali. 1960 metais atsirado ir britiška „Candid Camera“ versija, vėliau – australiška.

Nors „slapta kamera“ kėlė daug juoko ir pasitenkinimo žiūrovams, gudragalviai televizijos prodiuseriai suvokė, kad galima sukurti kur kas įdomesnių dalykų. Tam juos paskatino ir klasikine tapusi britų scenaristo Nigelio Knealeo (g. 1922) televizijos pjesė „Year of the Sex Olympics“ („Sekso olimpiados metai“, 1968), pranašavusi realybės šou išpopuliarė-

jimą (apklausų duomenimis, šiuo metu 56 proc. JAV ir 69 proc. pasaulio televizijų programų sudaro realybės šou). Beje, dar 1954 metais N. Knealeas BBC televizijai adaptavo Georgeo Orwello romaną „1984“, kuriame puikiai nuspėjama auganti žiniasklaidos galia.

„Sekso olimpiados metuose“ vaizduojama tolimoje ateityje gyvenanti visuomenė, sudaryta iš darbininkų ir valdančiųjų klasių. Pastarieji, žinoma, kontroliuoja vyriausybę ir žiniasklaidą. Darbininkų klasė valdoma nesunkiai per televiziją, jai visąlaik rodoma pornografija. Tam pasipriešina Natas Menderis, manantis, kad darbininkų klasę televizija turėtų auklėti. Tačiau jo svajonei išsipildyti nelemta – koordinatorius Ugo Prystas nusprendžia sukurti naują televizijos laidą „The Live Life Show“ („Tikro gyvenimo šou“). Natas Menderis su partnere ir dukterimi ištremiami į tolimą Škotijos salą, o darbininkų klasė susidomėjusi per televiziją stebi, kaip jie ten gyvena. Kai darbininkams atsibosta, laidos kūrėjai į šeimą nusiunčia psichopatą.

Vis dėlto „Sekso olimpiados metus“, savo dvasia primenančius Alfredo Hitchcocko filmus, žmonės greitai pamiršo ir 1973 metais JAV prasidėjo „tikrųjų“ realybės šou era.

Scenaristai – pigi darbo jėga

Pirmąją „tikrųjų“ realybės šou kregždute tapo 12 dalių serialas „An American Family“ („Amerikietiška šeima“) apie skyrybas patiriančią „turbošeimynėlę“. Tuo metu, 1973-iaisiais, tai buvo ganėtinai kontroversiškas šou. Jo idėją iš karto pasigavo britai („The Family“), vėliau – australai („Sylvania Waters“). Tiesa, britams labiau rūpėjo darbininkų, o australams – turtuolių gyvenimas.

1989 metais dienos šviesą išvydo policininkų kasdienybę nušviečiantis COPS („Farai“), po jo pasipylė visas kriklys įvairiausių realybės šou. Žymiausi jų (vėliau perdirbti ir transliuojami daugelyje pasaulio šalių) – „The Real World“ („Realusis pasaulis“), „Big Brother“ („Didysis brolis“), „Expedition: Robinson“ („Ekspedicija: Robinzonai“). Pastarasis taip pavadintas Europos šalyse, o JAV žinomas „Survivor“ („Išlikimas“) pavadinimu.

Šimtai, o vėliau tūkstančiai realybės šou išsikerojo beveik taip pat plačiai, kaip prieš keliolika metų atsiradęs internetas. Viena pagrindinių

priežasčių – nedidelės sąnaudos: šou dalyvauja saujelė žmonių, dekoracijos nebrangios (nebent keliaujama po pasaulį), nereikia ypač sudėtingo montažo, o populiarumas didžiulis. Tiesa, kartą dėl to JAV net kilo skandalas – Amerikos rašytojų gildijos nariai pasipiktinę, kad realybės šou prodiuseriai jiems už scenarijus moka grašius.

„Realybės“ žvėrynas

Realybės šou tyrinėtojai skiria kelis jų tipus:

1. Viena sėkmingiausių realybės šou formulių skirtingiems visuomenės sluoksniams priklausančių žmonių supriešinimas, arba „garsenybės ir paprasti žmonės“. Tarkime, „Viengungyje“ („The Bachelor“) turtingas vyrukas renkasi merginą iš tuzino konkurenčių. P:populiarūs tie realybės šou, kuriuose figūruoja garsenybės, pavyzdžiui, „The Osbournes“ („Osbornai“) – galime pamatyti gyva legenda tapusio roko muzikanto Ozzy Osbourneo šeimą.

2. Slapta kamera. Pažvelkite pirmojo skyrelio link (ir šypsokitės, nes jus filmuoja slapta kamera).

3. Žaidimai. Tai – viena žiauriausių ir azartiškiausių realybės šou rūšių, paremta Georgeo Orwello knygoje „1984“ aprašytais principais, visų pirma, klasikiniu „Didysis brolis stebi tave“. Dėl nemenko piniginio ar kitokio prizo (pvz., naujo namo lietuviškajame „Name“) kaunasi būrys žaidimo dalyvių ir jie vienas po kito iškrenta lyg lapai. Kas iškris, nusprendžia visažiniai ekspertai, čiuožinėjantys už kamerų ir prieš jas, arba televizijos žiūrovai. (Žinoma, juokauju. Suprantama, kad viską nusprendžia prodiuseriai). Taigi, prieš jus – ašaros, „užsikaifavę“ jaunuoliai, svajojantys ir apie šimtą tūkstančių, ir apie šlovę, ir apie dar velniai žino ką.

Be galo įtraukianti realybės šou rūšis. Nė pats nepajutau, kaip įklimpau į „Dangų“. Dabar jo dalyvių vardus ir biografijas bei atliekamas dainas žinau geriau nei savo prosenelių (jei liga progresuos, tai ir senelių, tėvų, o gal ir savo) vardus.

Vis dėlto keli pagiriamieji žodžiai „Dangui“. Nors krokodilo ašaros (dėl prarastos galimybės laimėti prizą, arba trumpam išsiskyrus su nauja simpatija) manęs beveik negraudina, reikia pripažinti, kad tai bent kol kas mažiausiai ciniškas lietuviškas realybės šou. Ir žinote kodėl? Ogi

todėl, kad jame DAINUOJAMA. Nes kai realybės šou (bet kurio, bet kur – čia ne tik lietuviškas bruožas) dalyviai išsižioja, jie NUSIŠNEKA. Nežinau, kodėl taip nutinka. Juk atrodo jie beveik kaip normalūs žmonės, skirtingų charakterių, pomėgių, bet jau kai ką nors pasakys, nors paleisk nuotolinio valdymo pultelį į televizorių. Tik televizoriaus gaila. Norisi pažiūrėti iki galo. Vis dėlto idėja jaunos žmonės mokyti dainuoti, šokti ir nugalėti scenos baimę (tiksliau, jau šiek tiek to mokančius pratinti būti scenoje ir formuoti ateities roko ir popmuzikos korifėjus, atnešančius prodiuseriams nemažus pinigus) pagirtina.

Nesu nė vieno televizijos kanalo fanatikas, juolab nekentėjas. Vis dėlto „Dangus“ nušluosto nosį konkurentų „Keliui į žvaigždes“ – dalyvių mažiau, taigi mažiau netvarkos, vedėjai ir mokytojai (vien ko verti nuoširdusis Andrius Mamontovas ir smailialiežuvis Kyškis) ne taip atsainiai bendrauja su jaunosiomis „žvaigždėmis“. Beje, dainuojančius „žvaigždūnus“ ugdyti pirmieji sugalvojo britai, kurie, kaip sako vienas mano pažįstamas, išrado arbatą, karalienę ir bitlus. „Pop Idol“ („Popdievaitis“) iš Jungtinės Karalystės persikėlė į JAV ir virto „American Idol“ („Amerikietišku dievaičiu“).

Ne mažiau populiarūs ir žaidimai, kilę iš pirmtako „Who wants to be a millionaire?“ („Kas nori tapti milijonieriumi?“), kuri kopijavo ir kopijuoja kas netingi. Retorinis klausimas – įdomu, ar mūsų televizijos kam nors kada nors yra mokėjusios pinigų už „stopudovai“ (žarg. „šimtu procentų“) nukopijuotus šou, rodytus, pavyzdžiui, Rusijoje? Šiaip ar taip, žaidimai gerai. Ypač kai yra duonos. Nors „Polie čiudies“ („Stebuklų laukas“) darosi nebejuokingas („Ar galiu perduoti linkėjimų savo kaimui, močiutei, draugui, santechnikui Vovai“ ir t. t.).

4. Pasimatymų šou. Skirti ekshibicionistams ir *looseriams* (angl. „nevykeliams“). Neturiu daugiau ką pridurti. Anksčiau būdavo: ieškai panos, eini į bendrabutį. Dabar eini į *teliką*. Arba bent jau keiti žmoną... į kitą žmoną.

5. Sporto šou. Tikriems vyrams. Šiknos spardymo subtilumai, snukio malimo aukštoji geometrija ir trigonometrija. Ant tatamio besiraičiojančios rimti vyrukai susikibę tokiomis pozomis, apie kurias net „Kamasutros“ kūrėjas Vatsajana nesvajuoja.

O kartais tokie šou baigiasi blogiau nei sulaužytom nosim, šonkauliais ar įvairiom galūnėm. Štai šių metų vasario 13-ąją, Šv. Valentino die-

nos išvakarėse, visiškai neromantiškai baigėsi amerikiečių realybės šou „The Contender“ („Varžovas“), skirto boksu (vienas šou vedėjų – legendinis Rokis, t. y. Sylvesteris Stallone), dalyvio pasimatymas su drauge. 23 metų Najai Turpinas, su ja sėdėdamas automobilyje, gyvenimą staiga sugalvojo pabaigti paleisdamas sau kulką į kaktą. Manoma, kad jis išgyveno pasitikėjimo savimi krizę, nujausdamas, jog netaps šou nugalėtoju, nes jo varžovas Sergio Mora buvo „vos“ 18 cm aukštesnis.

Tai – antroji savižudybė, įvykusi realybės šou. 1997-aisiais sau gyvybę atėmė 34 metų emigrantas iš Bosnijos ir Hercegovinos Sinisa Savija, dalyvavęs Švedijoje filmuotame žaidime „Ekspedicija: robinzonai“. Tragedija įvyko netrukus po to, kai konkurentai susimokė bosnį išmesti iš savo gretų.

6. Pokalbių šou. Be abejo, turimi galvoje vadinamieji *trash talk* („šiukšlini pokalbiai“) – nešvarių baltinių skalbimas „prieš visą šalį“, kaip mėgsta pabrėžti aktorius Dmitrijaus Nagijevio vedamos laidos „Okna“ („Langai“) dalyviai. Lietuviai tai ypač pamėgė. Liežuvis neapsiverčia minėti „šiukšlinus pokalbius“ propaguojančių laidų pavadinimus – manau, jūs puikiai juos žinote. (P. S. Kad ir kiek stengtųsi Nomedas imituoti nuoširdumą – nors tu ką, nepatikėsiu juo).

Tik vieną optimistinę gaidelę matau šiuose „šiukšlinuose pokalbiuose“: laimė, neretai jie būna surežisuoti.

7. Karjeros šou. Jaunuoliai čia ateina ne dainuoti ir šokti, o tapti firmų direktoriais, tūzais. Na ką, sėkmės jiems.

Geroji tokių šou pusė – talentų paieška. Juk būna jų.

Yra ir kitokių talentų. Dulkinasi (?) jie tiesioginiame eteryje (Rumunijoje 2004 metais už panašų „bajerį“ realybės šou dalyvis suplojo 500 000 lėjų, t. y. daugiau kaip 42 000 litų, baudą), mušasi, net grasina nužudyti.

Tai daryti provokuoja ir realybės šou prodiuseriai. Parenkamos konfliktiškos, visiškai skirtingos asmenybės (?), patalpos, kuriose jos apgyvendinamos, ankštos, išdažytos nervų tikrai neraminančiomis ryškiomis spalvomis, lubos – dirbtinai pažemintos, be to, šou dalyviai nuolat girdomi alkoholiu.

Kas toliau?

Žinote, net baisu prognozuoti. Lietuva realybės šou srityje toli gražu ne viską išbandė (pripažinkime – nuo pirmųjų „akvariumų“, kuriuos tiesiai šviesiai daug kas vadino debiliškais, iki dabartinių „TV pagalbų“ ir „dangų“ pažengta gana toli; ir tai vos per trejus ketverius metus).

Šį spalį Olandijoje realybės šou tiesioginiame eteryje 27 metų moteris pagimdė mergaitę.

Šį rudenį Olandijoje vienas vyrukas pasimėgaudamas uostė narkotikus ir apsvaigęs dalijosi savo išpūdžiais su, ko gero, ne mažiau „užsikafavusiais“ žiūrovais.

Šį lapkritį prieš pusantro tūkstančio metų įkurto legendomis apipinto Šaolinio vienuolyno „karatūnai“ pareiškė surengsiant realybės šou „Kini-jos kung fu žvaigždės paieška“. Reginys prasidės 2006-ųjų kovą ir vyks aštuonis mėnesius.

Kodėl žmonės savo noru lenda į televizijos kalėjimus?

Atsakymą pasufleruoti galėtų kroatų internetinio realybės šou „Stado“ („Banda“) kūrėjai. Šių metų rugsėjo 7-17 dienomis vykusiam šou dalyvavo septynios tikrų tikriausios avys. Interneto maniakai balsuodavo, kurias avis išmesti, ir šios tapdavo gardžiais šašlykais. Šou laimėjusi avis iš džiaugsmo nenusišovė. Jai buvo sukurtas eilėraštis. „Stado“ sumanytojas Siniša Labrovičius paaiškino, kad šou tikslas – parodyti, jog vis daugiau žmonių, ypač tie, kurie dalyvauja realybės šou, dažnai atrodo kaip aviniai.

Norėčiau baigti šia neliūdna gaida, tačiau leisiu sau truputį pamoralizuoti. Sprendžiant iš to, kad irakiečių teroristų internete *live* (angl. „gyvai“) vykdytos egzekucijos sulaukė neregėto populiarumo, kyla nerimas pagalvojus, kas laukia realybės šou industrijos. Vieši išprievartavimai? Abortai? Kankinimai? To ne juokais bijo pasipriešinimo realybės šou klestėjimui judėjimų nariai – nuo islamiškųjų arabų šalių iki liberaliųjų Vakarų Europos valstybių, pavyzdžiui, Danijos ir Prancūzijos.

Bijau to ir aš. Kad vieną dieną pabudę nepastebėsime (kaip filmo „Trumeno šou“ herojus), jog gyvename ne tikrame pasaulyje, o realybės šou. Tai bus Jeano Baudrillardo, pranašavusio realybės išnykimą televizoriaus ekrane, mirties diena.

2005

NACIONALINIAI PLAUCHIŲ YPATUMAI

Linksmi plaučiai geriau nei prarūkyti, nes, kaip sakė užkietėjęs rūkalius Winstonas Churchillis, „juokas – dalykas rimtas“. Todėl noriu pasidalyti su jumis savo haliucinacijomis apie nacionalinį (ir ne tik) humoro jausmą, kuris, anot medikų, pailgina takelį iki kapelio.

Neseniai viena televizija rodė kadrus iš sovietmečio – jau primirštas eiles prie deficitinių prekių. Dabar būtų galima rėžti – didžiausias deficitas mūsų šalyje yra humoras. Ką ten XXX, net ir X formos (X – tai „hm“, XX – „cha, cha“, XXX – juokas iki ašarų. Juoktis iš savęs darosi liūdna (nebent esi „žmogus iš gatvės“, kaip koks Juozas E.), iš kitų juokiasi tik opozicija (ir viena pati sau krizena į barzdą), o iš Dievo juokiasi bedieviai, bet jie nebepopuliarūs (geriau jau rimtu veidu dėlioti taro kortas ir be liniuotės bandyti išmatuoti, ar tavo aura labai nutolusi nuo 90-60-90 etalono).

Kasbelieka? Galbūt grįžti prie ištakų ir pabandyti atlikti *kontentanalizę*, kaip kadaise savo išmonę vadino vienas pilietis dėstytojas, nūnai žymus (bent jau jam taip atrodo) politologas, tenebūna čia minimas jo vardas. Jis ir davė stimulą pradėti *mąstyti* apie humorą. Iki tol tiesiog juokdavausi. Tas pilietis, atėjęs į paskaitą, pareiškė: „Dabar pakeisiu jūsų visų gyvenimus, po mano paskaitos išeisite neatpažįstamai pasikeitę, pakeitę požiūrį į gyvenimą.“ Paskui jis dar ilgai kažką panašaus blevyzgojo, o mes sėdėjom akis išpūtę ir laukėm stebuklo. „Žinot, – be galo reikšminga mina pareiškė pranašas (atsiprašau, dėstytojas), – už durų stovi asilas.“ „Tačiau, – tęsė jis, – atlikę *kontentanalizę* suvoksime, kad taip iš tikrųjų gali ir nebūti.“ Pakerėta publika jau užuodė stebuklo (o gal asilo?) kvapą. Pranašas atvėrė duris. Asilo nebuvo. „Nuėjo“, – nekalta veido išraiška paaiškino jis.

Kiekvienas „bajeris“ turi moralą. Ir šis turėjo. Į minėto piliečio (aš ne apie asilą) paskaitas daugiau iš mūsų kurso niekas nevaikščiojo. „Bajeris“ už „bajerį“. O juk kalčiausias šioje istorijoje ne dėstytojas, o asilas raudonais batais mėgstantis pastovėti tai už vienu, tai už kitų durų. Deja, nematomas.

Tokia buvo akademinė pažintis su lietuvišku humoru.

Ir vėl teks grįžti prie ištakų, taigi ir prie medicinos. Kas gi tas humoras, susimąščiau. Senovės graikai tikėjo, kad žmogaus sveikatą (taigi ir plaučius) kontroliuoja fluidai, vadinami humorais. Ši maždaug 2400 metų senumo mintis jiems siejosi su keturių elementų (vandens, žemės, oro ir ugnies) teorija, sugalvota Empedoklio. (Nekvailas buvo graikas, suprato, kad „bajeris“ turi įkaitinti, būti pakankamai arti žemiškų dalykų ir kartu „vežti“, t. y. skraidinti oru, be to, skrydis turi būti papuoštas žodžių vandenėliu). Jei neklystu, jo ir gyvenimo pabaiga, pasak legendos, humoristinė – išoko į vulkaną, tapo nemirtingu dievu, bet vulkanui nepatiko vienas jo sandalas, ir šis buvo išspjautas.

Gal ir linksmi (*gay*) buvo tie graikai, bet nesenai mokslo atradimai liudija, kad ir urviniams žmonėms nebuvo svetimas „bajeris“. Šį rudenį paskelbtas stulbinantis atradimas – pirmasis istorijoje „bajeristas“ buvo ne koks nors graikas ar kitos civilizuotos šalies gyventojas (egiptiečiai vargu ar juokaudavo – jiems terūpėjo mirtis, mumijos, piramidės ir skarabėjai), o prezindžantropas, arba tiesiog *homo habilis*, „sumanusis žmogus“. Mokslininkai mano, kad garsus, panašius į juoką, pirmykščiai žmonės pradėjo laidyti maždaug prieš 4 milijonus metų (nejaugi mūsų protėviai buvo estai?) – maždaug tokio senumo ir buvo neseniai aptiktas olos piešinys, kuriame pavaizduotas pirmasis žmonijos istorijoje „bajeris“ – žmogus, užkliūvantis už akmens ir visu ūgiu smagiai besiplojantis ant žemės.

Galiu spėti, kad ne vieną kartą linksmino šis pokštas. O Jungtinėse Prezindžantropų Valstijose, kaip pasakoja liudininkai, iš panašaus humoro juokiasi daug kas. Iki šiol. Ir savo kalba humorą tie „sumanieji žmonės“ vadina juokingai – ne *humour*, o tiesiog *humor*. Be *u* jiems juokingiau.

Tiesa, dabar tas *humor* visiškai *sulalailėjo*. O pirmųjų prezindžantropų laikais „bajeriai“ atlikdavo itin svarbią – derybų – funkciją: nemoki papasakoti, kad jaučio pigiai kaimynui neatiduosi, skeli „bajerį“. Jei kaimynas supranta, abu pasijuokiate, užsikąsdami tuo pačiu jaučiu. Jei ne, matyt, turime nekaltą kanibalizmo atvejį.

Ir dar vienas istorijos saulėtekį (prie šios frazės nestabtelėti negaliu – vis prisimenu neseniai išleistą istorijos vadovėlį vaikams, kurio pirmajame puslapyje puikuoja visi visomis vaivorykštės spalvomis lyg Jehovos liudytojų žurnaliuke išmargintas saulėtekio piešinėlis, o po juo

parašyta: „Taip atrodė pirmasis žmonijos rytas“) menantis pastebėjimas. Amerikietis medicinos profesorius Allanas Reissas iš Stanfordo universiteto neseniai paskelbė atradęs, kad moterys patiria daugiau malonumo, nes humorą *analizuoja*. O vyrai žvengia vos pradėjus pasakoti anekdotą. Peršasi tik viena mintis: vyrai yra *linksmų plaučių*, todėl plaučių dumplės nuolat reikia vėdinti, kad jos veiktų, t. y. žvengti. O štai moterys, sukurtos iš šonkaulio, tokio poreikio nejaučia.

Velniop tas ištakas. Pakalbėkim apie dabartinę padėtį.

Apie amerikiečių humorą ką ten daug beprišnekėsi. Šol, podskolznul-sia, upal, nie ocnulsia, smiešno. Tik vieni krenta juokingai ir dar patys iš to juokiasi (Charlie Chaplinas), kitiems „juokingas smurtas“ – nė motais (Tomas ir Džeris), treči *absurdinasi* (Melas Brooksas), kuris įsitikinęs, kad įsipjauti pirštą – tragedija, o štai įkristi į lifto šachtą – komedija).

Europiečiai? Pažvelkime į britus. Ponas Pupelė (Mr. Bean) krapšto nosį, „kreivai“ dainuoja „Yesterday“ kaip koks penktasis bitlas, miega su meškiuku. Juokinga. Kartais „Monty Python“ juokdarius trupė, nemirtingasis Benny Hillas ir „The Muppet Show“ balansuoja ant nemirtingumo ribos.

Prancūzams pakanka Louis de Funès, kad įeitų į pasaulinę humoro istoriją. Vos pamačius jo fizionomiją, suima juokas. Deja, tokių charizmatinių asmenybių pasaulyje nedaug. Bet jos vertos to, kad būtų pastatyta Humoro šventykla, kurioje stovėtų ne kopkių nors dievų ar mitologinių didvyrių, o būtent nacionalinių linksmintojų, „visiškų idiotų“, kaip apie save sakė ūaunusis kareivis Šveikas, statulos. Jie pailgino gyvenimą mūsų tėvams, mums, jie ilgins jį ir mūsų palikuonims. (Su tokiu pat entuziazmu, kaip jį trumpins Merfio dėsniai).

Apie rusus – atskira kalba. Prieš kurį laiką teko būti margoje kompanijoje, kurioje buvo kone visų Europos (ir ne tik) valstybių atstovų. Surengėme savotišką anekdotų čempionatą. Net suomiai (tiesa, po ilgo laiko tarpo) ir arogantiškieji „Eurovizijos“ kūrėjai švedai pripažino, kad geriausias humoras – slaviškas, o ypač rusiškas. Jame yra kažkoks užtaisas, išsprogdinantis liūdesio augliukus, kai šie jau būna įsisukę mūsų plaučiuose. Ko verti vien senieji rusų filmai, kurių kone kiekvienas sakinytas tapo *jumoro* (būtent!) klasika. O kokį „Na, palauk!“ galima žiūrėti tūkstančius kartų, vis tiek juokinga (tik suima juokas pro ašaras, išgirdus, kaip šiuo metu per vieną televiziją rodomi vilko ir zuikio nuotyčiai,

įgarsinti lietuviškai: žinoma, lietuvių kalba – šventas reikalas, bet kai zuikis, rusiškai sakantis „ajajai“, lietuviškai įgarsinamas „ojojai“, apima egzistencinė krizė).

Šiuolaikinis rusų kinas taip pat nestokoja *humoro*. Neatlikinėsiu *kontentalizės*, tik trumpai paminėsiu reiškinį, kuris tampa kultinis: Gobolino vertimus ir įgarsinimus. Tai linksmy plaučių vyruko, gyvenančio Rusijoje, platinami žinomų filmų (pavyzdžiui, „Žiedų valdovo“, „Matricos“) variantai. Nors vaizdas – tas pats, vertimas (taip pat ir pakeistas garso takelis su, tarkime, „Rammstein“ leitmotyvais arba rusų estradinėmis dainomis) verčia iš koto.

Rusų *humorą* gerbiame ir už tik jiems būdingą reiškinį – charizmatinių aktorių pasirodymus, jau daugelį metų sutraukiančius minias gerbėjų į koncertų sales ir patupdančius juos prie televizorių ekranų ne vienai valandai. Visi tie raikiniai, chazanovai, petrosianai ir kiti puikūs aktoriai lyg mesijai sunkiai sergančius prikelia iš depresijų. Šalin prozaką! Gal geriau pasakytumėte, kaip man nueiti į Humoro šventyklą?

(Tiesa, nors minėtosios charizmatinės asmenybės tebežvelgia į mus iš televizorių ekranų, virtualybė daro savo. Atsirado net toks posakis: „Petrosianas – tai *humoras* tiems, kurie neturi interneto“. Vis dėlto surizikuosiu pasirodyti senamadiškas: nors interneto anonimai „bajerių“ kokybe smarkiai lenkia Humoro šventyklos kunigus, žodis, mimika, gestas ir *tai, kas tarp eilučių*, t. y. visi keturi anksčiau minėti humorai, – gyvo žmogaus nuopelnas).

Kažko nepasakiau? A, apie Lietuvą. Tai kad nesinori gadinti nuotaikos nei sau, nei jums. Žinoma, turime charizmatinių asmenybių, kurios išdrįsta savaip interpretuoti Lietuvos istoriją arba kurti šmaikščius anekdotus. Nuo tų lietuviškosios Humoro šventyklos kunigų kūrybos taip pat bėga juoko ašaros, o plaučiai vėdinasi kaip akordeonas. Tik tokių žmonių mūsų krašte labai nedaug.

Čia televizija – vien tik ašaros, skandalai, kriminalai. Padejavau kaip kaimo močiutė, bet juk tai tiesa. Va čia jau ir nebejuokinga. Jei yra laida „Atleisk“ (nepykite, bet naujasis pavadinimas sunkiai įsimenamas, tai jo ir nerašysiu – vis tiek visi šią laidą tebevadina „Atleisk“), kodėl nėra laidos „Išsišiepk“? O dabartinę „Humoro akademiją“ kol kas reikėtų vadinti „Humoro darželiu“.

Žinoma, tos kelios humoro laidelės – vis šis tas, tačiau akivaizdus ir kokybės, ir kiekybės stygius. Šapras-Kyškis prieš kurį laiką gana sėkmingai mėgdžiojo kultinį Ali G (tiksliau, komiko Sacha Barono Coheno personažą), bet išskrido į „Dangu“. O ten, kaip žinoma, nejuokinga, nes, kaip sakoma sename anekdote, danguje geras klimatas, bet gera kompanija – tik pragare.

Arba garaže. Pas Česlovą ir Bronių iš „Ragu“. Šiuodu vyrukus kartkartėmis sąsąmonė išvien su sąsąmone atsisako pripažinti komikais. Tačiau jie – fenomenas. Prieš keliolika metų pradėję linksminti tautą necenzūriniais, nelegaliais „Radioshow“ įrašais, linksmuoliai patirdavo ir nuosmukių, ir pakilimų. Vis dėlto „politologus“ Mauzerį ir Sūrskį jau galėtume drąsiai įrašyti į lietuviško humoro aukso lobyną ir sukrauti jiems altorėlį iš sūrio Humoro šventykloje.

Vienas rusų humoristas yra pasakęs, kad didžiausias komiko priešas – senas anekdotas. Tačiau kad ir kaip paradoksalu, nelinksmą darbą dirbantį žmogų (pavyzdžiui, „Labame ryte“ kai kurių spaudos organų apžvalgą kurpiantį Juozą Šalkauską) senas anekdotas padaro komiku. Pastebėjote – po kiekvienos apžvalgėlės jis tarsteli, kad paporins nugirstą situaciją iš gyvenimo, ir perskaito dažniausiai tos pačios dienos arba vakarykščiame laikraštyje išspausdintą anekdotą.

Man juokinga. Kol kas. Juk savo Humoro šventyklą dar tik pradeda me statyti.

2005

DAR KARTĄ APIE TAI, KODĖL „DA VINČIO KODAS“ NEKELIA ŽAVESIO

Nesu teologas, todėl iš karto pasakau – neketinu šioje publikacijoje diskutuoti, ar turėjo Jėzus Kristus žmoną ir vaikų, ar ne. Ne mano reikalas. Jei net ir turėjo, ne tai svarbu – juk Jis buvo ir žmogus. Tačiau norėčiau įsiterpti į neseniai užvirusias aršias diskusijas dėl Dano Browno knygos „Da Vinčio kodas“ bei pagal ją pastatyto to paties pavadinimo filmo. Beje, filmas, mano nuomone, – visiškas šlamštas, milijonus kainavęs holivudinis kičas. Žiūrėjau nuobodžiaudamas, nors jame vaidino net trys mano itin mėgstami aktoriai.

Plagiato šaknys

Kodėl užsipuolu „kodo“ autorių? Aš, kaip rašantis žmogus, nekenčiu plagiato. Taip, D. Brownas jau bylinėjosi 1982 m. su knygos „Šventasis kraujas ir šventasis Gralis“ autoriais dėl plagiato, tačiau bylą „kodo“ kūrėjas laimėjo, ir viskas vėl savo vietose – pasaulis toliau lieka pasidalijęs į knygos/filmo garbintojus ir jo nemėgėjus/nekentėjus. Savęs nepriskirčiau nė prie vieno. Knyga „Da Vinčio kodas“ man tėra geras skaitliukas laikui užmušti, pagal amerikietiško filmo scenarijaus kanonus sukonstruotas detektyvas (toli gražu ne pats geriausias pasaulyje).

D. Browno knygos labai panašios – perskaitęs trečdalį, gali nuspėti pabaigą.

Vis dėlto grįžkime prie tikrųjų plagiato šaknų. Umberto Eco, parašęs vieną geriausių pasaulyje konspirologinių romanų „Fuko švytuoklė“, akivaizdžiai įtakoją D. Browną (kurio kūrinys už U. Eco šedevrą daug prastesnis – tikras šunainis prieš gardų kepsnį), tačiau iš tiesų viskas nusirašyta nuo dar 1969-1971 m. sukurtos ir 1975 m. išleistos trilogijos „Illuminati“, kurią parašė Robertas Shea (1933-1994) ir Robertas Antonas Wilsonas (g. 1932). Šią trilogiją, kurią sudaro romanai „Akis piramidėje“, „Auksinis obuolys“ ir „Leviatanas“, jos autoriai vadina „pasaka paranoi-kams“, kurioje satyriškai aprašomos Amerikoje populiarios konspiracijos teorijos (o jų ištis daug).

Beje, nemažai konspiracijos teorijų trilogijoje paimta iš skaitytojų laiškų, kuriuos gavo žurnalas „Playboy“ (jame kurį laiką dirbo „Iliuminatų autoriai“). Šioje vietoje negaliu neprisiminti savo žurnalistinės praktikos, kai teko girdėti besiskundžiančius Lietuvos prokurorus, gaunančius pačius neįtikėtiniausius konspiracinių teorijų variantus: visus, be abejonės, pranoko žmogelis, pareiškęs prokuratūrai, kad KGB transliuoja visas jo mintis per Kišiniovo (Moldovos sostinės) valstybinę radiją.

Grįžtant prie „Iliuminatų“ trilogijos, reikia pažymėti, kad joje viskas supinta labai išradingai. Netgi tą patį U. Eco galėtume įtarti plagiatu, nes jo aprašyta tamplierių „istorija“ su iliuminatų „sąmokslu“ turi nemažai bendra.

Kas tie iliuminatai?

Trumpai apie iliuminatus (lot. „apšviestieji“). Taip save vadino kelios tarpusavyje nesusijusios grupės. Pirmąsyk jų pavadinimas paminėtas XIV a., kai popiežius Klementas V 1311 m. Vienos susirinkime prakeikė Paryžiuje veikusią eretišką sektą, pavadintą „Laisvosios dvasios brolija“. XV a. Ispanijoje veikė organizacija *alumbrados*, save vadinusi gnostine. Beje, didelių bėdų vos neužsitraukė jos veikla susidomėjęs Salamankoje 1527 m. studijavęs jėzuitų ordino įkūrėjas Ignacijus de Lojola. XVII a. iliuminatais vadinti prancūzų ir rusų martinistai, užsiiminėję okultizmu. Vokietijoje, Bavarijoje, veikė *illuminati* – 1776 m. buvo įkurtas „Iliuminatų ordinas“, kuris po kelių metų uždraustas kartu su masonais.

Iliuminatai, skirtingai nei masonai, netikėjo Aukščiausiosios Būtybės egzistavimu, tai buvo ateistai, agnostikai, antiklerikalai. Tačiau iliuminatai, kaip ir masonai, turėjo sudėtingą hierarchinę struktūrą. Manoma, kad įvairiose Europos šalyse jų narių buvo apie 2000. Gimė įvairios konspiracinės teorijos, kurių esmė – ši slapta organizacija ketina pakeisti visas pasaulio religijas humanistine filosofija ir pasaulyje įvesti vieną vyriausybę. Tai iliuminatai neva ketino padaryti panaudodami bet kokias priemones: korupciją, žudymus, šmeižtą, bankų kontrolę, savo agentų infiltravimą į įvairių šalių vyriausybes, bandydami sukelti karus ir revoliucijas, kad galėtų užimti pačius aukščiausius politinius postus. Manyta, kad Prancūzijos ir Rusijos revoliucijos – iliuminatų

darbas. Iliuminatai dažnai buvo siejami su masonais. Manoma, kad šios organizacijos susijungusios arba bent jau glaudžiai bendradarbiauja.

Beje, dabartinis popiežius Benediktas XVI, dar būdamas kardinolu, 1983 m. dokumente „Šventoji tikėjimo doktrinos kongregacija“ pažymėjo, kad „tikintieji, susiję su masonų organizacijomis, daro mirtiną nuodėmę“.

1975 m. R. Shea ir R. A. Wilsono trilogija grąžino iliuminatus į dienos šviesą. Joje tiek ironijos, kad ir aklas pastebėtų (skirtingai nei D. Browno „kode“). Knygose postmodernistiškai susimaišo fantastika, konspiracijos teorijos, kontrkultūros, numerologija ir diskordianizmas (1958-1959 m. įkurta pseudoreligija, skirta pasijuokti iš visų religijų).

„Iliuminatų“ trilogijos labirintai

Knygose pateikiami dialogai, dažnai prieštaraujančios viena kitai įvairių įsivaizduojamų istorijų versijos, knygų herojų mintys, juos aplankančios haliucinacijos, vidiniai balsai. Yra netgi skyrių, kuriuose ironiškai, postmodernistiškai recenzuojama pati trilogija.

Padrika „Iliuminatų“ trilogijos fabula maždaug tokia: du Niujorko detektyvai (neprimena „Da Vinčio kodo“?) bando aiškintis kairiųjų žurnalo „Confrontation“ redakcijoje sprogusios bombos atsiradimo aplinkybes. Paaiškėja, kad šis žurnalas aptiko brolių Kennedy bei Martino Lutherio Kingo (jaunesniojo) žmogžudysčių pėdsakus. Po to paslaptinai dingso leidinio redaktorius. Detektyvai aptinka, jog į visa tai įsipainiojusios galingos slaptos organizacijos. Detektyvai patenka į konspiracinių teorijų voratinklį. Romane atsiranda diskordianiečiai, kurių amžini priešai – iliuminatai, pasaulį valdanti slapta organizacija. Diskordianiečių pasipriešinimas finansuojamas auksu, rastu po vandeniu Atlantidos liekanose.

Toliau pasakoti nė neverta – vyksta kovos dėl pasaulio, į kurias įsitraukia ir rokenrolo grupė „American Medical Association“, kurios muzika turi pakenkti visai žmonijai. Tačiau blogiukus „padeda į vietą“ dievybė Eris. Vėliau viskas apsiverčia aukštyn kojom – kaip ir D. Browno knygoje, geriečiai tampa blogiečiais ir atvirkščiai.

Trilogija padalinta į penkias „knygas“, nes diskordianistų kalendoriuje – penki metų laikai. Tai dar ne viskas – kiekviena „knyga“ pada-

linta į dešimt „kelionių“ (nes tiek yra sefirotų – panašu, kad šią knygų skirstymo schemą bus pasičiupęs U. Eco „Fuko švytuoklėje“). Be to, viskas baigiasi 14 priedų, pavadintų hebrajų raidėmis. Tiesa, pažymima, kad iš pradžių buvo 22 priedai, bet 8 „bus išspausdinti rojuje, nes žemėje pritrūko popieriaus.“

„Iliuminatų“ trilogija balansuoja tarp melodramos (R. Shea nuopelnas) ir kandžios satyros (R. A. Wilsono darbas). Deja, panašu, kad D. Brownui to trūksta – jo melodrama „skysta“, satyra irgi, daug klaidų, paverčiančių garsiąją, „įtakingąją“ knygą eiliniu detektyvu.

Be to, tęsinių apie iliuminatus du Robertai parašė ne vieną ir ne du, kuriuose nagrinėja naujas konspiracijos teorijas, susijusias net su virtualiąja realybe.

1976-1977 m. Londono Karališkajame nacionaliniame teatre buvo pastatytas spektaklis pagal „Iliuminatų“ trilogiją. „Iliuminatai“ įtakėjo žymią elektronikos grupę „The KLF“ (taip vadinosi viena slapta organizacija, aprašyta knygoje). Pagal knygą sukurtas filmas „23“, kortų žaidimas.

Būtent ši knyga išpopuliarino konspiracinio romano žanrą, įtakėjo ir „X failų“ atsiradimą.

Neagituojau skaityti šios knygos. Tiesiog pažvelkime, kas yra kas: kam mums amerikietiškas mėsinis su koka kolos gėrimu, jei galime balinta angliška arbata užgerti skanų sausainį?

2006

JUODOSIOS SAULĖS FENOMENAS

Astronomams Saulė – maždaug 333 000 kartų už Žemę sunkesnė gyvybę mūsų planetoje palaikanti žvaigždė. Mitologijoje Saulė taip pat labai svarbi. Saulę garbino visos tautos – nuo lietuvių iki graikų (helios), romėnų (sol), egiptiečių (ra), indų (surja) iki įvairių kitų – indėnų, Sibiro tautų, taip pat mormonai. Krikščionybėje Saulė – Kristaus prisikėlimo simbolis. Tuo tarpu musulmonams draudžiama melstis tekant ir leidžiantis Saulei, nes ją draudžiama garbinti.

Nors įvairių šalių mitologijose Saulė – šviesos simbolis, ezoterinėse, alchemikų tradicijose nuo senovės egzistavo dvi Saulės. Antroji – Juodoji Saulė. Popiežiaus Konstantino (mirė 715 metais) „Šventosios Trejybės knygoje“ rašoma, jog žmogus sukurtas „iš Juodosios Saulės ugnies“.

Panagrinėkime, kas gi ta paslaptingoji Juodoji Saulė, kuria domėjosi ir popiežius, ir Adolfas Hitleris, ir alchemikai bei mistikai.

Juodosios Saulės kilmė

Mistinėje hermetinėje tradicijoje (tai – helenistinis okultinis mokymas, pirmaisiais amžiais kilęs Egipte) kalbama apie Centrinę Ugnį, ne vieną Saulę.

Klasikiniame alchemijos veikale „Opus Magnum“ Juodoji Saulė vadinama lotyniškai – *Sol Niger*. Aukso (tiksliau, filosofinio akmens) gamyboje ji – pirmoji stadija (*nigredo*; nešvarumų sudeginimas, apvalymas), kitos dvi – *albedo* (baltinimas, nušvitimas) ir *rubedo* (žmogaus susivienijimas su auksu, riboto ir neriboto pasaulio susijungimas). Apie *Sol Niger* savo veikale „Mysterium Coniunctionis“ rašė Carlas Gustavas Jungas.

Stantonas Marlanas knygoje „Juodoji Saulė: alchemija ir tamsos menas“ rašo, jog Juodoji Saulė visada buvo viena labiausiai slepiamų paslapčių alchemijoje, nes ji buvo laikoma didžiulės transformacinės galios šaltiniu, sąmonės (kalbant šiuolaikine kalba) energijos simboliu, visuose mumyse gyvenančia jėga. Juodoji Saulė alchemijoje yra riba tarp sąmonės ir nepriklausomai egzistuojančio Aš. Juodoji Saulė sulaužo

logika paremtą gyvenimą. Juodoji Saulė – jėga, kurios neišmanoma įterpti į jokių rėmus ar paaiškinti racionaliai.

S. Marlanas aiškina, jog Juodoji Saulė yra ne tik mūsų tamsioji sielos pusė, bet ir pagrindinis elementas, leidžiantis suvokti archetipus, dvasines traumas, sielos transformaciją. Mokslininkas Juodąją saulę lygina su kabalos paslaptimi, budistų tuštumos doktrina ir sufijų mistikų juodąją šviesą. S. Marlanas alchemija besidomintiems siūlo, kad ir kaip tai būtų paradoksalu, nebijoti susidurti su tamsiąja savo būties puse, nes, norėdami pasiekti savo sielos transformaciją, privalome pažinti ir ją.

Nobelio premijos laureatas, poetas Thomas Stearnsas Eliotas (1888-1965) rašė: „Norėdami atvykti nežinia kur, turite eiti keliu, kuris yra neišmanymo kelias. Norėdami turėti, ko neturime, turite eiti neturėjimo keliu. (...) Ir tai, ko nežinote, yra vienintelis dalykas, kurį žinote. Ir tai, ką turite, yra tai, ko neturite. Ir ten, kur esate, jūsų nėra.“

Juodoji Saulė XX amžiuje

XX amžiuje alchemikų ir hermetikų Juodosios Saulės simbolis buvo iškreiptas nacių ideologijos.

Nacių pamėgtas Juodosios Saulės simbolis paimtas ne tik iš senovinių alchemijos ar hermetinių doktrinų. Juodoji Saulė, vadinamoji Centrinė Saulė, labai svarbi teosofijos *guru*, „Slaptosios doktrinos“ (1888) kūrėjos Jelenos Blavatskajos (1831-1891, tikr. Helena Petrovna Hahn) mokyje.

Karlo Maria Wiliguto (1866-1946), vadinto Himmlerio Rasputinu ir inspiravusio nacių misticizmą bei germaniškąją neopagonybę, mokyje Nematomoji Saulė (*Santur*) simbolizuoja kitą dvasinės jėgos polių.

Edos draugijos (*Edda-Gesellschaft*) įkūrėjas Rudolfas Johnas Gorslebenas (1883-1930), nagrinėjęs runų paslaptis ir išleidęs armanizmo (neva tikrosios arijų religijos) „bibliją“, pavadintą „Žmonijos saulėlydis“ (*Hoch-Zeit der Menschheit*), teigė, kad kova tarp senosios ir naujosios (Juodosios) Saulių buvo nuspręsta dar prieš 330 000 metų, mistinio Hiperborėjos žemyno gyvavimo laikais.

Naciai, prieš paversdami Juodosios Saulės simbolį pagrindiniu savo ženkle (iš tikrųjų ne svastika buvo pagrindinis nacių simbolis; ezoterinis okultinio nacizmo simbolis buvo Juodosios Saulės simbolis), rado seno-

vines germaniškas seges (*Zierscheiben*), primenančias romėnų fibulas, kurias frankų ir germanų moterys segėdavo ant savo diržų.

Remiantis teosofija ir ja paremtais mistiniais mokymais, naciai itin sureikšmino Juodosios Saulės (*Schwarze Sonne*), arba Saulės Rato (*Sonnenrad*) simbolį, kuris tapo centriniu nacių okultizme. Jis iki šiol yra germaniškąją neopagonybę išpažįstančių žmonių ritualuose.

Manoma, kad pagal senovinių segių pavyzdžius Juodosios Saulės simbolį nupiešė Heinrichas Himmleris (1900-1945), SS ir gestapo vadas. Kaip teigia nacių okultizmo tyrinėtojas Jamesas Twiningas, „Juodosios Saulės simbolis sujungė tris svarbiausius nacių ideologijos simbolius – Saulės Ratą, svastiką ir stilizuotą pergalės runą“. Ne paslaptis, kad SS – tai dviguba pergalės runa.

Vevelsburgo paslaptis

Pagrindinė Juodosios Saulės simbolio vaizdavimo vieta – 1609 metais pastatyta Vevelsburgo pilis, esanti Vokietijos Šiaurės Reino-Vestfalijos žemėje. Trečiojo reicho metais ši pilis tapo pagrindiniu SS ideologiniu centru. SS vadas H. Himmleris norėjo, kad po „galutinės pergalės kare“ pilis taptų „naujojo pasaulio centru“.

Šiauriniame Vevelsburgo pilies bokšte esančios salės vadintos *Obergruppenführersaal*, grindyse – Juodosios Saulės mozaika. Vevelsburgo pilis ir joje iki šiol išlikusi mozaika buvo „senosios pagoniškosios germaniškosios religijos“ ceremonijų ir ritualų centras.

Legendos teigia, kad Vevelsburgo pilyje XVII amžiuje buvo nukan-kinta tūkstančiai „raganų“. Gali būti, kad ši atmosfera traukė ir Juodosios Saulės garbintojus nacių.

Juodosios Saulės garbintojai

Trečiajame reiche veikė kelios okultinės organizacijos, kurios propagavo Juodosios Saulės kultą.

1935 metais H. Himmleris, Hermannas Wirthas ir Walteris Darré įkūrė bene paslaptįingiausią nacių organizaciją – „Ahnenerbe“ („Senovės paveldo tyrimo ir mokymo bendrija“). Pagrindinis Juodosios Saulės kulto propaguotojas H. Himmleris ir jo talkininkai, ieškodami „senovės arijų religijos“ pagrindo – Juodosios Saulės arba Filosofinio Akmens, surengė

nemažai ekspedicijų po visą pasaulį: į Švediją, Norvegiją, Islandiją, Rumuniją, Turkiją, Graikiją, Siriją, Iraką, Kareliją, Prancūziją, Indiją, Kiniją, Tibetą, Lenkiją, Boliviją, Krymą, Ukrainą bei po pačią Vokietiją.

Dar viena okultinė organizacija, ieškojusi Juodosios Saulės pėdsakų įvairiose kultūrose, buvo „Thule“ draugija (*Thule-Gesellschaft*), pavadinta mitinės šalies, minimos graikų legendose, vardu (beje, romėnų poetas Vergilijus „Eneidoje“ mini „pačią šiauriausią šalį“, pavadintą „Ultima Thule“). „Thule“ nariai aktyviai dalyvavo kuriant A. Hitlerio nacional-socialistų partiją. Tačiau tikrasis draugijos tikslas buvo surasti Atlantidą, kurios gyventojus, remdamiesi Platonu ir J. Blavatskaja (su kurios įkurta Teosofų draugija „Thule“ palaikė glaudžius ryšius), laikė pirmaisiais arijais. Konspiracijos teorijose teigiama, kad „Thule“ nariai garbino Juodąją Akmenį (*Schwarzer Stein*), kurį galėtume tiesiogiai sieti su Juodąja Saule.

„Thule“ ideologijos įkvėpėjas – Vienoje gimęs poetas ir mistikas Guido von Listas (1848-1919, tikr. Guido Karlas Antonas Listas), pagrindinis runų tyrinėtojas (jo autoritetas tarp runų – senųjų skandinavų rašmenų – pripažįstamas iki šiol). Tikrąja, ezoterine germanų religija jis vadino Saulės garbinimą – *Armanen* (tai – adaptuotas terminas iš Tacito raštų, kuriuose tai vadinama *Herminones*).

Juodoji Saulė dabar

Nors nacizmo laikai praėjo, neonacizmas, neopagonybė ir Juodosios Saulės garbinimas išlieka gyvi. Šis fenomenas tebėra nagrinėtinas, tiesa, jis tapo komercializuotas, į jį žiūrima dvejopai: arba labai sureikšminama, arba iš to tyčiojamasi.

Įdomus faktas – astronomai, iki 1967 metais sukurto termino „juodoji skylė“ (kuri kai kurių mokslininkų vadinama tuneliu į kitas visatas), vartojo terminą „juodoji žvaigždė“.

Juodoji žvaigždė (Saulė) atsidūrė ir „Žvaigždžių karų“ filmuose, Jameso Rollinsio romane „Juodasis ordinas“, Celia S. Friedman romane „Juodoji Saulė kyla“, Russello McCloudo trileryje „Juodoji Taši Lhunpo Saulė“, Luco Bessono filme „Penktasis elementas“.

Dar labiau Juodosios Saulės įvaizdis eksploatuojamas šiuolaikinėje ezoterinėje muzikoje: Vokietijoje yra grupė, pavadinta „Schwarze Sonne“, JAV – „Black Sun“, austrų „Allerseelen“ naudoja Juodosios Saulės

simboliką, *noise* stiliškos projektas NON įrašė albumą „Juodosios Saulės vaikai“ („Children of the Black Sun“, 2002). Mistinė eksperimentinės muzikos grupė „Coil“ leido savo albumus nuosavoje leidykloje „Black Sun Productions“, apie Juodąją Saulę ne kartą dainavo tokios žymios eksperimentinės muzikos grupės, kaip „Death In June“, „Von Thronstahl“, „E Nomine“ ir net pasaulinio garso australų duetas „Dead Can Dance“.

Trumpai reziumavus, Juodosios Saulės reikšmė neišnyko – ji buvo svarbi senovės hermetikams, svarbi ir kompiuteriais apsiginklavusiems šiuolaikiniams menininkams bei rašytojams. Įdomu, ar leis Juodoji Saulė kada nors įminti mįslę, kas ji yra iš tikrųjų?

2007

RYKLIŲ TEISYBĖ, ARBA KODĖL PASAULIUI STINGA NEPRIKLAUSOMYBĖS?

Ko gero, nieko nėra svarbesnio pasaulyje nei nepriklausomybė. Tautos, ją išsikovojusios, kaip mes prieš 18 metų, patiria panašų džiaugsmą.

Panagrinėkime, kokia pasaulyje situacija su nepriklausomybės siekiančiomis tautomis. Kiek jų, kas jos?

Budistas su žmogaus veidu ir žvėries širdimi

Taip kinų komunistai, tiksliau – Tibeto autonominio rajono raudonųjų lyderis Čžan Cinli pavadino bene taikiausios, išpažįstančios nesipriešinimą prievarta (kaip mokė ir pakistaniečių specialiųjų tarnybų nužudytas Mahatma Gandis) pasaulyje religijos – tibetietiškojo budizmo – vadovo Dalai Lamos XIV pareiškimą, kad jis ketinas atsistatydinti iš Dalai Lamos pareigų; toks įvykis – pirmas nuo 1391 metų.

Kinų komunistas dar paaiškino, kad „Vandenyno Mokytojas“ (tib. „lama“ – vandenynas, mokytojas) esąs „šakalas, apsimetęs budistu“. Tokio įžeidimo, berods, nėra sulaukęs nė vienos valstybės dvasinis ir politinis lyderis (panašiais pareiškimais svaidėsi tik Leninas, Stalinas ir Hitleris).

Dalai Lama reagavo ramiai, tačiau su apmaudu pareiškė, kad Kinijos vadovai kartais jo klausosi, tačiau jų lūpos nenustoja loti... Tibeto vadovo tremtyje žodžius patvirtino viename populiariausių Kinijos dienraščių išspausdinta frazė, kad protestuojančius tibetiečių demonstrantus reikia „ryžtingai sutraikyti“.

Baisiausia tai, kad putiniškosios Rusijos palaikoma Kinija kišasi ir į nepriklausomos Lietuvos gyvenimą. Neseniai tinklalapio freetibet.lt autoriams buvo pagrasinta, kad su jais būsia susidorota, jei tinklalapio neuždarys. Panašiai buvo su pročečenišku tinklalapiu kavkazcenter.com, kurį uždaryti liepė... mūsų saugumas; laimė, Lietuvos disidentų dėka jis iki šiol veikia. O juk jokio smurto ar tautinės, rasinės, religinės neapykantos neformalaus Tibeto laisvės rėmimo judėjimas, kuriam priklauso šis tinklalapis, nekursto (tik tuo atveju VSD turėtų teisę uždaryti

tinklalapį; o jei tai kitų šalių spec. tarnybų provokacija, VSD turėtų ja domėtis ir neleisti niekinti mūsų nepriklausomybės).

Trumpas ekskursas į praeitį: per okupaciją nuo 1959 m. raudonoji Kinija išnaikino daugiau kaip 4000 vienuolynų, daugelis vienuolių nužudyti arba žudomi, įkišti į psichiatrijos ligonines, kalėjimus. Tbet. It, kai visas pasaulis pasibaisėjo įvykiais Tibete, paskelbė kovo 17 d. prie Kinijos ambasados vykusio piketo rezoliuciją, kurioje teigė: „Esame nusivylę, kad Kinijos deklaruojamos vertybės ir kuriančios, modernėjančios ir žmogaus teises gerbiančios valstybės įvaizdis tik mitas. Deja, valstybinis terorizmas Tibete per 57-erius okupacijos metus liko nepakitęs. Brutalus susidorojimas su taikiai savo politinę ir religinę valią išreiškusiais beginkliais žmonėmis, informacijos blokavimas, iškraipymas ir ultimatyvūs pareiškimai tėra tipiškas totalitarinės okupacinės valstybės elgesio braižas, taip nesunkiai atpažįstamas iš nesenos mūsų istorijos. (...) Olimpinė ugnis – taikos ugnis – po dviejų savaitių pasieks krauju aplaistytą Tibeto sostinę Lhasą. Kaip į tai pažvelgs tarptautinė bendruomenė ir patys sportininkai?“

Beje, vieno žymiausių Lietuvos sportininkų – dviratininko Raimondo Rumšo – kinų valdžia į olimpinės žaidynes nepakvietė, todėl jam teks užsiimti automobilių pardavinėjimu. C'est la vie...

„Operacija saulė“

Šiuo skambiu, net romantišku pavadinimu turkai įvardijo savo bandymą okupuoti Irako Kurdistaną autonomine respublika.

Karinė operacija vykdyta 2007 m. vasario 21-28 d. Turkų karinės pajėgos sugriovė daugiau kaip 300 taikinių, keliasdešimt tūkstančių kurdų paimta į nelaisvę.

Taikios valstybės ar jų sąjungos įsisenėjusį konfliktą tarp turkų ir kurdų pasmerkė (smerkė kurdus). Europos Sąjungos Bendros užsienio saugumo politikos įgaliotasis atstovas Javier Solana sakė: „Mes suprantame Turkijos tikslus, bet manome, kad tai – ne geriausias atsakymas kurdams. Teritorinis Irako vientisumas – labai svarbus“.

Jungtinių Tautų generalinis sekretorius Ban Ki-Moon pareiškė, kad būtina gerbti tarptautines Turkijos sienas ir nedelsiant sunaikinti „kurdų separatistų elementus“.

Esmeį supratome – Europos Sąjunga nori plėstis ir Turkija dėl šios plėtros jai būtina. Kurdai tik maišo...

Kaukazo Albanija

Jau girdėjome apie albaniškąjį Kosovą, tačiau nedaug kas žino apie vadinamąją Kaukazo Albaniją. Ji dar vadinama Aghva (armėniškai), Ardhan (partų kalba), Arran (persiškai) arba Al-P (arabiškai). Tai – senovėje egzistavusi valstybė, kuri dabar užima Azerbaidžano ir pietų Dagestano (taip, to, kuriame neseniai per vieną dieną nužudyti du žymūs žurnalistai) respublikų teritorijas.

Lotyniškai „Albanija“ reiškia „kalnuota šalis“. Ji buvo sugriauta dar pr. Kr. Prasidėjo persų epocha. Po kiek laiko toje teritorijoje buvo įkurta Dagestano (turk., pers. „kalnų šalis“) Respublika. Nuo 2000 m. B. Jelcino, o vėliau V. Putino dėka Dagestane vyksta išprovokuotas pilietinis karas, persimetęs į Čečėniją ir Ičkeriją.

Kitos aukos

Šalių (ir tautų), kurioms pasaulyje trūksta nepriklausomybės, gau-sybė. Paminėsime vieną kitą: Adygėja (gyvavusi nuo XIII a., okupuota Rusijos 1922 m.; beje, 2007 m. jos prezidentą, surinkusį vos 2 proc. balsų, paskyrė pats V. Putinas), Adžarija (okupuota Gruzijos 1921 m.), Azerbaidžanas (nepriklausomas buvo tik 1918-1922 m.), Kalnų Karabachas, Kalėdų sala, Kokoso (Kylingo) salos, Norfolko salos, Velykų sala, Farerų salos, Grenlandija, Prancūzijos Polinezija, Naujoji Kaledonija, Somalilendas, Palestina ir kt.

Kaip matome, vis dėlto patraukliausios okupantams – salos ir naftos „salos“ žemynuose. Netrukus turbūt ir mūsų politikos bei verslo „elitas“ pirs salas Ramiajame vandenyne. Čia teisybė ryklių.

2008

HARUKIS MURAKAMIS: „NIEKADA NESVAJOJAU TAPTI RAŠYTOJU“

Nors japoniška pavardė Murakamis („kaimelis kalnuose“) nėra labai reta (žymiausi žmonės, turėję šią pavardę – X a. Japonijos imperatorius, dailiojo šiuo žimo atstovas Daisuke'is, animatoriai Glenas ir Jimmy's-Teruakis, beisbolininkas Masanoris, postmodernistinio menininkų judėjimo „Superflat“ įkūrėjas Takashis, rašytojai Ryu ir Genzo), japonų ir daugelio pasaulio šalių bibliofilams ji siejasi su Harukiu Murakamiu (g. 1949). Šis daugelio romanų, apsakymų, knygų vaikams ir dokumentikos autorius, vertėjas vadinamas realiausiu pretendentu į Nobelio premiją (murakamiškas kuriozas – 2006 m. jo gimtojo Ašijos miestelio bibliotekos tinklalapyje jis buvo pasveikintas gavęs Nobelio premiją, bet vėliau paaiškėjo, kad tai netiesa), tačiau ne kartą yra pareiškęs, jog rašytoju tapti neketinęs.

Su paslaptingu H. Murakamio kūrinį pasauliu Lietuvą supažindina „Baltų lankų“ leidykla.

Pažvelkime, kas tas kuklus, atletiško sudėjimo, kates ir džiazą mylin-tis vidutinio amžiaus japonas, pakerėjęs skaitytojų širdis.

Kas bendra tarp džiaz ir romano?

2007 m. žurnalui „Jazz Messenger“ Harukis prisipažino: „Niekada neturėjau jokio noro tapti rašytoju – bent kol man sukako 29-eri. Tai – visiška tiesa. Kai buvau vaikas, daug skaičiau, pasinerdavau į romanų pasaulį. Tačiau niekada netikėjau, kad turiu talentą rašyti grožinę literatūrą. Paauglystėje labai mėgau Dostojevskį, Kafką, Balzaką.“

Viltį rašyti praradusiam H. Murakamiui teko pasinerti į kitą jo mėgstamą sritį – muziką. „Sunkiai dirbdavau, taupiau pinigus ir netrukus po universiteto baigimo Tokijuje atidariau džiaz klubą „Peter Cat“. Dieną turėdavome kavos, naktį – alkoholinių gėrimų, patiekdavome keletą paprastų patiekalų. Klube nuolatos grodavo plokštelių muzika, o savaitgaliais džiazuodavo jauni muzikantai. Klubą turėjau apie septynerius metus (1974-1982). Kodėl? Dėl paprastos priežasties: taip galėdavau klau-

sytis džiazu nuo ryto iki vakaro, – pasakoja Harukis. – Džiazą atradau 1964-aisiais, kai man buvo vos penkiolika. Tų metų sausį Kobeje grojo „Art Blakey and the Jazz Messengers“ (Arthuras-Artas Blakey’s (1919-1990) – amerikiečių džiazu būgnininkas, vieno iš džiazu stilių – bekopo – kūrėjas), ir kaip gimtadienio dovaną gavau bilietą į jų koncertą. Tai buvo pirmasis kartas, kai klausiausi džiazu, ir šis kartas priminė priaustinį.“

H. Murakamis prisimena, kad 29-erių metų nežinia kodėl panoro parašyti romaną: „Neturėjau patirties, neišsivaizdavau, kaip ir apie ką galėčiau rašyti. Tiesiog norėjau rašyti taip, lyg gročiau muzikos instrumentu. Beje, vaikystėje skambinau pianinu, bet profesionaliu muzikantu netapau. Vis dėlto lyg uraganas mano galvoje nuolat sukdavosi muzika, todėl nusprendžiau pradėti rašyti taip, tarsi muziką perkelčiau į rašymą. Juk ir muzikoje, ir grožinėje kūryboje svarbiausia ritmas, kurio išmokau iš džiazu. Labai svarbi ir harmonija, improvizacija. Taigi viskas, ko išmokau apie rašymą – tai muzika. Paradoksalu – jei nebūčiau ja domėjęsis, manau, nebūčiau pradėjęs rašyti. Naujų žodžių nėra, tačiau paprastiems žodžiams rašytojas gali suteikti naujų prasmų ir, muzikine kalba, virštonių. Prieš mus – didžiulės, neištyrinėtos, derlingos teritorijos, kurios laukia, kada jose pasėsime savo sėklą.“

Pasaulio galas, norvegų giria, prisukamas paukštis

Harukio kūrybą kritikai dažnai vadina „lengvai prieinama, tačiau nepaprastai sudėtinga“. Šis paradoksalus teiginys primena, jog H. Murakamis kilęs iš šalies, daug šimtmečių puoselėjančios paradoksalių mąstymą lavinančio *dzen* tradicijas. Beje, gimęs senojoje Japonijos sostinėje Kiote, bet didžiąją jaunystės dalį praleidęs Kobeje, Harukis augo japonų literatūros mokytojų šeimoje, o jo senelis buvo budistų šventikas. Murakamis studijavo aktorystę Wasedos universitete Tokijuje, kur sutiko būsimąją žmoną Joko.

H. Murakamiui didelę įtaką darė ironiškieji Kurtas Vonnegutas (1922-2007) ir Richardas Brautiganas (1935-1984). Retai interviu duodantis, uždaro būdo Harukis žurnalui „Jazz Messenger“ nepaminėjo, kad pirmąjį romaną „Išgirs vėjo dainą“ („Hear the Wind Sing“, 1979) jis sumanė parašyti 1978-aisiais, stebėdamas beisbolo rungtynes. Grįžęs namo ėmė rašyti naktimis, nes dienomis dirbo savo klube. Baigė po kelių mėnesių.

Ir tapo literatūrinio konkurso laureatu, sužavėjęs žiuri vakarietišku stiliumi, išskirtiniu humoru ir skaudžia nostalgia.

Po pirmosios sėkmės Harukis pajuto norą rašyti toliau. Išleido romanus „Kiniškas biliardas, 1973-ieji“ („Pinball, 1973“, 1980) ir garsiąją „Avies medžioklę“ („A Wild Sheep Chase“, 1982). Pirmieji trys romanai sudaro vadinamąją „Žiurkės trilogiją“, kurios tęsiniai tapo vėliau išleistas romanas „Dansu dansu dansu“ (1988).

1985 m. buvo išleistas kerintis romanas „Negailestinga stebuklų šalis ir pasaulio galas“ („Hard-Boiled Wonderland and the End of the World“), kuriame H. Murakamis atsiskleidė kaip magiškojo realizmo atstovas. Pasaulyje japonų rašytojas pripažintas 1987 m., kai buvo išleistas romanas „Norvegų giria“ („Norwegian Wood“), nostalgiška praradimo ir seksualumo istorija. Šis kūrinys tapo vienu skaitomiausių ir atnešė rašytojui milijonus.

Šlovės nemėgstantis Harukis išvyko į kelionę po Europą, paskui apsisistojo JAV, kur dėstė ir rašė. Amerikoje gimė romanas „Prisukamo paukščio kronikos“ („The Wind-Up Bird Chronicle“, 1995). Šis kūrinys dažnai vadinamas geriausiu H. Murakamio romanu. Už jį 1994 m. nobelistas Kenzaburo Oe (g. 1935), buvęs aršus Harukio kritikas, įteikė jam „Yomiuri“ premiją; tai – 1948 m. dienraščio „Yomiuri Shinbun“ įsteigta prestižinė milijono jenų ir senovinės rašalinės premija. Negalima nepaminti ir kiek anksčiau, 1992-aisiais, pasirodžiusio romano „Į pietus nuo sienos, į vakarus nuo saulės“ („South of the Border, West of the Sun“) bei skaidrios pasakos vaikams „Žmogaus Avies Kalėdos“ („Hitsuji Otoko no Christmas“, 1985).

Po poros metų H. Murakamis Čekijoje apdovanotas Franzo Kafkos premija (ją iki šiol yra gavę tik 8 rašytojai) – už romaną, pavadintą jo mėgstamo rašytojo vardu „Kafka pakrantėje“ („Kafka on the Shore“, 2002). 2007 m. H. Murakamis tapo Liège'o universiteto (Belgija) garbės daktaru.

Tačiau šlovė H. Murakamį skatino dar daugiau dirbti. Jis parašė apsakymų rinkinius „Dramblys išnyksta“ („The Elephant Vanishes“), „Aklas gluosnis ir mieganti moteris“ („Blind Willow, Sleeping Woman“; už šią knygą rašytojas gavo „Kkiriyama“ premiją), „Tokijo paslaptys“ („Mysteries of Tokyo“), „Po žemės drebėjimo“ („After the Quake“), iš anglų kal-

bos vertė rašytojų F. Scotto Fitzgeraldo, Raymondo Carverio, Trumano Capote's, Johno Irvingo, Paulo Theroux ir kitų kūrybą.

H. Murakamis išleido antologiją „Gimtadienių istorijos“ („Birthday Stories“), kurioje jis pats ir daugelis pasaulio rašytojų trumpai aprašo savo (ir ne tik) gimtadienius. Pasirodė ir esė knyga „Ką gi aš noriu pasakyti, kai kalbu apie bėgimą“ („What I Talk About When I Talk About Running“) bei itin įdomus dokumentinis veikalas „Metro“ („Uderground“, 1998), kuriame aprašoma 1995 m. sektos „Aum Shinrinkyo“, siejamos su buvusiais KGB agentais, surengta dujų ataka Tokijo metro – jos metu žuvo 12, sunkiai sužeista daugiau kaip 1000, kitais duomenimis – apie 5000 žmonių; tai buvo ne vienintelis toks žiaurus „Aum Shinrikyo“ išpuolis, sektos lyderiai sugauti ir nubausti mirties bausme. Knygoje publikuojama keliasdešimt interviu su nukentėjusiais metro atakos metu ir su sektos nariais.

Kol kas paskutinis Harukio romanas – „Po tamsos“ („After Dark“, 2004): apie meilę, džiazą ir (ne, ne velnią) izoliaciją didžiuliame Japonijos mieste, turinčią net specialų pavadinimą – *hikikomori*.

H. Murakamis nėra mėgstamas Japonijos literatūros pasaulio „aukštuomenės“ ir jo atstovų vadinamas *popsiniu* rašytoju. Tačiau kam nesvetimas humoras, kas jaučia susvetimėjimą, vienatvę, meilės ilgesį, kas mėgsta siurrealizmą ir muziką, tam Harukio kūryba – pats tas.

Pasaulyje daug H. Murakamio gerbėjų. Jis turi sukūręs ir įdomų (su muzika, bėgiojančiomis katėmis ir kt.) tinklalapį. Pagal H. Murakamio apsakymą „Tonis Takitanis“ 2005 m. sukurtas filmas (rež. Džunas Ičikava).

Siuurprizas Lietuvos skaitytojams

Netrukus „Baltos lankos“ pradžiugins jau devintąją H. Murakamio knygą – romano „Mylimas sputnikas“ („Sputnik Sweetheart“, 1999) vertimu. Romane pasakojama mįslinga dingimo istorija, išsidėsčiusi meilės trikampiu. Čia kuriamas siurrealus paralelių tikrovių pasaulis, į kurį nublokšti romano veikėjai brėžia savo trajektorijas tarsi į erdvę paleisti „sputnikai“. Ar įmanoma susitikti, skriejant gyvenimo orbita? O gal tik prasilenkti, susisieję kosminio ilgesio saitais? Romaną iš japonų kalbos vertė Ieva Susnytė.

„Jei neskirsite visos energijos, kad gyventumėte, nesugebėsite tinkamai mirti“, – sako H.Murakamis. Sunku su juo ginčytis.

2008

PASAKININKĖ LAURIE ANDERSON RYGOJE

Viena žymiausių pasaulyje atlikėjų, vadinama žmogumi-menu, 60-metė amerikietė Laurie Anderson (tikr. Laura Phillips Anderson) balandžio 24-ąją Latvijos sostinėje tęsė europinį turą, pavadintą „Homeland“ („Tėvynė“). Jis prasidėjo JAV, o iš Rygos menininkė vyks į Rusiją, Angliją, Italiją, Šveicariją, Vokietiją ir Ispaniją. Tuo pačiu pavadinimu šiemet bus išleistas albumas, kurio septynerius metus nekantriai laukė Laurie gerbėjai. Kol kas skelbiami tik naujojo albumo tekstai.

L. Anderson galima vadinti daugialypės terpės (*multimedia*) atstove: ji ir muzikantė, dainininkė, dailininkė, aktorė, režisierė, skulptorė, rašytoja, poetė, netgi vieno žmogaus teatro performansų kūrėja avangardininkė.

100 minučių istorijų

Rygiečiai ir iš kitų, daugiausia kaimyninių valstybių, atvažiavusieji, kurių buvo apie 2000, pasirodymu buvo sužavėti. Deja, kol kas į Lietuvą ji atvykti neketina. Lietuviai, pasak Rygos „Arenoje“ susirinkusių Laurie gerbėjų, renkasi komerciškesnę muziką. O Rygoje, pavyzdžiui, pernai buvo pats Nickas Cave'as.

Rygai, pasak koncerto organizatorių „Postivus“ atstovės Hildegardės Grinbergos, L. Anderson pasirodymas – kultūros istorijos įvykis.

Laurie akompanavo žymūs muzikantai: korėjiečių kilmės violončelininkė Okkyung Lee, islandas bosininkas Skulis Sverrissonas ir amerikietis klavišininkas, perkusininkas Peteris Schereris.

L. Anderson Rygoje kalbėjo ir dainavo įvairiausiais balsais (diapazonas išties platus), jos tariamos frazės akivaizdžiai turėjo daug poteksčių, deja, jas suprasti galėjo tik Laurie kūrybą išmanantys. Po kiekvienos frazės ar sarkastiško humoro dozės ji dzenbudistiškai (yra praktikuojanti dzenbudistė) pridurdavo: „You know exactly what I mean?“ („Juk jūs suprantate, ką turiu omeny?“).

Performansą „Homeland“ L. Anderson apibūdino taip: „Šis pasirodymas sudarytas iš trijų dalių – trečdalis politikos, trečdalis sapnų bei svajonių pasaulio, o visa kita – muzika.“

Pasibaigus koncertui, publika net keturis kartus kvietė L. Anderson visui. Paskutinį kartą ji grįžo su gražia, skausminga solo kompozicija. Tada lakoniškai pridūrė: „Ačiū. Labanakt.“

Apie politikus, žinovus, peles ir žvaigždes...

Nors viskas „Homeland“ pastatyme atrodė harmoninga ir suderinta, vis dėlto padariau išvadą, kad be žodžių klausytis Laurie muzikos būtų neįmanoma – juose tiek daug netikėtos, skvarbios išminties. Pacituosiu kelias frazes.

„Jei manęs paprašytų sukurti religiją, pagalvočiau apie snaiges. Jos nei geros, nei blogos, tiesiog skaidrios.“

„Pelė ilgai nesupranta, kad ji pelėkautuose. Bet vos tai suvokia, joje kažkas ima virpėti.“

„Tik žinovas gali išspręsti problemą, nes pusė problemos – ją pamatyti. Taigi jei nėra žinovo, galinčio problemą išspręsti, tai jau dvi problemos. Amerikoje mėgstame sprendimus, kurie padeda išspręsti problemas. Turime daugybę kompanijų, siūlančių įvairius sprendimus – problemoms su naminiiais gyvūnais, plaukais, skolomis, suši, visu pasauliu... Sakykime, jūs pakviestas pas Oprah (vieno žymiausių pasaulyje pokalbių vedėją Oprah Gail Winfrey, vadinamą įtakingiausią pasaulio moterimi, – M. P.), bet neturite problemos. Tačiau norite eiti į šou, todėl jums reikia problemos. Tad išrandate ją. Bet jei nesate problemų žinovas, jums nepasiseks. Turėsite nusilenkti žemai žemai ir prašyti publikos pagalbos.“

„Žinote, kai vyksta rinkimai, būsimi politikai turi susikūrę scenarijus, kaip viskas bus ateityje. Tačiau kalbėti apie ateitį – menas. Tai tikrai sunku. Gerai kalba tik klounai.“

„Kartais kyla įvairių klausimų. Pavyzdžiui, ar aš galiu tylėti keturiomis kalbomis?“

„Kodėl myliu žvaigždes? Mes norime jas pasiekti.“

„Susitikime prie ežero, aš ten būsiu...“

L. Anderson – XXI a. pasakininkė

L. Anderson – šešių knygų autorė. Apie ją pačią rašomos knygos, moksliniai darbai. Vienaime jų (Gilliano Kime'o) Laurie vadinama XXI a.

pasakininke, primenančia Rytų ir Vakarų tradicijų bardus, kurie mintinai deklamuodavo tūkstančius eilučių.

Šiuolaikinės technologijos, kuriomis naudojasi L. Anderson, suteikia jos pasakojimams įtaigumo, futuristinį, postmodernistinį atspalvį. Tiesa, menininkė tuo nepiktinaudžiauja, ji yra sakiusi, kad „didžius dalykus galima padaryti nešiuolaikiškomis technologijomis“, tačiau kita sentencija tarsi paneigė ankstesnę frazę: „Daugelis JAV labai kritiškai vertina technologijas. O aš naudojuosi 15 000 vatų galia ir 18 elektroninių instrumentų, kad pasakytiau tą patį.“

L. Anderson sugeba pateikti kūrinius įvairiapusiškai, jie – eklektiški, tai – intelektualiai pasakojimo, technologijos ir spontaniškumo išraiška. Jos kūrybą sunku įsprausti į kokius nors rėmus.

Save darboholike vadinanti L. Anderson buvo iš JAV spontaniškai persikėlusį gyventi į Meksiką ir Vokietiją. Netgi autostopu nuvažiavo iki... Šiaurės ašigalio, išvaikščiojo daugelį Tibeto Himalajų vietovių, apsimesdama imigrante dirbo medvilnės rinkėja Kentukyje, arba tiesiog išeidavo šaltą žiemą į gatvę be palto. Laurie apkeliavo beveik visą pasaulį, koncertuodama su daugybe žymių muzikantų. L. Anderson požiūrį į meną suformavo eksperimentų „tėvai“ Frankas Zappa, Andy's Warholas, Philipas Glassas ir daugybė kitų menininkų. Tačiau didžiausią įtaką jai darė tėvas, kuris anekdotų ir pasakojimų kišenėse neieškodavo. „Jam mirus, atrodė, kad sudegė didžiulė biblioteka“, – yra sakiusi Laurie. Dabar menininkė pati jau daugiau kaip tris dešimtmečius stulbina pasaulį savo pasakojimais.

Apie asmeninį gyvenimą L. Anderson pasakoja nedaug. Žinoma, jog vos prieš tris savaites ištekėjo už ilgamečio draugo, muzikanto Lou Reedo, 1965 m. įkūrusio kultinę eksperimentinio roko grupę „The Velvet Underground“.

2008

KURTAS VONNEGUTAS: PACIFISTAS, KURIAM DIEVAS BUVO MUZIKA

Pernai Anapilin iškeliavęs vienas iškiliausių rašytojų ir mąstytojų vokiečių kilmės amerikietis Kurtas Vonnegutas (1922-2007) visada liks mūsų atmintyje kaip neprilygstamas satyros, juodosios komedijos ir fantastikos meistras, „nukalęs“ daugybę „auksinių minčių“.

Nuo kareivio iki rašytojo

Kurtas Vonnegutas (jaunesnysis) gimė JAV Indianapolio mieste. Jo tėvai – ketvirtos kartos vokiečiai, tėvas ir senelis buvo architektai. Dar būdamas moksleivis, Kurtas pradėjo dirbti pirmajame mokyklos laikraštyje Amerikoje – „The Daily Echo“. 1940-1943 m. studijavo Cornellio universitete, tęsė žurnalistinę praktiką vietiniame laikraštyje „Cornell Daily Sun“ ir baigė chemijos mokslus. Iš universiteto buvo pašauktas į armiją. Per Motinos dieną 1944 m. būsimojo rašytojo gyvenimą sukrėtė pirmoji tragedija – nusižudė jo motina Edith S. Lieber-Vonnegut.

Šis įvykis ir karas padarė įtaką visam Kurto gyvenimui ir kūrybai. Jam teko savo akimis matyti Dresdeno bombardavimą 1945 m. vasarą, kai buvo sugriautas beveik visas miestas. K. Vonnegutas tapo karo belaisviu. Jis buvo vienas iš nedaugelio likusių gyvų po šio įvykio. Kurtas ir kiti belaisviai buvo laikomi buvusioje mėsinėje, vadintoje *Schlachthof Fünf* („Skerdykla Nr.5“), – tokiu pavadinimu išleistas romanas pelnė jam pasaulinę šlovę. Dresdeno įvykiai, kaip mano literatūrologai, Kurtą įkvėpė sukurti ir dar bent šešis romanus.

Po karo grįžęs į Ameriką, K. Vonnegutas mokėsi antropologijos Čikagos universitete ir dirbo kriminalinių naujienų reporteriu. Diplominis jaunojo antropologo darbas buvo „pramestas“ – ten jis ieškojo galimų sąsajų tarp kubizmo ir XIX a. Amerikos indėnų sukilimo lyderių. Palikęs Čikagą, K.Vonnegutas išvyko į Niujorką, kur ėmė dirbti kompanijos „General Electric“ viešųjų ryšių tarnyboje. 1971 m. Čikagos universitete įvyko neregėtas dalykas – Kurtui suteiktas antropologijos magistro laipsnis už romaną „Katės lopšys“ (1963). Jame rašytojas sukūrė šmaikščią ir gana

sudėtingą religiją – bokononizmą, šiek tiek primenantį dzenbudizmą, sumišusį su nepakartojama K. Vonneguto ironija. „Katės lopšys“ tapo bestseleriu, o K. Vonnegutui buvo pasiūlyta dėstyti rašymo meną Ajovos universitete. Tuo metu gimė ir „Skerdykla Nr.5“ (1969). Šis romanas vadinamas vienu geriausių visų laikų kūrinių.

Kurtas Vonnegutas jaunesniuolu vadinosi iki tėvo mirties (1957). Pasakui tapo tiesiog Kurtu Vonnegutu.

K. Vonneguto „Adamsų šeimynėlė“

Truputėlį nukrypke ir pažvelkime, koks keistas pasaulis supo K. Vonnegutą. Galbūt tai padės suvokti jo kūrybos fenomenalumą ir originalumą.

Vyresnysis Kurto brolis Bernardas (1914-1997) buvo atmosferos tyrinėtojas, 1946 m. atradęs sidabro jodidą, kuris pradėtas naudoti debesims valdyti, t. y. padėti iššaukti sniegą arba lietų. 1939 m. tapęs fizikinės chemijos mokslų daktaru, o 1967 m. – profesoriumi, vėliau – profesoriumi emeritu, Bernardas sukūrė dar 28 patentuotus išradimus. Kas ironiškiausia (tikrai „vonegutiška“), 1997 m. jis buvo apdovanotas „Ig Nobelio“ premija (tai – tikrosios Nobelio premijos parodija; ji teikiama kasmet nuo 1991-ųjų keisčiausių išradimų, dažnai sunkiai pritaikomų buityje, automobiliams). Jos B. Vonnegutas nusipelnė už veiklą „Viščiukų pešiojimas kaip tornado greičio nustatymo metodas“. Apie brolio darbus K. Vonnegutas aliuzijomis užsimena ne viename romane.

Rašytojas turėjo dvi žmonas, su kuriomis susilaukė trijų vaikų, išaugino dar tris savo sesers, kuri mirė nuo vėžio, kaip ir brolis, vaikus ir įsidukrino mergaitę. K. Vonneguto sūnus Markas (g. 1947) parašė knygą „Edeno ekspresas: beprotybės memuarai“. Beje, Marku Kurtas sūnų pavadino pagal Marką Tveną, kurį garbino kaip šventąjį. Knygoje M. Vonnegutas aprašo šizofreniją, narkomaniją, gyvenimą komunoje, kuri buvo įsikūrusi prie nuošalaus Powello ežero (artimiausias kelias ar elektros stulpas buvo už 18 km, plaukiant valtimi). Šizofrenija Markui diagnozuota 1971 m. ir atrodė, kad niekas jau nebepadės, bet vartodamas vaistus jis išsikopstė iš ligos gniaužtų. Šiuo metu M. Vonnegutas dirba gydytoju pediatru Milono mieste Masačiūsetse.

2005 m. M. Vonnegutas viešai užstojo tėvą, kuris radikalų buvo apkaltingas neva palaikantis terorizmą. „Jei romanistas Kurtas Vonnegutas palaiko terorizmą, galbūt visi karo kritikai yra teroristai? – retoriškai klausė Markas. – Mano tėvui nerūpi Vidurinieji Rytai, jis niekada ten nebuvo, nesidomi tų šalių menu ir gal net negalėtų rasti jų sostinių žemėlapyje. Jo didvyriai – Abraomas Linkolnas ir Markas Tvenas. Kurtas Vonnegutas pareikalavo prezidento Busho apkaltos. Tai, kuo viskas baigsis Irake, nepriklauso nuo to, kuo tikime. Kai kyla karas, aš visada tikiuosi, kad jis greitai baigsis, kad vėl galėtume rūpintis svarbiausiu dalyku gyvenime – savo vaikais.“

K. Vonneguto duktė Edith (g. 1949) – dailininkė, išgarsėjusi knyga „Namų deivės“, kurioje dominuoja netikėtais rakursais nupieštos nuogos moterys. Menininkė teigia tuo norinti parodyti moterų silpnumą ir bejėgiškumą.

Į keistąją K. Vonneguto „šeimyną“ galėtume įrašyti ir asteroidą, jo garbei pavadintą „25399 Vonnegut“. Šis tarp Marso ir Jupiterio esantis dangaus kūnas buvo atrastas 1999-aisiais.

2001 m. gaisras supleškino pusę K. Vonneguto namo. Dūmais apsiuodijęs rašytojas buvo nuvežtas į ligoninę, keturias dienas jo gyvybė kabėjo ant plauko. Išgyveno, bet visi asmeniniai archyvai atiteko liepsnoms.

Beje, K. Vonnegutas rūkė cigarettes be filtro, kurias vadino „aukščiausios klasės būdu nusižudyti“. Tačiau rašytojas nenusižudė – 2007 m. balandžio 11 d. savo namuose Manhatane jis mirė dėl komplikacijų po to, kai prieš kelias savaites pargriuvęs susitrenkė smegenis.

Po mirties K. Vonnegutas buvo pavadintas „šventąja Niujorko literatūrinio gyvenimo karve“.

Išmintis, užkoduota šmaikštumu

Tie, kas skaitė bent vieną K. Vonneguto knygą, puikiai pamena su niekuo nepalyginamą taiklią šveikišką ironiją, papildytą mokslinėmis žiniomis ir neribota fantazija. K. Vonnegutas niekada nevadino savęs rašytoju fantastu ir netgi pykdavo, kai jį priskirdavo prie fantastikos kūrėjų.

K. Vonnegutas save vadino ateistu, laisvamaniu ir dažnai mėgdavo pafilosofuoti religinėmis temomis. Jis yra sakęs, jog dieviškosios jėgos egzistavimą įrodo tai, kad pasaulyje egzistuoja gonorėja, žirafos ir begemotai. Tačiau kai kurios rašytojo frazės verčia abejoti, ar tarp šmaikščių, šiek tiek ciniškų minčių nesama užkoduotos išminties (toil gražu ne ateistinės). K. Vonnegutas yra rašęs: „Jeigu, gink Dieve, kada nors mirčiau, tegul ant mano antkapio užrašo: JAM UŽTEKO VIENINTELIO DIEVO EGZISTAVIMO ĮRODYMO – MUZIKOS.“ Beje, šią frazę kūryboje panaudojo žymi alternatyviojo roko grupė „Wilco“ iš Čikagos.

Pirmasis ironijos ir žodžio meistro K. Vonneguto kūrinys – apsakymas „Pranešimas apie tvarto efektą“ pasirodė 1950-aisiais. Pirmasis romanas – antiutopija „Pianola“ (1952) išleista ir lietuviškai. Joje aprašomas pasaulis, kuriame žmonės iš gyvenimo baigia išstumti mašinos. Antrasis romanas „Titano sirenos“ (1959), taip pat išleistas lietuviškai, kiek primena mokslinę fantastiką, jo pagrindinė mintis, kurią sau vis kartoja kūrinio herojus, – kažkur ten, aukštai, kažkas mus myli. 1973-aisiais pasirodė vienas žymiausių K. Vonneguto romanų „Čempionų pusryčiai“ (1973), kurį dar 1981 m. lietuviškai išleido „Vaga“, 2006 m. – „Kitos knygos“. Beje, pagal šią knygą 1999 m. buvo pastatytas filmas, kuriame pagrindinį vaidmenį sukūrė žymusis Bruce'as Willisas.

1984 m. K. Vonnegutas bandė nusižudyti. Vėliau apie tai jis rašė keliose esė. Kurtas prisipažino, kad po knygos „Skerdykla Nr.5“, išleistos per Vietnamo karą, prisiekė daugiau neberašyti. Tada nusprendė atsisveikinti su gyvenimu, išgėręs migdomųjų ir alkoholio.

Kūryboje fikciją maišė su autobiografija, tačiau ją visą lydėjo pagrindinė tema – nužmogėjimas, kurį skatina žmonijos polinkis į technologijas. Kritikų nuomone, Kurtas išrado naują literatūrinį stilių. Tiesa, rašytojas nebuvo iš karto pripažintas – „Katės lopšys“ 1963-aisiais buvo išleistas tik 500 egz. tiražu, o vėliau įtrauktas į privalomų skaityti kūrinių sąrašą mokyklose ir universitetuose.

Paskutinė K. Vonneguto knyga, išleista 2005 m. (2007 m. lietuviškai ją išleido „Kitos knygos“), – „Žmogus be tėvynės“. Baigiamasis Kurto gyvenimo filosofijos veikalas pradedamas sentencija, kurios tiesiog negalima nepacituoti: „Gėris lengvai galėtų įveikti blogį – tereikia, kad angelai savo organizaciją grįstų mafijos pavyzdžiu.“

K. Vonneguto sentencijos – neišsemiamas lobynas. Pateiksime dar ke-
lias. „Manot, arabai buki? Jie davė mums skaičius. Pamėginkit padalyti
vieną ilgą skaičių iš kito naudodami romaniškuosius skaitmenis“. „Per
mūsų katastrofiškai idiotišką karą Vietname muzika be perstojo gerėjo.
Beje, tą karą mes pralaimėjome. Indokinijoje tvarką pavyko atkurti tik
tada, kai jos gyventojai mus iš ten išspyrė. Tas karas tik pavertė milijo-
nierių milijardieriais. Šiandieninis karas milijardierius verčia trilijonie-
riais. Štai ką aš vadinu pažanga.“

Narvelis

Kurto tinklalapyje iškart po jo mirties atsirado juodai baltas visos jo
kūrybos simbolis – atidarytas paukščio narvelis.

Panašu, kad K. Vonnegutas parodė mums kryptį. Svarbiausia – pra-
verti narvelio duris. O kur skristi? Atsakymas – laisvėn. Ei, žmogau, esi
vienintelis, turintis laisvą valią. Kaip jautiesi?

2008

NAUJOSIOS EUROPOS LAISVĖS LOPŠYS – SLOVĖNIJA, ARBA KAS GERIAU – KULTŪROS DIENA AR KULTŪROS METAI

Sako, didelius darbus reikia pradėti nuo mažų. Tad galbūt Lietuva paskubėjo Vilnių kiek dirbtinai ir šešėliuotai paversti Europos kultūros sostine? Ar nereikėjo geriau iš pradžių įvesti Lietuvos kultūros dienos? Puikų pavyzdį mums gali parodyti Slovėnija, 1991-aisiais pirmoji atsiskyrusi nuo socialistinės Jugoslavijos. Vasario 8-ąją švenčiama Slovėnijos kultūros diena, dar vadinama Prešereno diena, yra tarsi visos Naujosios Europos kultūrinės laisvės simbolis.

Pasaulio kultūros diena gimė Himalajuose

Kultūros dienos idėja gimė daugiau kaip prieš 70 metų. Jos sumanytojas – rusų mąstytojas, dailininkas, švietėjas Nikolajus Rerichas (1874–1947), apkeliavęs daugybę šalių: nuo Lietuvos ir Suomijos iki Mongolijos ir Tibeto.

1928 m. N. Rerichas, padedamas žmonos Jelenos Rerich ir sūnų Juriiaus bei Sviatoslavo, įkūrė bene didžiausią pasaulyje kultūros institutą – Urusvati Himalajų tyrimo institutą. Jo tikslas – tyrinėti ne tik Himalajų, bet ir viso pasaulio kultūrinį paveldą. Institutas įkurtas Kulu slėnyje Indijoje, Himalajų kalnuose.

Urusvati („Ryto šviesa“; taip vadinta J. Rerich, perdavusi pasauliui dvasinį mokymą, vadinamą agni joga) instituto įkūrimas buvo globalių pokyčių pradžia. 1929 m. N. Rerichas kreipėsi į pasaulio valdžios ir kultūros atstovus, kviesdamas aptarti kultūros paminklų apsaugos klausimą. Jo prašymu prancūzų juristai parengė paktą, kuris buvo paskelbtas įvairiomis kalbomis kartu su N. Rericho kreipimusi.

1935 m. balandžio 15 d. Vašingtone JAV prezidentas Franklinas Ruzveltas ir dvidešimties Lotynų Amerikos šalių atstovai pasirašė sutartį dėl meno ir mokslo įstaigų ir istorinių paminklų išsaugojimo. Ši diena paskelbta Pasaulio kultūros diena, siekiant paskatinti saugoti žmonijos kultūrinės vertybes.

Pasirašyta sutartis buvo pirmas tarpautinis susitarimas, skirtas kultūrinėms vertybėms saugoti. Šalims, kurios ratifikavo Rericho pakta, jis galioja iki šiol. Tačiau per Antrąjį pasaulinį karą Taikos pakto idėja buvo pamiršta, daugybė kultūros paminklų virto griuvėsiais.

1954 m. gegužės 14 d. Hagoje Rericho pakto pagrindu buvo priimta Konvencija dėl kultūros vertybių išsaugojimo karinio konflikto metu, kurią pasirašė 39 pasaulio šalys.

Europos kultūros diena – iš Slovėnijos

Nuo pasaulio pereiname prie Europos. Slovėnija daug kuo artima Lietuvai, nors gyventojų joje kiek mažiau (apie 2 milijonus), o teritorija mažesnė net tris kartus. Nors turime daug kultūrinių panašumų su slovėnais, bet Lietuvos ir Slovėnijos kultūros politika radikaliai skiriasi.

Lietuvoje jau kelerius metus gyvena ir dirba slovėnų poetas, muzikantas bei vertėjas Klemenas Piskas (g. 1973), kurio pirmoji knyga net pavadinta lietuviškai – „Labas vakaras“ (1998). Ji Slovėnijoje nominuota Metų knyga.

Nemažai žymiausių lietuvių kūrėjų tekstų į slovėnų kalbą išvertęs K. Piskas sako, kad pirmoji lietuviška knyga slovėniškai pasirodė dar 1956-aisiais. Tai buvo iš rusų kalbos verstos „Pasakos iš Lietuvos“. Anot K. Pisko, tarp slovėnų ir lietuvių literatūrų – daug panašumų, net pirmosios knygos (Martyno Mažvydo „Katekizmas“ ir Primožo Trubario „Catechismus“ pasirodė beveik tuo pačiu metu).

Tiesa, pirmasis svarbesnis slovėnų poetas Francė Prešerenas (1800-1849) savo knygą „Poezije“ išleido 1847 m., kiek vėliau už Kristijoną Donelaitį. Tačiau šio poeto vardu pažymėta Slovėnijos kultūros diena (Prešerenov dan). Šiemet nuo F. Prešereno mirties sukanka 160 metų, Slovėnijos kultūros diena švenčiama būtent jo mirties dieną – dar nuo 1944-ųjų. 1991 m. ši diena paskelbta nedarbo diena.

Įsteigtos F. Prešereno premijos (aukščiausi Slovėnijos apdovanojimai už mokslo ir kultūros pasiekimus), jo vardu pavadintos aikštės, statomos skulptūros, poeto portretas vaizduojamas ant Slovėnijos pinigų (anksčiau – ant 1000 tolarų banknoto, dabar – ant 2 eurų monetos). Pagal F. Prešereno žodžius 1990 m. sukurtas himnas – tai eilėraščio „Zdravljica“ („Tostas“, 1944) septintasis stulpelis, kuris baigiamas optimistine gaida:

„Prost bo vsak, ne vrag, le sosed bo mejak!“ („Kad visi žmonės laisvi nebebūtų priešai, o tik kaimynai!“).

Romantiko F. Prešereno poezija – lyrinė ir patriotinė. „Sonetų vainike“ („Sonetni venec“, 1834) jis prisimena senovinį Orfėjo mitą ir šaukiasi dangaus pagalbos, kad slovėnų tautai šis atsiųstų naująjį Orfėją, kurio poezijos grožis įkvėptų patriotizmą ir vėl suvienytų slovėnus.

Iš vos 200 gyventojų turinčio Vrbos kaimelio kilusio Francės svajonė išsipildė: Slovėnija tapo pavyzdžiu, kaip valstybė turi atgimti po socialistinio maro negandų. 1945 m. tapusi Jugoslavijos Socialistinės Federalinės Respublikos dalimi, netrukus Slovėnija įgijo bene didžiausią autonomiją visame socialistiniame bloke. 1990 m. režimo pančių buvo galutinai atsikratyta, šalis paskelbta Slovėnijos Respublika. Po 1990-ųjų gruodžio referendumo, 1991 m. birželio 25 d. buvo atkurta šalies nepriklausomybė. Karas su Jugoslavijos armija truko vos 10 dienų: nuo 1991 m. birželio 27 d. iki liepos 6 d. Karo metu žuvo 18, sužeisti 182 slovėnai, 12 užsieniečių ir 44 okupacinės Jugoslavijos nacionalinės armijos kariai.

2004 m. Slovėnija prisijungė prie NATO (kovo 29 d.) ir Europos Sąjungos (gegužės 1 d.). 2007 m. įvestas euras. 2008 m. Slovėnija tapo pirmąja pokomunistine valstybe, 6 mėnesius vadovavusia Europos Tarybai.

Slovėnijos ekonominiai rodikliai irgi gan aukšti: naujosiose ES valstybėse ji užima antrą vietą po Kipro. Pagal Bendrąjį vidaus produktą Slovėnija pasaulyje yra 30-oje vietoje (Lietuva – 48-oje, Latvija – 46-oje, Estija – 41-oje), t. y. beveik kaip Izraelis (29) ir Pietų Korėja (33).

Nuo Slavojaus Žižeko iki „Laibach“

Slovėnijos kultūra Lietuvoje žinoma dar mažokai, nors akademiniame pasaulyje turbūt nėra negirdėjusių filosofo S. Žižeko pavardės, o muzikiniame – unikalios grupės „Laibach“ ir pirmojo socialistiniame lageryje pankroko judėjimo.

Pankroko grupė „Pankrti“ („Kalės vaikai“) susikūrė dar gūdžiais 1977-aisiais, vos metais kitais vėliau nei pirmosios ir įtakingiausios pasaulio pankroko grupės „The Ramones“ (1974), „The Sex Pistols“ (1975) ir „The Clash“ (1976). 1977-ieji buvo svarbiausi kultūrinio išsilaisvinimo metai Europoje: metai, kai „The Clash“ paskelbė atsisakantys Elvio, „bitlų“ ir „rolingų“ idėjų, „The Sex Pistols“ metai „Be ateities“ („No Future“).

Slovėnijos pankroko tėvas, „Pankrti“ lyderis Gregoras Tomcas (g. 1952) – ne tik muzikantas, bet ir sociologas. Jis įkūrė asociaciją „Žmonės už laisvą visuomenę“, o 1982 m. Liublianos universitete ėmė dirbti kartu su S. Žižeku. 1987 m. G. Tomcas kartu su kitais 15 pasirašiusių paskelbė manifestą „Indėlis į Slovėnijos nacionalinę programą“. 1988–1992 m. vykusiam „Slovėnijos pavasaryje“ G. Tomcas buvo vienas pagrindinių pilietinės visuomenės ugdytojų. 1990 m. bandė tapti Slovėnijos parlamento nariu, tačiau nesėkmingai; paskui atsidėjo mokslinei veiklai, ėmė rašyti esė ir apmąstymus apie šiuolaikinę politiką bei socialinius dalykus.

2004–2008 m. G. Tomcas ypač kritikavo centro ir dešiniųjų vyriausybės kultūros politiką. Dabar buvęs Slovėnijos pankroko tėvas dirba Liublianos mero Zorano Jankovičo patarėju kultūros klausimais, tyrinėja šiuolaikinių socialinių judėjimų fenomeną, kognityvinės psichologijos problemas.

1980 m. pasirodė „Pankrti“ daina „Za železno zaveso“ („Už geležinės uždangos“), tapusi kultine, kaip ir pati grupė, visoje tuometinėje Jugoslavijoje. 1984 m. grupė išleido „Rdeči albumi“ („Raudonąjį albumą“). Tai – komunizmą kritikaujantis kūrinys su aliuzija į garsųjį „The Beatles“ sukurtą „Baltąjį albumą“. Pasauliui „Pankrti“ pristatė legendinis BBC radijo laidų vedėjas Johnas Peelas (1939–2004).

Populiariausia pasaulyje muzikinė grupė iš Slovėnijos neabejotinai yra „Laibach“ (tai – senasis vokiškas sostinės Liublianos pavadinimas, tartum mūsų Memelis). Dabar apie ją galima daug sužinoti iš tinklalapio www.laibach.nsk.si, tuo tarpu dar sovietiniais laikais Lietuvoje šios grupės būdavo klausomasi paslapčiomis.

Roko, elektronikos, avangardo, *industrial*, *neo-classical* stilių muziką grojanti grupė susikūrė 1980 m. balandžio 1-ąją. Kaip ir eksperimentinio europietiškojo roko – krautroko – pradininkai vokiečiai „Amon Düül“ bei „Can“, „Laibach“ atsirado kaip politinio-socialinio judėjimo dalis. Šis judėjimas – tai NSK („Neue Slowenische Kunst“, vok. „Naujasis Slovėnijos menas“), kuris pavadintas vokiškai, kad atspindėtų komplikuotus slovėnų ir vokiečių santykius (Slovėnija, esanti šalia Austrijos, anksčiau buvusi jai pavaldi, išoriškai daug kuo į ją panaši). Be „Laibach“ judėjime dalyvauja dailininkai IRWIN, teatralai „Noordung“, grafikai „New

Collective Studio“ (naujieji kolektyvistai), kino kūrėjai „Retrovision“, teoretikai, įkūrę „Grynosios ir taikomosios filosofijos departamentą“.

Filosofas Peteris Mlakaras apibrėžė judėjimo tikslą: „Mūsų misija – kad Blogis netektų drąsos“. Naujosios Slovėnijos menas – tai totalitarinių režimų ir nacionalistinių judėjimų sukarikatūrinti simboliai, dadaistų maniera paversti kiču.

Įdomiausias NSK išradimas – 1992 m. įkurta valstybė, išduodanti savo pasus, turinti konsulatus įvairiose šalyse. Ši valstybė vadinama „NSK State“, ji turi savo tinklalapį *www.nskstate.com*. „NSK State“ neegzistuoja realioje erdvėje ir neturi fizinės teritorijos; jos vienintelė teritorija – „laiko matmuo“, – teigia NSK valstybės įkūrėjai.

NSK valstybės piliečiams išduodami specialūs pasai, nes „menas yra fanatizmas, kuriam reikia diplomatijos“. „Tapkite pirmosios globalios valstybės Visatoje piliečiu“, – rekomenduoja NSK valstybės kūrėjai, suteikdami galimybę bet kam įsigyti unikalų dokumentą, liudijantį kūrybinę laisvę.

Tarp Vasario 8-osios ir Vasario 16-osios

Artėjant Vasario 16-ajai, pamąstymai apie Slovėniją, jos požiūrį į kultūrą, laisvumą atrodo ypač aktualūs. Kodėl Lietuvoje nėra protesto muzikos (juk muzika – pagrindinis protesto variklis)? Vasario 16-oji reklamuojama pasitelkiant kryptantį į komerciškumą, kičinį Andriaus Mamontovo klyksmą, pavadintą „Geltona. Žalia. Raudona“. Ką dar turime? Ciniškasis Tomas Sinickis siūlė padegti parlamentą dainoje „Dek, parlamente“. Ačiū, ne. „Antis“? Savo laiku beveik visos jos dainos – „Lietuvos valstybė“, „Zombiai“ ir net „Alyvos“ – buvo protestas prieš sovietiją.

Pirmoji „Anties“ plokštelė pasirodė 1987 metais. Neseniai pasirodęs albumas „Ančių dainos“ kritiškai kalba apie šių dienų „elitą“, tačiau minių nebesutraukia. Minias sutraukia Natalija Ivanova-Zvonkė, grupė „YVA“ (beje, ar kas nors žino, ką reiškia šis pavadinimas? „Ypatingai Viliojanti Atrakcija“), „69 Danguje“, (dar vis) Rytis Cicinas, „dviratūkas“ – Eugenijus Ostapenko. Tiesa, dar yra bandymų populiarinti klasikine muzika, kuriant tokius projektus kaip „Triumfo arka“, tačiau argi tai – protesto muzika? Tikrai ne.

Žinoma, šviesaus atminimo Vytautas Kernagis – neabejotinas protesto prieš bet koki konformizmą simbolis. Tačiau vienintele tikra, pagrindine protesto grupe galėtume laikyti daugelio pamirštą klaipėdiečių pankroko grupę (tiksliau, „vokalinį letalinį fekalinį instrumentalinį ansamblį“) „SA-SA“. Dažniausiai jos dainos būdavo liūdnos, pvz.: „Ir jūros atsitrauks / Ir žemė prasivers / O tu sėdėsi kaip sėdėjęs, / O tu žinosi kiek žinojęs, / O tu gulėsi kaip gulėjęs, / O tu miegosi kaip miegojęs... / Daugiau nelauk, jau nieko nebebus, / Viskas gerai, viskas tikrai gerai...“

Vis dėlto nihilistiškieji „SA-SA“ sukūrė ironiškai skambančią dainą, kurioje yra tokia eilutė: „Viskas jauniiiimui, jauniiiimui!“ Tuo tarpu naujasis kultūros ministras, nulipęs ant žemės nuo agurkų stiklainio, sako: „Nežinau, iš kur tie pinigai.“ O kodėl į dangų išpyškinti milijonai, kurie skurstantiems kultūrininkams reikštų tiek daug?

Ar dabar, kai uždarinėjamos mokyklos įvairiuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose, knygos brangsta, kultūrininkai esamosios valdžios vertinami kaip nereikalingas balastas, galėtume sustabdyti kultūrinę tautos genocidą? Ar dar įmanoma viską skirti jaunimui, t. y. ateičiai?

Gestapo įkūrėjui Hermannui Wilhelmui Göringui dažnai priskiriama frazė: „Kai išgirstu žodį „kultūra“, siekiu savo brauningo“. Iš tikrųjų šios frazės, ištartos 1933 m. A. Hitlerio gimtadienio proga, autorius – nacių dramaturgas, poetas Hannsas Johstas (1890-1978). Frazė nuskambėjo spektaklyje „Schlageter“, pavadintame nacių didvyrių paskelbto ir prancūzų sušaudyto vokiečių sabotažininko pavarde.

Protesto vardan valdžiai siūlau išmesti brauningus ir siekti kultūros, o ne ją naikinti. Nes istorija turi tendenciją kartotis, o to nesuvokiant valdžia gali likti dar vienu sluoksniu ateities archeologams. „Kad visi žmonės laisvi nebebūtų priešai...“

2009

LAVONMENIS, ARBA KANIBALŲ SUGRIŽIMAS

Nekrofiliją aprašė dar Herodotas. Kanibalizmą praktikuodavo neandartaliečiai. Deja, tokių iškreiptų požiūrių į mirtį pasitaiko iki šiol, tačiau didžiulio pavojaus civilizacijos išsigimimui jie lyg ir nekelia. Kodėl „lyg ir“? Nepagarba mirčiai (o pirmiausia – žmogui) tapo madinga, čiotka, priimtina ir net gerbtina. Tai mums įskiepyti bando lavonmenio kūrėjai.

Vėlės ir mirties daktarai

Kai ankstyvoje jaunystėje su bendraminčiais metalistais klausėme grupės „Cannibal Corpse“ įrašų, nė vienas rimtai nesusimąstėme, apie ką iš tikrųjų dainuoja šaunieji muzikantai. Kai supratome, visa tai pasirodė tartum nevykęs pokštas, ne daugiau. Kiek man žinoma, nė vienas klausiusiųjų šios grupės įrašų kanibalu ar nekrofilu netapo: iš „kanibalų“ muzikos daugelis tiesiog išaugo. Tačiau, nors ir būdamas labai liberalus meno atžvilgiu, negaliu nepabandyti suvokti, iš kur atsiranda „menas“, kurį pavadinčiau lavonmeniu. Galima ilgai kalbėti, lyginti įvairių religijų, tautų, tradicijų patirtį, kai kalbame apie mirusiuosius. Apibendrinus, visur jie (savitai) gerbiami. Patys turime vėles, minime Vėlines, tai – mūsų sakrali (ne)kasdienybė.

Sakralumo profanacija – dažnas reiškinyss sekuliarioje visuomenėje. Tai, kad žmonės beveik nebevaikšto į bažnyčią, dar nėra blogai: Nyderlanduose – tūkstančiai laisvės išraiškų, o bažnyčios tuštokos (tiesa, jos labiau skirtos koncertams, paprastiems bendruomenės susibūrimams), bet iš mirusiųjų nesityčiojama.

Iš mirusiųjų tyčiotis labiausiai mėgo tokios žmogystos (ir jų pakalikai) kaip A. Hitleris, J. Stalinas, Pol Potas ir kiti. A. Hitlerio mirties daktarai, kurių pagalbininkai gamino baldus iš žmonių kaulų bei odos, didžiavosi savo „menu“. Tačiau šis makabriškas dalykas net šiuolaikinio, greito ir žiauraus, žmogaus sąmonėje kažin ar siejasi su maloniais išgyvenimais. Bent taip maniau iki šiol. Kol Lietuvos neužplūdo tikra lavina lavonmenio. Ir jo aiškintojų, krykštaujančių iš džiaugsmo, kad atrado „kažką tokio“.

Kultūrinis prekystalis

Kad lietuviškasis lavonmenis yra sąmoningas tyčiojimas iš žmogiškumo (ir mirties), rodo jo propaguotojų žodžiai. Kovo 13-ąją, penktadienį („siaubingas sutapimas“, – su džiaugsmu rašo lavonmenotyrininkai), Klaipėdos kultūrų komunikacijų centro galerijoje skulptūrinį eksperimentą su mėsa tęsė Mindaugas Bumblys, tądien numatęs galutinai „išpreparuoti“ savo „meninę komunikaciją“. Prieš savaitę jis „išsidėliojo pirmuosius šoninės, nugarinės ir kumpio gabalus“ ir ėmė kurti „portretines improvizacijas“.

Projektą pristatantis *www.kulturpolis.lt* kuria romantišką mėsgalių „meno“ vaizdą (kodėl nesigirdi vegetarų protesto?): „Pjaustomi, malami mėsgaliai, o faršas ir kraujas yra savotiškai sugražinami į pirmapradę anatinę stichiją. Dygsnis po dygsnio (menininkas darbuojasi viela, adata bei lininiais siūlais) kuriami veidai ir sielos randai. Beformės bekoniskos galvos su burnų ertmėmis šonuose, užsiūtos lūpos ir akys... Be natūralistinio siaubo, bet su siurrealistiniu šleikštuliu. Trumpa ekskursija į pradžią... Kovo 3 d. materija, iš kurios atimta gyvybė, buvo dar kartą išmesta ant prekystalio. Šį kartą – kultūrinio.“

Va kur vargšas šuo pakastas. Kultūrinis prekystalis, sakote. „Kultūra“, tiksliau, *chaltūra*, pas mus prekiauti mėgstama. Brangiai. Turime tris vamzdžiamenio pavyzdžius Vilniuje, kiekvienas jų po 100 000 litų kaštuoja. Tačiau vamzdis nieko nežeidžia, nebent kitus, gražesnius vamzdžius, bet kol nėra išleistas Vamzdžių teisių įstatymas, miegokime ramiai.

Kalvis ir paistalai

Iš tikrųjų M. Bumblys (g. 1983) nėra siaubūnas. Būtent tai ir glumina. Jo tinklalapyje *www.bumbliustudija.com* gana išsamiai aprašomas garbinimas, senovinis kalvystės menas, kuriuo užsiima M. Bumblys. „Pamilau kalvystę, ir mus sieja tikrai ypatingas ryšys, nes laikas bėga, o ši meilė neblėsta“, – tinklalapyje dievagojasi žmogus iš Klaipėdos. Paaiškėja, kad nuo 2005 m. M. Bumblys uostamiestyje turi savo metalo meno studiją-kalvę „Liepsnabarzdys“ ir yra visai neblogas kalvis.

Kas privertė imtis lavonmenio? „Maščiau, kokia meninė išraiška galėtų šiandien atkreipti į save dėmesį. Kas galėtų šiandienos miesčio-

nį ištraukti iš jo saugaus, kupino realybės šou ir Svarovskio kristalais nusagstytų daiktų, kitaip tariant, pridengto sumuliacijomis gyvenimo, – filosofuoja M. Bumblys. – Mėsa buvo pasirinkta ne vien dėl to, kad ji savaime turi stiprų emocinį krūvį ir šokiruoja jos panaudojimas mene, bet ir išprovokuoja mūsų pradinius instinktus, kuriuos taip stengiamasi slopinti netikra tikrove. Kodėl tai žadina instinktus ir kokius? Mėsa asocijuojasi su medžioklės ir karo grobiu, mirtimi ir seksualiniais geismais (urvinei moteriai įsiteikti lengviau, jei parneši jai mėsos, kuria ji gali maitinti kūdikį ir užauginti jį stiprų). Manau, todėl tai sukėlė daugelio žmonių neigiamą reakciją, nes yra priminimas apie kostiumais ir netikromis šypsenomis užmaskuotus pirmapradžius instinktus, kurie vis dar gajūs mūsų sąmonėje.“

Į kritiką M. Bumblys ir jo apologetai reaguoja gana aršiai. „Piktinimasis pasireiškia atmetimu ir puolimu, jog tai – tyčiojimasis iš maisto. Statistinis žmogelis nebenori prisiminti, kad karbonadus skinasi ne nuo medžių ir kad šerno galva ant sienos ar antai fazano iškamša ant elnio rago – tai tik tokio nekalto „sporto“, kaip medžioklė, laimikiai. Šiuo atveju niekam neskauda, niekas nemiršta, ir su maistu tai neturi nieko bendro. Be viso to, šie skulptūriniai objektai – dar ir portretai. Tai – mūsų vidinės demoniškos grimasos. Mėsos tema čia labai tinka. Be visos filosofinės potekstės, tai provokuoja realybės pojūtį, pasireiškiantį surrealistiniu vaizdavimu. Tai gąsdina, glumina, kelia klausimų. Akcijos tikslas ir yra provokuoti. Tai – savotiškas socialinis tyrimas, kuris labai akivaizdžiai pateikė rezultatus, kokių tikėjomės, ir kokių – ne. Ši akcija – tai ir protestas prieš simukliarinę aplinką, jos tikslas – ištraukti mus iš iliuzinio pasaulio, pajusti savo instinktus, kurie yra visiškai natūralūs. Visam šiam procesui reikia laiko, todėl viskas vyksta akcijos pavidalu.“ M. Bumblys lyg tikras kanibalas teisindamasis pareiškė: „Mėsos kvapas žvalina, priiverčia mąstyti.“

„Vietinė“ (Klaipėdos kultūrų komunikacijų centro) menotyrininkė Rūta Jakštonienė dar aršesnė (tekstas netaisytas): „Panašaus pobūdžio meno akcijos Lietuvoje prasidėjo XX a. 10 deš. 1-oje pusėje. Tai, ką internautai (akcija „Skulptūrinė provokacija – MĖSA“ *nuolat* buvo koneveikiama internetinių komentatorių) profaniškai įvardija *paistalais, iškrypėlišku menu*, šiuo atveju yra radikalus menininko žingsnis nuo tikrovės, kaip socialinės fikcijos, link tikrovės, kaip realiai egzistuojančios

duotybės, – putojasi menotyro specialistė. – Žiniasklaidos bei įvairių medijų formuojamas REALYBĖS įvaizdis, simuliuoja tikrovę, eilinio vartotojo sąmonėje paversdamas ją tikroviškais natūros modeliais. Iš molio ir gipso Mindaugas gamina formas, kuriose STINGDAMAS kraujas, maltos mėsos gabalai įgauna žmogaus veido bruožus.“

Savo teksto pabaigoje R. Jakštonienė pasidžiaugia, kad M. Bumblio vaizduojami „šiurpūs mistiniai personažai“ iš tiesų yra prieš 200 000 metų išmirę neandartaliečiai (prisiminkime – jie buvo kanibalai). Tenka pataisyti: pasak J. L. Bischoffo et al. (2003), neandartaliečiai (*Homo neanderthalensis*) atsirado prieš 600-350 000 metų. Paskutinieji (duomenys – iš Portugalijos) išnyko ne anksčiau kaip prieš 24-30 000 metų. Kaip matome, menotyrininkė kažkur pametė vieną svarbų nulį. R. Jakštonienės išvada stulbina: pasak jos, neandartaliečiai simbolizuoja „šiandieninį, iš unifikuotos kasdienybės išsiveržti nebandantį, bet kokių realaus ir tikroviško gyvenimo apraiškų vengiantį Homo sapiens.“

Koks menas, tokia ir menotyra.

(Ne)pramanyti (ne)menininkai. Apžvalga

Kodėl lietuvius taip traukia lavonai? (Beje, iš to šaipėsi šviesaus atminimo Artūras Barysas-Baras). Perfrazuojant Jorge Luisą Borgesą, iš kur tiek (ne)pramanytų būtybių, „kuriančių“ „meną“?

Bene labiausiai pasižymėjęs panašiomis „netradicinėmis“ akcijomis menininkas Lietuvoje – Evaldas Jansas (g. 1969). Jis savo kraują iš venos pats sau leisdavosi į raumenis.

Keistų performansų pasaulis matė jau labai daug. Dadaistai, *Fluxus*, *performanso meno*, *body art*, *happening*, *industrial* atstovai prieš keliasdešimt ir daugiau metų turėjo kuo nustebinti. Tačiau daugelis jų, ypač *Fluxus*, šokiruodavo keliaprasmybėmis.

Prancūzų menininkė Orlan (g. 1947) apie 1990-1995 m. pasaulio galerijose viešai transliuodavo savo atliekamas plastines operacijas. Tiesa, gerokai anksčiau menininkė darė eksperimentus su savo kūnu: fotografovosi nuoga įvairiomis jos pozomis, demonstravo savo lytinius organus per didinamąjį stiklą menstruacijų metu (1978 m. „Dokumentinė studija: Medūzos galva“, paremta S. Freudo tekstu: „Pamatęs vulvą, net

velnias pabėga“). Vėliau kiek aprimo: 2001 m. ėmė spausdinti neegzistuojančių filmų plakatus („Le Plan du Film“).

Britų radikalaus performanso menininkas Stuartas Brisley's (g. 1933) pasuko kiek kita linkme: įsteigė Jungtinės Karalystės šiukšlių ir išmatų muziejų (UKMO, arba UK Museum of Ordure), yra gulėjęs vonioje, pilnoje gyvulių vidurių.

Amerikiečių fotografas Andres Serrano (g. 1950) išgarsėjo lavonų nuotraukomis ir 1987 m. „meno kūrinium“, pavadintu „Apšlapintas Kristus“ („Piss Christ“), – krucifiksu stiklinėje su „menininko“ šlapimu. Vėliau perėjo prie išmatų „meno“.

Austrų dailininkas Günteris Brusas (g. 1938) kartu su Otto Muehliu, Hermannu Nitschu ir Rudolfu Schwarzkogleriu 1964 m. įkūrė Vienos akcionizmo (*Wiener Aktionismus*) judėjimą. „Akcionistai“ laužė tabu: pvz., G. Brusas gėrė šlapimą, tepdavosi kūną ekskrementais (savo), viešai vemdavo, masturbuodamasis giedojo Austrijos himną (taip jis neva bandė parodyti, kad fašizmas iki šiol nemirė; deja, ekstremalas buvo teisus). 1997 m. G. Brusas sulaukė pripažinimo ir gavo Didįjį Austrijos valstybinį prizą.

H. Nitschas (g. 1938) viešai skrozdavo ir skersdavo gyvūnus. 1962–1998 m. jo įkurtas „Orgijų ir misterijų teatras“ („Orgien Mysterien Theater“) atliko apie šimtą tokių performansų. H. Nitscho „filosofinis“ ėriuko aukojimas, jo nukryžiaavimas, lydimas „Triukšmo muzikos“ („Geräuschmusik“), ne juokais primena satanistų juodąsias mišias.

Kiti du „akcionistai“ taip pat pasižymėjo kaip lavonmenio kūrėjai. Beje, O. Muehli (g. 1925) tarnavo Vermachte, o 1962 m. kaip meno pedagogas Vienoje surengė performansą „Kraujo orgija“ („Die Blutorgel“). 1972 m. jis įkūrė komuną „Friedrichshof“, iš kurios į dienos šviesą buvo ištrauktas policijos: O. Muehli 7 metus kalėjo už seksualinius santykius su nepilnamečiais.

R. Schwarzkogleris (1940–1969), gyvenęs vos 28 metus, pagarsėjo žuvų ir viščiukų lavonų nuotraukomis. Jo fotografijose – kraujas, skausmas, kankinimai. „Menininko“ mirtis apipinta legendomis, nors greičiausiai jis mirė iškritęs pro langą.

Bene labiausiai išgarsėjęs pasaulyje lavonmenio propaguotojas – SS virėjo (gal iš čia lavonmenio užuomazgos?) sūnus Guntheris von Hagenas (tikr. Guntheris Liebchenas, g. 1945), anatoms, surengęs kontrover-

sišką parodą „Körperwelten“ arba „Body Worlds“ („Kūnų pasauliai“). Pirmąsyk ji demonstruota 1995 m. Tokijuje. Nuo to laiko preparuoti žmonių lavonai (technologiją, vadinamą plastinacija, G. von Hagensas išrado 1977 m.) apkeliavo daugiau kaip 50 muziejų Šiaurės Amerikoje, Europoje ir Azijoje. Lavonmenio parodos sutraukė daugiau kaip 26 milijonus lankytojų. Kiekvienoje parodoje – maždaug po 25 preparuotus lavonus. Ši „mena“ kuria 340 žmonių penkiose laboratorijose keturiose šalyse (pvz., kinai specializuojasi preparuodami gyvūnus) – vieno lavono plastinacija trunka iki 1500 darbo valandų (jei būtų dirbama be sustojimo, tai truktų kone du mėnesius).

Neseniai Lenkija atsisakė įsileisti G. von Hagensą, kai paaiškėjo, kad jo tėvas galėjo būti atsakingas ir už 60 lenkų žūtį. Beje, pats „menininkas“ gimęs Skalmiežycų miestelyje Lenkijoje.

Lavonmenio Lietuva?

Nejaugi dėl nešališkos informacijos trūkumo Lietuva ir jos menas virsta lavonmeniu, priimama ir reklamuojama tik tai, kas šokiruoja primityviausiais būdais? Pasaulyje šoko menas (*shock art*), nebūtinai susijęs su lavonais – tai toli gražu nebe naujiena. Išsivysčiusių šalių menotyrininkai jau seniai suprato, kad toks „menas“ tėra „kultūrinė tarša“. 2000 m. meno kritikas Ray'us Sawhillas šoko meną pavadino „saugiausia meno rūšimi, kuri menininkui atneša finansinį pelną“.

Beje, įtakingiausiu šoko meno pavyzdžiu menotyrininkai laiko prancūzų dadaisto ir siurrealisto, vieno iš modernizmo pradininkų Marcelio Duchampo (pasivadinusio R. Mutt) 1917 m. kūrinį „Fontanas“, kuriam panaudotas pisuaras.

Šis visiškai nekaltas meno kūrinys gerokai „atsilieka“ nuo lavonmenio, plintančio Lietuvoje. Kodėl Lietuvos žmonėms peršama *miesto legenda* (angl. *urban legend*) apie Svynį Todą, kuri atvirai propaguoja kanibalizmą (pyragėlių kepimą su žmogiena) ir žmonių žudymą (pamišusį, keršto pritvinkusį barzdaskutį-maniaką)? Svynio Todo legenda Anglijoje žinoma jau seniai – apie mitinį maniaką ir jo padėjėją ponią Lovet 1847 m. parašyta knyga, nuo 1865 m. statomi spektakliai, baletai, 1926, 1928, 1936, 1970, 1973, 1998 ir 2007 m. pasirodė filmai ir TV serialai.

Beje, jei kas nepamena, apie Demoną kirpėją kalbama ir Arthuro Conano Doyle'io sukurtuose Šerloko Holms'o nuotykiuose.

Reklama daro savo – daug kam Svynio Todo legenda atrodo patraukli. Būdingas pavyzdys galėtų būti vienas iš interneto dienraščių (<http://sviesiaijuoja.blogas.lt>), kurį rašo 21 metų mergina: „Aš negaliu atsistebėti žmonių neišsilavinimu ir žemu mentalitetu. Ir net po 18 metų gyvenimo Anglijoje, Niujorke ir kituose pasaulio miestuose (režisierė Dalia Ibelhauptaitė, – M. P.) sukuria mums, vargšams lietuviams, galimybę pamatyti tai, ką žmonės visame pasaulyje jau seniai mato, vertina, gėrasi ir džiaugiasi. O štai lietuviai, asai, matai, didieji, komentatoriai su bemvais, ir su 10 koridorių išsilavinimu, turim teisę nieko nežinodami aiškinti, kaip čia ta Dalia galėjo sukurti tokią baisybę, šlykštybę, nesąmonę. Tipo žiauru kaip ojoj... Kas čia žiaurus? Tik pas mus šalyje gali būti tokių siaurapročių.“

Vox populi niekada nemeluoja

Pabaigai – dar viena nesibaigiančio lietuviškojo lavonmenio naujiena. Pasirodo, šiemet pirmą kartą festivalio „Mados infekcija“ istorijoje sumanyta nufilmuoti renginio idėją įkūnijantį reklaminį vaizdo klipą. Jame žirklėmis pilvą sau perkerpanti mergina, pasipuošusi lengva plazdančia suknele, kaip teigia klipo režisierius Ignas Jonynas, „perteikia devintojo festivalio idėją – drabužis atspindi žmogaus vidų“.

Nuo kada *grobai* yra tai, kas žmogui svarbiausia? Šįkart interneto komentarai negailestingi lavonmenio propaguotojams. „Nepagalvojo, kad ir vaikai žiūri, o jie labai imlūs tokiems dalykams. Kažkokie idiotai, daugiau fantazijų neturi, tuščios galvos visai, šlykštu, kaip dar neuždraudžia rodyti tokius dalykus.“ „Šlykštesnės reklamos dar nemačiau, absurdas kažkoks.“ „Nelabai normalu.“ „Tai – iškrypimas, vaizdelis gražus nebent maniakams ir žudikams samurajams. Ir absurdas – drabužiai joks ne vidus, o išorė. O jeigu kas krepia dėmesį tik savo išorei, drabužiams, tai tas „vidus“ labai skurdus.“

Tai – taip pat *vox populi*. Išvada: Lietuvoje dar ne visi kanibalai neandartaliečiai. Net nežinau, kam ir padėkoti už tai.

EUTANAZIJA. UŽ IR PRIEŠ „GERĄJĄ MIRTĮ“

Eutanazija – viena aštriausių šių laikų temų, dėl kurios vyksta ir dar, matyt, ilgai tebevyks diskusijos. Panagrinėkime, kas sugalvojo „gerosios mirties“ idėją, kaip ji propaguojama ir kokios galimos ateities perspektyvos.

„Geroji mirtis“ ir jos mitologemos

Pats eutanazijos pavadinimas gana ironiškas. Graikiškas žodis *euthanasia* reiškia „gerąją mirtį“ (*eu+thanatos*). Eutanaziją atlieka tik žmonės. Gyvūnijos pasaulyje to nepastebėta. Tiesa, žmonės, manydami esą kilnūs, atlieka gyvūnų eutanaziją, kurią dažniausiai vadina „užmigdymu“, „išvadavimu nuo kančių“, o anglų kalba – net „nusiuntimu į ūkį“ (gyvūnėliams suleidžiama mirtina injekcija arba, jei didesni, – nušaudami; paukščiai dažniausiai nuodijami dujomis, o žiurkėnams ir triušiams nusukamas sprandas).

Šiuolaikinėje gyvūnų eutanazijos mitologijoje naudojama Vaivorykštės tilto mitologema. Ji gali būti siejama su skandinavų mitologija, tiksliau – su Bifröst (sen. norvegų k. *bifrost* – „virpantis kelias“) – tiltu, siejančiu mirtingųjų pasaulį Midgardą ir dievų pasaulį Asgardą. Šis tiltas – tai vaivorykštė, saugoma aukščiausiojo dievo Odino sūnaus dievo Heimdallro (sen. ir dab. norvegų k. *heim* – „namai“; *dallr* reikšmė neaiški), tokio budraus, kad net sugeba išgirsti, kaip krenta lapas ar auga gėlė; taip pat – ir regėti pasaulio pabaigą, todėl Heimdallras niekada nemiega. Pasaulio pabaigai (*Ragnarök*, „dievų pabaiga“) atėjus, Heimdallras kaunasi su klastinga būtybe Loki, jie vienas kitą nužudo. Tiltas sugriauamas.

Bifröst minimas Snorri Sturlusono (1178-1241), islandų istoriko, poeto ir politiko, „Jaunesniojoje Edoje: (prozinėje) ir kitame svarbiame skandinavų mitologijos šaltinyje – XIII a. „Vyresniojoje Edoje“ arba „*Codex Regius*“ (poetinėje). Bifröst statytojai – dievai asai (sen. norvegų k. *vns. áss*, dgs. *æsir*; žodis kildinamas iš indoeuropiečių prokalbės **ansu-*, siejama su sanskritu *asura*, „Avestos“ *ahura*, reiškiančius dieviškąją jung-

tį, stulpą). Tai – viena iš dviejų dievų grupių skandinavų mitologijoje (kita – vanai, *vanir*).

Bifröst, kaip Vaivorykštės tiltas, poetinėje prozoje pasirodė apie 1980 metus. Iki galo neaišku, kas moderniosios šios mitologemos versijos autorius. Gal Paulas C. Dahmas, „*grief counselor*“ („gedėjimo patarėjas“) iš Oregono, gal Williamas N. Brittonas, „Vaivorykštės tilto legendos“ autorius, o gal – anoniminis autorius, kurio kūrinys apie Vaivorykštės tiltą į internetą pateko 1993 metais.

„Tik“ skaičiai

Kodėl kalbame apie, atrodytų, du su eutanazija nesusietus dalykus? Todėl, kad jie kaip tik labiausiai su ja ir susiję. Internetas padeda plisti eutanazijos idėjai, o skandinavų mitologija domėjosi ir naciai. Tad keliaukime į nedidelę, bet kraupoką ekskursiją.

Duomenys rodo, kad bent 64 proc. gyvūnų (56 proc. šunų ir 71 proc. kačių) prieglaudose nužudomi, taikant „humaniškus“ eutanazijos metodus. JAV užmigdoma apie 10 mln. gyvūnėlių per metus. Tokius duomenis pateikia organizacija „*American Humane Association*“ (įkurta 1877 m., kad rūpintųsi gyvūnų ir vaikų gerove). Ši organizacija stebi, kad kuriant filmus, nebūtų žalojami ar net žudomi gyvūnai.

Egzistuoja ir „*no kill*“ („Nežudyk“) principu besivadovaujančios gyvūnų prieglaudos (ir privačios, ir valstybinės), kuriose niekada netaikoma eutanazija. Žmonių eutanazija legali net 13-oje valstybių ir autonominių regionų: Šveicarijoje (nuo 1942 m.), Japonijoje (nuo 1962 m.), Australijos Šiaurinėje Teritorijoje (nuo 1995 m.), Kanadoje (nuo 1996 m.), Albanijoje (nuo 1999 m.), Oregono (nuo 1994 m.), Teksaso (nuo 1999 m.) ir Vašingtono (nuo 2008 m.) valstijose JAV, Beniliukse (Nyderlanduose ir Belgijoje – nuo 2002 m.), Liuksemburge – nuo 2009 m. kovo 19 d., Andalūzijoje (Ispanija; nuo 2008 m.), Tailande (nuo 2007 m.). Indija eina eutanazijos legalizavimo link.

Ką reiškia eutanazijos dekriminalizavimas? Šveicarijos pavyzdys rodo abejingumą gyvybei: tenyškščio Baudžiamojo kodekso 115 straipsnis leidžia gydytojams „padėti nusižudyti“ pacientams, „jei gydytojai neturi savanaudiškų motyvų“. Čia žmogiškumui vietos nėra. Jungtinėje Kara-

lystėje eutanazija – nusikaltimas, nors apklausos rodo, kad du trečdaliai britų jai pritaria. JAV eutanazijos idėją palaiko 72 proc. amerikiečių.

Eutanazijos „išradimas“

Kas sugalvojo eutanaziją? „Gerąją mirtį“ labiausiai palaiko baltieji; juodaodžiams eutanazija nelabai priimtina (prieš eutanaziją nusiteikę tris ar net keturis kartus daugiau juodaodžių nei baltųjų).

Ar tai susiję su rasizmu? Taip. Ar juodaodžiai labiau tikintys? Taip. Kas labiau palaiko eutanaziją? Žinoma, vyrai (84 proc.; moterų – 64 proc.).

Tai – tik faktai. Deja, dar ne viskas ištirta. Didelėmis lėšomis disponuojantys eutanazijos šalininkai deda visas pastangas, kad ji būtų legalizuota visame pasaulyje. Eutanazija minima Hipokrato priesaikoje, kuriai daugiau kaip 2300 metų. Joje sakoma, kad gydytojas, davęs Hipokrato priesaiką, niekam neturi teisės duoti mirtino vaisto ar patarti, kaip numirti. Anglijos įstatymai nuo XIV a. iki XX a. vidurio savižudybę ir jos skatinimą laikė nusikaltimu. Anglų mąstytojas Thomas More'as (1478-1535); karalius Henrikas VIII įsakė jam nukirsti galvą) propagavo eutanaziją savo įžymiajame kūrinyje „Utopija“ (1516), teigdamas, jog utopiškoje visuomenėje reikia padėti mirti tiems, kam gyvenimas dėl didžiulio skausmo tapo nepakeliamas.

XIX a. pradžioje, atsiradus moderniajai anestezijai, JAV įsiplieskė ginčai dėl eutanazijos reikalingumo. 1828 m. Niujorko valstijoje išleistas pirmasis pasaulyje įstatymas, draudžiantis eutanaziją. Tačiau XX a. pradžioje kovoti su eutanazija tapo labai sunku. Naciai sukūrė pseudo-mokslus, kurie iki šiol jaukia žmonių protus.

Eugenika, rasinė higiena ir „Aktion T4“

Daugelio žmonių, bent iš dalies palaikančių eutanaziją, nėra nenučiuokia apie 1939 m. rugsėjo 1 d. įrašą A. Hitlerio užrašų knygelėje, kur numatyta vadinamojo „eutanazijos programa“ arba „Aktion T4“ („Akcija T4“). Pagal ją 1939-1945 m. gydytojai nužudė daugiau kaip 275 000 žmonių.

Kodinis pavadinimas T4 reiškė adresą „Tiergartenstraße 4“ („Gyvūnų sodo gatvė 4“). Šiuo numeriu pažymėtoje Berlyno priemiesčio viloje buvo įsikūrusi organizacija, skambiai pavadinta „Vyriausiuoju gerovės ir institucinės priežiūros fondu“ („Gemeinnützige Stiftung für Heil und

Anstaltspflege“), jai vadovavo A. Hitlerio asmeninis gydytojas Karlas Brandtas (1904-1948) ir fiurerio kanceliarijos vadovas Philippas Bouhleris (1899-1945). Šie už tūkstančių žmonių gyvybes atsakingi žmogžudžiai pateisino eutanaziją, įvardydami ją „žmogiškuoju teisingumu“ („*mens-chlichem Ermessen*“) ir „gailestingąja mirtimi“ („*Gnadentod*“).

T4 pagrindą sudarė eugenika ir „rasinė higiena“. Eugenika – 1883 m. sukurtas pseudomokslas, kurio autorius – Charleso Darwino pusbrolis seras Francis Galtonas (1822-1911). F. Galtonas buvo eruditas, tačiau Ch. Darwino atradimai jį taip paveikė, kad jis sukūrė „mokslą“, bandantį įrodyti, jog vieni žmonės geresni už kitus, nes yra skirtingų rasių ir t. t. 1910 m., prieš mirtį, eugenikos tėvas net parašė erotinių scenų priso-drintą romaną „*Kantsaywhere*“) („Negaliusakytkur“), kuriame aprašoma utopinė valstybė: joje vyrauja eugenikos religija, kurios tikslas – veisti protingesnius ir stipresnius žmones. Nacių eugenika papildė F. Galtono „atradimus“ šūkiu „gyvenimas, nevertas gyvenimo“ („*Lebensunwertes Leben*“). Į juoduosius T4 sąrašus pateko disidentai, tikintieji, fiziškai sil-pni žmonės: apie 70 000 buvo nužudyta, daugiau kaip 400 000 prievarta sterilizuoti.

Eugenika ir „rasinė higiena“ A. Hitleris susidomėjo 1924 m. aštuonis mėnesius kalėdamas Landsbergio kalėjime, esančiame Landsberg am Lech miestelyje Bavarijoje, Pietų Vokietijoje. Rasistinės idėjos, 1944 m. pavadintos socialiniu darvinizmu, į Vieną atkeliavo dar apie 1920 metus. Kaip jomis susidomėjo A. Hitleris, nėra tiksliai žinoma. Beje, „rasinės hi-gienos“ (arba „mokslinio rasizmo“) idėją palaikė ir Jungtinės Karalystės premjeras Winstonas Churchillis, JAV prezidentai Theodore’as Roose-veltas ir Calvinas Coolidge’as, telefono išradėjas Alexanderis Grahamas Bellas, net rašytojas George’as Bernardas Shaw. Terminą „rasinė higiena“ („*Rassenhygiene*“) 1895 m. sukūrė Lenkijos vokiečių gydytojas Alfredas Ploetzas.

Nuo eugenikos ir „rasinės higienos“ tebuvo vienas žingsnis iki „žydų klausimo“ ir „denordifikacijos“ („*Entnordung*“), t. y. skandinaviškos, šiaurietiškos, germaniškos (sakyta – arijų; nors šis terminas netikslus, ir apima daug tautų, tarp jų – persus, kurdus ir kt.) civilizacijos iškėli-mo. 1935 m. prasidėjo nacių vykdytas genocidas, arba holokaustas (gr. „visiškas sudeginimas“), nusinešęs, įvairiais duomenimis, nuo 11 iki 17 milijonų žmonių gyvybių.

Mirties ir gyvybės menas

Nacių perimtos pseudomokslinės idėjos niekur nedingo. Norvegijoje nuo 1934 m. iki pat 1977-ųjų buvo vykdoma valstybės remiama čigonų sterilizacija. Neonaciai Lietuvoje ir visame pasaulyje neatsisako „socialinio darvinizmo“ idėjų. Be abejonės, didelę įtaką daro eutanaziją palaikantis menas. Nacių laikais klestėjo plakatų menas, dabar – judantys vaizdai.

Kinas ir televizija kimšte prikimšti filmų, pasisakančių už eutanaziją. Žmonės – labai paveikūs, ir ypač tada, kai sugraudinti juos siekia tokie meistrai kaip Clintas Eastwoodas. Kalbu apie filmą „Milijono verta mergina“ („*Million dollar baby*“, 2004), kuriame gabią, bet sunkiai sužalotą auklėtinę eutanazijos būdu nužudo jos bokso treneris. Vesternų dievas C. Eastwoodas už šį filmą gavo keturis „Oskarus“ bei daugybę kitų apdovanojimų. Holivudo mirties meno pramonė džiūgavo.

Tačiau yra ir kitokių filmų. Štai kad ir iš pažiūros paprasta lyrinė (dabar „būtina“ sakyti romantinė) komedija „Jei tai būtų tiesa“ („*Just like heaven*“, 2005), kurioje Holivudo gražuolė Reese Witherspoon vaidina komoje esančią merginą. Nedaug trūksta, kad artimieji ryžtųsi eutanazijai, bet viskas baigiasi gerai – mergina atsigauna (meilės dėka). Šis filmas – pamoka, kaip turi būti vertinamas gyvenimas. Beje, ši juosta pastatyta pagal to paties pavadinimo prancūzų rašytojo Marco Levy romaną, išleistą 1998 metais. Pavydūs prancūzai filmą „Jei tai būtų tiesa“ pavadino „blogiausiu užsienietišku metų filmu“. Tačiau skaičiai rodo ką kita: per ABC televiziją JAV 2009 m. kovo 28 d. parodytas filmas „Jei tai būtų tiesa“ sutraukė 5,12 mln. Žiūrovų, jo reitingas pasiekė net 32,5 procentus.

Filmo pavadinimas siejasi ir su gotikinio roko grupės „The Cure“ 1987 m. daina „*Just like heaven*“, tad pereikime prie kitos meno rūšies, darančios įtaką tiems, kurie vis dar svarsto, gerai eutanazija, ar blogai, – muzikos.

Įprasta manyti, kad metalistai – nejautrūs ir žiaurūs. Tačiau prisiminkime „Grammy“ apdovanojimą laimėjusį 1988 m. „Metalica“ kūrinių „*One*“ („Vienas“), kur kalbama apie kareivį, netekusį rankų, kojų ir visų jauslių, išskyrus protą, įkalintą kūne, arba 1994 m. „Megadeth“ albumą „*Youthanasia*“ (angliškai pavadinimas skamba taip pat, kaip eutanazija; o reikšmė – „jaunimo eutanazija“; čia ironiškai dainuojama apie visuome-

nę, kuri eutanazijos būdu naikina save, ypač savo jaunimą). Tai tik pora faktų iš muzikos pasaulio.

Nors pasaulyje eutanazija vis labiau plinta (sukurtas net „eutanazijos prietaisas“), veikia tokios organizacijos kaip „Dignitas“ (lot. „orumas“; Šveicarijos organizacija, skirta eutanazijos būdu žudyti net sveikus žmones), bet vilties, kad gyvybę imsime vertinti vis labiau, yra. Savižudybė daug kur estetizuojama, bet yra daug žmonių, kurie apie ją negalvoja kaip apie išeitį. Kodėl toks žmogaus protas? Lengviau paaiškinti, kodėl dykumoje nėra vandens, negu tai, kodėl žmonės taip veržiasi į ją numirti...

*

Šią publikaciją skiriu ką tik Anapilin iškeliavusiam mano seneliui, vyriausiam Lietuvoje knygų autoriui, bokso treneriui Vaclovui Peleckiui (1910 08 28-2009 04 19). Jis labai mylėjo gyvenimą.

2009

P. S. Mindaugas buvo daug kuo panašus į savo senelį – toks pat kantrus, jautrus, nei žodžiu, nei veiksmu neužgaunantis kad ir labai blogų ketinimų turinčio žmogaus. Tiesą, kokia ji bebūtų, visada išsakydavo taktiškai, kultūringai ir į akis, gal todėl ne visiems tai patiko. Deja, su juo ne vienas elgėsi priešingai, kaip ir priimta dviveidžių pasaulyje. Tai suvokęs labai pergyvendavo, o nusiminimo priežastį atskleidavo labai retai.

TARP KOMUNIZMO IR NACIZMO ŠMĖKLŲ

„...užvis stebina akivaizdus fanatizmo protrūkis Lietuvoje“.

Leonidas Donskis

Ši diena, gegužės 9-oji, Lietuvai ištis simboliška. Šiąnakt, apie antrą valandą, raudonos spalvos dažais buvo aptaškytos ant Žaliojo tilto Vilniuje esančių sovietinių karių skulptūros, ant jų postamentų išpieštos trys nacistinės svastikos, pakabinta didžiulė vėliava su užrašu „Komunistų kekšė“, o ant šaligatvio paliktas užrašas „Bomba“. Tai – išpuolis, puikiai atspindintis tai, kas dedasi šiuolaikinėje Lietuvoje: ekstremistinės jėgos tampa vis galingesnės.

Simboliška tai, kad Vilniuje „susitiko“ trys ideologijos: juk gegužės 9-ąją penktą kartą švenčiame Europos dieną, sovietiniais laikais ši diena buvo pergalės prieš nacių diena, o ant vandalų ištepintų skulptūrų pamatėme dar ir nacių svastikas. Trys viename.

Patyrinėkime, kokia ekstremistinių politinių jėgų koncentracija Lietuvoje ir kaip ji daro įtaką mūsų šalies žmonėms.

EKSTREMISTAI NR. 1 – KAIRIEJI

Komunistai ir „Frontai“

Lietuvos komunistų partija mūsų šalį valdė 1940-1941 ir 1944-1990 m. Ji įkurta 1918 m. Rusijoje, remiantis Karlo Markso ir Lenino sukurta ideologija. Tiesa, komunistai nelegaliai veikė ir tarpukario Lietuvoje. Ši partija atsakinga už šimtų tūkstančių gyventojų tremtį ir žūtį.

1990 m. Lietuvos komunistų partija persivadino į Lietuvos demokratinę darbo partiją, o 2001 m. tapo Lietuvos socialdemokratais, kurie dabar tebėra valdančioji partija.

Lietuvos komunistų partijos vadovų Karolio Požėlos, Justo Paleckio, Algirdo Brazausko giminaičiai dabar užima aukštas pareigas Lietuvoje ir

užsienyje. Tiesa, vieninteliu komunistų vadovui (vadinamajam Centro komiteto pirmajam sekretoriui Ringaudui Bronislovui Songailai (g. 1929) nesusiklostė likimas: dabar jam tenka rinkti butelius, kad pragyventų.

J. Paleckio anūkas Algirdas Paleckis (g. 1971) tapo bene žymiausiu naujųjų komunistų, pasivadavusių „Frontas“, lyderiu. Kadaise Užsienio reikalų ministerijoje, Briuselyje, Seime, Vilniaus miesto savivaldybėje dirbęs, dvi knygas apie Europos Sąjungą 2001 ir 2002 m. išleidęs veikėjas dabar – aršiausias kairiosios politinės jėgos vedlys. Jis yra įkūręs Ir Kubos klubą (suprantama, čia aiškios asociacijos su Fidelio Castro bei Che Guevara). Skandalingojo A. Paleckio būstinė vakar buvo krečiama Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos: įtarta, kad „Frontas“ neteisėtai naudojosi Lietuvos socialdemokratų partijos, iš kurios A. Paleckis buvo pašalintas, duomenimis, vidine informacija. A. Paleckis kaltinimus neigė. Šiandien jis dalyvavo pergalės prieš nacių dienos minėjimo ceremonijoje Antakalnio kapinėse, kur susirinko šimtai žmonių.

Egzistuoja ir jaunimo organizacija „Jaunasis frontas“, kurios pirminku išrinktas buvęs jaunųjų socialdemokratų sostinės skyriaus lyderis Povilas Žarnauskas. Steigiamasis „Jaunojo fronto“ susirinkimas įvyko šių metų balandžio 27 d. Vilniuje. „Esame kairiųjų pažiūrų jaunimo organizacija, kuriai priimtinos socialistinės idėjos. Sieksime Lietuvos kairiųjų jėgų atsinaujinimo bei skatinsime jaunimo pilietiškumą“, – yra sakęs P. Žarnauskas.

Prie „Fronto“ šliejasi kelios neformalų grupuotės, kurios ir internete, ir realiame pasaulyje turi nemažai įtakos Lietuvos politiniam gyvenimui. Aptarsime pagrindines grupuotes.

„Leftas“

Ši pagrindinė organizacija, turinti tinklalapį <http://lithuania.left.ru>, pasisako prieš „tarybofobiją“, „rusofobiją“ ir „amerikanofiliją“, kitaip tariant, nori, kad grįžtų Sovietų sąjungos laikai, o JAV, NATO ir ES būtų mūsų priešais ir šalyje išsikerotų ateizmas. Pagrindinis lefto veikėjas – Žilvinas Butkus.

Organizacija save pristato taip: „Leftas“ – tai nepriklausomas marksistinis portalas, nušviečiantis įvairius politinius-ekonominius, istorinius ir filosofinius aspektus. Mūsų tikslas – per marksistinę prizmę

parodyti tikrąją pasaulio realybę, kuri kur kas siaubingesnė nei rodo mūsų žiniasklaida; parodyti tikrąją istoriją, kuri dabar iškraipyta iki diametraliai priešingos; paneigti dabartinę buržuazinę ideologiją, kurios pagrindą sudaro vadinamoji „demokratija“, dabartinėse sąlygose esanti dogmatišku ir demagogišku mitu; parodyti marksizmo gyvybingumą mūsų laikais, nors ir bando tos pačios politinės prostitutės, kurios tarybiniais laikais pasakojo apie tiesų kelią į komunizmą, mums įteigti, kad marksizmas „atgyvenęs“. Kartu mūsų tikslas yra supažindinti Lietuvos publiką su progresyviais Vakarų, ir ne tik, publicistais, parodyti, kad Vakaruose taip pat yra žmonių, kurie ne ką blogiau supranta, kokioje padėtyje atsidūrė žmonija, kai kapitalizmas tartum vėžys išsikerojo po Žemę. Mes tikimės, kad „Leftas“ naujojoje XXI a. erdvėje – internete – taps ta ašimi, apie kurią ims konsoliduotis Lietuvos žmonės, neturinčys pasišlykštėjimą keliančios patsidavėliškos psichologijos, mąstymo, užteršto dešinėsios ideologijos mitais, ir norintys priešintis tam. Mes bendradarbiaujame su Rusijos kairiuoju internetiniu savaitraščiu <http://left.ru>, kuris faktiškai yra rusiškas mūsų analogas. (Šis ekstremaliųjų pažiūrų portalas pasisako prieš Tibeto, Kosovo laisvę, yra už kiniškąjį maoizmą ir kitas kairiąsias ideologijas, – M. P.). „Left.ru“ pasisiūlė priglauti mus savo serveryje, už ką mes jiems dėkingi, kadangi atkrenta tiek techninio aprūpinimo klausimas, tiek finansinis klausimas, tiek ir saugumo klausimas, mat Lietuvoje karaliauja tokia didelė demokratija, kad VSD (Valstybės saugumo departamentas, – M. P.), jei tik jam kas nors nepatiks, Lietuvos teritorijoje veikiančią tinklapį gali paprasčiausiai uždaryti. „Lefto“ niekas nefinansuoja, jis nepriklauso jokiai partijai, tad viskas stovi ant jo kūrėjų entuziazmo bei entuziazmo tų, kurie panorės prisijungti. „Lefto“ pažiūrų nenustato niekas, išskyrus jame dirbančius žmones. Jį kuria nedidelė jaunų žmonių grupė, linkusi žvelgti į pasaulį nepriklausomu žvilgsniu, marksistiškai, o ne pataikauti dabartinei dešiniajai ideologijai.“

Anarchistai

Iš graikų kalbos išverstas žodis „anarchija“ reiškia „be valdovo, be įstatymų“. Anarchistai propaguoja valdžios ir įstatymų nebuvimą, politinę tinklą, visišką autoritetų (nė vienoje sferoje) nebuvimą.

Lietuvoje anarchistai gana aktyvūs. Kaip teigiama jų tinklalapyje *www.anarchija.lt*, pirmoji anarchistų vieša eiseną įvyko 2006 m. rugsėjo 28 d. Vilniaus centre, kai keliolika žmonių, „daugiausia kūrybinis jaunimas, įdiržusiomis nuo plunksnakočio ir klaviatūros rankomis spaudė tviskančias juodas ir raudonas bei juodos spalvų anarchistų vėliavas“. Anarchistai skandavo antiglobalistinius šūkius „Žmogus žmogui – vartotojas!“, „Mūsų rinkodara – jūsų sielovada!“, „Tuo mes jums įvesim demokratiją!“ ir kt.

Lietuvoje anarchistus palaiko vadinamieji kairieji intelektualai: katalikiškas (!) interneto dienraštis „Bernardinai.lt“ (jame savo rašinius publikuoja vienas anarchistų lyderių Kasparas Pocius), kultūros savaitraštis „Šiaurės Atėnai“ (jame ilgą laiką publikuotos visos be išimties rašytojus šmeižusio, tautinę, rasinę, religinę neapykantą bei neapykantą žmogui apskritai kursčiusio Dariaus Pocevičiaus recenzijos, pasirašytos slapyvardžiu „Castor & Polux“). Anarchistų idėjoms pritaria filosofas profesorius Gintautas Mažeikis.

„Naujoji kairė 95“

2007 m. grupelė aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių subūrė judėjimą „Naujoji kairė 95“ (*www.nk95.org*, *www.nk95.wordpress.com*). Šio, pasak „Bernardinai.lt“, intelektualinio judėjimo iniciatoriai ir aktyvistai – Andrius Bielskis, Morta Vidūnaitė ir Aušra Pažėraitė. Beje, tarp „naujųjų kairiųjų“ esama ir kitos ekstremistinės grupelės atstovų, pavyzdžiui, anarchistas K. Pocius bei kitas „bernardinietis“ Kęstas Kirtiklis, vienas jaunųjų Kazimieros Prunskienės vadovaujamos Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos ideologų Tomas Tomilinas.

Judėjimo „Naujoji kairė 95“ manifeste, kuriame yra 45 tezės, teigiama, jog ksenofobijai, antisemitizmui ir rasizmui skelbiamas nepritarimas, o seksizmui ir homofobijai – moralinis ir politinis karas. „Šios mūsų manifesto tezės – tai radikalaus amerikietiškojo kairiojo liberalizmo įtaka“, – teigia manifesto kūrėjai.

Atrodo, skambėtų lyg ir ne itin radikalai. Tačiau „Naujoji kairė 95“ aktyviai šliejasi prie anarchistų, gėjų ir A. Paleckio „Fronto“, taip patekdamį ne į intelektualų, o į marginalų būrį.

Radikalieji komunistai

Tai – 2007 m. balandį 117 registruotų tinklalapio-forumo *www.komunizmas.org* vartotojų. Jų šūkis: „Komunizmas – geriausia santvarka“.

Tinklalapis – itin radikalus, jame savo mintis dėstantys radikalai – anonimai, prisidengę slapyvardžiais, pavyzdžiui, „bolševikas“ (tai – šios grupės lyderis iš Kauno), „tikras lietuvis“, „marksistas“, „kukluksklanas“, „marsietis“, „Andarielė“, „cheslovas“ (prisipažįstantis, jog yra Tadas iš Šiaulių, gimnazistas), „wizardman“ (42 metų kaunietis), „jo“ (Romas, šiaulietis istorijos studentas), „zyklas“ (Vitalis, klaipėdietis studentas), „tarybinis žmogus“ ir kt.

Radikalai beveik vieningai tvirtina, kad Lietuvos partizanai („miškiniai“) buvo banditai, garbina Leniną, Staliną, Leonidą Brežnevą, Pol Potą (Kambodžos diktatorių, išžudžiusį milijonus khmerų) ir kt.

Dar vienas radikalus komunistinis portalas – *www.pokaris.info*. Jame paskelbtame manifeste sakoma: „Nepaisant to, kad jau 17 metų mums plauna smegenis apie pokario „didvyrius“, žmonių atmintyje neišnyksta tikrasis jų vardas – banditai. Ne tik neišnyksta, bet ir persiduoda iš kartos į kartą. Deja, šios nuotaikos yra daugiau stichinės, kadangi jaunimas neturi kur pasisemti neatfiltruotos informacijos. Mūsų misija – suteikti šią informaciją. Pokarį išgyvenę žmonės kalba, kad senoji karta palaipsniui išsinais, nebūtų ir dabar svarbiausia yra neleisti įsiviešpatuoti istorijos klastojimams, neleisti galvažudžiams vadintis nacionaliniais didvyriais. Todėl mes ketiname suteikti balsą tildomiems ir leisti išsakyti nukentėjusiems. Ateinanti karta turi žinoti tiesą. Turėdami pilną informaciją, skaitytojai patys galės spręsti, kas tada Lietuvoje vyko. Šiame portale jūs galėsite tiesiogiai susipažinti su įvairia archyvine medžiaga, kurios taip nenorėtų matyti šiandieniniai ideologai. Prie „sausos“ medžiagos jūs rasite ir gyvus žmonių prisiminimus, išgyvenimus ir apmąstymus. Be to, mes neketiname apsiriboti vien moraliniu aspektu. Kad suprasti kruvinus pokario įvykius, būtina išvelgti klasines jų ištakas. Kas ir už ką iš tikrųjų kovojo? Kas ir ko norėjo? Šiam aspektui mes ketiname skirti ypatingą dėmesį. Šiame projekte gali dalyvauti kiekvienas. Siųskite mums savo apmąstymus, prisiminimus, turimus duomenis (iš senų laikų užsilikę dokumentų rinkiniai, kieno nors prisiminimai ir t. t.), vaizdo medžiagą ir visą kitą, kas susiję su pokariu. Mūsų tikslas – sukaupiti kuo

didesnį, kiekvienam prieinamą žinių fondą, kuris atspindėtų tikrąsias to laiko realijas. O tiems, kas apie tai nenutuokia nieko, pasakysime: skaitykite ir žinosite kaip tai buvo.“

Kaip matome, komunizmo šmėkla klaidžioja po Lietuvą. Tą patį galime pasakyti ir apie jos oponentę.

EKSTREMISTAI NR. 2 – DEŠINIEJI: NEONACIAI (SKINHEDAI, SKINAI)

Europos vertybių tyrimų grupės 2000 m. atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojai Europoje užima vienas iš pirmaujančių pozicijų pagal ksenofobijos lygį. Pavyzdžiui, su žydais kaimynystėje nenorėtų gyventi net 23 proc. Lietuvos gyventojų (Rusijos – 11,4 proc., Estijos – 11,2 proc., Latvijos – 5,2 proc., Vokietijos – 5,2 proc., Švedijos – 2,1 proc.). Ne ką geresnis požiūris ir į imigrantus – 22,7 proc. lietuvių nenorėtų, kad atvykėliai gyventų kaimynystėje, net 94,2 proc. įsitikinę, kad jie privalo gauti darbą pirmiau nei imigrantai, 52,2 proc. nemano, kad reikia priimti mūsų šalyje pabėgėlius. 58 proc. Lietuvos gyventojų nepasitiki užsienio bendrovėmis.

Per aštuonerius metus situacija tik pablogėjo. Skinhedų (skustagalvių neonacių) yra išties nemažai. Žinoma, labiausiai juos išgarsino incidentas su iš Pietų Afrikos kilusia dainininke Berneen, turinčia ir indiško kraujo.

Berneen buvo užpulta balandžio 9-ąją, lygiai prieš du mėnesius. Vieta, kurioje neonaciai užpuolė Berneen (prie Šv. Onos bažnyčios) – viena populiariausių Vilniaus skinų susirinkimo teritorijų. Dainininkės užpuolikė suimta, verkšlena ir teisinasi, kad ji nepažįsta jokių nacių. Tačiau 22 metų lenkė Violeta Iljynch, tarnavusi Krašto apsaugoje (!), pasak kartu su Berneen buvusios draugės, talžė juodaodę savo diržu, norėjo butelio šuke supjaustyti veidą, vadino „negre“ ir keikė kitokiais žodžiais.

Paradoksas: Mindaugo Murzos vadovaujami nacionaldemokratai palaiko V. Iljynch su plakatu „Visa valdžia – lietuviams!“

Neonacių Lietuvoje gana nemažai, jie aktyviai dalyvauja muzikiniame gyvenime, yra aktyvūs sporto aistruoliai. Internetu veikia tinklalapiai www.nflietuva.org („Yra sukurtas stereotipas, kad mes nekenčiam kitataučių. Mūsų pozicija yra tokia – Lietuva yra lietuvių žemė ir ji priklauso tik lietuviams – taip buvo per amžius. O visi kiti – rusai, žydai, lenkai ar kas jie bebūtų – tėra atėjūnai. Lietuvos nacionalinis frontas“),

www.lithuania.bloodandhonour.net („Už gimtąją Lietuvą, rasę ir tautą“; jie save vadina „Kraujas ir garbė“).

Po išpuolio prieš Berneen skinhedų išpuoliai ėmė kartotis kone kasdien. Prieita net iki to, kad Vilniaus centre, valstybei priklausančio centrinio pašto patalpose galima nusipirkti vokų, kurių užrašai primena skinhedų retoriką: juose Lietuvos europarlamentarai vadinami homofiliais, žydai kaltinami pasaulinio terorizmo skatinimu; iš politikų tyčiojasi, kaltinant juos tėvynės išdavimu, o skaudžiausia, kad šmeižiamas pomirtinis Jurgos Ivanauskaitės atminimas – ant vieno tokių vokų spausdinama retušuota jos nuotrauka ir prierašas, teigiantis, kad ji „kūrė totalaus blogio prieš gerą sąmokslą teoriją“, kovojo už įvairių tautų laisvę.

Įdomu, ką galvoja mūsų teisėsaugininkai?

2009

FACEBOOKO PASAULYJE

Kaip papuoliau į Facebooko pasaulį, nepamenu. Gal prieš metus, gal anksčiau – tuomet tai nebuvo kažkas ypatinga, tik dar vienas „socialinis tinklas(lapi)s. Tačiau dabar tai – atskiras pasaulis.

Facebooko pasaulyje galioja savi dėsniai. Mums, kaip George'o Orwellio gyvuliukams, leista „draugauti“, „mėgti“ ir „nemėgti“. Atsirado interneto piratų, kurie užsiima vadinamuoju *likejackingu*: įsiveržia į jūsų Facebooko puslapį ir ima viską paeiliui „mėgti“, „dalintis“, „komentuoti“. Pasiųsti Facebooko kūrėjus po velnių galima, o kaip iš jo išeiti, nesugalvojau.

Nuomonių apie Facebooką esama įvairių. Vienas žurnalistas sako, jog Facebookas – protiškai atsilikusiujų, psichologinių problemų turinčių žmonių prieglobstis. Nesutinku. Tarp „draugų“ (rašau kabutėse ne todėl, jog jie nebūtų draugai, tačiau vartoju „draugus“ kaip Facebooko terminijos dalį) esama daug garbingų, žinomų žmonių, su kuriais susibūti liauti pavyko būtent per Facebooką arba juo naudojantis bičiuliavimasis padažnėjo, pajavairėjo.

Kita radikali nuomonė – tai puikus demokratijos, diskusijų katilas, kuriame gimsta idėjos, susipažįsta žmonės (kai kurie jų nužudo kitus), vyksta šnipinėjimas, provokacijos, neištikimų žmonių ieško vyrai... Tiesos esama.

Norėtųsi pavadinti Facebooką dar viena technine priemone (kaip internetą apskritai, elektroninį paštą, mobilųjį telefoną), kuri gali būti naudojama ir geram, ir blogam tikslui pasiekti. Žmogžudžiui ir pistoletas, ir Facebookas gali būti žudymo (viliojimo) įrankis, o intelektualui... Apie pistoletus pernelyg liūdna kalbėti net tada, kai esi biednas intelektualas (pamenate „Anties“ dainą su žodžiais „Ša, inteligente, skurdžiau nelaimingas, kam tu reikalingas?“ Jai – ketvirtis amžiaus, o situacija nepasikeitė...).

Kokia nauda iš Facebooko pasaulio? Vienatvės sumažėja? Gal. Smagu sužinoti, jog kažkas be tavęs dar domisi velsiečių (kimrų) kalba, ir pasikalbėti. Arba prisijungti prie muzikanto puslapio, pažvelgti, su kuo „draugauja“ mėgstama kino žvaigždė. O gal paklau-

syti naujos Hokšilos dainos, sukurtos Oahu salos paplūdimyje. Įdomu pasidalyti fragmentiškais mintimis su bičiuliu, kuris emigravęs ir kurį vargu ar greitai pamatysi. Kartais ir „Mafia Wars“ pažaisti smagu. Apie Facebooką kalbėti galima daug, bet...

Yra ir kita Facebooko pasaulio pusė. Tai – fenomenas, kai žmonės laisva valia sutinka pateikti savo asmeninę informaciją, požiūrį į pasaulį ir dar daug dalykų, kuriuos sovietiniais laikais KGB rūsiuose bandydavo sužinoti tardytojai. Kodėl taip daroma? Ar tai ne masinė isterija? O gal noras parodyti: „Aš egzistuoju, aš ne niekas, žiūrėkite“. Jei taip yra, tuomet tai – ontologinės tuštumos užpildymas. Paradoksalu – tai vyksta virtualioje erdvėje.

Ir dar. Facebookas yra verslas, atnešantis daug pelno jo kūrėjams. Suvokimas ateina, kai pakalbi su vienu, kitu, trečiu ir daugiau feisbukininkų (žodis „veidaknygė“ skamba pernelyg patosiškai). Atsakymai maždaug vienodi. Pateiksiu vieną jų: „Kaip prisijungiau? Nepamenu. Vienas prisijungė – pasigyrė, kitas prisijungė... O aš ieškojau ko nors įdomaus internete. Iš pradžių įlindau pažiūrėti ir tą patį vakarą išsiregistruavau. O paskui apsigalvojau ir grįžau – dėl muzikos.“

Žmonės į Facebooko pasaulį patenka iš smalsumo. Todėl sunku būtų šią didžiulę korporaciją lyginti, tarkime, su „McDonald's“, kuris dažniausiai lankomas greitąjį maistą mėgstančių žmonių. Tačiau Facebooko gerbėjais tampama pamažu, „užkabina“ muzika ir kiti lengvai gaunami malonumai. Greitas maistas – greitas internetinio pasaulio rezultatas. Ši paralelė gali parodyti, kokios pasekmės dėl Facebooko grės ateityje. Greitasis maistas kenkia sveikatai, o ar Facebookas netaps psichinių ligų katalizatoriumi? 2009 m. gruodį „Naujasis Oksfordo amerikiečių žodynas“ Metų žodžiu išrinko „unfriend“ – „išdrauginti“, „išbraukti ką nors iš Facebooko draugų“. 2010 m. balandį daugiausia Facebooko vartotojų buvo JAV, Jungtinėje Karalystėje ir Indonezijoje. Atsirado ir parodija – Openbook, taip pat – islamiškasis MillatFacebook.

Keli faktai. Kompanija „Facebook, Inc.“ įkurta 2004 m. vasario 4 d. Korporacija į savo produkto „vidurį“ oficialiai įleidžia žmones nuo 13 metų. Facebooko įkūrėjai – jauni, maždaug 26-27 metų amerikiečių verslininkai, Harvardo universiteto kurso draugai kompiuteristai Markas Elliotas Zuckerbergas (pagrindinis įkūrėjas), Dustinas Moskovitzas, Chrisas R. Hughesas ir Eduardas Saverinas. Apie juos 2009 m. išleista

knyga „Atsitiktiniai milijardieriai: Facebooko įkūrimas – pasakojimas apie seksą, pinigus, genijus ir išdavystes“ (autorius – Benas Mezrichas). Spalio 1-ąją pasirodys režisieriaus Davido Fincherio filmas pagal šią knygą. Apie Facebooką sukurta „Pietų Parko“ serija, kurioje vienas herojų jaudinasi likęs be „draugų“.

Dabar Facebooke yra prisiregistravę daugiau kaip 400 milijonų aktyvių vartotojų. Tai – didžiausia (kad ir virtuali) valstybė pasaulyje. Facebookas blokuojamas, draudžiamas Pakistane, Sirijoje, Kinijoje, Vietname, Irane. 2009 m. sausį Facebookas tapo populiariausiu virtualiu pasauliu Žemėje. „Facebook, Inc.“ Dirba beveik 1500 darbuotojų. Korporacijos apyvarta – keli milijardai dolerių.

2010

DVI SAVAITĖS IRANE, ARBA KAI PROPAGANDA NETEMDO AKIŲ

Vakaruose, taip pat ir Lietuvoje, susiklostė, kad pasakymas „buvau Irane“ daug kam sukelia bent jau lengvą šoką, pasibjaurėjimą ir tik retam – pažangų smalsumą. Taigi, buvau ir aš Irane. Dvi savaites. Tai – kelionė „*life changing*“ (keičianti gyvenimą), kaip taikliai ją apibūdino vienas mula (musulmonų dvasininkas): nuo akių nukrito propagandos užmegztas voratinklis. Bet apie viską – po truputį, iš lėto, kaip ir dera kalbant apie Rytus.

Taigi, Iranas. Kokį jį įsivaizdavau prieš atvykdamas? O, kokių tik vaizduotės padarinių nebuvo. Žinoma, optimistiškai tikėjau(si), kad viskas bus gerai, tačiau nerimas širdyje kirbėjo. Tokia Vakarų propagandos priemonių apdainuota šalis, buvusi blogio ašimi. (Ši frazė, *axis of evil*, panaudota 2002 m. sausio 29 d. JAV prezidento George'o W. Busho kalboje ir skirta Iranui, Irakui bei Šiaurės Korėjai, buvo sukurta jo kalbų rašytojo Kanados žydo žurnalisto Davido J. Frumo. Iš pradžių jis buvo panaudojęs metaforą „neapykantos ašis“. Frazė tapo pamokančiu anekdotu).

Į Iraną po gana ilgos kelionės per Rygą ir Stambulą įžengiau apie trečią valandą nakties. Mane pasitiko žmogus, oro uoste garsiai ištaręs mano vardą. Valandėlė – ir viza pase, o aš – šalyje. Apie pusę keturių – trisdešimt penkių laipsnių karštis. Šokas. Pažįstama ir drauge nepažįstama kalba, Imamo Khomeini mečetė, netrumpas kelias iki Teherano.

Miegas be sapnų. O tada – sapnai be miego. Daug kalbėta apie mesianizmą, pasaulį ketinantį aplankyti mesiją – Imamą Mahdį.

O viešbučio pianistas – prancūziškos ir itališkos muzikos gerbėjas (išgirdęs pagrindinę melodiją iš filmo „Amelija“, pagalvojau, jog vaidenasi). Aplink – keliasdešimties skirtingų tautų žmonės. Sostinė didžiulė, bet jauki. Visur tvarka, švara, žmonės – laisvi, atsipalaidavę, nors drauge ir kitokie nei, tarkime, Turkijoje, kur klesti sekuliarizmas.

Vos atvykęs į Iraną, sužinojau, jog mirė man labai artimas žmogus. Anot islamo, jis turėtų būti firdause, arba rojuje. Nė kiek tuo neabejoju.

Mačiau daug ajatolų, kitų garbių žmonių. Įdomu buvo stebėti kitokią pasaulį. Visą laiką neapleido mintis, kieno sapne esu. Po kelių dienų suvokęs, jog patekau į taikią, stiprią šalį, susirūpinau – o jeigu tikrai kokie niekšai ją užpuls? Nejau pasikartos įvykiai kaip Irake, kuriame našlaičiais liko bent penki milijonai vaikų, arba kaip Afganistane, kuriame iki šiol vykdomos karinės operacijos.

Irano kultūros sostinė Širazas ir senovinio Persepolio (Parsė) miesto griuvėsiai nuteikė romantiškai, Komos priminė apie islamo revoliuciją ir dvasingumą, o raudonieji kalnai „pribaigė“ mane savo nuostabumu. Viskas gražu, bet subalansuota, be kraštutinumų, kaip būna kai kuriose Rytų šalyse. Galbūt dėl to vakariečiai dažnai svaidosi neapykantos kupiniais žodžiais apie Iraną? Pavydi tvarkos?

Vis dėlto labiausiai nustebino nematytos vietovės ir žmonės. Visa tai buvo tarsi iš šviesos, *nur*. Neįmanoma atsistebėti iranėčių svetingumu. Saugu ir ramu ten. Tačiau visus taškus ant kažkokios raidės sudėliojo įvairių žmonių reakcija, kai grįžęs papasakoju apie savo kelionę. „Kur tu buvai? Juk ten pragaras...“ Ne. Pragaro filialas Irane neveikia.

2010

LIETUVOS KINAS: AR TOKS IŠVIS YRA?

Būtų pernelyg paprasta, jei iškart parašyčiau, kad nėra, ir eikit iš čia, nėra daugiau ko skaityti. Ne, viskas kur kas sudėtingiau. Lietuvos kino studija sugriauta, kasmet sukuriamas vienas kitas supermegahitas ir begalė serialų. Kino aktorių beveik neturime, visi iš teatro. Kodėl toks prastas lietuviškas kinas? Kuo mes blogesni už gruzinus (arba rumunus, islandus etc.), kurių kinas – pasaulinio lygio? Jie turi Pirosmanį, mes – Čiurlionį. Jie turi Daneliją, o mes ką turime? Vėlyvį? Dar jaunas, nors jo tarantinščina tikrai smagi. Kino aktoriai Lietuvoje neruošiami. Vienas vienintelis kino aktorių kursas buvo rengtas teatro aktorių principu.

Pasak aktoriaus Andriaus Nako, „Lietuvos kinas sunaikintas kaip kino studija, kaip futbolas, kaip aviacija.“

Vienas karštoje feisbuko diskusijoje apie lietuvišką kiną dalyvavęs žmogus pareiškė: „Šiuolaikinio lietuvių kino paradigma yra plekšnė-chujakšnė.“ Kitas pridūrė: „Nesakykit Puipų mafijai.“ Dr. Jūratė Čerškutė gerai pastebėjo: „Man čia du dalykai siejasi: sovietinės kino pramonės praeitis, šleifas ar kaip ten, ir naratyvo problema – ar mes mokame gerai pasakoti istorijas? Skaudulys dar nuo nacionalinio epo laikų. Viskas tik dabar ir taip labai pamažėle.“

Pasak vieno pašnekovo, „lietuviai įstrigę oralinės kultūros pakopoje, ir teatras, matyt, su ja glaudžiau susijęs, o kinui rasti reikalinga išplėtota rašto (ir istorijų) kultūra, ir ne tik.“

Violeta Kelertas atkreipė dėmesį: „Visi iki vieno lietuviški filmai pasižymi lėtumu. *Speed things up, guys!*“ Jai buvo dar taikliau atsakyta: „Tas lėtumas, matyt, susijęs su tuo, kad kone visi lietuviai nesugeba sklandžiai pasakyti trijų sakinių, o kai kurie (filmininkai greičiausiai tarp jų) – net ir vieno sakinio.“

Juozas Javaitis visus kritikuojančius kiną ir teatrą subarė: „Mieli bičiuliai, kodėl varot ant kino ar teatro? Kinas, o ypač teatras yra menai antriniai, t. y. interpretuojantys pirminę – literatūrinę arba autorių kūrybą. Tai kur tie jūsų kūriniai, kuriuos teatras arba kinas galėtų įgyvendinti? Nenervinkit komentarais apie aktorių rengimą – drįstu sakyti, jog šiuo klausimu tikrai nieko neišmanote, jei aktorių vaidybos potencialą kine

vertinate pagal rezultatus serialuose. Čia jūs matote tik aktorių kadre, bet ar matote scenarijaus dramaturgą, režisierių ir prodiuserį su jo turimu niekingu filmo biudžetu už to kadro, kuriame matote tą, jūsų nuomone, blogą aktorių? Beveik tą patį galima pasakyti ir apie Lietuvos kiną, atseit, ne serialų produkciją“.

Diskusija virė gana karšta ir įplieskė norą trumpai išsakyti Lietuvos kino klausimu. Asmeniškai man patinka vos du Lietuvos filmai – „Riešutų duona“ ir „Vaikai iš Amerikos viešbučio“. Dar labai patinka Emilio Vėlyvio „Redirected“ vienas tiesiog tobulas epizodas, kuriame trumpai (gaila, kad tik tiek), tačiau labai įtaigiai parodomas Lietuvos kaimas, apie tai galima visą filmą sukurti. Drusus režisierius – štai kas yra Vėlyvis. Kiti tiesiog bijo, arba pataikauja.

Yra dar fenomenas, kurio lietuvišku pavadinti neapsiverčia liežuvis, pernelyg jis kosmopolitiškas, net kosminis. Tai – Šarūnas Bartas. Jis, kaip ir Donatas Banionis, yra iš tų, kitų, žmonių iš žvaigždės gvardijos.

Maloni išimtis – filmas „Kolekcionierė“. Dėl geros vaidybos, charizmatiškų aktorių, neprasto scenarijaus.

Patriotizmo laikais sukurtas naujas filmas „Patriotai“. Žiūrėsim, kas bus: ar pigi propaganda, ar šaunios kompanijos neprastos blevyzgos.

Kodėl iki šiol nepastatytas filmas pagal Ričardo Gavelio „Vilniaus pokerį“? Turėjau svajonę parašyti jam scenarijų. Tačiau pernelyg kietas riešutas, vis dar nesu tam pasiruošęs.

Lietuviai visą laiką skundžiasi, kad trūksta pinigų, o vis dėlto bėda yra su fantazija. Štai danų „Dogma 95“ ir kitų šalių mažo biudžeto filmai – puikūs, nes turi idėjų.

Kur, po galais, filmas apie Žalgirio mūšį? Padarė treilerį ir atia? O ko verta Tado Blindos pornografija – filmas baigiasi tada, kai turėtų prasi-dėti? O kada bus tęsinys? Jo gal tik anūkai sulauks?

Baigiant glaustus ir emocingus pastebėjimus, norėtuši palinkėti, kad Lietuvos kine būtų mažiau puipų ir daugiau vėlyvių, nors šios pavardės labiau simboliai. Ir aktorių turime puikių. Gal problema dramaturgijoje?

Nesu kino kritikas, tačiau man, žiūrovui, norisi žiūrėti gerus filmus. Darykit ką nors, kino žmonės.

KŪLGRINDA. GIESMĖS AUSTĖJAI. SLAPTAS BALŲ KELIAS Į BITĖS DEIVĖS PASAULĮ

Jei manęs paklaustų, kuo aš didžiuojuosi kaip lietuvis, atsakyčiau, jog KŪLGRINDA. Tai iš tiesų vienas fenomenų (ne šiaip tiesiog ritualinės, senosios muzikos rekonstruotojų kolektyvas), kuris mūsų Lietuvą daro tikresnę. Ne paslaptis, kad KŪLGRINDA (kas nežino, tai – senovinis slaptas kelias) artimai susijusi su Senovės Baltų tikėjimo bendruomene, kurios uolūs (greičiau, fanatiški) katalikai nusprendė „nepripažinti“. Man šis „teismas“ Seimo salėje priminė inkvizicijos laikus ir supurtė. Perkele, tai nejaugi dabar reikia įrodinėti, kad mes – baltai? Naujausiais mokslo duomenimis, į Lietuvos teritoriją baltai (vieni pirmųjų indoeuropiečių) iš dabartinės pietų Ukrainos teritorijos atsikėlė prieš maždaug 5000 metų. Panašiu laiku čia atvyko ir būsimeji estai, suomiai („finai“). Taigi, mūsų istorija, kaip ir kalba, gana ilga ir sudėtinga, ir nesvarbu, jog vis nerandame savo runų (nors užmušk, netikiu, kad per tiek laiko nesugebėjome išrasti ar bent pasiskolinti savo rašto, tuo tarpu kai kiti aplinkui turėjo runas ir pan.). Taigi, skeptikai, inkvizitoriai ir fanatikai, klausykite KŪLGRINDOS muzikos, mūsų senojo, sakralinio mitologinio sluoksnio, atliekamo profesionalių muzikantų/-čių, daininink(i)ų, ir, jei jumyse niekas nesuvirpės, vadinasi, jūs ne lietuviai. Ką gi, pamokslus šalin, pereikime prie muzikos.

„Giesmės Austėjai“ – vienuoliktas apleigų folkloro grupės „Kūlgrinda“ išleistas albumas, vainikuojantis daugiau kaip 30 metų gyvuojančią grupės veiklą. Pasaulį išvydęs 2018 metų gruodį, albumas gyvai buvo pristatytas kartu su ateinančiu pavasariu bei bundančiom bitėm.

... Giesmės Austėjai nukelia mus į pasaulį, kur skleidžiasi Deivės Austėjos valdos – dūzgia bitės, neša medų, audžia mergelės. Deivės Austėjos globojamas bičių pasaulis gyvuoja kartu su žmonių pasauliu – bitelės siuva korelius, taip kaip mergelės audžia drobeles. Bičių šeimos ir žmonių šeimos santykiai susipina giesmėse – kaip pinasi ir vejasi melodijų gijos gražiausiose lietuviškose sutartinėse. Bičių pasaulis mums teikia bičiulystę – gebėjimą kartu kopinėti medų ir gyvenimą...

KŪLGRINDA – Romuvos apeigų folkloro grupė, kuri susikūrė 1988 metais, Lietuvos Atgimimo metu. Įkūrėjai – Jonas ir Inija Trinkūnai.

KŪLGRINDA atlieka Ugnies apeigas – gerbiama ugnis, dievai, protėviai, giedama, šokama, skamba kanklės, dūdmaišiai, būgnai. Ugnies apeigomis pradedami svarbūs valstybiniai renginiai, iššilmės, šventės, festivaliai, šventinamos vėliavos.

KŪLGRINDA atlieka jungtųjų, krikštytųjų ir kitas šeimos bei kalendorinių švenčių apeigas pagal baltų papročius. Apeigos vyksta Vilniuje prie Gedimino kapo kalno aukuro, Verkių parke prie Lizdeikos aukuro, Kernavėje, kituose piliakalniuose ar alkakalniuose, šventvietėse, gamtoje ir patalpose. KŪLGRINDA kviečiama į valstybines ceremonijas, Vilniaus ir kitų miestų renginius.

Kolektyvas atgaivina seniausią mums žinomą baltiško folkloro sluoksnį, siekiantį ankstyvuosius viduramžius ir net senosios Europos laikus. KŪLGRINDOS repertuare vyrauja sutartinės, vienbalsės ir daugiabalsės aukštaičių ir dzūkų dainos. Ansamblio dalyviai puošiasi pagal X-XII amžiaus archeologinius radinius rekonstruotais drabužiais. Aprangai būdinga daug žalvario papuošalų, tradiciniais raštais vytų ir austų juostų.

KŪLGRINDA – tai naujas, modernus požiūris į folklorą, tęsiant senąsias tradicijas ir pritaikant jas šiuolaikiniam gyvenimui. Su originaliu skambesiu ir jaunatvišku entuziazmu, ansamblis folklorą sugeba pristatyti šiuolaikinės muzikos gerbėjų auditorijai, neprarasdamas senųjų dainų dvasios. Be tradicinių kalendorinių bei šeimos švenčių, KŪLGRINDA taip pat dalyvauja neofolko, roko, avangardo koncertuose, jiems suteikia lietuviškumo, autentiško folkloro skambesiu pasiekia ir sužavi daug žmonių. Daug koncertuojanti KŪLGRINDA nuolat kviečiama į įvairias kalendorines ir muzikos šventes, reprezentacines iškilmes, festivalius, mielai dalyvauja meno projektuose. Per daugiau nei dvidešimt metų kolektyvas įkvėpė ir išaugino ne vieną dabar jau savarankišką muzikos grupę ir būrį jaunų, baltų pasaulėžiūros paveldą puoselėjančių žmonių.

Grupė įrašė ir išleido etaloninius teminius baltų folkloro albumus: „Ugnies apeigos“, „Perkūno giesmės“, „Prūsų giesmės“, „Giesmės Saulei“, „Giesmės valdovui Gediminui“, „Laimos giesmės“, kartu su Doniu – kalėdinį projektą „Sotvaras“, „Giesmes Žemynai“. Pirmoji kasėtė pasirodė

dar 1996 m., joje (pavadintoje taip, kaip ir pati grupė) buvo 34 dainos (daugiausia sutartinės) iš įvairių Lietuvos regionų. Taip pat išleistas albumas su grupe UGNĖLAKIS, pavadintas „Žalvariniu“.

Naujausiame KŪLGRINDOS albume – šešiolika kūrinių, kurie trunka net 56 minutes:

- 1 Bitelė Siaubia In Balta Dobilia
- 2 Trys Bitulės
- 3 Bitela Bite, Dobilio Lylia
- 4 Oi Tu Bitaitė Tototo
- 5 Skranc Bitela Sadulia Gadulia
- 6 Dūzgia Bitelė Dūzgia
- 7 Bit Bitele, Dabile
- 8 Pralėkdamas Bicinėlis Pro Dravį
- 9 Bitė Tarė, Dobilio
- 10 Ko Tu Bitelė
- 11 Ulioja Bitela
- 12 Bite Dabilėli Dabilio
- 13 Siaudzia Bitaitė Siauduolė
- 14 Skrida Bitė Tatato
- 15 O Kas Ti Šilaly Trinkėjo Trinkėjo?
- 16 Kada Buvo Kadujo, Geri Metai Kadujo

Labai smagu, kad CD išleistas malonių digipako formatu su stora knyguote, kurioje rasime dainų tekstus, grupės pristatymą ir albumo sumanymą, išaiškinimą. Visa tai estetiškai apipavidalinta (Bitė-Deivė sukūrė Algirdas ir Aurika Seleniai; dizainas – Deniss Iz Paustātautan), išversta į anglų kalbą (Vijolė Arbas).

Šioje vietoje darosi keista, kodėl savam kieme KŪLGRINDA, o jei plačiau – Senovės Baltų tikėjimo bendruomenė (bendrija) – nepripažįstama, o, tarkim, Indijoje, Baltarusijoje ir dar daug daug kur apie jos muzikinę bei religinę veiklą puikiai žinoma? Nesinorėtų, kad patarlė apie nebuvimą pranašu savam kieme čia galiotų: į pranašus niekas nepretenduoja, bent jau iš šios bendruomenės/grupės, o štai kad mes – baltai, įrodinėti net sovietiniais laikais nereikėjo. Negana to, KGB persekiojo „Romuvos“ įkūrėjus nuo pat pradžios, dar 1967-ųjų Rasos šventės Kernavėje. Šviešaus atminimo kriviui Jauniui (Jonui Trinkūnui) buvo uždrausta dirbti

mokslinį darbą. Ir štai – šiemet iš parlamento tribūnų išgirdome, kad, pasirodo, neva „Romuvos“ įkūrėjai patys... buvę saugumiečiai. Didesnio absurdo, regis, ir būti negali.

Sakysite, ką tai turi bendra su muzika? Atsakysiu – muziką klausykite, ir klausydami patys permankykite. O štai problematika, su kuria susiduria mano tėvynainiai, užsiimantys šventu (ir ne itin lengvu) reikalu – senosios kultūros gaivinimu – man atrodo daug svarbesnė.

Visi KŪLGRINDOS albumai verti dėmesio, nė vienas nėra kuo nors prastesnis ar geresnis. Kaip matėte iš pavadinimų, albumai konceptualūs, teminiai, tad, kaip sakoma, pagal nuotaiką. Asmeniškai labai mėgstu Perkūno ir Prūsų giesmes, bet Austėjos giesmės ne mažiau artimos, jos dar arčiau gamtos. Juk bitė motinėlė buvo psychopompė, kaip sakė Gintaras Beresnevičius, taigi, tarpininkė tarp pasaulių.

Gero klausymo, įsiklausymo ir suvokimo, kad mūsų kultūra gyva, kol gyva mūsų kalba, gyvos dainos ir giesmės, gyva tautosaka, mitologija ir tuo domėtis norintys žmonės.

2019

ŠKOTŲ GĖLŲ MITAI

Keltiška gėlų kultūra atsirado Airijoje, vėliau paplito Meno saloje ir Škotijoje. Gėlai rašė Ogamo raštu (tai liudija Ogamo rašmenimis iškalti akmenys), o IV-V a. kartu su krikščionybe jie palaipsniui buvo pakeisti lotynų abėcėle. Atvykę į Škotiją, būsimoji škotai gėlai susidūrė su joje gyvenusiais piktais. Manoma, kad jie greičiausiai buvo keltų baritonų gentis, palikusi nedaug žinių apie savo kalbą (išskyrus vietovardžius), tačiau padariusi įtaką škotų kultūrai, ypač jų mitams ir legendoms.

Škotų kultūrai įtakos darė ir vikingai (senovės norvegai), normanai, germaniška škotų kalba (*Scots*) kalbėję škotai bei anglai, tačiau gėliškas komponentas išliko unikalus. Škotijos karalystėje (900-1286; šk. *Rìoghachd na h-Alba*) gimė tradiciniai gėlų klanai, mitai, šventės, apranga, sportinės žaidynės, šokiai, muzika.

Nors škotų gėlų kalba (*Gàidhlig*; žodžio kilmė – „miškų žmonės“) dabar kalba vos 70 tūkst. žmonių Škotijoje ir Naujojoje Škotijoje (Kanada), tačiau norinčių ją pramokti, kaip rodo kalbų mokymosi platformos „Duolingo“ duomenys, yra apie pusė milijono.

Kokia yra škotų gėlų mitologija? Ją galima suskirstyti į kelias dalis.

1. Gamtos mitai

Tarp jų itin gerai žinomi pasakojimai apie Žiemos karalienę Beirą, sausį ir vasarį Škotijoje siaučiančias audras (nenuostabu, kad mėnesių pavadinimai škotų gėlų kalboje taip pat saviti, pvz., gruodis vadinamas „visiška tamsa, juoduma“ – *An Dùbhlachd*). Ši sena, brutali moteris buvo įtarta kūrusi kai kuriuos lochus (ežerus) ir kalnus, tvindžiusi upes. Tačiau, atėjus *Bealltainn* („ryškios ugnies“) šventei gegužę, Beiros galios išsekdavo, ir pasaulį valdydavo pavasariška *Bride* („esanti aukštai“). Šis Motinos gamtos, kuriančios bei valdančios metų ciklą, mitas buvo populiarius ir majų civilizacijoje, tačiau škotų kultūroje deivės nebuvo tokios sudievinotos kaip, tarkim, pas senovės graikus.

Vis dėlto tarp daugybės gėliškų toponimų Škotijoje daugybė upių yra pavadintos deivių vardais. Keltų deivės turėjo didelį autoritetą. Didžioji

Laumė, *Cailleach*, yra dvejojama ir sunkiai nuspėjama: ji gali ir išgydyti bei suteikti ilgą gyvenimą, ir jį sugriauti.

2. Keltų šventųjų vietų mitai

Nors bene žymiausias Jungtinėje Karalystėje esantis senovinis objektas yra Stounhendžas, tačiau šventųjų akmenų ratų esama visur, kur gyveno keltai. Jų ar jų protėvių statyti megalitai datuojami 3500-1000 m. pr. Kr. Gėlų šventosios vietos vadinamos *Gàidhealtachd* (Geltachkas, Aukštumos).

Bene žymiausi – Kalanišo akmenys (*Clachan Chalanais*) Luiso saloje, esančioje Išoriniuose Hebriduose, atsiradę vėlyvajame neolite ir naudoti ritualams bronzos amžiuje. Manoma, kad jie senesni už Stounhendžą ir stovi gėlų žemėse apie 5000 metų. Tyrinėtojai teigia, kad akmens ratų ritualinis tikslas – padėti garbinti saulę.

3. Ulsterio ciklo mitai

Šis vienas keturių mitų ciklų, aktualių airiams (gėlams), taip pat svarbus ir škotams gėlams. Airių kalbos Ulsterio dialektas – gana artimas škotų gėlų kalbai, lygiai tą patį galima pasakyti ir apie airių ir škotų mitų panašumą (bet jokių būdu ne tapatumą). Airių, škotų ir meniečių mitų herojus Kuchulinas (škot. g. *Cù-Chulainn*; „Kulino šuo, stiprus kaip jautis“) karo meno išmoko būtent Škotijoje.

Ulsterio ciklas atspindi gėlų visuomenės gyvenimą ir yra bene žinomiausias tarp keltų mitologijos tyrinėtojų.

4. Hebridų mitai ir legendos

Hebridų salyno, kurį sudaro apie 500 salų (iš jų vos dešimtadalis – gyvenamos), mituose gausu įvairių nepaprastų būtybių. Vienos įdomiausių – kelpai (*Each-Uisge*, „vandens arkliai“), kurie sugeba keisti pavidalą tiek į arklio, tiek į žmogaus. Savo švilpimu kelpai privilioja žmones į vandens telkinius ir juos nuskandina. Nepaisant šio fakto, kelpams Škotijoje statomos skulptūros.

Kai kurie kelpai, vadinamieji Minčo mėlynažmogiai (*Na Fir Ghorma*), sukelia audras ir skandina jūreivius. Jie atrodo kaip žmonės, tačiau yra mėlynos odos spalvos. Kelpai – vandens dvasios.

Be jūros dievo Šionio (*Seonaidh*), kuriam Luiso salos gyventojai aukodavo alaus, Škotijoje gyvena ir undinės bei dundinai (pastarieji gana bjauraus charakterio, tačiau žmonėmis jie nesidomi). Undinės (*Maighdeann-Mhara*, „jūros mergelės“) iš tikro esančios ruonės, sugebančios pasirodyti žmogišku pavidalu.

Nemažai ežerų (lochų) Škotijoje turi savo pabaisas, ir kiekvienam gėlui tai savaime suprantama. Pabaisų esama ir jūroje. Be abejo, niekas neprilygsta garsiajai Nišek (*Niseag*), arba Loch Neso pabaisai (*Uilebheist Loch Nis*), apie kurios tikrumą su škotais geriau nesiginčyti.

Gėliškuose mituose daug vietos atsiranda ir žaltvykslėms, vilkolakiams bei sihenoms (*sithean*). Sihenos yra Hebriduose gyvenančios humanoidės, su kuriomis geriau nesusitikti. Manoma, kad jomis tikėjo dar geležies amžiaus piktai. Sihenos (galima aptikti šiuo atveju dviprasmišką vertimą „fėjos“), nors dažniausiai sutinkamos kaip moterys, visgi yra abiejų lyčių, nedidelio (1-1,2 m) ūgio, moterys – žaliais, vyrai – raudonais drabužiais. Sihenų moterys yra nepaprastai gražios, jos gyvena savo guoliuose, prie kurių be išankstinio pasiruošimo artintis nepatartina.

5. Orknio ir Šetlando salų mitai

Šiose salose daugiausia undinių-ruonių, kurios čia vadinamos selkėmis (*Maighdeann-ròin*, „mergelės ruonės“). Vandenyje jos atrodo kaip ruonės, o štai pilnaties metu pasiverčia į mergeles ir šoka. Tiesa, tokia pagunda selkėms kainuoja amžiną likimą žmogaus pavidale. Selkės – mirtingos ir bijo žmonių. Panašių mitų esama ir Farerų salose, Islandijoje.

Šetlando salose gyvena ir vulveriai (*Faoladh*), kurie šiaip esą gero būdo, bet jei juos provokuosime, gali tapti priešiški. Su senaisiais gėlais, pasakojama, jie dalindavęsi pagauta žuvimi, – pirmiausia su nepasiturinčiomis šeimomis. Vulveriai – tai žmonės vilkų galvomis, trumpais rudais plaukais, dengiančiais visą kūną.

6. Karaliaus Artūro mitas bei legendos apie kitus karalius

Karaliaus Artūro (*Righ Artair*) mitas gimė Škotijoje kaip žodinė tradicija. Nors jis labiau išpopuliarėjo kitų keltų tautų tradicijose, ne viena baladė apie karalių Artūrą sudėta ir škotų gėlių kalba (pvz., *Am Bròn Binn*, „Saldus liūdesys“).

Mite pasakojama apie V-VI a. Orknio salose gyvenusį karaliaus sūnėną Mordredą bei Kamlano vietovę, kurioje buvusi Artūro pilis Kamelotas.

Be karaliaus Artūro mito Škotijoje gerai žinomi pasakojimai apie karalių Aleksandrą III (*Alasdair mac Alasdair*, 1241–1286), kurio dėka Hebridai ir Meno sala atiteko Škotijai (iki tol šios salos priklausė Norvegijai) bei Robertą I arba Robertą Briusą (*Raibeart I na h-Alba*, 1274–1326), nacionalinį Škotijos didvyrį, laimėjusį Pirmąją Škotijos Nepriklausomybės karą.

Prie populiariausių karalių mitų bei legendų priskiriama ir legenda apie Likimo akmenį (*Clach na Cinneamhain*, *An Lia Fàil*). Šis akmuo, dar žinomas kaip Skono arba karūnavimo akmuo, yra pailgas raudono smiltainio luitas, kuris šimtmečius buvo naudojamas karūnuojant Škotijos monarchus. Istoriskai šis artefaktas buvo saugomas dabar apgriuvusioje Skono abatijoje Skone, netoli Perto, Škotijoje. Kennethas MacAlpinas 841 m. jį atvežė iš Jonos salos, esančios Hebriduose. Po to, kai 1296 m. Edvardas I invazijos į Škotiją metu buvo priverstinai pašalintas iš Skono, jis buvo naudojamas karūnuojant Anglijos monarchus, taip pat Didžiosios Britanijos ir Jungtinės Karalystės monarchus po 1707 m. Sąjungos sutarties. Jo dydis – 66x42x26,7 cm, o svoris – 152 kg. Skono akmuo paskutinį kartą buvo naudojamas 1953 m., karūnuojant Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės karalienę Elžbietą II.

Kuo Likimo akmuo toks svarbus Škotijai, kad 1950 m. Kalėdų dieną keturių škotų studentų grupė (Ianas Hamiltonas, Gavinas Vernonas, Kay Mathesonas ir Alanas Stuartas) išvežė akmenį iš Vestminsterio abatijos ir grąžino į Škotiją? Didžiosios Britanijos vyriausybė įsakė atlikti akmens paiešką. Kurį laiką paieška buvo nesėkminga, tačiau vėliau akmuo vėl atsidūrė Londone. Tik 1996 m. Didžiosios Britanijos vyriausybė nusprendė grąžinti akmenį į Škotiją, kur jis buvo nugabentas į Edinburgo pilį ir dabar saugomas kartu su Škotijos karūnos brangakmeniais.

Egzistuoja įvairios teorijos ir legendos apie akmens istoriją iki jo atsiradimo Skone. Viena istorija susijusi su pirmuoju Škotijos karaliumi Fergusu Didžiuoju (*Fearghas Mòr Mac Earca*; 430-501). Teigiama, kad jis karūnuotas prie Likimo akmens.

Daugybė gėliškai dainuojančių muzikantų („Mànran“, Kathleen MacInnes / Caitlin NicAonghais ir t. t.) yra įdainavę folkloru tapusią „Akmens dainą“, skirtą minėtam Likimo akmeniui.

„Akmens dainos“ (*Òran na Cloiche*) žodžius parašė Paislio bardu vadintas poetas Donaldas MacIntyre'as (*Dòmhnall Ruadh Mac an t-Saoir*, 1889-1964). Dainoje šventiška dvasia kalbama apie Likimo akmens grąžinimą į Škotiją 1950-aisiais. Kalbama, kad Paislio bardas parašė 25 eilučių dainą vienu prisėdimu.

7. Kiti mitai

Škotų gėlių mitų pasaulyje yra ir žmones medžiojančių vampyrų (*Baobhan Sith*), demonių, medžiojančių Skai saloje (*Baisd Bheulah*), velnių (*Black Donald*; akivaizdi krikščionybės įtaka), mirtį nuspėjančių humanoidų (*Bodach*), gigantiškų juodapaukščių (*Boobrie*), beformių nakties sutvėrimų (*Brollachan*), milžiniškų, be galo pavojingų juodų kačių (*Cait Sith*), veršio dydžio žalių šunų-fantomų (*Cù Sith*), vienakojų kalnų dvasių (*Fachan*), vis dar gyvų piktų tautybės magų (*Fionn*), vandens dvasių (*Fuathan*), auksaspalvių fėjų, padedančių ūkininkams (*Glaistig*), vandens arkliukų Šetlande (*Shoopiltee*), pusiau žmonių-pusiau ožių (*Urick*) ir t. t.

Kai kurie mitai persipynę su krikščioniška terminija, jaučiama germanų tautų įtaka.

2022

(PA)SKAITINIAI

(PA)SKAITINIAI

Eduardas Mieželaitis. BAROKINĖ LYRA. Poezijos rinktinė. Serija „Lietuvių literatūros lobynas. XX amžius“. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009.

MIRTIES NĖRA

Melas ir veidmainystė – kasdieniai žmogaus palydovai, ypač jei tas žmogus – lietuvis(-ė). Dar pridėčiau pavydą, kaip nacionalinę vertybę. Kodėl tokiais žodžiais pradedu kalbėti apie vieną šviesiausių savo gyvenime sutiktų asmenybių? Todėl, kad būtų jam – Eduardui Mieželaičiui (1919-1997) – teko atlaikyti bene daugiausia veidmainystės ir melo iš visų Lietuvos rašytojų. Sovietiniais laikais, būdamas funkcionierius ir daugelio nekenčiamas, jis kūrė eilėraščius, už kuriuos kitus būtų pasodinę, o vėliau tapo niekam neberekalingas. Viena jauna literatūrologė, gindamasi magistro darbą apie tyliuosius Lietuvos poezijos modernistus, E.Mieželaitį pavadino vienu iš jų. Vien dėl to šis darbas vos buvo įvertintas teigiamu pažymiu. Sąjūdžio laikais (ir iki šiol) E. Mieželaičio vardą apspjaudė, kas netingėjo. Dabar situacija pasikeitė. Pasirodė solidi jo kūrybos rinktinė, sudaryta dr. Elenos Baliulytės (iš pokalbių su poetais Aidu Marčėnu, Liudviku Jakimavičiumi, Antanu A. Jonynu, Sigitu Geda). Jos manymu, E. Mieželaitis – „romantiškasis avangardistas“. Manau, kad abu apibūdinimai šiam poetui tinka. Dar galėtume pridėti Rimvydo Šilbajorio nuomonę, kad E. Mieželaičio fenomenas esąs „fontanas lietuvių poezijos aikštėje“ (p. 5). E.Mieželaitis buvo vienas intelektualiausių, dažnai nesuprastų, kūrėjų. Tie, kam jis atmintyje išliko tik „raudonas“ partinis veikėjas ir ateistas, turėtų nusivilti: nepamiršiu, kaip E. Mieželaitis, pasakodamas apie savo mėgstamą filosofą Imanuelį Kantą, pabrėžė, kad kiekvienam kūrėjui būtina perskaityti Michailo Bulgakovo „Meistrą ir Margaritą“, nes šis kūrinys turįs daug slaptų prasmų.

O rinktinė – gera: joje rasime įvairios poezijos. E. Mieželaičio knygų daug ir atsirinkti jose, kas yra kas, sudėtinga. Poetą pavadinčiau filosofišku romantiku. „Ir liūdna... Ir gera... Kimus pianinas... Ir nieko pasauly daugiau neberekia... Ak...“ („Prietema“, p. 211). „Į dangų grįžta vėl žvaigždė... Tu – į namus... O aš?... Aš grįšiu į sapnus...“ („Meleta“, p. 218).

„Bijau šventųjų ir piktadarių...“ („Alchemikas“, p. 232). „Kaip Rericho drobėje – slysta // mėnulis kaimynų ledu // ir pila išlydytą skystą // sidabrą ir, aišku, slidu“ („Žvaigždė“, p. 249). „Man moteris nesuprantama kaip neiššifruotasis obeliskas – aš pripažįstu tik Amžiną Gamtą – man moteris – viskas“ (p. 263).

Skaudžiausi paskutiniai E.Mieželaičio eilėraščiai, juose – vienvėdis, mirties nuojauta. „Bokalas cigaretės dūmas // bloknatas posmas ar keli – štai visas mano malonumas // ko reikalauti dar gali? Viena kita mintis aplanko – totalinis lietus už lango“ („Ominos“, p. 219, 291). „Mirties nėra – yra gyvybė amžina // tiesioji su punktyro intervalais // yra žalioji mašina ir baltyminės masės jos filialas // čia gimsta žmogiškoji medžiaga kuri // padaloma į kūną ir į sielą // ir būtų laimi ta kurios daugiau turi // o šampas kala tiesiąją kaip vielą // mirties nėra – po trumpo intervalo – gyvybės tęsinys – ir taip be galo“ („Ominos“, p. 659, 296).

Iki pasimatymo, Mokytojai.

Jūratė Statkutė de Rosales. SENASIS AISČIŲ GIMINĖS METRAŠTIS. –
Kaunas: Česlovo Gedgaudo labdaros fondas, 2009.

PSEUDOISTORIJA LIETUVIŠKAI

Pseudoistorija – ne naujas išradimas. Pagrindiniai bruožai: politinė, religinė ar kitokia propaganda, ideologija; pseudoistorijos veikalai paprastai nespausdinami akademiniuose žurnaluose; pagrindiniai hipotezę grindžiantys faktai – kontroversiški, netikslūs, neteisingai interpretuoti, išimti iš konteksto; paprastesnės tų pačių faktų interpretacijos laikomos nevertomis dėmesio.

Daugelis pseudoistorinių teorijų kalba apie vieną ir tą patį: „Mes – geriausi, pirmieji, išrinktieji.“ Etnocentrizmas, europocentrizmas, afrocetrizmas ir bet koks kitas centrizmas bei panašūs reiškiniai pavojingi, nes veikia kaip indų filosofijos Majos (iliuzijos) skraistė: uždengia akis, todėl pro ją beveik nieko nesimato, tik siauras realybės ruoželis.

Baltocentrizmas – ne naujiena. Profesorius Leonidas Donskis straipsnyje „Lietuva XX a. pabaigoje“ yra rašęs, kad šiuo metu, po 50 metų trukusios izoliacijos grįždama prie Vakarų civilizacijos, Lietuva imasi

naivių teorinių ir ideologinių alternatyvų, kilusių XIX a. rusų slavofilų ir zapadnikų (vakarietintojų) disputuose. L. Donskis romantiškas etnocentrines lietuvių vizijas vadina baltofilija arba nacionaliniu fundamentalizmu.

Neoromantiškajam baltocentrizmui prijausti šiais laikais madinga. „Būti pagonimi“ reiškia pasipriešinti dominuojančiai ideologijai. Sovietiniais laikais „pagonys“ buvo disidentai antitarybininkai. Dabar Lietuvos neopagonys, ypač priklausantys įvairioms jaunimo subkultūroms (maždaug 15-35 metų), labiau priešinasi Vakarų civilizacijai (nors jos sukurtomis gėrybėmis, pvz., internetu, kompiuteriais, mielai naudojasi), į savo pasaulėžiūrą įtraukia ne tik neopagonybę, bet ir Rytų kultūrų atšvaitus.

Kur riba tarp sureikšminto, lietuviško nacionalizmo ir tikro, tradicinio, etninio, baltiškos pasaulėžiūros suvokimo? Ji gana trapi. Pseudoistorikais (ir pseudolingvistais) negalėtume vadinti tokių mokslininkų baltistų kaip Vladimiras Toporovas, Gintaras Beresnevičius, Marija Gimbutienė, Norbertas Vėlius, Simas Karaliūnas, Leonardas Sauka, Zigmas Zinkevičius, Jonas Balys, Bronys Savukynas, Vytautas Mažiulis, Mykolas Letas Palmaitis (Mikelis Klusis) ir kt. Ant ribos svyruoja Albertas Kojalavičius-Vijūkas, Teodoras Narbutas, Pranė Dundulienė, Jonas Trinkūnas ir Jonas Vaiškūnas (pastarieji du – baltų tikėjimo bendruomenės „Romuva“ nariai). Istorikai Tomas Baranauskas (ypač įdomi jo knyga „Lietuvos valstybės ištakos“ (2000), kurioje aprašyti įvykiai, apie kuriuos turime itin mažai informacijos) ir Darius Baronas (kritikuoja Pilėnų romantizavimą) turi savitą požiūrį į Lietuvos istoriją, kuriam nepritaria senasis Lietuvos istorikų klanas. Už ribos – nemažai pseudoistorikų, iš kurių žymiausi – marijampolietis Algimantas Kurtinaitis (jo Atlantida – tai Bala, buvusi prie Balkanio, netoli Pajevonio, Vilkaviškio rajone), Anželika Tamaš (tariama sėlių žynė, rašanti unikalų, tačiau mažai ką bendra su tikrove turintį neopagonišką metraštį „Senasis Žihnis“ arba „Senovės valstybės valda“), Charlesas Louis Thourot Pichelas (jo 1975 m. knyga „Samogitia“ arba „Žemaitija: nežinoma istorijoje“ gerokai prasilenkia su istorine tiesa), Stanislovas Tarvydas („Geopolitikoje“ ir „Indoeuropiečiuose“ niekino tautines mažumas ir aukštino baltus), Eugenijus Bunka (Lopaičių piliakalnis Žemaitijoje jam – su kosmosu siejanti bambagyslė), Juozas Jokubauskas (2002 m. „Lietuvių tautos priešistorinių amžių istorijoje“ jis kuria „naują mokslą vardotyrą“ ir teigia, jog lietuvių kalba – pati

seniausioji, o lietuviai – pirmųjų arijai; skyriuje „Neogeno pereinamasis laikotarpis“ pereinama prie klišių: palestiniečiai kalbėjo lietuviškai, Golfo srovė – pagrindinis elektros tiekėjas), „proistoriku“ save vadinantis Romualdas Zubinas („Perkūnas: dabarties priešistorija“, 2007; anotacijoje rašoma (kalba netaisyta): „knygoje autorius nagrinėja graikų mitų kilmę, siedamas juos su gamtos kataklizmomis bei naujai nušviečia baltų proistorę“; taip pat teigiama, kad lietuviams reikia pasieškoti, kur gyventi, nes Žemė vartosi per ašigalius), Česlovas Gedgaudas ir Jūratė Statkutė de Rosales.

Neturėtų būti pamiršti ir ankstyvieji romantikai Simonas Daukantas, Jonas Basanavičius (jam lietuviai kilę iš „trakų-prygų“). O aušrininkas Andrius Vištelis-Višteliauskas, 1912 m. miręs Argentinoje, norėdamas įkvėpti to meto mažamokslius lietuvius, kuriems grėšė greitas sulenkėjimas ar surusėjimas, tvirtino, kad Adomas su Ieva rojuje kalbėję lietuviškai („Lietuvių kalba kaip tik ir buvo pagrindinė, kuri galėjo duoti pradžią visoms kitoms Žemės rutulio kalboms“). Prie jų priskirčiau Vytauto Alanto „istorinį“ romaną „Šventaragis“ (1972-1974), kitus nelaimei sėkmingus bandymus sukurti lietuvišką epą – Antano Šmulskščio-Paparonio „Pasakų atšvaistas“ (XX a. vid.), Kazimiero Žoromskio „Lato sakmes“ (1994), Stanislovo Karanausko „Dangvydą“ (1998) bei „Indrąją“ (2003).

Net tais laikais, kai perdėti romantiniai paistalai paprastam žmogui, kuris nuolat girdėdavo iš kunigų ir dvarininkų, kad lietuvių kalba yra chamų ir mužikų kalba, galėjo pridėti savigarbos, Vincas Kudirka pasisakė už blaivesnį, ne tokį romantišką požiūrį. Dabar lietuviškosios romantikos epigonų idėjos domina arba neišsilavinusius žmones, arba į neonacizmą, nacionalizmą ir baltosios rasės garbinimą linkusius subjektus. Įdomių baltų ir šiaurės šalių kultūrą romantizuojančių straipsnių galime rasti „Baltosiose tradicijose“ (<http://lietwoa.white-society.org>), joms artimame, labiau į politiką, kasdienybę linkusiame tinklalapyje www.patriotai.lt, nacionalistiniame www.Indp.lt ir kt. Prolietuviškas idėjas propaguoja ir „prieš antipatriotinę psichozę“ pasisako naujas, šiemet susikūręs Žalgirio nacionalinio pasipriešinimo judėjimas.

Grįžkime prie dviejų lietuviškosios pseudoistorijos ikonų: apie Č. Gedgaudą ir J. Statkutę de Rosales būtina pakalbėti plačiau, nes gedgaudomanija (o nuo šiol – ir statkomanija) – užkrečiamas reiškinys.

Č. Gedgaudas, kuriam šiemet būtų sukakę 100 metų, buvo bioelektro-
nikos specialistas, vertėjas (teigiama, kad mokėjo 14 kalbų, iš jų 9 seną-
sias), diplomatas Romoje, Paryžiuje, Čikagoje parašė svarbiausią veikalą
„Mūsų praeities beiėškant“, kuris 1972 m. išleistas Meksike, o 1995 m.
perleistas Lietuvoje. Č. Gedgaudo gerbėjai, tarp kurių yra Mindaugas
Murza ir nemažai fašistuojančių neonacių, teigia, kad „Mūsų praeities
beiėškant“ yra akademinio pasaulio neįvertintas veiklas. Ši pseudois-
torinė knyga vienu griežtai kritikuojama, kitų – itin garbinama. Prieš
pereidami prie J. Statkutės de Rosales veikalo, pažvelkime, kokias tiesas
mums atskleidžia Č. Gedgaudas.

Šiais metais 80-metį švėšianti Lietuvos saugumo vadovo (1931-1934 m.)
Jono Statkaus duktė J. Statkutė de Rosales „Senajame aisčių giminės
metraštyje“, parengtame pagal 1998 m. Venesuelos sostinėje Karakase
išleistą knygą „Los Godos“ („Gotai“), pateikia savąją Lietuvos istorijos
versiją. Būtina kritiškai įvertinti autorės knygos bibliografiją. Ji – skurdi:
apie 40 knygų, tarp kurių nemažą dalį užima išėivijoje išleisti lietuvių
autorių (tarp jų – M. Gimbutienė, Č. Gedgaudas, Constantine R. Jurgėla,
Josephas B. Končius), taip pat ispanakalbių mokslininkų (žymiausias jų –
Ramónas Menéndezas Pidalis) darbai.

Pagrindinė J. Statkutės de Rosales idėja – lietuviai yra seniausia pa-
saulyje tauta, kuriai 4000 metų, davusi į kailį net Ramzio II valdomiems
egiptiečiams prieš 3500 metų. Senoviniuose rankraščiuose, pasak J. Sta-
tkutės de Rosales, lietuviai vadinami gudais, kuriuos autorė tapatina
su gotais. Ji pasitelkia Kastilijos, Leono ir Galicijos karaliaus Alfonso
X (1221-1284) parašytos kronikos 1905 m. ispanišką leidimą (leidėjas –
R. M. Pidalis). Išėivės knygoje – daugybė klaidingų faktų, pvz., teigiama,
kad Alfonso X dvare „buvo išverstas arabų kalbos poezijos rinkinys „Ca-
lila e Dimna indų vedų poezijos temomis“ (p. 27). Be ispaniškųjų kitokie
šaltiniai autorei nebuvo prieinami arba prie jų prieiti nenorėta (autorė
geriausiai moka lotynų, ispanų, vokiečių ir prancūzų kalbas): minėtas
„rinkinys“ arabiškai vadinasi Kalilah wa Dimnah („Kalila ir Dimna“) ir
tai yra klasikinių sanskrito ir pali kalbomis parašytų gyvulinių pasakų,
žinomų kaip „Pančatantra“ („Penki principai“), vertimas.

Alfonso X dėka 1264 m. buvo sudaryta įvairių to meto kronikų kom-
pilacija, pavadinta „Visuotine kronika“ (Crónica general). R. M. Pidalis,
būdamas solidus istorikas, 1906 m. parengė šio didžiulio veikalo leidimą,

kuris J. Statkutė de Rosales domina tik tiek, kiek jame pasakojama gotų tautos istorija (43 puslapiai), taip pat atskirai išverstas pirmasis vandalių tautos istorijos skyrius.

J. Statkutė de Rosales įsitikinusi, kad gotai – tai gudai, o „arabų astrologas Oveidala“ (pasak jos, tai tas pats, kas lietuvių vaidila) aiškina „dėsnius astrologijos, dar senesnės nei babiloniškoji“. Pasak J. Statkutės de Rosales, Oveidalos dėka „oralinės literatūros tradicija“ (gerbiamas šios knygos redaktorius Gediminai Radvilai, oralinis būna tik seksas, o tradicija – žodinė!) pasiekė Alfonso X dvarą ir tai yra vienas svarbiausių Alfonso X kronikos šaltinių. Nuvilsiu skaitytoją: Oveidala buvo Ubayd Allah (dar žinomas kaip Abu Marwan), Kordobos emyro Abd ar-Rahmano II karvedys, kurio dėka plėtėsi musulmonų kalifatas: 827 m. užimta Saragosa, Barselona ir Girona (Žirona). Kad Ubayd Allah (Oveidala) buvo astrologas, tvirtina komparatyvistinės literatūrologijos profesorė iš Puerto Riko Luce López-Barait 1985 m. knygoje „Islamas ispanų literatūroje“ (ši knyga J. Statkutės de Rosales veikale neminima).

Toliau Venesuelos lietuvis veikale prasideda pustrėčio šimto puslapių gūdus marazmų miškas, kuriame esama humoristinės literatūros perliukų: „XIV-XIII a. pr. Kr. įvykiai. Kai gudai įkūrė savo bazę ties Azovu, jų pulkai buvo priversti ginti užkariautas pietines žemes nuo egiptiečių, kurie skverbėsi į šiaurę per Kaukazą. (...) Gudai pastojė egiptiečiams kelią Kaukaze ir priverstė juos grįžti į Egiptą“ (p. 56). Na, ir šaunūs buvo tie gudai, pagalvoji. „Prie Trojos žuvo 70 000 gudų karių“ (p. 59). „Penktajame amžiuje baltai dar apėmė ne mažiau kaip milijoną kvadratinį kilometrų vien etninių žemių“ (p. 66). Beje, V a. žygiui į Romą vadovavo „Pagonis karalius iš Skitijos“ Rėdagaišis.

Č. Gedgaudas tikriausiai pažinojo J. Statkutę de Rosales, bent vartęs jos pseudolingvistinius darbus (apie tai jis mini savo veikale; tie darbai susiję su lietuviškų žodžių paieškomis Ispanijoje).

J. Statkutės de Rosales, Č. Gedgaudo ir A. Tamaš idėjas propaguojantis Č. Gedgaudo labdaros fondas įkurtas 1995 m. Jo vadovas Leopoldas Krušinskas teigia, kad fondo tikslas – senosios praeities ir protėvių civilizacijos populiarinimas: „Fondas atsirado tokiomis aplinkybėmis: kai 1995 m. išleidome Č. Gedgaudo „Mūsų praeities beiėškant“, paaikškėjo, kad atplaukia labai didelės lėšos pardavinėjant knygas. Mat knyga – populiari ir padariusi didelį poveikį Lietuvos inteligentijai. Išsimokėjome

visas skolas spaustuvei ir skolintojams, bet dar labai daug liko, tad nutarėme šiais pinigais pasitarnauti visuomenei. Remti tuos darbus, kurie atskleidžia užmirštos praeities uždangas, kelia krašto visuomenės savimonę, skatina domėtis, ieškoti naujų paliudijimų didžios praeities temomis“.

L. Krušinskas nepripažįsta tokių autoritetų, kaip N. Vėlius, G. Beresnevičius, V. Toporovas. Jam autoritetai – minėtieji pseudoistorikai. „Mums šiandien tikrai sunku įsivaizduoti, kad aiščiai buvo didelė geografinė žemė, auginusi gausius būrius pulkų, nužygiavusių ne tik prieš Romos imperiją, tačiau dalyvavusių ir sąjungininkais su Atila ir kitais žmonijos karų istorijos karvedžiais“.

Pseudoistorijos, kaip pavojingo viruso, plitimas Lietuvoje turi būti sustabdytas ir nukenksmintas pseudoistoriją perkeliančią humoro veiklą gretas. Antraip manysime, jog Lenkijos sostinė – lietuviška Varšuva, varlys – garbingas Perkūno paukštis (Č. Gedgaudas teigia „mūsų“ herbą esant su trimis varliais), vandalų ir alanų karalius Genserikas (Gaiserikas, Geiserikas, apie 389-477) – Genčiarikis, gotai – gyvulių „gaudytojai“ („The American Heritage Dictionary of the English Language“, kuriuo be reikalo nesinaudojo mūsų pseudoistorikai, nurodoma, jog gotų pavadinimas nesusijęs su „gudais“, o kilęs iš indoeuropiečių prokalbės šaknies gheu- ir reiškia vyno liejimą; tiesa, pseudolingvistai galėtų sakyti, kad šis žodis susijęs su žodžiais „lieti“, „lietus“ ir Lietuva), graikų religinis veikėjas Zalmoksis – „baltų filosofas Sielmokšis“.

Tikrieji gotai – rytų germanų gentys, kurios kilo iš Gotlando salos, pietinės Skandinavijos, iš kur I-III a. patraukė į pietus. Gudai – etnonimas, lietuvių nuo seno naudojamas pietrytiniais (kartais ir pietvakariniais) kaimynams įvardyti. Tai S. Daukantas neva iš Azijos atkeliavusius getus tapatino su gotais. Pasak S. Karaliūno („Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose“, 2004-2005), gudais nuo XIII a. vadinti surusėję lietuviai, lenkai, baltarusiai (guduoti reiškia „kalbėti pusiau lietuviškai, pusiau lenkiškai“; I t., p. 158).

Komparatyvistinė kultūrologija moko, kad, norėdami geriau pažinti pasaulį, turime geriau pažinti save, ir priešingai – norėdami geriau pažinti save, privalome suprasti pasaulį, kitas tautas, kultūras, civilizacijas. Priešingu atveju mūsų laukia Č. Gedgaudo aprašytoji Nėruvonė (nirvana) ir beraščiai vaikai bei vaikaičiai.

Elena Kurklietytė. ŠEŠĖLIŲ VERPĖJA. LAUKINĖS TODĖS ISTORIJA. – Vilnius: Alma littera, 2009.

Vytautas Bubnys. TOLIMI ARTIMI AT(SI)VĖRIMAI. – Vilnius: Alma littera, 2008.

DUO

Ar turiu teisę pavadinti Elena Kurklietytę ir Vytautą Bubnį rašančius duo? Manau, kad taip. Abiejų rašytojų stilistika skirtinga, tačiau yra bendrų gijų, kurios leidžia matyti E. Kurklietytės ir V. Bubnio knygas kaip žmogiškosios transformacijos literatūrą. Permainos, kurios atveria naujas žvaigždes, šešėlius...

„Šešėlių verpėjoje“ E. Kurklietytė pasakoja apie archeologą Benediktą ir svarsto matriarchato ir patriarchato santykį. Romanas – mitologinis, tarsi menantis islandų sagas. Verpėja Todė iš pelkės (veju lauk asociacijas su Svyniu Todu) tampa archeologo „grobiu“ – jis atkasa akmenis amžiuje gyvenusios moters palaikus. Mįslė: „Kas nesupūna po žeme? (...) Vardas“ (p. 11). Vardas – sakralinis dalykas bet kurioje Tradicijoje, ir knygos autorė, akivaizdu, tai gerai žino.

Trečiojoje knygoje E. Kurklietytė vaizdingai pina sakmę, verpia šešėlius, kurie sako vardus – keistokus, bet tuo pačiu kažkuo viliojančius: Laumakiai, Ledakasis, Ladas, Vaivamiglė... Ko gero, sulauksime ir romano tęsinio. Norėtusi, nes mitologinės sakmės permainų amžiuje – puikus dalykas.

30-oji V. Bubnio knyga – apmąstymai, refleksijos. Prisimenama ir pirmoji kelionė pas Satją Babą 1997-aisiais, po kurios šis duo tapo gana žinomas, nors ir skandalingas. V. Bubnys žavisi Dievo įsikūnijimu (avataru), save vadinančiu indu, džiaugiasi, kad po judviejų su E. Kurklietyte kelionės pas Satją Babą patraukė kiti: Birutė Mar, Karolina Kunčinitė, Vytautas V. Landsbergis, Gediminas Storpirštis.

V. Bubnys ir duo – kitokie, ir to nevengiama pabrėžti. Tuo savotiškai ir didžiuojamasi: „Kad ir ką sakytume, kūrybos baruose ne taip reta, kad kitokie anksčiau ar vėliau sužėri tarsi brangakmeniai, didžiojo juvelyro Laiko nugludinti, ir atveria svaiginantį minties ir paslapties žaismą.“ (p. 283).

Memuarai įdomūs, įtraukiantys stipria prozininko mintimi. Gerai, kai su knygos autoriumi kartais norisi nesutikti, pasiginčyti – vadinasi, ne veltui rašyta.

Sigitas Geda. SIUITA VIRGINIJAI. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009.

RUNOS IŠ ANAPUS

Džiugu, kad poetai neišeina iš mūsų gyvenimo ir kiekviena pomirtinė publikacija primena, kaip turime vertinti meną ir jį kuriančiuosius. Sigitas Geda „Siuitoje Virginijai“ – lyriškas, mistiškas ir liūdnas. Jo poeziją papildantis M. P. Vilutis – ironiškas, šiurpokas, vilutiškas. Nedidelė estetiška knygelė – pasigardžiavimas ne tik S.Gedos kūrybos mylėtojams, bet ir visiems knygą gerbiančioms žmonėms. Žodžiai joje – lyg runos, tikri, anapusiniai: „Pasakykit visiems jo bičiuliams: JO NĖRA – GYVO, vanduo tegu gieda po guobom...“ („Epitafija runomis“, p. 10).

Siuitoje poetas keliauja į Egiptą (pasiteisina: „angelai rodė kryptį“, p. 12), prisimena senos žemaitės dainą („Ir tik žemė myli mane, // ir tik žemė traukia mane, // ir žaltys, mano sielos guodėjas“, p. 11), svaigsta vasaros naktų atminimais („Nurenk ją taip, kaip lietūs nurengia akmenį, // vėjas – sraigę, o žuvį – vanduo, // saulę vos prasibudęs mėnulis“, p. 15).

Skaitau šią knygą, ir niekaip neapleidžia mintis, kad ji parašyta jau ten: „Žvaigždės gulas vėlai...“ (p. 49), – runoja S. Geda apie pasaulius.

Jean Paul Sartre. ŠLEIKŠTULYS. Iš prancūzų kalbos vertė Alina Kiliesaitė. Viršelio dailininkė Živilė Jackūnaitė-Šantarienė. – Antrasis leidimas. – Vilnius: Vaga, 2009.

PLIKAS LAIKAS

Egzistencialistinės filosofijos biblija laikomas prancūzų filosofo Jeano Paulio Sartre'o (1905-1980) romanas „Šleikštulys“ („La nausée“, 1938; rašytas 1932-1936) – Antoine'o Roquentino dienoraštis. Klasikinis kūrinys išverstas puikiai, o knygos pabaigoje yra net 60 paaiškinimų (pirmoji

knygos laida pasirodė 2002 m.). Už šią knygą 1964 m. J. P. Sartre'ui suteikta Nobelio premija, kurios jis atsisakė.

Maždaug 300 puslapių knyga daugiažodžiautojus rašytojus turėtų išmokyti santūrumo: „ANTRADIENIS. Nieko. Egzistavau.“ (p. 172), filosofus – išradingumo. „Dabar, kai rašau, gimsta žodis Absurdas; dar prieš valandėlę parke jis neatėjo man į galvą, nors ir neieškojau, tiesiog jo nereikėjo: maščiau be žodžių, apie daiktus, drauge su daiktais.“ (p. 214).

Knyga pilna „keistų reginių“ (p. 222), sapnų (sapnuojama, pvz., „milžiniška esatis“), apmąstymų („Aš laisvas: nebėra jokios prasmės gyventi, – visa, ką išmėginau, žlugo, o daugiau nieko nesugalvoju.“; p. 258).

A. Roquentinas – 30-metis, grįžęs iš kelerius metus trukusios kelionės ir apsistojęs neegzistuojančiame Buvilio miestelyje. Kiti romano herojai – Ani (anglė, kadaise jo buvusi meilužė) ir Savamokslis (prancūzas socialistas).

Nors tai pirmoji filosofo prozos knyga, joje žodis valdomas meistriškai. Atrodo, nieko nauja apie tokį žymų kūrinį bei dar žymesnį jo autorių pasakyti neįmanoma, tačiau apmąstymams peno suteikia tai, kad iš pradžių J. P. Sartre'as romaną norėjo pavadinti „Melancholija“. Priešingai nei klaidingame Živilės Jackūnaitės-Santarienės viršelyje, kūrinio nuotaika nėra suicidiška (lietuviškas mentalitetas daro savo – prisitaikome net žymiausius kūrinius). Ji melancholiška, kalbanti apie vienatvę („O aš gyvenu vienas, visiškai vienas. Niekada su niekuo nesikalbu: nieko negaunu, nieko neduoodu.“, p. 17), daiktų atgrasumą („dabar visur pilna keistų daiktų.“, p. 20), juoką („Bet kai žmogus vienas, jam retai kada užaina noras juoktis.“, p. 19), šleikštulį („Negerai! Visai prasti popieriai: apniko ta bjaurastis.“; p. 36).

J. P. Sartre'o herojui atrodo, kad gyvenant nieko nenutinka, tik „keičiasi dekoracijos, įeina ir išeina žmonės, ir tiek“ (p. 69), bet jis nėra visiškai apatiškas, nes rūpi sužinoti: „Bet kodėl? KODĖL?“

Smagu šį romaną skaityti krizės metu. Taip ir lygini: ar man geriau, ar J. P. Sartre'o herojui. „Šlapia ranka nuo pianino paima pieštuką“, – vaizdingai kalba filosofas ir rašytojas, tačiau džiaugsmo jo balse mažoka: gyvenimas – beprasmis, kol pats jam nesuteiki prasmės. Tiesa, tai nėra neviltis, kurią aprašė Louis Ferdinandas Celine'as (tikr. Luis Ferdinandas Destouches'as, 1894-1961), cituojamas „Šleikštulio“ pradžioje. Galbūt

J. P. Sartre'ą išgelbėjo muzika? „Negrė dainuoja. Vadinasi, jos egzistenciją galima – bent iš dalies – pateisinti? Aš visiškai sutrikęs.“ (p. 292).

Egzistencialistinės filosofijos vadovėliu kartais vadinamas romanas kalba apie būtį (panašiai ją regėjo Martinas Heideggeris) ir laiką: „Nebe-skiriu dabarties nuo ateities, dabartis vis tęsiasi, ateitis pamažu pildosi: senė slenka tuščia gatve, kilnoja sunkius vyriškus batus. Tai ir yra laikas, vien plikas laikas...“ (p. 56).

O jeigu?..

Irena Smetonienė. REKLAMA... REKLAMA? REKLAMA! Monografija. – Vilnius: *Tyto alba*, 2009.

PYST REKLAMĄ PARAŠIAU

Daugeliui mūsų puikiai pažįstama kalbos žinovė, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė doc. dr. Irena Smetonienė šią monografiją lengvai skaitomu, suprantamu stiliumi parašė remdamasi savo ilgalaikiais tyrinėjimais (mokslininkės daktaro disertacija taip pat skirta reklamai). Knyga pradžiugins daugelį. Nešvankuoliai internete džiaugiasi, kad I. Smetonienė leido reklamoje vartoti ištiktuką „pyst“ (Beje, Lietuvių kalbos žodyne teikiamos dvi ištiktuko pyst reikšmės: 1) pykšt (smūgiui žymėti): Ans mun tik pýst į ausį! Pýst par galvą su pagaliu! 2) netikėtam veiksmui nusakyti: Pýst virvė i nutrūko. Pýst pašalpą gavau. Iš šaltinių sprendžiant, tai daugiau žemaitiškas ištiktukas. www.vlkk.lt/lit/86908). Neaptikau jo šioje knygoje. Kalbininkai nuo šiol savo kačiuką ar šuniuką kvies paėsti iš ėdalinės (labai jau primena alinę). Reklamos mitologijos ir filosofijos tyrinėtojai čia ras suklasifikuotą medžiagą apie šią subliteratūrą – jos stilių, adresatų tipus, analizę, kaip reklama veikia adresatą, retorines figūras ir kt. Reklamos istorikai aptiks skyrelį sau.

Knygoje, kuri labai įdomi pavyzdžių gausa ir pačia tematika, be to, parašyta itin profesionaliai, pasigedau politinės reklamos analizės. Gali būti, kad jos vengta sąmoningai. Užtat analizuojamos žmonių silpnybės, kuriomis naudojasi reklamos kūrėjai, pvz., polinkis kaupti įvairius receptus bei gyventi pagal horoskopus. Kartu tai ir vadovėlis tiems, kurie kuria reklamas, teoretikų patarimai. Tiesa, kai kurios negailestingos

I. Smetonienės išvados kelia abejonių: „Reklamos teksto teiginiai turi būti arba grynas melas, arba balansuoti ant siauros ribos tarp tiesos ir kruopščiai parinktais žodžiais išreikšto melo“ (p. 46). Drįstu nesutikti su gerbiama docente. Taip, ji teisi, kad reklamoje daug melo, netiesos, „išpūstų burbulų“, tačiau vargu ar galime kokybiškos vaizdo, garso, kompiuterinės aparatūros, automobilių ir kitų prekių reklamą kaltinti melu. „Tai ne sapnas, tai – SONY (rusiškai skamba geriau: „*Eto nie son, eto – SONY*“), – sakoma vienoje reklamoje. Tikrai nesutikčiau, kad šios firmos aparatūra prasta. Ar ji geresnė už kai kurių kitų firmų aparatūrą? Klauskite bet kurio melomano, atsakymas bus: „Žinoma, taip.“ Tačiau I. Smetonienė su tuo nesutinka. Neradau ir vadinamųjų teaserių (viliojinių) aprašymo (tai – reklamų ciklas, kuriame kelias dienas ar savaites neatskleidžiama, kas reklamuojama).

Be abejo, tai – geriausia knyga apie reklamą, kokią tik parašė lietuvių tyrinėtoja (-as). Kas jos dar neturi, tas – balvonas.

Liūnė Sutema. SUGRĮŽAU. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009.

VAIKŠTANT ŠALIA GYVENIMO

Gal pasmerks mane tolerancijos monstriai ir liberalizmo demonai, bet atsibodo per TV regėti (pro)gėjiškas laidas, visur matyti moteriškus vyrus, skaityti nesibaigiančius pasisakymus apie tai, kokie tie „gėjai niekadėjai“ (Marijono Mikutavičiaus terminas) geri ir kt. Todėl pakalbėkime apie moteris. Tokias, kokios jos yra. Mūsų senelės, motinos, tetos, seserys, pusseserės, dukterys, anūkės, žmonos, meilužės, šiaip draugės, o gal tiesiog nepažįstamosios; galiausiai – pats Motinos archetipas. Indoeuropiečių prokalbės rekonstrukcijoje žodis moteris tapatinamas su motina (**méh₂tēr*), albanai sako – *motër*, senovės ir dabarties persai (iš jų pasiskolino ir urdu bei hindi kalbos) – *mātar*, *mādar*. Ne indoeuropiečių kalbose taip pat dominuoja žodžiai su garsu m, reiškiantys motiną ir moterį. Galbūt tai pirmas kūdikio, dažnas vyro ir paskutinis senio marmėjimas – mmmm?..

Vis dėlto etimologijas bent trumpam palikime ramybėje. Turime gražų sugrįžimą moters, kuri žymi ne tuo, kad buvo Mariaus Katiliškio (Albino Mariaus Vaitkaus; 1914-1980) žmona ir Henriko Nagio (1920-1996) sesuo. 82 metų Liūnė Sutema (Zinaida Nagytė-Katiliškienė) – viena geriausių lietuvių poečių. Mažeikiuose gimusi poetė jau daug metų gyvena išeivijoje – 1944-1949 m. Vokietijoje, vėliau – JAV, Čikagos priemiestyje Lemonte. 1955 m. Liūnė Sutema išleido pirmąjį eilėraščių rinkinį „Tebūnie tarytum pasakoj“. 2007 m. ji apdovanota Nacionaline kultūros ir meno premija už dvasinės saugos poeziją rinkinyje „Tebūnie“ (2006).

Kas gi yra toji Liūnės Sutemos „dvasinė sauga“? Ką reiškia jos „Sugrįžau“? Beveik 270 puslapių knygoje, jaukiai iliustruotoje dailininko Romo Oranto, rasime gražiausius Liūnės Sutemos kūrinius, parašytus per pusšimtį metų. Simboliškas rinkinio pavadinimas apibūdina dvasinę būseną (kaip ir pseudonimas): Liūnė Sutema po 1944-ųjų į Lietuvą taip ir negrįžo. Moteris neturi jokio paso, jokios pilietybės. Liūnei Sutemai gyvenimas nebuvo lengvas – ligoninėje dirbusi poetė palaidojo ne tik savo vyrą ir brolių, bet ir sūnų, dukterį.

Su Liūne Sutema pabendrauti teko garbė ir man – lygiai prieš dvidešimt metų. Mašli, šviesaus liūdesio ir gerumo kupina moteris. Ji savo eilėraščiais tarsi bando užtvirtinti būtį, kuri labai trapi: „Aš esu“ (p. 7). Tačiau ribą tarp būties ir nebūties poetė mato čia pat: „Jei esu“ (p. 7-8). Apie būties ir nebūties santykį filosofas Arvydas Šliogeris rašė, kad už šių dviejų transcendencijos vaizdinių slypi dvi žmogaus orientacijos šiame pasaulyje: metafizinė ir pragmatinė. Liūnė Sutema ir savo esatimi, ir poezija stengiasi motiniškai apgaubti abi šias dimensijas – jai svarbi ir būtis, ir nebūtis, ir esantysis pasaulis, ir neegzistuojantis tariamosios nuosakos pasaulis *jai*. „Paukštė, kurią ranka sugavau, nustebus tyli... ji užtrokš, jei glostysiu ją, svajodama būti laisva ir toli, toli.“ (p. 9). Melancholija dvelkia ir poetės santykis su Dievu, o gal prarastu mylimuoju: „Niekieno Tu, palaimink mano lūpas, kai Tave jos palies.“ (p. 13).

Liūnė Sutema rašo tam, kuris nepažįsta žmogaus ženklų, taip pat – paukščiams. Jos pasaulyje gyvena ir plėšrus „žvėris žaliom akim“ (p. 27), „Šventasis Bevardis“ (p. 31). Apokaliptinės vizijos pranašauja badmetį: „Sukas paukščiai verpetu, mala girtos tuščiai...“ (p. 133). O mirčiai net nereikia pas mus ateiti, ji visada čia: „Džiaugsmo alėja – į Niekur, į niekada nebuvusius namus.“ (p. 146). Mirusiuosius gera kalbinti, nes

„jie šypsos atlaidžiai ir pritaria, kad tau būtų ramiau ir saugiau – kad nebijotum.“ (p. 209). „Kartais negyvenu, tik vaikštau šalia gyvenimo ir stebiu.“ (p. 224).

Liūnės Sutemos eilės sukuria įtaigų kitokio, nei esame įpratę matyti, pasaulio vaizdą (kartais ne mažiau įtaigų nei paties vaizduotės meistro J. R. R. Tolkienio). Miestelis, kuriame penkios bažnyčios ir keturios smuklės. Žemaitiška kūlgrinda. Nojaus arka. Sugriautas miestas. Nebaigtas braižyti žemėlapis. Sena Mažeikių stotis. Suodini garvežiai.

Eikime toliau – per gyvenimą, šalia gyvenimo, už jo... Neatsigręždami. Nes už mūsų – „tik migla“ (p. 233).

Kurt Vonnegut. TITANO SIRENOS. Iš anglų kalbos vertė Liuda Petkevičiūtė. – Kaunas.: *Kitos knygos*, 2009.

VAISTAS NUO VIENATVĖS

Kurtas Vonnegutas (1922-2007) – vienas geriausių pasaulyje rašytojų, o kai kuriais aspektais (satyra, juodoju humoru) gal net geriausias. „Titano sirenos“ perskaičiau, kai išėjo pirmasis leidimas – 1993-aisiais. Ilgą laiką tai buvo mano knyga Nr.1. Ir dabar ji – tarp dešimties mėgstamiausių. „Kitos knygos“ K. Vonnegutą „globoja“ ne pirmus metus: kietais ir minkštais viršeliais išleistos aštuonios jo knygos.

„Titano sirenos“ – antrasis K. Vonneguto romanas, išleistas 1959 metais. Problematika, nagrinėjama šiame filosofiniame (paviršutiniškai žvelgiant – fantastiniame) romane, aktuali dabar, bus aktuali tol, kol egzistuos žmonės (žmonės iš esmės nesikeičia). Laisva valia, žmonijos egzistavimo prasmė – tai kaip niekada mums rūpi, net jei to garsiai nepasakome. „Titano sirenų“ protagonistas – Malačis Konstantas (jo vardas ir pavardė graikų bei lotynų kalbomis reiškia tartum dvi pasaulį valdančias priešybes – „lankstų“ ir „pastovų“), gyvenantis globojamas Dievo rankos, tačiau, nebūdamas tikras, Dievas tai ar ne, sakantis sau: „Man regis, ten, aukštai, kažkas myli mane“ (p. 7). Malačis – turtingiausias žmogus XXII a. Amerikoje, gimęs Holivude, bet nerandantis gyvenimo prasmės. Kiti knygos herojai – paslaptingas ponas Ramfordas ir jo šuo Kazokas („Pabaisos nasrai užsiverdavo štai taip: kaukšt“; p. 12).

Neketinu perpasakoti siužeto, tik pabrėšiu, kad K. Vonneguto fantazija – išradinga (ko vertos vien chronosinklastinė infundibula arba Visiškai Abejingo Viešpaties bažnyčia), nors rašytojo fantastų etiketės jis visada kratėsi. Nuosekliai aprašomas Žemės ir Marso karas, Tralfamadoro planeta, Titano paukščiai. Susimąstai skaitydamas, pavyzdžiui, dešimtajį skyrių – „Stebuklą amžių“. „O Visagalis Viešpatie, koks nuostabus ginklas tavasis abejingumas!“ (p. 206). „Tikrąjį Kosmoso Klajūno vardą rengėsi paskelbti Visiškai Abejingo Viešpaties bažnyčios galva, Vinstonas Nailsas Ramfordas. Kosmoso Klajūnui atvykus, Raudonvynis privalėjo duoti sutartą ženklą – imti iš visų jėgų skalambyti bažnyčios varpą. Pasi-girdus tam pašėlusiam varpo tilindžiavimui, parapijiečiai turėjo patirti palaimos priepuolį ir viską metę, čia verkdami, čia juokdamiesi pulti į bažnyčią. Raudonvynio bažnyčios tikintieji taip stipriai paveikė savanorišką Vakarų Tvirtapolio gaisrininkų draugiją, kad toji buvo pasirengusi po šio ženklo kaipmat atsiųsti savo vienatinę gaisrinę mašiną, kaip vienintelę gabenimo priemonę, pritinkančią Kosmoso Klajūnui parboginti“ (p. 210). Štai kokia ji, Apokalipsė! K. Vonnegutas niekada savęs nelaikė pranašu, bet ironiškų hepiendų meistras puikiai nusakė dabartinę (po 50 metų nuo knygos pasirodymo!) žmonijos emocinę būklę: viską valdo abejingumas. Abejingą žmogų galima sudominti bet kuo, kas nereikalauja daug pastangų, ypač – mąstyti.

Nežinau, kuri K. Vonneguto knyga geriausia. Ne visas skaičiau (kuo džiaugiuosi – bus kuo pasilepinti senatvėje). Bet ši – puikus startas kelionėje į nuosavą rojų. „Tai vieta, kur visi būna laimingi, bent jau tol, kol laikosi šita mūsų sukriošusi Visata.“ (p. 305).

Ar K. Vonnegutas ateistas? Kažin. Nors jo prosenelis Clemensas Vonnegutas išleido laisvamanišką knygą „Moralės instrukcija“. Humanistų save vadinęs K. Vonnegutas manė, kad religija reikalinga kaip vaistas nuo vienatvės („me sesame labai vieniša žmonija“, – teigė jis); jis teigė, kad reikia elgtis padoriai, nepriklausomai nuo to, ar bus kas nors po mirties. Apie Dievą rašytojas kalbėdavo gana dažnai.

„Titano sirenos“ įkvėpė kitą kūrinį – Douglaso Adamso (1952–2001) „Keliautojo kosmostopu vadovą po galaktiką“, kurį lietuviškai „Eridano“ leidykla išleido 2000 metais.

Juozas Erlickas. MANO MEILĖ STIKLINIAIS KALIOŠAIS. Misterija: keturių sparnų, su aušrine ir pašvaiste. – Vilnius: Tyto alba, 2009.

JOPTVAJMATINĖ ESATIS

Juozo Erlicko gyvenime atėjo laikas, kai jis ėmė ir išleido (anti)utopiją. Ir storą – daugiau kaip 820-ties puslapių! Jei neklystu, tai keturioliktoji J. Erlicko knyga. Solidus tomas, prie ūkio pravers keleriopai. Ypač, jei užpuls (bloga nuotaika – atsiverskit knygą; plėšikai – trenkit ją per mar-mūzę; tiks abiem atvejais).

Ši knyga yra tarsi lietuviškoji tragikomedija-antiutopija, atsargiai pavadinta (poezijos ir prozos) misterija. „Civilizacija – tai tokia padėtis, kai civilių daugiau nei kariškių.“ („Vertikalus“, p. 311). „Linija, skirianti Lietuvą į šviesią ir tamsią, eina kaip tik per mūsų miegamąjį (sako žmona, lovoje gulinti su pasieniečiu). Atiduodu pagarbą ir užsitrenkiu spintoj.“ („Zona“, p. 314). „Lietuvoje asmenybių nėra daug, o ir tos pačios dar skirstomos į tris rūšis: charizmatines, marazmatines ir joptvajmatines.“ („Pareguliuokite savo mylimojo ryškumą“, p. 316).

Kodėl užsienio rašytojai antiutopistai nesugebėjo aiškiai apibrėžti mūsų esaties? Gal todėl, kad negyveno L(TS)R?

Juli Zeh. ERELIAI IR ANGELAI. Iš vokiečių kalbos vertė Jūratė Dikšaitė, Indrė KLimkaitė. – Vilnius: Baltos lankos, 2009.

ARBA ŠŪDAS, ARBA NE

Juli Zeh (Juli Cè, g.1974 Romoje) – romanistė, 2001 m. išgarsėjusi knyga „Ereliai ir angelai“, kuri 2002 m. gavo premiją už sėkmingiausią debiutą Vokietijoje. Moteris studijavo Vokietijoje, Lenkijoje, JAV, keliavo po Bosniją ir Hercegoviną, kuri ją sužavėjo.

J. Zeh išgarsėjo tuo, kad 2008 m. padavė skundą į Vokietijos Federacinę Konstitucinę teisimą dėl biometrinių pasų, teigdama, kad jie nereikalingi ir yra „pagrindinė problema laisvoje visuomenėje“. Anarchistinių pažiūrų J. Zeh debiutas išverstas į maždaug 30 kalbų. Rašytoja kalba apie chaosą ir tvarką šiuiolaikiniame pasaulyje, kur dažnai atrodo, jog tradicinės vertybės – beprasmės. Prekyba narkotikais, tarptautinės politikos

užkulisiai, paauglių nusikalstamumas, globalizacija, ateities visuomenės vizija – dalykai, kurie aktualūs XXI amžiuje. Užsipuolusiems jaunąją rašytoją J. Zeh atkerta: „Man yra net šizofreniją diagnozavę...“

Iš karto prisimeni sovietinius laikus ir nestandartiškai mąstančius žmones, kurių begalė buvo įkišta į psichūškes su medicininio požiūriu keista diagnoze *vialotekuščiaja šizofrenija*. Aleksandras Rozenbaumas tokiu pavadinimu net akustinį džiazinių baladžių albumą sukūrė, o štai J. Zeh parašė dėmesio vertą kūrinį, kuris lyginamas su tradicinių vertybių pasiilgusiais, bet žiaurų šiandienos pasaulį aprašančiais autoriais Irvinu Welshu, Williamu Burroughsu, kino kūrėjais Quentinu Tarantino ir Stanley'u Kubricku.

Knygos tempas greitas. Kas ereliai, o kas angelai, suprasti sunku. Romanas padalytas į dvi dalis: „Leipcigas“ (14 skyrelių) ir „Viena“ (18 skyrelių). Skyrelyje „Tigras (vienas)“ (iš „Leipcigo“ serijos, p. 15) yra dešimties sakinių romano herojaus monologas su žadintuvu (jis su balso kontrolės įtaisu, o aš buvau išsigandęs, kad bus penkiasdešimt sakinių). Vienu sakiniu perpasakočiau taip: „Dzirrrrr; užsičiaupk; tyla.“

Negalima rašytojos kaltinti tuščiažodžiaivimu, kai kalbama apie sudėtingus dalykus. Kartais kiek ankstyvąją Jurgą Ivanauskaitę primenantis stilius nuvažiuoja į lankas ir tampa komiškas: „Keletą sekundžių abu mirtinai tylim.“ (p. 33). Mirtinas tylėjimas aprašomas penkiais sakiniais. O jei jie abu būtų mirtinai kalbėję? Viešpatie, apsaugok...

Romane pasakojama apie šunį Žaką Širaką, „Ikea“ baldus, peršę Šeršą, žolės rūkymą, vėmimą, kalbėjimą apie Bakuniną, kairiuosius radikalus ir dar daug apie ką. Toks didžiulis žodžių srautas! Nejau turime vienas kitam tiek daug pasakyti? Tik 25 skyrelyje „Ereliai ir angelai“ paaiškėja, kad pagrindinis knygos herojus – impotentas, bent pats taip galvoja (p. 212). „Sąmonė, pasislėpusi už mėlynos rainelės, kalbasi su didžiąja sąmone anapus didžiojo dangaus skliauto“ (p. 222). Besikalbant knygos herojui ateina į galvą jos pavadinimas.

Bent du kartus knygoje minimas herojaus kiaušas. „Jos smakras atsiduria virš mano galvos. Nelinksėk, sakau, sutraiškysi man kiaušą.“ (p. 212). „Lietus barbena man į kiaušą.“ (p. 291).

Ereliai neturi ausų, sakoma knygoje. Ar tai reiškia, kad angelai neturi akių? Neapsisprendžiau, ar ši knyga – postmodernistinė banalybė, ar šedevras.

ŠVENTASIS RAŠTAS. SENASIS IR NAUJASIS TESTAMENTAS. – Vilnius:
Lietuvos Vyskupų Konferencija, 2009.

ŠVENTĖJA

Atrodytų, kaip galima būtų recenzuoti Šventąjį Raštą? Galiu atsakyti: lyginamuoju metodu. Pažvelkime į jį kaip į vienos abraomiškosios religijos, apreištos judėjams, krikščionims ir musulmonams skirtingu metu, dalį. Šventasis Raštas, Koranas, Tanachas – to paties Dievo apreištos knygos. Krikščionių mistikai, musulmonų šventieji, sufijai, žydų kabalistai – visi kalbėjo ir kalba apie tą patį Dievą ir meilę jam bei žmonėms. Simboliška, kad šias eilutes rašau vos sukakus 1431-iesiems Hidžros (islamo) metams (gruodžio 18-ąją). Judėjų naujieji metai (5770-ieji) sukako rugsėjo 18-ąją, krikščionių (Romos katalikų) sukanka sausio 1-ąją. Rytų krikščionių bažnyčių naujieji metai – sausio 14-ąją. Visas šias Artimuosiuose Rytuose atsiradusias religijas, vienijančias apie 3,6 milijardo žmonių, t. y. pusę žmonijos, priimta vadinti „Knygos tauta“ (arab. ahl al-kitab; hebr. am ha-sefer), nes apreiškimas – vienas. Tai – pagrindinė šių trijų, deja, dėl politinių priežasčių nesutariančių religijų dogma: Dievas yra vienas. Pranašai – tie patys (musulmonai pripažįsta Jėzų-Isą, Mozę-Musą, Abraomą-Ibrahimą ir kt.), gyvenimas po mirties susijęs su teismu, dangumi, pragaru, angelais, šėtonu, žmonijos sukūrimas siejamas su Adomo ir Ievos mitu. „Knygos tautai“ kartais priskiriami ir zoroastristai bei hinduistai. Islame pripažįstami judėjų ir krikščionių šventraščiai Tora (Tawrat), Psalmynas (Zabur), Evangelijos (Indžil).

Kaip galime šventes švęsti, jei dažniausiai pamirštame, jog žodis „šventė“ su šventumu susijęs?

Šventojo Rašto atradimas ir skaitymas padeda geriau suvokti Koraną ir Tanachą, tada paaiškėja, kad esame broliai ir seserys net politiniams priešams, kuriais jie tapo dėl tam tikrų aplinkybių. Sirijoje ir kitur esama šventyklų, kuriose kartu meldžiasi judėjai, musulmonai ir krikščionys. Pasaulis po truputėlį bunda, vyksta tarptautiniai religijų kongresai, kuriuose dalyvauja įvairiausių religijų atstovai. Neseniai viename tokių kongresų lankėsi ir Dalai Lama XIV.

Šventasis Raštas padeda suvokti priešybių vienybę. Jis, kaip Koranas ir Tanachas, nemoko pikto. Nė vienas šių šventraščių neleidžia žudyti, niekinti kitą žmogų. Musulmonai švenčia penktadienį, žydai – šeštadienį, krikščionys – sekmadienį. Net ir čia nesama prieštaros: kalendoriuje jaučiama harmonija.

Povilas Lasinskas. LEVO KARSAVINO FENOMENAS. – *Vilnius: Vaga, 2009.*

„FAKTIŠKOS LAISVĖS TAUTAI NĖRA“

Povilo Lasinsko monografija apie žymų XX a. pirmosios pusės Europos kultūros istorijos tyrinėtoją Levą Karsaviną (1882-1952), kaip teigiama anotacijoje, skiriama „plačiajam skaitytojų ratui“. Ši frazė absurdiškai juokinga (nors ir teisinga): knygos tiražas – 100 egzempliorių. Liūdna, kad tokiems mokslininkams kaip L. Karsavinas skiriama per mažai dėmesio, tačiau yra kaip yra.

Dr. P. Lasinskas (g. 1970), gimęs Barnaulo mieste, Rusijoje, studijavo Altajaus universiteto Istorijos fakultete, vėliau – Vytauto Didžiojo universitete, kuriame 2000 m. apgynė daktaro disertaciją ir tapo šio universiteto Istorijos katedros lektoriumi. Rusijos istorija, archyvistika besidomintis mokslininkas knygoje pažymi, kad didieji istoriosofai – Oswaldas Spengleris, Arnoldas Toynbee's, Feliksas Konecznas, Pitirimas Sorokinas, Fernandas Braudelis, L. Karsavinas – brendo prieš maždaug šimtmetį, o štai XX ir XXI a. sandūroje neatsirado fundamentalių kultūrologinių koncepcijų. Pasauliniai karai pakeitė požiūrį į daug ką: „universalios asmenybės ugdymas, nors valstybinės propagandos vis dar deklaruojamas kaip siektina užduotis, tikrovėje tarsi tampa „nepelningas“, nueina į antrąjį planą, ir universali asmenybė netrukus užleidžia vietą siaurų pažiūrų specialistui.“ (p. 9).

Algirdas Julius Greimas, buvęs L. Karsavino studentas, jo filosofiją vadino aktualia. L. Karsavinas apie naujųjų laikų žmogų kalbėjo kaip apie antžmogio priešybę, siūlė „simfoninę asmenybę“ – patį save praaugusį žmogų. L. Karsavinui galutinis istorijos tikslas – eschatologinis, jis tikėjo pasaulio pabaiga, pakartotiniu Kristaus gyvenimu Žemėje.

L. Karsavinas įdomus ir tuo, kad bene pirmasis ėmėsi tyrinėti Lietuvoje mažai žinomą gnosticizmą, ankstyvąją krikščionybę. 1931 m. išleidęs „Europos kultūros istorijos“ pirmąjį tomą (jis perleistas 1991 m.), kuriame gana plačiai aprašė gnosticizmo susiformavimą ir raidą, L. Karsavinas apžvelgė pagrindines gnostikų filosofines sistemas, jų mitologiją, svarstė gnosticizmo vietą krikščionybės raidoje. Apie gnosticizmą L. Karsavinas rašė ir veikale „Istorijos metafizika“. Mokslininkas išleido monografiją apie inkvizicijos ant laužo „už panteistinių mąstymą“ sudegintą italų filosofą Giordano Bruno (1548-1600).

Knygos prieduose rasime Vinco Krėvės-Mickevičiaus laiškų L. Karsavinui, tarpukario publikacijų, 1949 m. lapkričio 18 d. datuojamą KGB tardytojo Tumancevo apklausos protokolą (filosofas tardytas nuo 21 iki 3 val. nakties Vilniuje): „Sovietinė konstitucija egzistuoja tik popieriuje, faktiškos laisvės tautai nėra“, – nepasidavė Tumancevo provokacijoms L. Karsavinas.

Jürgen Neffe. EINŠTEINAS. Biografija. Iš vokiečių kalbos vertė Alfonsas Tekorius. – *Alma littera*, 2010.

VISOS ŽVAIGŽDĖS KREIVOS

„Mieli palikuonys! – 1936 m. rašė Albertas Einšteinas (1879-1955). – Jei nebūsime teisingesni, taikesni ir apskritai protingesni, nei esame ar buvome mes, tai tegu jus velnias griebia“ (p. 448).

Žaismingai ir intriguojamai parašyta knyga papildo „Alma littera“ biografinių knygų seriją (išleistos Gabrieliaus Garcíos Márquezo ir Hermannо Hesse's biografijos) pasakojimu apie rimtą ir drauge linksmą žmogų, genijų, sugebėjusių atrasti svarbius dalykus, išpėti žmoniją dėl jų panaudojimo grėsmės. Štai neseniai JAV mokslininkų kolektyvas pranešė „sukūręs“ gyvybę iš sintetinės, kompiuterinės ląstelės, kombinuodamas jos DNR su gyvo organizmo duomenimis. Ko galime tikėtis – sunku nuspėti, nors tam yra rašytojai fantastai (P. K. Dickas, I. Asimovas, „Terminatoriaus“ kūrėjai), kurie prieš keliasdešimt metų kalbėjo apie galimą replikantų, biorobotų visuomenę.

Biografijoje – prologas „Nemirtingasis“ ir 20 skyrių; pateikti naudoti šaltiniai. Knyga pradedama neįprastai – nuo pomirtinio A. Einšteino gyvenimo, atsidūrus ant patologo stalo. Baigiama knyga taip pat mirties vaizdu, paskutinėmis genijaus akimirkomis, tuo pabrėžiant jo nemirtingumą.

Anot A. Einšteino biografo Jürgeno Neffe, jo herojus buvo ne tik genijus, bet ir „vyras, miestietis, bohemos mėgėjas, antžmogis ir išdykęs vaikas – viskas kartu; (...) negana to, jis buvo savo išvaizdai dėmesio neskiriantis narcizas, mamytės sūnelis ir maištininkas, žmonių draugas ir autistas, pasaulio pilietis ir atsiskyrėlis, pacifistas kaip tyrėjas, bet tarnavęs karo mašinai.“ (p. 11).

Pasak biografo, A. Einšteinas įkūnijo pasaulėvaizdžio prieštaravimus: pvz., moteris vertino tik kaip meilužes, bet niekada iš tikrųjų nelaikė jų sau lygiomis gyvenimo partnerėmis (nebent muzikuojant), moteriškumą atvirai niekino. „Nepripažįsta jokių dievų ir dogmų, bet vargu ar rasi kitą gamtos tyrėją, kuris būtų toks religingas kaip jis.“ (p. 12). J. Neffe teigimu, raktas į A. Einšteino paslaptį – jo sudėtingoje biografijoje. A. Einšteinui atradus, kad masyvūs kūnai iškrepia erdvėlaikį (tai – didžiausias žmonijos atradimas per pastaruosius kelis šimtus metų), 1919 m. lapkričio 10 d. „New York Times“ parašo: „Visos žvaigždės dangaus skliaute kreivos.“ Nuo šio atradimo prasidėjo genijaus kelias į pasaulį.

George Orwell. KATALONIJAI PAGERBTI. Iš anglų kalbos vertė Arvydas Sabonis. – Kaunas: Kitos knygos, 2010.

KARAS IR CINIZMAS

Britų rašytojo ir žurnalisto Erico Arthuro Blairo (1903-1950), labiau žinomo kaip „1984-ųjų“ ir „Gyvulių ūkio“ autoriaus George'o Orwello, kūrinys „Katalonijai pagerbti“ (*Homage to Catalonia*“, 1938) užima ypatingą vietą jo kūryboje. Tai – pasakojimas pirmuoju asmeniu apie Ispanijos pilietinį karą, kuriame rašytojas dalyvavo kaip savanoris 1936-1937 metais. G. Orwello išpūdžiai apie proletarišką to meto Ispaniją tapo svarbiu dokumentu, atskleidžiančiu karo baisumus.

G.Orwellas tarnavo Katalonijoje ir gretimame Aragone. Katalonija tautiniu ir kalbiniu identitetu skiriasi nuo centrinės Ispanijos. Katalonų rašytinė istorija siekia XII a., o etnonimas greičiausiai reiškia „pilių gyventojai“.

Rašytojas kare prisijungė prie antistalinistinės partijos POUM („*Partit Obrer d'Unificació Marxista*“ – Marksistų suvienijimo darbininkų partija), kuri buvo paskelbta nelegalia organizacija, o G.Orwellui grėsė kalėjimas. 1935 m. POUM sukūrė Ispanijos trockistai. Dalyvaudamas mūšiuose, G.Orwellas buvo sužeistas į kaklą. 1938 m. pasirodžiusi knyga sulaukė nemažai kritikos.

Knyga prasideda pasakojimu apie revoliucinę Kataloniją ir jos nuotaikas 1937-aisiais. Valdo anarchistai, daug kas kolektyvizuota, darbo liaudis kreipiasi vienas į kitą ne „pone“, o „drauge“. Arbatpinigius draudė įstatymas. Nebuvo privačių automobilių (visi buvo rekvizuoti), „o tramvajai, taksi ir dauguma kito transporto – perdažyta raudonai ir juodai.“ (p. 9). Las Ramblas, pasak G. Orwello, nuo ryto iki vakaro „bliovė revoliucines dainas“. Tačiau vadinamoji buržuazija savo noru neperėjo į darbininkų pusę – „daugybė pasiturinčių buržia paprasčiausiai suglaudė ausis ir kol kas apsimeta proletarais“. G. Orwellas aprašo ispanų gyvenimo būdą apibrėžiantį žodį *mañana*: „Ispanijoje niekas – nei valgymas, nei mūšis – neprasideda numatytu laiku. Dažniausiai viskas vyksta per vėlai, bet retkarčiais – tarsi tam, kad neimtų kliautis nuolatinio vėlavimu, – kai kas įvyksta per anksti.“ (p. 16).

Meistriškas anarchistinės atmosferos aprašymas knygą „Katalonijai pagerbti“ paverčia lengvai skaitoma. Joje rasime įvairių personažų, gyvenančių skirtingos propagandos pasaulyje. Krikščionybę keičia anarchizmas, o G. Orwello pažiūros po 115 dienų fronte tampa socialistinėmis. Sagrada Família bažnyčią Barselonoje G. Orwellas vadina vienu bjauriausių pasaulyje šiuolaikinių statinių: „Keturios dantytos jo smailės tiksliai atkartoja reinvynio butelių formas. (...) Manau, kad anarchistai pademonstravo prastą skonį nesusprogdinę jos, kai turėjo tam progą.“ (p. 163). Vis dėlto G. Orwellas, jau grįžęs į Angliją, prisipažįsta, kad, savo akimis pamatęs Ispanijos pilietinį karą – „kraupią katastrofą“, – netapo ciniku. „Idomu, kad ši patirtis ne susilpnino, bet, priešingai, sutvirtino mano tikėjimą žmonių padorumu.“ (p. 168).

Salman Rushdie. FLORENCIJOS KERĖTOJA. Romanas. Iš anglų kalbos vertė Danguolė Žalytė. – Vilnius: Alma littera, 2010.

VARGŠAI RAŠTININKAI

Kašmirų (košūrų) tautybės rašytojas Salmanas Rushdie's (g. 1947) išgarsėjo tuo, kad 1989 m. vasarį Irano ajatola Ruhola Chomeinis paskelbė jam fatvą – prakeikimą, kuris persekios visą gyvenimą islamo bendruomenės akyse. Nuo to įvykio sunku skaityti S. Rushdie kaip ne „Šėtoniškų eilių“ autorių: vis atrodo, kad kiekviena kita jo knyga turėtų tarsi pateisinti prakeikimą.

Tačiau S. Rushdie magiškasis realizmas nėra satanizmas. Naujas jo romanas „Florencijos kerėtoja“ (2008), pasak autoriaus, yra bene sudėtingiausias jo kūryboje, nes jam parašyti prireikė „daugybės metų skaitymo“. Romane kalbama apie Mugalų imperatoriaus Akbaro rūmus ir tai, kaip juos aplanko europietis, teigiantis, kad jis yra tolimas pradingęs Akbaro giminaitis, gimęs Florencijoje Indijos princesei. Istorijoje peržengiamos kontinentų sienos, maišomos istorijos, fantastikos ir pasakos žanrų kortos – tai S. Rushdie's daro meistriškai.

Istorinės tiesos čia esama. Mugalų (Mogulų, Mogolų, Gurkanių) imperija egzistavo daugiau kaip tris šimtus metų (1526-1858), o Didysis Akbaras (Džalaludin Muhammad Akbar, 1542-1605) buvo trečiasis šios imperijos valdovas, dinastijos įkūrėjas Baburo vaikaitis. Prieš Akbaro mirtį Mugalų imperija apėmė visą šiaurinę Indiją.

Romano herojaus pasakojama istorija svaigi kaip „1001 naktis“. Akbaras patiki svetimšaliu, bet ar šis sako tiesą? Pasakojimas, pripildytas S. Rushdie būdingo sarkazmo, erotikos ir netikėtų personažų (pvz., grafo Drakulos), – gyva psichodelikos klasika.

Woody Allen. DIAGNOZĖ: NEPAKALTINAMAS. Iš anglų kalbos vertė Gediminas Pulokas, Marius Burokas, Saulius Repečka. – Vilnius: Knygius, 2010.

NAGI, PRALINKSMĖKIT!

Nėra nieko nuostabesnio, kaip krizei parodyti špygą. Tai puikiai įrodo leidyklos „Knygius“ pasirodymas Lietuvoje. Jos įkūrėjas G. Pulokas

(g. 1978) nėra naujokas, tai – vertėjas, poetas, bardas, religijotyrininkas. Tad ir startas ne iš kelmo spirtas: imtasi nepakartojamo kino (ir prozos) genijaus Woody Alleno (g. 1935) kūriniių.

Vertimai (visi trys vertėjai patyrę) – be priekaištų. Įdomios faktūros knygos viršelį puošia Slombo grafikos darbas „Dabar aš esu Valstybė“ (2009), kuri, būdamas ne toks subtilus, pavadinčiau „Dramblio užpakaliu“.

Jei sugebėjau tiksliai suskaičiuoti (pasinėręs į W. Alleno pasaulį, tampi komiškas, tad – ir klystantis), knygoje – 46 prozos kūriniai. Jų temos kiek nuspėjamos: Woody (beveik) visada kalba pirmuoju asmeniu apie seksualumą, psichologines problemas, tačiau tai, ką perskaitysite, gali sukelti juoko priepuolius, chronišką kikenimą (nesvarbu, viešumoje ar ne), abejones dėl pasaulėžiūros. Buvau šventai įsitikinęs, kad Woody nėra ateistas, o štai ką jis apie tai kalba „Mano filosofijoje“: „Grynojo siaubo kritika. (...) Be kita ko, nejaugi mes „žinome“ Visatą? Dievuli brangus, juk net iš kinų kvartalo išsidanginti vargiai tesugebame. (...) Taigi, užuot vartojus kartezietiškojį aforizmą „Mąstau, vadinas, egzistuoju“, kur kas tiksliau būtų sakyti: „Ei, o va ir Edna su saksofonu“ (...) Dievo nėra. O savaitgaliais net ir santechniko neprisišauksi.“ (p. 23, 25).

Toliau cituoti Woody sąžinė neleidžia. Būtina šią knygą perskaityti, o namie laikyti pagarbioje vietoje, kad prireikus nereikėtų ilgai ieškoti humoro dozės. Būtina. Kaip sakydavo charizmatiškasis „ego terapeutas“ Gustavas Perlemuteris: „Nagi, pralinksėkit.“ (p. 214).

Galina Dauguvietytė. DIALOGAS SU SAVIMI. – Vilnius: Tyto alba, 2010.

ATSITIESIME IR MES

Režisierė, scenaristė, aktorė Galina Dauguvietytė (g. 1926) šiuos metus pasitinka su trečia knyga – po skaitomiausiomis tapusių „Perpetuum mobile. Atsiminimai apie Lietuvos teatro legendas“ (2002) ir „Post Scriptum“ (2006). Ir naujoji knyga taps populiari. Priežastys paprastos: skaityti įdomu, lengva, stilius šmaikštus, ironiškas.

Knygos pavadinimas tarsi liudija tai, kas žmogui lieka, sukūrus amžinąjį variklį ir parašius *post scriptum*, – pasikalbėti, išsiaiškinti su savimi, aptarti esminius dalykus. Autorė stebisi, kad parašė jau tris knygas. „Ši, trečioji, knyga, manau, daug atviresnė negu pirmosios dvi. Joje sudėta tai, apie ką anksčiau nepamąščiau, neįvertinau, tai mano žvilgsnis į save lyg iš šalies.“ (p. 17).

Knyga primena Romos imperatoriaus Marko Aurelijaus (121-180) garšiąją „Sau pačiam“ (gr. *Ta eis heauton*, lot. *Ad se ipsum*). Joje politikas ir mąstytojas kalbėjo apie gyvenimą harmonijoje su logosu (G.Dauguvietytė nedeklaruoja apsimestinio pamaldumo: „Netikiu, kad man kas nors gali atleisti – žmogus žmogui negali duoti atleidimo. Jeigu Dievas yra, – jis gali, o jei jo nėra – gamta, kuri mus sukūrė. Žmogus pats anksčiau ar vėliau supranta savo kaltes, pats sau gali už tai atleisti ar neatleisti. Žmogus dažniausiai bloga pasidaro pats sau.“ (p. 17).

Gyvenimo išmintis, kaip įprasta G. Dauguvietytei, pagardinta gausybe prisiminimų. Nagrinėjama nemažai temų: moterų pavardės, krizė, humoras, politika, Briuselis, KGB šešėlis, televizija, dvasinė anatomija ir tos pačios gyvenimo dekoracijos.

G. Dauguvietytė į politiką žvelgia kaip į spektaklį („Seimas išmokė į kiekvieną žmogų žiūrėti kaip į žuliką.“, p. 86), o į humorą – labai rimtai („Gyvenimo be humoro, be juokų neįsivaizduoju, tada tai tikra nuobodybė, o ne gyvenimas.“, p. 91).

Menininkė į krizes siūlo žvelgti su didesniu vidiniu brandumu: „Kiek aš tų krizių mačiau, ir visas jas išgyvenau. (...) Mama sakydavo niekada neužmiršianti vieno vaizdo: kai juos vežė mirti, sėdėjo žydė ir žydas ir labai ramiai kalbėjosi. O juk žinojo, kur važiuoja.“ (p. 39-40). „Net tremtyse žmonės sugebėjo atsitiesti. Atsitiesime ir mes“, – optimistiškai nusiteikusi G. Dauguvietytė (p. 45).

Olegas Lapinas. KAIP IŠGYVENTI MARIJOS ŽEMĖJE. – Vilnius: Alma littera, 2010.

„VELNIO ADVOKATAS“ – APIE MARIJOS ŽEMĘ

Iki šios knygos už akių vis bardavau psichoterapeutą Olegą Lapiną, kad propaguoja pavojingą Ošo mokymą. Tačiau čia norėčiau atsiriboti nuo O.Lapino, kaip Ošo sekėjo, ir kalbėti apie O.Lapiną, kaip apie humoro nestokojantį publicistą, kurio įžvalgos smagios ir reikalingos.

Rašyti publicistiką O. Lapinas pradėjo ekonominės blokados (1992) metais, taip jis teigia ir išgarsėjęs. Prieš kurį laiką kartu su žurnalistu Audriumi Leikaičiu sukūrė tinklaraštį „Velnio advokatai“, kur juodasis humoras, satyra pasitelkiami nagrinėjant įvairiausias temas.

Šioje knygoje O.Lapinas tartum bando nuginkluoti užsieniečius ir Lietuvos gyventojus, gyvenančius stereotipais apie mūsų šalį kaip „Marijos žemę“. Į krizę, kuri kamuoja Lietuvą, publicistas siūlo žvelgti optimistiškai: kaip į riedėjimą nuokalne (tai lengviau nei kopti į kalną). Lietuvius O. Lapinas apibūdina kaip žmones „tarp ruso ir prūso (vokiečio)“: „Su rusais lietuvius sieja narsa, pomėgis girtauti ir rusiškai keiktis. (...) Į vokiečius lietuviai panašūs savo ūkiškumu ir praktiškumu: čia namuką pastatysim, čia bitutes įveisim, čia auksą iš Lenkijos perparuosim. Ir protarpiais tarp šių darbelių galima atsidusti ir, apžvelgus šį nuostabų žaliuojantį kraštą, ištarti: „Graži tu mano Lietuvėlė!“ (p. 18-19).

Skaitydamas knygą, pamažu nustoju piktintis, kad iš lietuvių kiek šaipomasi (O. Lapinas gimęs Ukrainoje). (Savi)kritika mūsų savasties paieškomis nepakenks, o kai ji pateikiama kartu su ne itin nuvalkiotais anekdotais, gali priversti netgi susimąstyti.

Liu Yuan. JOURNEY THROUGH NORTH KOREA. – China Book Publishing House, 2010.

GRAŽIOS MERGINOS BALTUOSE APSKRITIMUOSE

Knyga apie šalį, kurios vakarietiškas pavadinimas (originalus skambą taip: Čosŏn Mindžudžuūi *Inmin Konghwaguk*, Korėjos liaudies demokratinė respublika, arba Korėja – Čosŏn; taip ją vadina šiauriečiai, o Pietų

Korėja vadinama kitaip) bene kasdien girdimas per žinias, apie ją daug rašoma, o skvarbaus fotografo žvilgsnis pasako daugiau nei visa tai, ką apie šią šalį „žinome“. Andrius Mamontovas, vienas aplankęs Šiaurės Korėją (KLDK), sakė patyręs neišdildomų ir prieštaringų išpūdžių.

Vos 2000 egzempliorių tiražu išleista kinų fotografo Liu Yuanio „Kelionė po Šiaurės Korėją“ atskleidžia mums tai, ką galėtume tik numanyti. KLDK primena Stalino ir kiek vėlesnių laikų SSRS bei Turkmėnistano vaizdus, stebina karinės galios demonstravimas, drausmė, esama nemažai monumentalizmo (kai kurie paminklai pribloškia dydžiu ir užmojais). O šalia visų šių neįprastų dalykų, – paprastas gyvenimas: gražios merginos, skurstantys, tačiau besišypsantys žmonės, viską persmelkianti džiugė (*juche* – „esmė“, „nepriklausomumas“, „laisva dvasia“, „korėjiškumas“), ideologija, mokanti, kad „žmogus yra visa ko šeimininkas ir viską nusprendžia pats“.

250 puslapių albume – ir Liu Yuanio įvadas „Suprasti Šiaurės Korėją“. Jame stebimasi, kodėl Kinija nuo pokario laikų patyrė daugybę teigiamų poslinkių, o KLDK liko tokia, kokia buvo. „Kelionės metu buvo uždrausta fotografuoti neigiamus dalykus, lankyti draugus ir gimines, komentuoti Šiaurės Korėjos politinę, ekonominę situaciją, šalies vadovus. Prie karinės demarkacijos linijos Panmunjome mums buvo draudžiama pasisveikinti su Pietų Korėjos kareiviais.“ (p. 9).

Pchenjano gatvės – tuščios, vos vienas kitas automobilis pravažiuoja, bet specialiuose baltuose apskritimuose stovi dailios eismo reguliuotojos („bene gražiausia, ką pamačiau Šiaurės Korėjoje“). Traukiniai čia važiuoja lėtai, kartais užgęsta elektra, tad 200 km kelionė traukiniu po KLDK gali trukti ir 6 valandas, ir daugiau. Pchenjano metro – giliausias pasaulyje, esantis daugiau kaip 100 m gylyje. Sostinėje esanti Triumfo arka – dešimčia metrų aukštesnė už Paryžiaus. Vagių čia nėra, nes socialinė sistema griežta. Nėra ir elgetų. Visi turi darbą, valgio, gyvenamąją vietą, jiems nereikia rūpintis dėl vaikų ėjimo į mokyklą, gydytojų paslaugų ar problemų senatvėje – valstybė tuo pasirūpina. Gyvenimas nedaug vartojant, nedaug išleidžiant ir be rūpesčių. Kultūrinė veikla skurdoka, o mobilieji telefonai uždrausti. Negalima laisvai važiuoti į užsienį, o užsienyje kalbėtis su užsieniečiais.

Pasak Ma Xiaolino, CCTV ir „Al Jazeera“ televizijų komentatoriaus, Liu Yuanio knyga – geriausia, ką turime vaizdais apie Šiaurės Korėją

(p. 21). Tuo galėjo įsitikinti ir 2010 m. lapkričio 12-gruodžio 19 d. Kauno Žaliakalnio funikulieriaus F Galerijoje surengtoje Liu Yuanio fotografijų parodoje „Kelionė į Šiaurės Korėją“ apsilankę žmonės. Ši fotografijos paroda buvo pirmoji tokia Europoje. Ji surengta, bendradarbiaujant su „High Noon & Corp“ (Pekinas).

Mika Waltaris. JOHANO JAUNYSTĖ. Iš suomių kalbos vertė Aida Krilavičienė. – *Vilnius: Tyto alba, 2010.*

PRASMĖS IEŠKOJIMO PANČIAI

Ilgai lauktas dar vienas nemažą gerbėjų ratą turinčio suomių rašytojo romanas nenuvilia. 1951 m., nusprendęs rašyti romaną apie Konstantinopolio užkariavimą, Mika Waltaris (1908-1979) pradėjo pasakojimą nuo Johano jaunystės. Parašęs beveik penkis šimtus puslapių ir pasakojimu nepasiekęs Konstantinopolio, rašytojas kūrinių atidėjo ir ėmėsi rašyti naują knygą, šiandien lietuvių skaitytojams žinomą „Mirties angelo“ pavadinimu. „Johano jaunystė“ – pirmasis „Mirties angelo“ variantas. Tai – atskiras solidus kūrinys, galintis papildyti ir paaiškinti romaną „Mirties angelas“; jame Johanas prisimena audringą savo gyvenimo pradžią. Romanas išleistas 1981 m., po autoriaus mirties.

Johanas Peregrinas, jaunas graikų raštininkas, kuriam nerūpi nei moterys, nei vynas, žinių troškimo genamas keliauja per politinių ir religinių konfliktų draskomą Europą. Sąžiningas, garbingas ir smalsus Johanas turi dinastinę teisę į Bizantijos imperatoriaus valdžią, bet netenka noro ja naudotis, pamatęs Bažnyčios vadovų ir imperatorių godulį ir intrigas. Po Varnos mūšio pakliuvęs į nelaisvę ir susibičiuliavęs su sultonu Muradu, Johanas perpranta valdžios esmę ir islamo, besiskverbiančio į Europą, kultūrą. Romane vaizduojamas ir Murado sūnus, valdžiotroška Mechmedas, kuriam vėliau pavyks užkariauti Konstantinopolį; kova dėl valdžios, dėl meilės ir dėl tikėjimo įžiebia Konstantinopolyje ugnį, kuri prarys sostinę. O kol kas jaunas Johanas knygose ir žmonėse ieško gyvenimo prasmės.

„Johano jaunystė“ („Nuori Johannes“) – dar viena kelionė, meistrišku žodžiu įtraukianti į profesionaliai atkurtą praeitį. „Netikiu sapnais ir

žvaigždėm. Tik laimės aikštingumu ir aklu atsitiktinumu tikiu, kūniška aistra ir širdies lėta mirtimi.“ (p. 307). „Tavo grandinės tvirtesnės nei vergo, prirakinto prie irklavimo suolo. Kiekvieno darbu tu vis tvirčiau susipančioji ir jau kaip gyvas neišsivadusi.“ (p. 371).

Kiekviename mūsų yra jaunasis Johanas (Jonas), kuris ieško kažko, ko įvardyti nemoka. Ieškančiojo archetipas – amžinojo keleivio metafora.

Nerijus Brazauskas. XX A. LIETUVIŲ MODERNISTINIS ROMANAS: RAIDOS IR POETIKOS LINKMĖS. – *Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010.*

NEDODIELKA

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas serijoje „Ars critica“ publikuojami literatūros kritikos darbai. Bene naujausia serijos knyga – Nerijaus Brazausko 2007 m. disertacijos tema parašyta monografija.

Įdomi tema, kuri toli gražu neišsemta. Modernistinis lietuvių romanas – nemenkos džiunglės, kuriose kai kas atrodo neblogai pažįstama, o kita tampa atradimu. Modernistinio romano raidą N. Brazauskas nagrinėja chronologiškai: tiriama tarpukario Lietuva, išeivija, sovietinė Lietuva, nepriklausoma Lietuva. Kalbama apie mažai iki šiol tyrinėtus, kaip pripažįsta N. Brazauskas (p. 14), Stasio Leskaičio („Spūda“, 1937), Vytauto Janavičiaus („Vaikystė“, 1952), Petro Tarulio („Vilniaus rūbas“, 1965) ir Valdo Papievio („Ruduo provincijoje“, 1989) kūrinius.

Tarp pavardžių, skambančių monografijoje, – Ignas Šeinius, Kazys Boruta (įdomus jo romanas „Namas Nr.13“, 1928), Antanas Vaičiulaitis, Kazys Jankauskas („Jaunystė prie traukinio“, 1936), Vincas Ramonas, Algirdas Landsbergis, Antanas Škėma („Balta drobule“, 1958), Vytautas Sirijos Gira, Mykolas Sluckis („Adomo obuolys“, 1966), Alfonsas Bieliauskas, Jonas Mikelinškas, Jurgis Jankus („Anapus rytojaus“, 1978), Bronius Radzevičius, Icchokas Meras („Striptizas“, 1976), Saulius Tomas Kondrotas, Romualdas Lankauskas, Ričardas Gavelis („Vilniaus pokeris“, 1989), Jurga Ivanauskaitė („Ragana ir lietūs“, 1993), Marius Ivaškevičius („Istorija nuo debesies“, 1998).

N. Brazauskas pabrėžia, kad po R. Gavelio „Vilniaus pokerio“ prasi-
dėjo „naujas lietuvių literatūros etapas“ (p. 14). Romanų analizei mono-
grafijoje skiriama ne itin daug vietos – 140 puslapių (vos pusė knygos).
Gal todėl tenka pakalbėti ir apie knygos trūkumus. Monografija dvel-
kia paviršutiniškumu. Pernelyg ilga teorinė dalis, pasakojami žinomi
dalykai – pvz., modernistinio romano atsiradimo epopėja Vakaruose.
Kai kuriems romanams skiriamos vos kelios ar keliolika eilučių, o kiti
neminimi. Nežinia kodėl N. Brazauskas „pamiršo“, kad romanus rašė
išėivijos rašytojai Vytautas Alantas, Kazimieras Barėnas (apie šiuos du
rašytojus yra išleistos monografijos, kurios knygoje neminimos, kai ir
rašytojų pavardės – asmenvardžių sąrašas skurdokas), Marius Katiliškis
ir kiti. Skurdokas ir K. Jankausko, J. Jankaus (apie jį išleista monografija,
kuri neminama) romanų tyrinėjimas. Susidaro įspūdis, kad knyga nuo
2007 m. apgintos disertacijos nebuvo tobulinama. Priminsiu N. Bra-
zauskui: trys jo nepastebėtos ir jo tyrinėjimams svarbios monografijos
išleistos 2005-2009 m., taigi laiko buvo. Kaip sako rusai, *nedodielka*.

Jerzi Strzelczyk. UŽMIRŠTOS EUROPOS TAUTOS. Iš lenkų kalbos vertė
Vytautas Dekšnys. – Vilnius: Mintis, 2010.

NEUŽMIRŠTI

Užmirštos tautos, nykstančios ar išnykusios kalbos, kultūros, civili-
zacijos – romantiška ir kelia nerimą: ar netapsime vieni jų? Knygoje ap-
rašomi ir jotvingiai, venetai, svebai, piktai, vyslėnai, chazarai, odobritai.

2006 m. pasirodžiusi knyga „Užmirštos Europos tautos“ („Zapom-
niane narody Europy“) Lenkijoje sukėlė susižavėjimo bangą, ji laimėjo
pagrindinį Jano Długoszo konkurso prizą. Veikalo autorius – istorijos
profesorius iš Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto Jerzis Strel-
czyk (g. 1941), vienas geriausių Lenkijos istorikų. Nuo 1968 m. pasirodė
keliasdešimt jo knygų, skirtų Europos, Afrikos praeičiai, Airijos krikštui,
Šv. Patrikui, seksualumui viduramžių Lenkijoje, Prūsijai, imperatoriui
Otto III (980-1002) bei daugybei kitų temų.

Knygoje aštuonių mažai pažįstamų tautų istorija dėstoma chrono-
logiškai. Kadaise Europoje šios tautos atliko tam tikrą atminties vertą

vaidmenį, tačiau iš žemėlapių ir žmonių atminties išnyko. Tautų etnogenezės tyrinėjimas – svarbus, norint pažinti mūsų dabartį.

Kodėl profesorius pasirinko aštuonias tautas? Galbūt tai begalybės simbolis, o gal susiję su aštuoniomis didžiausiomis dabartinės Europos tautomis, kurios sudaro 63 proc. Europos (rusai, vokiečiai, prancūzai, anglai, italai, ispanai, ukrainiečiai, lenkai) arba 460 milijonų? Šiuo metu Europoje gyvena 87 tautybių žmonės (neskaičiuojant imigrantų), iš kurių tik 33 turi daugumą bent vienoje nepriklausomoje valstybėje, o kitos 54 lieka etninėmis mažumomis (jos sudaro 14 proc. iš 770 mln. europiečių).

Knygos autorius prisimena lenkų publicisto ir mokslo populiarintojo Wojciecho Giełżyńskiego (g. 1930), parašiusio knygas „Revoliucija Alacho vardu“ (1979) ir „Buvau Chomeinio svečias“ (1981), žodžius: „Jotvingiai yra tarp mūsų.“ (p. 13). Tą patį galima pasakyti ir apie kitas išnykusias tautas.

Jotvingiams šioje knygoje skiriama daugiau kaip 30 puslapių. Kadaise spėta, kad tai buvę iš antikos žinomi jazygai – iranėnų alanų (sarmatų) atšaka, apie I a. po Kr. įsikūrusi tarp Dunojaus ir Tisos. Įrašų jotvingių kalba nėra, „ir viskas, kas iš jos liko – tai keliasdešimt svetimuose šaltiniuose minimų asmenvardžių ir vargiai tiksliau išaiškinami, bet daug gausesnį vietovardžių – ir minimi šaltiniuose, ir „gyvu pavidalu“ išlikę buvusiose jotvingių žemėse.“ (p. 293).

Undinė Radzevičiūtė. FRANKBURGAS. – Vilnius: *Tyto alba*, 2010.

NUŽUDYTI SAVO KARĮ

Undinės Radzevičiūtės antrasis romanas po skandalingu vadinamo „Strekaza (ble)“ (2003) nenuvilia. Pirmiausia į akis krinta abiejų romanų išorinis panašumas. Formatas, puslapių skaičius, principas skirstyti skyreliais (pirmajame romane jų 101, antrajame – 16) rodo tam tikrą conceptualumą. „Frankburgas“, anot autorės, išleistas „nedideliu tiražu, bet kietais viršeliais“. Dar pabrėžiama, jog tai – „socialiai pavojinga“ knyga, kurią „tik po ilgų dvejonių buvo nuspręsta išleisti“.

„Frankburgas“ tikrai patiks Kurto Vonneguto, Williamo Burroughso, Juozo Erlicko ir serialo „Biuras“ gerbėjams. Juodasis humoras, kaip ir romane „Strekaza“, čia dominuoja. Ne visada juokinga, tačiau dažnai – į dešimtuką.

Veiksmas romane vyksta lyg ir XXI a., o gal gerokai vėliau (aliuzija į „Futuramą“), nes apie mūsų dienas dažnai užsimenama kaip apie gilią senovę. Laikas ir erdvė „Frankburge“ sumišę: senelė gyvena su Otto von Bismarcko biustu, pagrindiniai herojai – Frankas, Landertingeris, Čiumačianka, Ponas Panceris irk t. – su statybų pasaulio aktualijomis.

Vienoje vietoje galima būtų matematiškai apskaičiuoti, jog romano veiksmo laikas – po šimto metų, nes kalbama apie Franko prosenelį. „Prosenelis kaip visada pasisukęs trimis ketvirčiais žiūrėjo į šoną ir atrodė per daug ryžtingas. Žodis ryžtingas dvidešimt pirmame amžiuje beveik išnyko, nes išnyko kam nors pasiryžusių žmonių poreikis. Evoliucija, pagalvojo Frankas. Su tokia veido išraiška šiandien ir į gatvę nebūtų galima išeiti.“ (p. 39).

Atmosfera romane – įtempta. Ypač ją sujaukia Pono Pancerio gimtadienis, kuriam visi stropiai ruošiasi. Tačiau realybėje visiems į viską buvo nusispjaut. „Rūkantieji rūkė, nerūkantieji apsimetė, kad rūko. Visi stengėsi nežiūrėti, kaip jaučiasi kiti, ir neparodyti, kaip jaučiasi patys. Niekas nenorėjo ieškoti Nykštuko. Nykštukas juos susirado pats.“ (p. 12).

Frankas – monarchistas. „Padavėjas atnešė du triušius žolėje ir paprašė susimokėti iš karto. Socialistas.“ (p. 79). Triušis žolėje – mėgstamas Franko patiekalas, valgomas bene kiekvieną dieną.

U. Radzevičiūtė naudoja ir *zen* estetiką. „Nėra instrukcijos, kaip nužudyti savo Karį. Bet kiekvienas vokietis instiktyviai žino: yra viena būtina sąlyga. Reikia Jį sutikti. Kaip ir kur? Kiekvieno asmeninis reikalas.“ (p. 93).

Richard Dawkins. DIEVO ILIUZIJA. Iš anglų kalbos vertė Elena Bielskytė. – Vilnius: Vega Line, 2010.

ATEIZMO RELIGIJA

Žinote, kokios „dievo“ koncepcijos nekenčiu? Neseniai matytos per naują vieno „gaiviojo“ gėrimo reklamą. Prisirijęs bala žino ko ir maukiantis šlykštų „Kalėdų senio“ birzgalą, kuriam burbuliukai mušė į galvą, tad apdujęs jis valdo pasaulio likimą (bandyta pavaizduoti humoristiškai, gavosi makabriškai). Tokį „dievą“, tiksliau, jo nebuvimą (autorius ir pats nelabai susigaušo) mums perša Richardas Dawkinsas, naujos mados – „ateizmo religijos“ – guru.

Frazė „ateizmo religija“ skamba keistokai, bet ateistų teoretikų sumanymus galima vadinti religiniais, nes juose esama pagrindinių religijos elementų. Dar „ateizmo religiją“ galima vadinti satanizmu, kuriame garsiai neminimas šėtonas. Terminas „ateizmas“ atsirado tik 1587 m. Prancūzijoje, nors jo šaknys, susijusios su Dievo neigimu ir blogio garbinimu, senos. Statistika liudija, kad pasaulyje 2,5 proc. gyventojų yra „ateistai“, o dar 12,7 proc. – „netikintys“.

Afrikoje, Kenijos sostinėje Nairobyje, gimęs žymiausias pasaulio ateistas Clintonas Richardas Dawkinsas (g. 1941) augo anglikonų šeimoje. Dievo egzistavimu pradėjo abejoti devynerių. Paauglystėje nusprendė, kad evoliucijos teorija geriausiai paaiškina gyvenimo sudėtingumą, ir nustojo tikėti Dievą. Studijavo zoologiją. Išgarsėjo 1976 m. knyga „Savanaudis genas“ („The Selfish Gene“), kurioje pristatė *mem* koncepciją (tai – genas, turintis atmintį, kurioje neva telpa kultūros simboliai) ir naują „mokslą“ – memetiką. R. Dawkinsas save vadina ateistu ir humanistu, o žiniasklaida jį – „Darwino rotveileriu“. 2006 m. pasirodžiusioje knygoje „Dievo iliuzija“ („The God Delusion“) R. Dawkinsas teigia, kad neegzistuoja joks Kūrėjas, o bet koks religinis potyris ir tikėjimas – neteisingas. 2010 m. pradžioje anglų kalba šios knygos buvo parduota daugiau kaip 2 mln. egzempliorių, knyga išversta į 31 kalbą ir tapo „pasauliniu bestseleriu“.

R. Dawkinso, kaip ir kitų „ateizmo religijos“ kūrėjų, teorijos neatlaiko kritikos. Ypač R. Dawkinsą kritikuoja filosofė, gyvūnų ir žmonių elgesį tyrinėjanti Mary Midgley (g. 1919), teigianti, kad ateizmo guru genų atrankos, memetikos ir sociologijos teorijos yra pernelyg redukcionistinės.

2008 m. Turkijos teismas užblokavo R. Dawkinso tinklalapį, nes jame buvo tyčiojamasi iš islamo filosofo kreacionisto Adnano Oktaro (žinomo kaip Harun Yahya, g.1956). 2010 m. R. Dawkinsas kritikuotas dėl to, kad popiežių Pijų XII pavadino „popiežiumi nacių“. R. Dawkinsas viešai tyčiojasi ir iš musulmonių moterų aprangos kodo.

Būtent šios knygos autoriaus „nuopelnas“ – „Ateistų autobusų kampanija“, kurios metu nuo 2009 m. ėmė važinėti autobusai su šūkiu „Dievo turbūt nėra. Nesinervink ir mėgaukis gyvenimu.“ R. Dawkinso planuose – įkurti ateistų mokyklą, kurioje vaikai nuo mažens būtų mokomi ateizmo.

Algis Uždavinyš. SAKRALINIAI PLATONIŠKOSIOS FILOSOFIJOS PAGRINDAI. – Vilnius: *Sophia*, 2010.

MISTERIJOS IR FILOSOFAI

Tai – pirmoji pomirtinė prof. habil. dr. Algio Uždavinio (1962-2010) knyga. Monografijoje atskleidžiamos mitinės ir ritualinės platoniškosios filosofijos ištakos, kurios siejasi su įvairiais iš Egipto, Asirijos, Babilonijos ir Finikijos į senovės Graikiją atėjusiais iššventinimais, kosmologiniais mokymais, meno ir magijos technologijomis. Radikalą helėnų pasaulėžiūros transformaciją įkvėpė XXVI-XXVII dinastijų Egipto (apie 685-330 m. pr. Kr.) dvasinės paradigmos, kurias savaip įkūnijo mišrus religinis ir filosofinis orfizmo ir pitagorizmo sąjūdis, grindžiamas Dioniso misterijų patirtimi.

Pasak autoriaus, šiame kontekste Platono filosofija išsyla kaip kritiškas ankstesnių mitinių nuostatų apibendrinimas, dialektinis jų įvertinimas ir pateikimas racionalia argumentų kalba. Nepaisant Senojoje Akademijoje suvešėjusio skepticizmo, vėlyvosios antikos neoplatonizmas grįžta prie sakralinių platoniškosios filosofijos versmių, mėgindamas suvienyti mitinį ir mokslinį diskursą, teurginę ir filosofinę būties interpretaciją. Iš šios daugialypės antikos tradicijos kyla kai kurios pamatinės Vakarų civilizaciją formavusios metafizinės prielaidos ir filosofinės idėjos.

Monografijoje įrodoma, jog, „ieškodama sau pateisinimo ir „archetipinio precedento“, švietėjiška sekuliarinė XVIII a. ideologija iškėlė

titaniško Progreso ir protingą rojų žadančios Revoliucijos paradigmas.“ (p. 7). Dėl to buvo iškreiptas antikos kultūros ir filosofijos paveikslas, o protestantų teologai Platoną atskyrė nuo platoniškosios tradicijos ir ypač – nuo neoplatonizmo.

„Filosofija taip pat yra „misterija“, kadangi išventintiesiems prilygintus išrinktuosius išminties mylėtojus veda į dievišką pasaulį.“ Filosofinis diskursas tėra ši sakralinį kelią pagrindžiantis bei paaiškinantis priedas, skirtas pedagoginiam pasirengimui, polemikai ir interpretacijai (p. 117).

Lauras Bielinis. PREZIDENTĖ. – *Kaunas: Knygius / Kitos knygos, 2011.*

BLANKIAVEIDĖ POLITOLOGIJA

Ši knyga – Klaipėdos universitete pripažinta monografija, tad prieš kritikų strėles turinti savotišką skydą. Vis dėlto vos pusantro šimto puslapių knyga apie kadencijos nė nebaigusią politikę verčia abejojti, ar tai nėra dar vienas bulvarinis skaitalas. Williamo Jameso pragmatizmo propaguotojui, politologui dr. Laurui Bielinui (g. 1957) nardymas politiniuose vandenyse nėra naujiena: 1983-1986 m. jis studijavo Maskvos M. Lomonosovo universitete, 1991 m. įsteigė žurnalą „Politologija“, kuriam vadovavo iki 2006 m. Yra VU TSPMI dėstytojas, Baltarusijos instituto direktorius, 2006-2009 m. buvo Prezidento Valdo Adamkaus patarėjas, Vidaus politikos ir analizės grupės vadovas. L. Bielinis yra išleidęs knygų apie rinkimų technologijas, visuomenę, valdžią ir žiniasklaidą, 2002 m. prezidento rinkimus Lietuvoje, Rusiją ir NVS, tyrinėja ir oratorystės meną, analizuoja politinius tekstus ir politinę komunikaciją.

Knygos viršelis buvo renkamas iš kelių variantų, o pasirinktas bene taikliausias, bet kartu ir labiausiai ideologinis. Viršelyje matome Prezidentę Dalią Grybauskaitę, iš kurios kostiumėlio kišenės kyšo SSRS ir ES vėliavos, o Lietuvos vėliava užrišta ant dešinės rankos taip, kad primena nacių „madą“. Ar tai sąmoninga užuomina? Manychiau, taip. Tik ar ne per tiesmuka ir kategoriška? Lietuvybė ir nacizmas – visiškai skirtingi dalykai. Su lietuvybe Prezidentė artimai susijusi, su nacizmu – nė kiek.

Vadinasi, knygos viršelis mus iš karto nuteikia: knygoje bus aprašomi „blogi“ Prezidentės darbeliai.

Kadangi L. Bielinis – teksto analizės specialistas, ir mes pradėkime nuo jo teksto analizės. Knygos įvade – įžeidimas (nors tai ir „monografija“). L. Bielinis primena apie savo straipsnių ciklą „Poker face“, arba Prezidentė kovose“, publikuotą 2010-aisiais viename užsienio kapitalui priklausančių internet portalų. „Poker face“ – tai ne tik 1998 m. Ayumi Hamasaki ir 2008 m. Lady GaGa dainos pavadinimas, bet ir pokerio žaidėjų bei psichologų terminas, reiškiantis veidą be emocijų (o toks galys atsirasti dėl nuobodulio, lengvo sutrikimo, nesuvokiant pašnekovo kalbamo teksto, depresijos, taip pat tai – miegančio žmogaus veidas). Ar tikrai tokį veidą mes dažniausiai matome, žvelgdami į Prezidentę per televiziją, laikraščiuose, o kam pasiseka – ir gyvai? Drįstu paprieštarauti. Nors tai ir (gruboka) metafora, D.Grybauskaitė moka šypsotis, būti rūsti, kalbėti įtikinamai. Vadinasi, „poker face“ apibūdinimas jai niekaip netinka. Tai nesunkiai pasakytų ir televizinis psichologas, daktaras Laitmanas iš „Melo teorijos“, paremtos mikroišraiškų ir FACS (Veido veiksmų kodavimo sistema) analize. Pastarąją 1978 m. sukūrė emocijų ir jų santykio su veido išraiška pionierius, amerikiečių psichologas Paulas Ekmanas (g. 1934), ištyręs 20 000 žmonių, jis išskyrė tik 50 užkietėjusių melagių („tiesos burtininkų“), kurių perprasti nebuvo įmanoma.

L. Bielinis tvirtina: „Daugelis kalbų, veiksmų ar sprendimų, kurių imasi Prezidentė, dažnai yra nelengvai suvokiami, reikalauja papildomo aiškinimo ar specialaus tam tikro konteksto žinojimo, todėl tai, ką ji daro ir kaip save pateikia, išties sukuria neišraiškaus, nieko nesakančio veido vaizdinį – „Poker face“ (p. 7). Jei jau kalbama apie nieko nesakančius veidus, siūlyčiau pasižvalgyti po Seimą, kitas valstybės institucijas, kuriose tikrai rasime ne vieną „blankiaveidį“. 80 000 valdininkų Lietuvoje – tikras lobis galimiams L. Bielinio tyrimams.

Knyga pradedama Prezidentės biografija, kuria bandoma suponuoti nuomonę, esą D.Grybauskaitė buvusi „raudona“, nes dirbo ir mokėsi tuometiniame Leningrade ir panašiai. Priminsiu – L. Bielinis mokslus Maskvoje baigė 1986-aisiais, trejais metais vėliau (jau prasidėjus perestroikai) nei D. Grybauskaitė.

Knygoje L. Bielinis aptarinėja Prezidentės inauguraciją, lyderystę, komandą, rinkimų komunikaciją, santykius su žiniasklaida, konfliktinę

elgseną (primenamas atvejis su Šarūno Saukos paveikslu ir tariamas atitolimas nuo Katalikų Bažnyčios), lakoniško kalbėjimo fenomeną, metinį pranešimą (matyt, jo tyčia ilgokai laukta, nes pavasario pradžioje baigta knyga pasirodė iš karto po jo), „aš“ pozicijos išraišką, bausmę, kaip pagrindinį Prezidentės instrumentą ir kt. Deja, daugelis L. Bielinio naudojamų šaltinių tėra žurnalistų ar politikų nuomonės, išsakytos įvairiuose interneto portaluose, spaudoje, o literatūros sąrašas – skurdus. Keista, kad jame minima V. Adamkaus knyga „Be nutylėjimų“, bet nėra paminėta nė viena kitų prezidentų parašyta (ar apie juos sukurta) knyga.

L. Bielinio knyga – skanus kąsnelis nemėgstantiems Prezidentės ir anekdotų rinkinys ją palaikantiems (nes kritika yra „blankiaveidė“, „Poker face“ stiliaus). Galutinė L. Bielinio išvada: „Prezidentė – tai mes“. Šią frazę galima interpretuoti ir prisimenant „Karaliaus saulės“ (Louis XIV, 1638-1715) „Valstybė – tai aš“, ir L. Bielinio norą žūt būt apkandžioti Prezidentę, įsijaučiant į jos veiksmus, pasitelkiant galingą fantaziją (studentams L. Bielinis mėgdavo pasakoti anekdotą apie asilą, stovintį už durų, bet jas atidarius – nesantį, atseit, nuėjo; po šio anekdoto į jo pasakaitas studentai nebeateidavo). Akivaizdu – apie D. Grybauskaitės, kaip Prezidentės, veiklą kalbėti dar anksti, nepraėjo nė viena jos kadencija. Kita vertus, nenaudotas lyginamasis metodas, praverčiantis ir studijuojant politiką: Prezidentės valdymas nebuvo tinkamai lyginamas su V. Adamkaus, Algirdo Brazausko, Rolando Pakso, Vytauto Landsbergio.

Ši knyga skatina politinę neapykantą, o ne prusina, – žmonės, ją paskaite, ir vėl palinguos galvomis bei toliau keiks visą politiką, nieko nedarys, išliks pasyvūs („jei jau Prezidentė blanki, ką čia jau mums, varguoliams“, – nuolankiai mąstys baudžiauninkų mentaliteto Lietuvos gyventojai). Po kadencijos, kaip ir dera, lauksime antrojo monografijos leidimo (arba kito autoriaus knygos), kur bent viename skyriuje bus paminėti ir geri D. Grybauskaitės darbai. Keista, o juk nesudėtinga sukurti lentelę, kurioje būtų surašyti Prezidentės „blogi darbai“ ir „geri darbai“. L. Bielinis galėjo perskaityti (ir pacituoti literatūros sąrašė) bent kelias užsienio šalių politikų, prezidentų biografijas – yra iš ko pasimokyti.

**METZLERIO FILOSOFŲ ŽINYNAS: NUO IKISOKRATIKŲ IKI NAUJŲJŲ
FILOSOFŲ.** – *Vilnius: Mintis, 2008.*

IŠMINTIES MEILĖ

Šis solidus tūkstančio puslapių filosofijos tomas tiesiog privalomas kiekvienam Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetį tebešvenčiančiam arba bent jau save gerbiančiam lietuviui. Knygos laukta net penkerius metus. Laukta sudėtingo patyrusių vertėjų darbo rezultatų. Turime puikią panoramą įvairiausių filosofų, tad žinynas pravers ir egzaminams ruošiantis, ir „tiesiog prie ūkio“, norint pasitikslinti, kas, pavyzdžiui, buvo (verčiu pirmą pasitaikiusį puslapį; šis – 697) Pironas Elidietis. Svarbu ir tai, kad po kiekvieno filosofo gyvenimo ir kūrybos aprašymo seka svarbiausių leidinių, susijusių su jo kūryba, sąrašukas. Išvardijamos ir lietuviškos knygos. O tai – puikus patobulinimas vokiškai knygos redakcijai, sumanytai Berndo Lutzo. Labai ačiū ir knygos vertėjams, matematiškai po lygiai pasidalijusiems storą tomą: vokiečių kalbos žinovams Albinui Lozuraičiui ir Alfonsui Tekoriui.

Dar reikėtų paminėti, kad šis Lietuvoje pirmąsyk pasirodęs prestižinis enciklopedinis žinynas Vokietijoje pradėtas leisti prieš dvidešimt metų. Jį galima vadinti Vakarų filosofijos kompendiumu, nors rasime ir vieną kitą Vakarams įtakingą arabų filosofą, pvz., Aviceną (Ibn Sina) arba Averojų (Ibn Rušdą). Vis dėlto Vakarų filosofijos kūrėjų pasirinkimas vietomis atrodo labai jau „vokiškas“: štai Marxui, viename skyriuje suporuotame su Engelsu (ši dvigalvė būtybė virsta Marxu/Engelsu, p. 593-606), skiriama net 13 puslapių (velnio tuzinas; ne veltui, matyt) ir įrodoma, kad marksizmas – „nepaprastai vaisingas“, tačiau Marxo ir Engerso išvalgomis plisti trukdoma (p. 605).

Nustebino ir į žinyną įtrauktas žymusis Markizas de Sade'as. Jam skirti 3 puslapiai. Galima ginčytis, ar jis filosofas, ar ne, tačiau knygos sudarytojas B. Lutzas pateikia įdomią mintį: jo romane „Filosofija buduare“ (1795) laisva respublika aprašoma veikianti pagal milžiniško viešnamio principus. „Vyras gali kaip tinkamas disponuoti moterimi, turtingasis – vargšu.“ (p. 789). Po įdomaus ir stebėtinai taiklaus Markizo požiūrio į

demokratiją aprašymo norisi susirasti visas jo knygas ir pažvelgti į „iškrypėlio rašliavą“, kaip daug kas linkęs manyti, visai kitu kampu. Kur geras mėšlas, ten gražios gėlės!

Cortázar Julio. KRONOPŲ IR GARSENYBIŲ ISTORIJOS. – Vilnius: Alma littera, 2008.
Cortázar Julio. 62. PASIDARYK PATS. – Vilnius: Alma littera, 2008.

Julio Cortázaras (1914-1984) – argentiniečių rašytojas, vienas žymiausių XX a. autorių, lyginamas su Jorge Luisu Borgesu, Antonu Čechovu, Edgaru Alanu Poe. Pasaulinę šlovę pelnė romanais „Žaidžiamės klases“ ir „62. Pasidaryk pats“. Pastarojo idėja Cortázarui kilo, kai jis rašė „Žaidžiamės klases“ 62-ąjį skyrių, iš kurio paskutinių pastraipų paaiškėja, kodėl taip pavadinta ši knyga. Romano pradžioje autorius užmena mįslę, o pabaigoje ją labai netikėtai išsprendžia. Užminęs mįslę, autorius žaidžia su skaitytojais, vedžiodamas juos intrigų labirintais, klaidindamas ir skatindamas juos, kad pagal tam tikrus ženklus patys atsektų personažų kelią, surankiotų likimų skeveldras ir sudėliotų gyvenimo mozaiką. Romano veiksmas vyksta Prancūzijoje, Anglijoje, Austrijoje, Italijoje, bet iš tikrųjų tai – romano veikėjų sugalvotas Miestas, jų *nesusitikimų* vieta, kur jie priversti taikytis prie aplinkybių, jų Zona (labai asocijuojasi su Andrejaus Tarkovskio „Stalkeriu“, nors filmas pastatytas 11 metų vėliau negu parašyta ši knyga). Tai – glaudus ratas, susikurtas realiame gyvenime, čia jie jaučiasi visiškai laisvi. Romano veikėjai įsukami į meilės ir likimo verpetą, jie dangsto savo jausmus dygia ironija, širdies gilumoje išgyvendami skaudžią dramą. Tačiau knygos vertė nulemia ne tiek keisčiausiai susipynę likimai, sudėtingi meilės trikampiai, kiek savitas stilius, meistriškas balansavimas tarp ironijos, stiprių jausmų ir gilios prasmės.

Antroji Cortázaro žmona – lietuvė Ugnė Karvelis (1935-2002) yra pasakojusi apie rašytojui būdingą polinkį laužyti tradicines literatūros normas, tikrovę derinti su fantastika. Cortázarui, matyt, patiko gyvenimas kaip žaismė. Žaidimas mintimis tapo jo „hobiu“, tai pastebima ir šiose dviejose knygose. „62. Pasidaryk pats“ postmoderniškai kviečia skaitytojus, kad romaną jie susidėliotų patys taip, kaip kiekvienam pa-

tinka, o „Kronopuose“ vyksta dar keistesni dalykai. Knygos pavadinimą rašytojas sugalvojo 1952-aisiais, per Louiso Armstrongo koncertą. Kronopai – tai mažos žalios būtybės. Knyga visus apstulbino, ji buvo vertinama įvairiai – kaip humoristinė, metafizinė arba tiesiog kaip žaidimas. Įkvėpta kronopų (gal ir pati juos mačiusi), dailininkė iš Čilės Eva Holz net nupiešė kelis paveikslus.

Siaučiant krizei, knygos labai padeda apmąstyti save ir pasaulį. „*Garsenybės dainuoja, kur tik pažvelgsi / garsenybės dainuoja ir trepsi.*“ (p. 57). Nejaugi tai – apie kai kurias naujasias Seimo nares?

„*Serga vėžlys. Atrodo, nuodinga šaknis ar senas sūris. Vėžliai – subtilūs gyvūnai. Kvailoki, neskiria. Gaila.*“ (p. 73). Ar tai ne apie mus – rinkėjus?

Friedrich Nietzsche. ŽMOGIŠKA, PERNELYG ŽMOGIŠKA. KNYGA LAISVIESIEMS PROTAMS. – Vilnius: Alma littera, 2008.

Genialųjį (kai kas pasakytų – išprotėjusį) Friedrichą Nietzsche skaityti ir sunku, ir lengva. Lengva turbūt tiems, kas dar labai jaunas ir jaučiasi esąs „vertybių perkainotojas“. Sunku tiems, kurie tas vertybes jau perkainojo.

Kaip skaityti Nietzsche, knygos įvade aiškina vienas iškiliausių Lietuvos filosofų Arūnas Sverdiolas. 1878-1879 m. rašytus apmąstymus, kurie sudaro šią knygą, jis vadina dar „ne tuo“ Nietzsche. Laisvas protas – tas, kuris valdo pats save. „Tai – ne vien tiksliai biografinis, paties Nietzsche's dalykas, bet ir viso Vakarų mąstymo, veikimo bei jautimo ateities instancija“, – teigiama įvade.

Knygos pavadinimas tapo populiariu lozungu. Tačiau po XX a. partitų sukrėtimų laisvieji protai atrodo kur kas pavojingesni: pirmieji optimizmo kupini žmonės sukuria naują vergiją, „kurios suvokti kaip vergijos tiesiog nėra kam“ (p. 12).

Nietzsche's knyga – iššūkis sau. Įtraukiančios į save jo knygos kai kuriuos protus sujaukia. Kūrėjas nemėgo fantastų („Fantastas neigia tiesą sau, melagis – kitiems.“, p. 274), tačiau jo paties vizijos buvo fantastinės. Baisiausia, kad kai kurios fantazijos būna pranašiškos.

Puikios knygos skaitymą gali sujaukti nevykęs viršelis su Gintauto Trimako fotografijos fragmentu. Ar tai, Nietzsche's žodžiais klausiant, „didysis menas“?

Friedrich Weissensteiner. GENIJŲ MOTERYS. – Vilnius: *Alma littera*, 2008.

Jei jau tiek kalbame apie genijus, nepamirškime ir jų moterų, tarsi teigia austrų istorikas ir rašytojas prof. dr. Friedrichas Weissensteineris (g. 1927), garsėjantis kaip talentingas Austrijos istorinių asmenybių literatūrinių portretų kūrėjas.

Vertinant genialių žmonių kūrybą, talentą ir asmenybę, nederėtų vengti privataus gyvenimo detalių. Pavyzdžiui, apie Thomą Manną šioje knygoje rašoma, esą jo amžininkai tiesiai ir atvirai sakė, kad „be savo puikios, apsučios, nesavanaudiškos žmonos jis nebūtų tapęs ir buvęs tu, kas buvo, – jo gyvenimas būtų nuvingiavęs kitais keliais.“

Įdomu, ar kitus genijus būtų lydėjusi tokia sėkmė, jei ne jų gyvenimo moterys: Constanze Weber, Christiane Vulpius, Cosima Liszt, Mileva Marič, Alma Schindler, Katia Pringsheim... O ir patys genijai, visuomenės dažnai laikomi idealiais, privačiame gyvenime, šeimoje, pasirodo, buvo ne tokie jau taurūs, neretai net visai nepatrauklūs tipai.

Genijus ir jo moteris – gera tema apmąstymams. Pasak knygos autoriaus, ko gero, buvo ne vienas Einsteinas, o du. Antrasis – tai jo žmona Mileva, pagimdžiusi jam tris vaikus, „moteris, kurią jis ne vienus metus mylėjo, su kuria jį siejo bendri teorinės fizikos interesai.“ (p. 118).

Ši knyga patvirtina liūdną tiesą, kad kartais žmogus gali išgelbėti visą žmoniją, tačiau būti negailestingas artimiausiems žmonėms – pirmoji Einsteino žmona, palikta vyro, viena augino vaikus, mirė nuskurdusi ir visų užmiršta, o jų sūnus užgeso psichiatrijos klinikoje.

Laimonas Briedis. VILNIUS: CITY OF STRANGERS. – *Vilnius: Baltos lankos, 2008.*

Knygos autorius atskleidžia Vilniaus istoriją svetimųjų akimis. Tiesa, jis pats gimė ir užaugo Vilniuje sovietiniais laikais, bet vėliau iškeliavo į Kanadą, tapo istorijos mokslų daktaru ir gyvena Vankuveryje.

Šia knyga bandoma sudrumsti nusistovėjusias tiesas. Autorius meistriškai nardo po gyvą miesto istoriją nuo pat legendinės jo pradžios – didžiojo kunigaikščio Gedimino sapno, iki šiuolaikinių problemų, pavyzdžiui, gyventojų migracijos, tačiau tradicinių istorijos tyrinėjimo būdų jis netaiko. Briedžio knygoje Vilniaus istoriją pasakoja klajūnai – keliautojai, kurie tyčia ar netyčia užklydo į šį miestą. Kitataučių balsai padeda perkelti Vilnių iš tradicinio nacionalinės istorijos konteksto prie pat Europos širdies. Toks netikėtas požiūris atskleidžia dar neregėtus miesto veidus, o kartu tampa revoliucinga Europos istorijos ir atminties interpretacija: Vilnius yra slenkstis, vieta, galinti padalyti arba suvienyti žemyną.

Tomas Venclova, lietuvių ir amerikiečių poetas, kartą pasakė, kad nėra vieno Vilniaus, nes miestas pasakoja daugybę nacionalinių istorijų: yra lenkiškasis Wilno su savo nepaprastu literatūriniu ir dvasiniu palikimu: žydiškasis Vilne – autentiška išnykusios Jidiš karalystės sostinė; rusiškasis Vilno, pasižymintis provincialiu imperatoriškojo amžiaus kosmopolitizmu; vokiškasis Wilna, paženklintas karų ir okupacijų; prancūziškasis Napoleono gėdos Vilna; gudiškasis tylaus nacionalinio pabudimo Vil'na ir lietuviškasis Vilnius, apvainikuotas senovinėmis legendomis ir šiuolaikinėmis politinėmis ambicijomis. Dar pridurčiau: yra ir kiekvieno iš mūsų Vilnius, nes visi šioje Žemėje esame tik klajūnai...

„Būkite pasveikinti, klajūnai! Tu būsi klajūnas. Greitai.“ (p. 250). Šiais vokiečių poeto Johannes Bobrowskio (1917-1965) žodžiais baigiama L. Briedžio knyga, kurią pamėgs, manyčiau, ne tik užsieniečiai – mums patiems neprošal kartais į save pasižiūrėti iš šono.

Ričardas Gavelis. VILNIAUS POKERIS. – *Vilnius: Tyto alba, 2011.*

JIE JAU EINA ČIA

Pamenu pirmąją šios knygos („Vaga“, 1989), kurios tiražas siekė 50 000 egzempliorių, o knyga celofanuotais viršeliais kainavo 2 rublius ir 60 kapekų, laidą. Tuomet ji buvo lyg perkūnas iš giedro dangaus, šokas, nesusipratimas, pornografija, mėšlas, ir kaip tik ji nevadinta („dar linksmiau stebėjau dėl tos knygos kilusį tamsybininkų ir davatkų siautulį“, – vėliau rašė autorius). Tačiau kaip geras vynas ji (ir jos skaitytojai) subrendo, tad nenuostabu, kad tarybinio (ir ne tik) Vilniaus epui ditirambus yra išsakę ne tik žymūs Lietuvos rašytojai, filosofai, bet ir, pavyzdžiui, vokiečių literatūros kritikas, vertėjas Cornellius Hellis: „Ričardas Gavelis – pasaulinio masto rašytojas, tačiau pasaulis, aišku, nieko apie tai nežino.“

R. Gavelio (1950-2002) „Vilniaus pokeris“ į anglų kalbą išverstas 2009-aisiais ir išleistas JAV. Šioje šalyje romanas buvo pripažintas, pateko į 25 geriausių verstinių metų knygų sąrašą. Už puikų šio romano (ir Kazio Borutos „Baltaragio malūno“) vertimą jo vertėja Elizabeth Novickas 2011 m. apdovanota Šv. Jeronimo premija. Apie R. Gavelį pradėti rašyti moksliniai darbai (Jūratės Čerškutės, Violetos Kelertienės, Ramūno Čičelio ir kt.). Reikia tikėtis, kad bus perleistos ir kitos R. Gavelio knygos, tapusios bibliografinėmis retenybėmis (1976-2002 m. jis išleido 11 romanų ir apsakymų knygų).

R. Čičelis įdomiai sulygino „Vilniaus pokerį“ su Antano Škėmos „Balta drobulė“, turėdamas omenyje psichines traumas kaip „vidinius kalėjimus“. Pasak jo, Vargalys ir Garšva – pagrindiniai „Vilniaus pokerio“ veikėjai – išgyvena nuolatinę psichodramą. „Vilniaus pokeris“, manyčiau, nagrinėtinas ir skaitytinas ne tik psichoanalizės metodais. Vis dėlto šis daugialypis romanas vertas itin rimto dėmesio. Jis griaua išorinės ir vidinės realybės tvirtovės pamatus, verčia suabejoti pasauliu ir savimi. Tuo požiūriu tiks ir budistams, ir „Matricos“ gerbėjams.

„Jie mus mato (...). Jie jau eina čia.“ (p. 193).

Jadwiga Krzyżaniakowa, Jerzy Ochmański. JOGAILA. Iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila. – Vilnius: Algisantas, 2010.

NESTABILAUS ŽVILGSNIO HEBESAS?

Žinau tik du Lietuvoje gyvenančius Jogailas, galbūt jų yra ir daugiau. Nežinia, ar tai mitas, ar tiesa, bet Jogaila Lietuvoje laikomas išdaviku. Lenkijoje – vos ne pusdieviu. Kurie iš mūsų teisūs, spręs laikas (matyt, jo prireiks nemažai, jei per tiek šimtmečių dar neišsprendė).

Ši knyga, kaip „Władysław II Jagiełło“, išleista 1990 m. Vroclave. Jos autoriai – jau anapilin iškeliavę garsūs Poznanės universiteto istorikai Jadwiga Krzyżaniakowa (1930-2010) ir Jerzy's Ochmański (1933-1996). Kadangi knygos nagrinėjama asmenybė itin svarbi tiek Lietuvai, tiek Lenkijai, ją pristato istorikas medievistas dr. Rimvydas Petrauskas (g. 1972). Knygoje Jogaila Algirdaitis, arba Vladislovas II Jogaila (1362-1434), pristatomas kaip prieštaringai vertinama Lietuvos istorijos asmenybė. Pasak R. Petrausko, jo „istorinis atminimas yra paradoksalus. Nepaisant to, šiam monarchui teko išskirtinės svarbos užduotys, su kuriomis jis gana sėkmingai susidorojo“ (p. 401). Nors lenkai ir garbina Jogailą, vis dėlto dar nuo Jano Dlugošo laikų jis lenkų istorinėje savimonėje laikytas atvykėliu iš „laukinio krašto“, neryžtingu valdovu. Vėliau Jogailos istorinis įvaizdis keitėsi, atspindėdamas „ne tiek realų XV a. valdovų, kiek pačių vertintojų pasaulėžiūrą ir lūkesčius“ (p. 401). Viena vertus, jis laikytas Lietuvos krikščioninimo pradininku, kita vertus (XIX-XX a.), – valstybės interesų išdaviku, unijos su lenkais ir po to įvykusios polonizacijos pradininku, pasak Maironio, „negilaus proto jaunuoliu, lengvai pasiduodančiu svetimai įtakai“. 1935 m. išleista Adolfo Šapokos redaguota kolektyvinė monografija „Jogaila“ gausi kritikos.

J. Krzyżaniakowos ir J. Ochański knyga parašyta populiariu stiliumi, ją lengva skaityti, tai – naujausia Jogailos biografija. Veikale – keletos dalys. Pirmojoje apžvelgiama Jogailos įvaizdžio raida. „Istorijoje nesvarbūs sentimentai ir silpnybės, net ir klastotės, nusikaltimai ilgai neišblėsta ir nueina į užmarštį“, – teigia knygos autoriai. Nesutinku. Nejaugi tą patį galime pasakyti apie Stalino ir Hitlerio nusikaltimus?

Nejaugi jie, jau dabar nežinia už ką garbinami kai kurių žmonių, taps didvyriais? Lenkų istorikams atrodo kitaip: jiems svarbu, kad Jogaila suvienijo lenkus ir lietuvius, apkrikštijo Lietuvą, atnaujino Krokuvos universitetą ir laimėjo Žalgirio mūšį. Ginčytina.

Antra ir trečia dalis chronologiškai nagrinėja Jogailos, kaip Lietuvos ir Lenkijos valdovo, gyvenimo tarpsnį. Ketvirtąjoje – trumpas Jogailos išvaizdos aprašymas ir bibliografija. Pasirodo, apie Jogailos viešlatavimą išliko gana gausus šaltinių rinkinys – daugiau kaip 2000 jo vardu išleistų dokumentų, dešimtys laiškų, daug metraštininkų įrašų. Tačiau gyvas būdamas Jogaila neturėjo savo kronikininko. Tik po keliasdešimties metų pirmasis apie Jogailą pradėjo rašyti J. Dlugošas (šis nekenė Jogailos ir vadino jį hebesu – prasčioku).

Knygos autoriai pripažįsta: „Iš esmės lenkų istorinėje literatūroje ligi šiol nėra sąžiningos Vladislovo Jogailos biografijos.“ (p. 385). Taigi prieštaringojo valdovo paveikslą tegalime susidaryti iš J. Dlugošo fantazijos: „Galvą turėjo mažą, beveik visiškai pliką, akis juodas ir mažas, nestabilaus žvilgsnio ir nuolat lakstančias. Ausys didelės, balsas storas, kalba greita, figūra taisyklinga, kaklas ilgas.“ (p. 378). O gal J. Dlugošas klydo ir Jogaila buvo panašus į fotomodelį?

Leigh David, Harding Luke. WIKILEAKS. ATSKLEIDŽIANT JULIANO ASSANGE'O KARĄ SU SLAPTUMU. Iš anglų kalbos vertė Jurga Grunskienė. – Kaunas, Vilnius: Kitos knygos/Knygius, 2011.

YLOS MAIŠUOSE

Kai pirmąsyk išgirdau apie „vikilyksą“, iš karto suabejojau, ar tai tikrai kažkas įdomaus ir vertas dėmesio. Pamaniau, jog eilinė spaudos „antis“. Tiesą sakant, panašiai galvojau iki tol, kol perskaičiau šią knygą ir įsigilinau į jos tematiką. Tenka pripažinti: kad ir koks keistas yra „WikiLeaks“ fenomenas, tai – realus dalykas.

Leidykla „Kitos knygos“ kartu su leidykla „Knygius“ serijoje „Iš archyvo“ išleido vieną įdomiausių pastarųjų metų reiškinių nagrinėjančią knygą. Jos autoriai – britų dienraščio „The Guardian“ žurnalistai Davidas Leighas ir Luke'as Hardingas. Knyga išleista simboliniu metu – netru-

kus, spalio 7-ąją, sukaks dešimt metų, kai JAV pradėjo visuotinį „karą su teroru“, per kurį jau žuvo daugiau kaip milijonas žmonių. Knygoje – 18 skyrių ir priedas, kuriame pateikiami kai kurie JAV ambasadų susirašinėjimo dokumentai. Vienas jų (2009 m. liepos 27 d.) vadinasi beveik komišškai (tiesa, prisiminus, jog neseniai Tunise buvo nuversta valdžia, darosi nebejuokinga – tikriausiai viskas planuota iš anksto): „Pernelyg prašmatnus Tuniso prezidento žento gyvenimo būdas, įskaitant prijaukintą tigrą.“ 2008 m. balandžio 20 d. dokumentas skamba kur kas grėsmingiau: „Saudo Arabijos karalius ragina JAV pulti Iraną.“

Abu knygos autoriai – patyrę žurnalistai. D. Leighas tiriamojame žurnalistikoje išgarsėjo dar 8-ajame dešimtmetyje. 1988 m. išleido knygą „Wilsono samokslas“ apie britų slaptųjų tarnybų bandymus destabilizuoti Jungtinės Karalystės premjero Haroldo Wilsono (1916-1995) vyriausybę. Nuo 2006 m. D. Leighas dėsto žurnalistiką Londono universitete, yra apdovanotas Paulo Footo premija už korupcinių ryšių atskleidimą. L. Hardingas 2011 m. tapo pirmuoju užsienio žurnalistu, kurio nuo Šaltojo karo pabaigos neįsileido Rusija: šis „The Guardian“ žurnalistas aprašė galimus Vladimiro Putino turtus ir jo galimas sąsajas su Aleksandro Litvinenkos žmogžudyste.

Šioje knygoje abu žurnalistikos asai pateikia daug įdomios informacijos apie bene paslaptlingiausią šių dienų asmenybę. Julianas Paulas Assange'as (g. 1971) – australų hakeris, išgarsėjęs 2010-ųjų balandį, kai pavišino 2007 m. liepos 12-osios žudynių Bagdade, kurių metu amerikiečių kareiviai iš „Apache“ sraigtasparnio sušaudė keliolika taikių irakiečių, tarp kurių buvo žurnalistų (pvz., „Reuters“ žurnalistas Namiras Noor-Eldeenas) ir vaikų, ištrauką, pavadintą „Collateral Murder?“ („Atsitiktinė žmogžudystė?“). „YouTube“ ši filmuota medžiaga peržiūrėta jau beveik 12 milijonų kartų. Žudynės vyko Rytų Bagdado viešojo aikštėje ir sukrėtė visą pasaulį. Knygoje rašoma: „Tačiau galėjo apskritai nebūti jokių diskusijų, jei ne vienas jaunas JAV armijos karys, nusprendęs, kad šiuos kadrus privalo pamatyti pasaulis, ir jei ne Assange'as, ryžęsis juos parodyti viešai. Nuo šios akimirkos Amerikos karių dažnai iš oro sėjama mirtį JAV visuomenė vertins nebe taip atsainiai. Būtent tai ir reiškia žodžio laisvę. Daugelio žmonių akimis Assange'as nusipelno būti laikomas didvyriu.“ (p. 78).

„WikiLeaks“ pradžia, kaip pasakoja D. Leighas ir L. Hardingas, buvo dar 2006-aisiais atidarytas tinklalapis, prie kurio atsiradimo prisidėjo

ne tik J. Assange'as, bet ir disidentai, žurnalistai, matematikai, kompiuteristai iš JAV, Kinijos, Taivano, Europos, Australijos, Pietų Afrikos. 2010-aisiais, po „Atsitiktinės žmogžudystės?“, „WikiLeaks“ publikavo „Afganistano karo dienoraštį“ – daugiau kaip 76 900 slaptų dokumentų, tų pačių metų spalį – beveik 400 000 dokumentų apie Irako karą, lapkričių – JAV Valstybės departamento dokumentus. 2011-ųjų balandį paviėšino 779 slaptus dopkumentus, susijusius su Gvantanamo kalniais.

Knyga apie šiuos ir kitus precedento neturėjusius įvykius parašyta profesionaliai, nenuobodi. Tai – šiuolaikinės, XXI a. tiriamosios žurnalistikos šedevras. D. Leigho pasakojimas įdomus tuo, kad būtent jis pirmasis vieno viešbučio kambaryje pamatė J. Assange'o rodomą minėtą vaizdo medžiagą iš Bagdado, nuo kurios prasidėjo skandalingoji „WikiLeaks“ istorija.

Ši knyga – tradicinės tiriamosios žurnalistikos ir programavimo aistruolių susidūrimas, neturintis precedento. Turbūt būtent dėl to daug kam kilo klausimų, ar išvis egzistuoja J. Assange'as (gal jis tėra žurnalistų išgalvota „antis“?), kiek patikima jo informacija (vaizdo medžiaga iš Bagdado tikrai nepanaši į Holivudo produkciją) ir kas toliau? Informacijos nutekimas tapo savotiška mada visame pasaulyje, ir tai sukėlė kai kurių asmenų bei organizacijų nemažą pasipiktinimo audrą tiek mūsų šalyje, tiek kitose valstybėse.

D. Leighas viename interviu pasakoja: „Kaip kompiuteristas Assange'as yra genijus, kaip žurnalistas – mėgėjas. Bet mes, vidutinio amžiaus įprastiniai žurnalistai, iš jo daug pasimokėme. Nemanau, kad Julianas yra nusiteikęs prieš Ameriką. Mano galva, jis yra prieš visus. Kai perskaitai nutekėjusią iš JAV informaciją, viena vertus, matai, kokia tai supergalybė ta Amerika, kita vertus – akivaizdu, kad ji daro daugybę klaidų. Sarah Palin mielai nušautų J. Assange'ą kaip Osamą bin Ladeną dar ir dėl to, kad J. Assange'as rodo daugiau simpatijų Rusijai nei Amerikai.“

Kaip D. Leighas teigia per „Skype“ darytame interviu, nebuvo lengva rašyti knygą, turint 300 milijonų žodžių nutekintų „WikiLeaks“ tekstų. „Daug išmokau iš Juliano. Kita vertus, jis nemažai išmoko iš profesionalių žurnalistų – pavyzdžiui, labiau saugoti šaltinius, paslėpti jų vardus, pakeisti juos.“

„WikiLeaks“ tęsia savo darbus. Neseniai „nutekėjo“ (nežinia, ar tikra) informacija, kad V. Putinas Vengrijoje išgijęs aviakompaniją „Malev“,

o Azerbaidžano musulmonų veikėjas Allahšukiuras Pašazade neva buvęs KGB pulkininkas. „Nutekėjo“ informacijos ir apie Lietuvos politikus, žiniasklaidos magnatus. Ar ja verta tikėti? Ko gero, atsakymą žino nebent J. Assange'as.

Jeanas-Claude'as Carrière, Umberto Eco. NESITIKĖKITE ATSIKRATYTI KNYGŲ. Iš prancūzų kalbos vertė Elena Macevičiūtė ir Adas Macevičius. – Vilnius: Žara, 2011.

VISI PRIEŠAI VISADOS VALGO VAIKUS

Knygų gurmaną Umberto Eco pavardė traukte traukia, tad nedvejodamas imuosi šio leidinio pirmųjų puslapių ir patenku į užburiančią kelionę. Trys intelektualai – U. Eco (nepristatinėsiu), Jeanas-Claude'as Carrière'as (aktorius ir scenaristas, dirbęs su Luisu Buñueliu, daugelio scenarijų ir knygų autorius) ir pratarinės autorius Jeanas-Philippe'as de Tonnacas (eseistas, žurnalistas, vadovavęs dviejų protų pokalbiams) – šioje knygoje šmaikščiai, nyčišku „Linksmojo mokslo“ stiliumi, apžvelgia kelių tūkstantmečių knygos istoriją nuo papiruso iki kompiuterinės laikmenos bei elektroninės knygos.

Už kruopštumą ir profesionalumą būtina pagirti „Žaros“ leidyklą, kurios vertimas – ne tik puikus, bet ir savotiškai pralenkiantis originalą: prancūzams reikia pasimokyti – knygos pabaigoje išvardijami pašnekovų darbai, sudaryta asmenvardžių rodyklė, pateikta daugybė išnašų, lengvinančių skaitymą. Beveik 300 puslapių tomelis dailiai apipavidalintas, malonus imti į rankas ir skaityti apie pačius neįtikėtiniausius dalykus (juk žinome, koks pokštininkas ir tuo pat metu rimtuolis gali būti U. Eco, tą patį sužinome ir apie kitą pokalbio dalyvį).

Knygos pradžioje, pratarinėje užtikrintai įrodoma, kad „e-book knygos nesunaikins. Taip kaip Gutenbergas savo genialiu išradimu nepanaikino nei rankraščių skaitymo, nei prekybos papiruso ritiniais ar volumna.“ (pergamentiniais rankraščių ritiniais, – M. P.) (p. 5-6).

Turininga diskusija apie bibliokaustą (tai – knygos autorių naujadaras pagal analogiją su holokaustu), apie žmogaus nuostabią prigimtį ir kartu menkystę, knygas, kurios išliko net po cenzūros ir inkvizicijos siautėjimo.

mų, padės suvokti, jog knyga – tai ne popieriaus lapai. Islamo pasaulyje žmogus, mokantis Knygą (Koraną) atmintinai, vadinamas hafizu, laikomas gyva Knyga. Tradicija, kai perduodama šventenybė, saugant ją savyje. Tokį žmogų būtina saugoti kaip šventąjį. Kiek žodinės tradicijos „knygų“ išliko ir iki šiol džiugina mus!

„Knyga – kaip ratas. Sykį išradus, nebėra kur eiti toliau“, – teigia U. Eco (p. 106). Pagrindinis knygos apie knygas leitmotyvas čia narpliojamas kaip geriausiame detektyve, kokį tik galima įsivaizduoti. „Dauguma ikisokratinių filosofų pasiekė mus per Aecijaus raštus, o jis buvo tobulas idiotas. Kad tuo įsitikintume, pakanka paskaityti jo liudijimus. Vadinasi, galima abejoti, ką jis mums perteikė, nors ir likdamas ištikimas ikisokratinių filosofų dvasiai. (...) Iš priešininkų žinome, kad bogomilai ir paulistai valgydavo vaikus. Bet tas pat buvo sakoma ir apie žydus. Visi priešai, nesvarbu kieno, visados valgo vaikus. Didžioji dalis mūsų supratimo apie praeitį dažniausiai ateina per knygas, taigi iš kretinų, idiotų ir fanatiškų priešininkų.“ (p. 145-146).

Kiekvienam knygos žmogui – po šią knygą.

Vytautas Martinkus. DVYLIKA LIEPTŲ: KALENDORINĖS NOVELĖS. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011.

LIEPTAI IR GELMĖS

Vienas žymiausių lietuvių prozininkų, žodžio ir minties Meistras Vytautas Martinkus savo noveles vadina gamtoraščiais. Gal todėl, kad jų dvylika, kaip ir mėnesių metuose, o gal ir dėl to, kad šiuose prozos kūrinuose – daug gelmės, taigi, ir simbolikos, nekasdieniško kasdiniame.

Į kiekvieną novelę įvedama per gamtoraštį. Štai pirmajame priminama tai, ko neturime pamiršti niekada, būdami lietuviai (ar tiesiog išsilavinę žmonės): „Jau saulelė vėl atkoptama budina svietą...“ Net saldu pasidarė – o žiema juk dar tik prasideda... Pirmoji novelė „Rizikos meistras“, kaip byloja gamtoraštis, parašyta „neseniai, gavėnios savaitgaliais, saulei atkopiant pro namelio Pavilnio aukštaitijoje – Guriuose – mansardos veluxus.“ (p. 5). Gamtoraštyje minima ir viena mėgstamiausių autoriaus knygu (Thorntono Wilderio istorinis romanas „Kovo idos“), ir

kiti svarbūs asmeninės bei Lietuvos, pasaulio istorijos faktai. Ką byloja asmeninio patyrimo bandymas suderinti su pasauliniais įvykiais? Viskas viena, holos, per gamtą, per Dievą, kaip kam patinka, ir ne kitaip.

Skaitant (greičiau lėtai mėgaujantis – V. Martinkaus proza gardi, tačiau ja nepersivalgysi, tai nesibaigiantis delikatesas), atveriant naujus puslapius keliauju per dvylika lieptų, nežinia kada kieno pastatytų per kūrinių vandenį. Juk vanduo – pirmoji, archajiškiausioji stichija, apie kurią pagarbiai atsiliepiama ir šumerų mituose, ir Biblijoje, ir Korane, ir lietuvių senajame tikėjime: vandenyje gyvena Velinas, tai – vėlių pasaulis. Ėjimas lieptais – tarsi ėjimas Činvato tiltu, kiekvieną mėnesį išgyvenant tokį, koks jis gyvenimo duotas. Ir nė viena diena nėra blogesnė už kitas. Toks gali būti raktas į lieptų metafizinę mechaniką, o gal tik man šitokių lieptų sargas – tas, kuris lydi kelionėje – pasiūlė. Žmogus be amžiaus, žmogus-išmintis. Kaip vienas belgas, netyčia paklydęs su manimi, jaunu tranzuotoju, Lenkijoje ir, važiuojant iš Čenstakavos, mistiniu būdu pasukęs į Bardo kaimelį.

„Šiandien Lietuvoje senas žmogus niekam nereikalingas, tačiau aš juk dar nesu senas“, – prie kasdienybės grąžina filosofas metafizikas V. Martinkus. Kasdienybės gelmė ir vandenų gelmė susišaukia, lieptai braška, bet nori nenori juos tenka pereiti. Bijok, bet eik.

Melagių dieną parašytame gamtoraštyje rašytojas nieko nepamelavęs. Tačiau novelė šmaikšti. „Kaip bjaurieji Kauno ančiukai nemunų ieškojo“, – toks antrojo liepto įveikimo kodas. Prisimenamas Antanas Cibulskis, rašęs:

Man nereikia visko,

Man nereikia nieko (p. 37).

Visus gamtoraščius, noveles verta skaityti su ypatinga atida, tai – pasikartosiu – itin gurmaniška knyga. Ir tada, kai pasakojama apie silkę ir Česlovą Milošą, ir kai mėgaujamas Vlodo Drėmos dingusiojo Vilniaus paieškomis, ir paslaptingoje istorijoje apie Bencijoną Sendaką ir jo vargšų bibliją (*Biblia pauperum*), kurioje yra tik piešiniai. „Ką daryti, kai tiek daug neraštingų žmonių ir šventi žodžiai nepasiekia jų širdžių?“ (p. 207).

Lucijus Anėjus Seneka. APIE TAI, KAS SVARBIAUSIA. PAŠNEKESIAI. Iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė. – Vilnius: Metodika, 2011.

„NE SKURDŽIAI, O ŠVAISTŪNAI ESAME“

Leidykla „Metodika“ ir puiki Antikos žinovė, rašytoja ir vertėja Dalia Dilytė pateikia skaitytojų teismui jau ketvirtąją Lucijaus Anėjaus Senekos (apie 4 m. pr. Kr. – 65 m.) knygą. Žymusis stoikų filosofas, valdžios vyras, Nerono mokytojas, vėliau priverstas nusižudyti, per gyvenimą patyrė nemažai dalykų. Matydamas, kaip griūva Roma ir dingsta moralinės vertybės, Seneka rimtai ėmėsi šviečiamojo darbo, tad jo knygos jau beveik du tūkstantmečius svarbios kiekvienai mąstančiai asmenybei.

Lietuvai, kaip savijudžių kraštui, ši knyga turėtų būti itin naudinga. Išties – kas gyvenime svarbiausia? Ko netekę žudomės, žudome kitus, einame iš proto, griebiamės kvaišalų, smurto? Pasak knygos vertėjos, parašiusios jai pratarbę „Patrauklios ir naudingos pamokos“, Seneka pasauliui padovanojo keliolika pašnekesio formos kūrinių. Juose tiesos dėstomos ne visiškai išsamiai ir nuosekliai, tačiau monologo, pateikiamo kaip pokalbis, autorius – puikus oratorius: pasitelkdamas istorijos pavyzdžius, poetų citatas, pasakojimus, anekdotus, jis moko, ragina, auklėja. Seneka kalba apie svarbiausius dalykus – teisingumą, pareigą, kantrybę, drąsą, mirties niekinimą, dievų suvokimą, gėrį, sąžinę. „Ne materialios gėrybės, o siela daro žmones turtingus.“ (p. 8) Seneką krikščionių filosofai vadino savu, priskyrė jį prie tos plejados žmonių, kuriuos vadiname apaštalais, angelais, šventaisiais. Seneka rodė panieką žemiškiems turtais ir veržėsi į transcendentinį gėrį, būdamas įsitikinęs, kad Dievas yra visur, žino slapčiausias mintis, kad viskas yra iš jo malonės. Šios idėjos vėliau bus apreiškėtos Korane, jos neprieštarauja ir kitų monoteistinių Knygos religijų (judaizmo ir krikščionybės) maksimoms. Žmonijai (ar bent kai kuriems žmonėms) niekada ne vėlu atsigręžti į tikėjimą, savo vietos kosmose suvokimą, sielos nuskaidrinimą.

Knygoje – septyni pašnekesiai: „Paguodos žodis Marcijai“, „Apie gyvenimo trumpumą“, „Apie Apvaizdą“, „Apie išminčiaus tvirtybę“, „Paguodos žodis motinai Helvijai“, „Apie laimingą gyvenimą“, „Apie

sielos ramybę“. Yra beveik 300 išnašų, paaiškinančių esminius dalykus, kuriuos primiršome, o gal ir nežinojome, tad skaityti kokybišką Senekos vertimą ne tik naudinga, bet ir malonu.

Pašnekesyje „Apie gyvenimo trumpumą“ („De Brevitate Vitae“) autorius menamai kalbasi su savo svainiu, politiku ir draugu Paulinu. Šis tekstas ypač svarbus, nes kalba apie laikinumą, laiką, tai, ko mums kasdien lieka vis mažiau, kaip dažnai sakome. „Mes ne mažai laiko turime, bet daug prarandame. Gyvenimas yra ganėtinai ilgas, sočiai užtenka jo didžiausiems žygiams, jei jis visas gerai išnaudojamas. Tačiau kai praplaukia palaidai ir be rūpesčių, kai nepaskiriamas jokiam tauriam reikalui, artėjant paskutiniajai valandai pajuntame, kad jis jau praėjo, o kada ėjo – nepastebėjome. Štai kaip yra: ne gauname trumpą gyvenimą, bet padarome jį tokį; ne skurdžiai, o švaistūnai esame.“ (p. 41).

Jurga Ivanauskaitė. ANGELO RŪBAS. – Vilnius: Tyto alba, 2011.

APSAUGOK, ANGELE

Jurgos Ivanauskaitės 50-metis sutiktas su bene nuostabiausia, unikalčiausia jos knyga „Angelo rūbas“. Tai – knygos pavidalu kūrėjos maldų tekstais išrašyti „Marškinėliai angeliškiems sapnams sapnuoti“. Kartu su angelų piešiniais parodoje „Angelariumas“ (2005) pristatytos neįprastai perteiktos maldos nėra „praktinių patarimų apie gyvenimą“ knyga. Tai – skaudžios, tačiau nepasiduoti raginančios išpažintys, maldos, suvokimai, nušvitimai, nusivylimai, kalvarijos...

Prie knygos atsiradimo prisidėjo nemaža ir šauni komanda. Jurga Užkurnytė parengė spaudai tekstą, kuriuo išrašyti ypatingieji marškiniai, dailininkė Sigutė Chlebinskaitė pasistengė, kad „Angelo rūbas“ atrodytų itin estetiškai (pavyko – tai nedidelio formato „maldaknygė“), apie angelus įvadą „Kaip tampama viena su angelu“ parašė kunigas Julius Sasnauskas, „Angelo rūbo“ reprodukcijomis rūpinosi Vaidotas Aukštaitis, parodos „Angelariumas“ instaliaciją fotografavo neseniai velniu bandytas paversti Saulius Stoma, viskuo rūpinosi ir darbščiosios

leidyklos „Tyto alba“ moterys, ir artimiausios Jurgos gyvenimo palydovės – mama Ingrida Korskaitė, sesuo Radvilė Racėnaitė.

Prieš skaitant maldas lyg tyčia per „LTV World“ kanalą pirmąsyk pamačiau puikų režisierės Agnės Marcinkevičiūtės dokumentinį, biografinį filmą „Šokis dykumoje“ (2009), kuris tarsi papildė šią knygą ir joje surašytas maldas. Jis ir puikus tinklalapis www.jurga-ivanauskaite.lt – būtini kiekvienam J. Ivanauskaitės kūrybos gerbėjui, kurių vis daugėja ir Lietuvoje, ir užsienyje. Tarybiniais laikais vadinta „pankų ideologe“, Lietuvai padėjusi atrasti Tibetą (vidinį ir išorinį), Jurga sukūrė legendą apie save ir savo gyvenimą. Kukliai prisipažinsiu, kad mano bakalauro darbas (tiksliau, jo praktinė dalis) buvo pokalbis vienoje radijo stotyje su Jurga, – ji kaip tik neseniai buvo grįžusi iš Tibeto. Akys švytėjo, ir tą sunku pamiršti (ir nereikia)...

Sunku skaityt svetimas maldas... Bet padrąsina J. Sasnauskas: „Per savo paskutines Kalėdas Jurga siuntė draugams po angelą. Bene iš „Maximos“ jai parnešdavo baltų plunksnų ir jos tapdavo angelo sparnais. Jie tebešviečia man nuo sienos auksu ištapytame fone, su parištu varpeliu.“ (p. 9).

Jurgos maldos ypatingos tuo, kad ji, kaip kokia Hildegarda von Bingen, atkakliai ir metodiškai ragino save (ir tuo pačiu kitus) niekada nepasiduoti. Jei puola priešai, pavyduoliai, ligos ir kita bjaurastis – spjauti jiems visiems į jų šlykščius snukius, ir tada vietoje demonų imi regėti angelus. „Angele Sarge, apsaugok mane nuo vidaus ir išorės priešų, nuo visų, kas man kenkia, kas mane keikia, ir kas mane prakeikia, kas man pavydi ir tik blogo linki.“ (p. 19).

Amen.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Aivanchovas Omramas Mikaelis 33
 Alantas Vytautas 100, 143, 145, 286
 Aleksandravičius Algimantas 34
 Allen Woody 279, 280
 Ambrazevičius Arūnas 61, 62
 Anderson Laurie 205-207
 Andrijauskas Antanas 35
 Andriuskevičius Alfonsas 73
 Antanėlis Kęstutis 51
 Aranoss (Petras Vastlas) 7, 67-72
 Arbas-Arbačiauskas Edmundas 123
 Arbačiauskienė-Nakaitė Elena (Alė Rūta) 123
 Arbas Kimo 8, 123-126
 Ariès Philippe 154

B

Baliulytė Elena 257
 Balys Jonas 259
 Banionis Donatas 245
 Baranauskas Tomas 8, 143-149
 Bareikis Saulius 130
 Barėnas Kazimieras 286
 Baronas Darius 259
 Bartas Šarūnas 245
 Basanavičius Jonas 260
 Berenis Vytautas 157
 Beresnevičius Gintaras 45, 143, 150, 152, 157, 263
 Bielinis Laurus 291-293
 Bielskis Andrius 235
 Blavatskaja Jelena 33, 193, 195
 Bojeris Laurencijus 149
 Brazauskas Algirdas 232
 Brazauskas Nerijus 285-286
 Bražėnas Vilius 40, 56, 57
 Brežnevas Leonidas 236
 Briedis Laimonas 297-298
 Brownas Danas 188-191

Bubnys Vytautas 264-265
 Bumblys Mindaugas 220-222
 Bush George W. 83, 110, 160, 242
 Butkus Žilvinas 233

C

Carrière Jean-Claude 303-305
 Carteris Jimmy 83
 Cijūnėlis Jonas 75
 Cinli Čžan 197
 Clintonas Billas 83
 Cohenas Leonardas 67, 127, 130
 Conradas Charlesas E. 104
 Cortázaras Julio 295-296
 Ch
 Chlebinskaitė Sigutė 308
 Churchillis Winstonas 183, 229

Č

Čekasinas Vladimiras 73, 75, 132
 Černeckis Gintautas 11
 Čerškutė Jūratė 244, 299
 Čičelis Ramūnas 299
 Čiurlionis Mikalojus Konstantinas 42-44, 244
 Čiuta Darius 61, 137

D

Dalai Lama 15, 26, 197, 274
 Dameronas Mattas 103
 Daugirdas Romas 141
 Dauguvietytė Galina 280-281
 Daujotytė Viktorija 35
 Daukantas Simonas 145, 260, 263
 Dawkins Richard 289-290
 Dilytė Dalia 306-307
 Dirgėla Petras 137
 Dylanas Bobas 127
 Donelaitis Kristijonas 144, 149

Donskis Leonidas 8, 105-108, 232, 258-259

Drąsutytė Barbora 128

Drungytė Erika 66

Dundulienė Pranė 259

E

Eco Umberto 303-305

Eimontas Raimundas 7, 59-66

Einsteinas Albertas 276-277

Eliotas Thomas Stearnsas 193

Eltonas Johnas 51

Erlickas Juozas 272

Esterkinas Maksimas 8, 102,-104

F

Felinis Federikas 39

Fokas Antanas 7, 51-54

Funt Allen 177

G

Gandis Mahatma 197

Ganelinas Viačeslavas 8, 73, 75, 132-136

Gavelis Ričardas 11, 245, 298-299

Geda Sigitas 91, 94, 257, 265

Gedgaudas Česlovas 100, 260-263

Ginsbergas Alenas 37, 39

Gorbačiovas Michailas 109

Göringas Hermannas Wilhelmas 218

Granauskas Romualdas 88

Grebenščikovas Borisas 127, 177

Greimas Algirdas Julius 138, 275

Grigaliūnas Kęstutis 94

Grybauskaitė Dalia 291-293

Gruzincevas Konstantinas 139

Gudaitis Leonas 145

Guðmundsdóttir Björk 114

H

Harding Luke 301-303

Hemingvėjus Ernestas 96

Himmler Heinrich 194

Hitleris 82, 192, 197, 218, 219, 228-229

Husserlis Edmundas 79

I

Ibelhauptaitė Dalia 225

Iļjinyč Violeta 237

Ivanauskaitė Jurga 7, 15-26, 111, 150, 238, 308-309

Y

Yuan Liu 282-284

J

Jančaitė Skaidrė 61

Jankauskas Kazys 286

Jankovski Henryk 167

Jankus Jurgis 286

Jaras Ramūnas 63

Jasenska Antanas 137, 141

Javaitis Juozas 244

Jensson Hilmar 116

Jevdokimovas Michailas 133

Jofė Arvydas 63

Jóhannsson Jóhann 8, 114-117

Johst Hanns 218

Jonynas Antanas A. 93, 257

Juršė Artūras 61

K

Kaciūškienė Genovaitė 162

Karalius Artūras (Righ Artair) 253

Karaliūnas Simas 259, 263

Karanauskas Stanislovas 143, 145

Kaminskaitė Justina 128

Kanovičius Grigorijus 7, 84-89

Kanovičius Sergejus 88

Kardokas Gražvydas 62

Karsavinas Levas 275-276

Katiliškis Marius 269, 286

Katkus Donatas 133

Kažemėkas Gintautas 62

Kelertienė Violeta 244, 299

Kelsey Crisas 132

Kerbelytė Bronislava 152

Kernagis Vytautas 64, 127, 132, 218

Kingas Larry 157-158

Kirtiklis Kęstas 235

Klova Algirdas 63

Krėvė-Mickevičius Vincas 145, 276
 Kristjánsdóttir Kristín Björk 116
 Kojalavičius-Vijūkas Albertas 259
 Korsakaitė Ingrida 308
 Kruopienė Irena 8, 161-165
 Krzyżaniakowa Jadwiga 299-301
 Kubelka Pēteris 39
 Kugelis Klausas 132, 134
 Kulikauskas Andrius 130
 Kunčius Algimantas 34
 Kundrotas Robertas 137, 139-142
 Kuprevičius Giedrius 60, 65
 Kuprevičius Viktoras 60
 Kurklietytė Elena 264-265

L

Landsbergis Vytautas 7, 42-44
 Lapinas Olegas 282
 Lasinskas Povilas 275-276
 Leigh David 301-303
 Leninas 197, 232, 236
 Lenonas Džonas 39, 41
 Lingis Alphonso 8, 118-122
 Litwiński Mieczysławas 63
 Liobytė Emilija 91
 Lyva Algimantas 8, 137-142
 Lozuraitis Albinas 294
 Luckevičius Ivanas 169
 Lukša Juozas 109
 Lutas Berndas 294

M

Maceina Antanas 37
 Macijauskas Aleksandras 34
 Mačiūnas Jurgis 39, 76
 Mamontovas Andrius 64, 180, 217
 Marcinkevičius Justinas 146, 147
 Marcinkevičiūtė Agnė 308
 Marčėnas Aidis 257
 Marksas Karlas 232
 Marlanas Stantonas 192-193
 Martinkus Vytautas 305-306
 Martynovas Vladimiras 76
 Mažeikis Gintautas 235

Mažiulis Vytautas 259
 Medineckas Vytautas 8, 172-174
 Mekas Jonas 7, 37-41
 Meleckas Alikas 171
 Meras Icchokas 88
 Mickevičius Adomas 148
 Mickūnas Algis 7, 78-83
 Mieželaitis Eduardas 257-258
 Mikalauskaitė Agnė 128, 129
 Mikutavičius Marijonas 130, 268
 Mykolaitis-Putinas Vincas 145
 Milkus Kristijonas Gotlibas 144
 Miškinienė Galina 8, 166-171
 Mitterand François 160
 Murakami Haruki 200-204
 Murza Mindaugas 237

N

Nagytė-Katiliškienė Zinaida (Liūnė Sutema) 268-270
 Nagys Henrikas 269
 Nakas Audrius 244
 Narbutas Teodoras 145
 Naujokaitis Antanas 7, 37-41
 Naujokaitis Audrius 37-38
 Navickas Alfonsas Jonas 170
 Neffe Jürgen 276-277
 Nietzsche Friedrich 125, 296
 Nikžentaitis Alvydas 149
 Normantas Paulius 7, 27-36, 118

O

Obama Barackas 83
 Ochmański Jerzy 299-301
 Ohmanas Jonas 8, 109-113
 Okudžava Bulatas 127
 Ono Joko 37, 39, 41
 Orwell George 125, 178, 239, 277-278
 Ozas Amosas 88

P

Paikas Namas June 76
 Paksas Rolandas 157
 Paleckis Algirdas 233, 235
 Paleckis Justas 232

Palilionytė Milda 61
 Paliulytė Inesa 63
 Palmaitis Letas 7, 55-58, 99
 Palmaitis Mykolas Letas (Mikelis Klusis) 259
 Paltarakovičius Steponas 169
 Paurazas Alfonsas 62, 65, 66
 Pažeraitė Aušra 235
 Peleckis Vaclovas 231
 Piliponis Justas 140
 Platelis Kornelijus 11
 Pocevičius Darius 140, 235
 Pocius Kasperas 235
 Poška Antanas 31
 Požėla Karolis 232
 Pridotkaitė Jurga 62
 Prunskienė Kazimiera 235
 Putinas Vladimiras 199, 302-303

R

Radzevičius Rokas 130
 Radzevičiūtė Undinė 287-288
 Racėnaitė Radvilė 8, 150-155, 308
 Rerich Jelena 213
 Rerichas Nikolajus 140, 213-214
 Rožukas Vytenis 139
 Rumšas Raimondas 198
 Rushdie Salman 279
 Ruzveltas Franklinas 213
 Ruzveltas Teodoras 229

S

Samalavičius Almantas 157
 Sapkowskij Andrzej 131
 Sartre Jean Paul 265-267
 Sasnauskas Julius 308
 Sauka Leonardas 259
 Savukynas Bronys 259
 Savukynas Virginijus 8, 156-160
 Sempelis Pēteris 37
 Seneka Lucijus Anėjus 306-307
 Shea Robert 188, 190-191
 Skabeikytė-Kazlauskienė Gražina 150
 Sloterdijkas Peterios 82

Smetonienė Irena 267-268
 Smilgevičiūtė Aistė 130
 Songaila Ringaudas Bronislovas 233
 Stalinas 81, 85, 149, 197, 219, 236
 Stankus Zigmas 111
 Stapletonas Stevenas 67, 68
 Statkutė de Rosales Jūratė 100, 258-263
 Stewart David 78
 Strijkovskis Motiejus 143, 144
 Strzelczyk Jerzy 286-287
 Sudnikavičius Gediminas 128
 Sutkus Antanas 34
 Sverdiolas Arūnas 78

Š

Šafovalas Denisas 64
 Šalkauskas Juozas 187
 Šeduikytė Jurga 65
 Širvys Paulius 96
 Šlepikas Alvydas 11
 Šliogeris Arvydas 78, 118
 Šmulskštys-Paparonis Antanas 143, 145
 Švoba Jonas 39, 40

T

Tamošaitis Regimantas 7, 45-50
 Tarasovas Vladimiras 7, 73-77, 132
 Tekorius Alfonsas 294
 Tomilinas Tomas 235
 Toporovas Vladimiras 55, 263
 Trinkūnas Jonas 125, 247, 248
 Trinkūnienė Inija 247

U

Uždavinys Algis 290-291
 Užkurnytė Jurga 308
 Užurka Jonas 7, 96-101

V

Vaičiukynas Evaldas 128
 Vaiškūnas Jonas 259
 Vaižgantas 11, 12
 Valiulis Skirmantas 177

Varholas Endis 37, 39
 Venclova Tomas 298
 Venislovas Gintautas 133
 Venslovas Petras 63
 Vėlius Norbertas 150-152, 263
 Vidūnaitė Morta 235
 Vilnonis Julius 60
 Vilutis Mikalojus 7, 90-95, 265
 Vištelis-Višteliauskas Andrius 260
 Vysockis Vladimiras 35
 Vyšniauskas Petras 132, 134
 Vėlyvis Emilis 244-245
 Vonnegut Kurt 12, 208-212, 270-271

W

Waltaris Mika 284-285
 Weissensteiner Friedrich 297

Wilsonas Robertas 188, 190-191
 Worholas Andy 207

Z

Zappa Frankas 207
 Zeh Juli 272-273
 Zingeris Markas 66
 Zinkevičius Zigmąs 259
 Zuckerbergas Elliotas 240
 Zwart Bondewijn 61

Ž

Žarnauskas Povilas 233
 Žebriūnas Arūnas 132
 Žilinskas Justinas 8, 127-131
 Žižek Slavoj 215-216
 Žoromskis Kazimieras 143-145

Peleckis, Mindaugas

ESINIAI: asmenybių galerija; apie pasaulį ir save pasaulyje; (pa)skaitiniai. – Šiauliai: Saulės Titnagas, 2024. – 318 p.

Rašytojas planavo ESINIUS – knygą, svarbią ir įdomią nūdienos visuomenei, apsnūdusi nuo savirefleksijos stokos, tačiau, negavęs finansavimo, idėją atidėjo į šoną.

Šios knygos skaitytojų laukia susitikimai su ištisa asmenybių galerija: tarp pokalbininkų – rašytoja ir dailininkė Jurga Ivanauskaitė, fotografijos meistras, keliautojas Paulius Normantas, Jono Meko knygų leidėjas Antanas Naujokaitis, M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojas profesorius Vytautas Landsbergis, rašytojas, mokslininkas Regimantas Tamošaitis, vienintelio Lietuvos meno kolektyvo, ketvirtą kartą reprezentuojančio šalį pasaulinėje parodoje, vadovas Antanas Fokas, prūsų kalbos tyrinėtojas, besidomintis ir pasaulio globalizacijos problemomis, Letas Palmaitis, karlijonininkas Raimundas Eimontas, kultinis čekų kilmės smuikininkas Aranos, legendinis perkusininkas Vladimiras Tarasovas, Ohajo universiteto (JAV) filosofijos profesorius, rašęs ir egzistencializmo, demokratijos, politikos temomis, Algis Mickūnas, rašytojas Grigorijus Kanovičius, dailininkas ir rašytojas Mikalojus Vilitis, istorinių romanų rašytojas Jonas Užurka, Holivudą bandantis užkariauti latvis aktorius Maksimas Esterkinas, Europos Parlamento nariu tapęs filosofijos profesorius Leonidas Donskis, vertėjas, kino režisierius švedas Jonas Ohmanas, vienas žymiausių Islandijos kompozitorių Jóhannas Jóhannssonas, pasaulinio garso filosofas ir fotografas Alphonso Lingis, idėjų vulkanas Kimo Arbas, rašytojas fantastas, mokslų daktaras ir Lietuvos neofolko viltis Justinas Žilinskas, kompozitorius Viačeslavas Ganelinas, rašytojas Algimantas Lyva, mokslininkai Tomas Baranauskas ir Radvilė Racėnaitė, žurnalistas Virginijus Savukynas, Kalbos ir kultūros instituto „Lingua lituanika“ direktorė Irena Kruopienė, totorių paveldo tyrinėtoja Galina Miškinienė, reperis Vytautas Medineckas.

Antrajame skyriuje – rašytojo atsivėrimai apie pasaulį ir mus pasaulyje. Trečiajame – netradicinės, nevaldiškos knygų mažosios recenzijos, ne vieną skaitytoją paskatinusios atsiversti naują knygą, o ir dabar nepradusios aktualumo.

Tai – tik dalis anksčiau į knygas nepatekusių tekstų.

ISBN 978-609-8207-30-9

Mindaugas PELECKIS

ESINIAI

Asmenybių galerija; apie pasaulį ir save pasaulyje; (pa)skaitiniai

Sudarytojas ir redaktorius *Leonas Peleckis-Kaktavičius*

Dizaineris *Linas Janonis*

Išleido ir spausdino UAB „Saulės Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai.

www.saulestitnagas.com

Mindaugo PELECKIO išleistos knygos:

- VIENARAGIS: eilėraščiai, pasakos, fantastika. – *Vilnius: Periodika, 1990.*
- VELNIO KIAUŠINIS: fantastiniai ir siaubo apsakymai, apysaka ir detektyvas. – *Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992.*
- UGNINIŲ PAUKŠČIŲ KELIONE: vizijos. – *Klaipėda: Rytas, 1994.*
- MANO TYLUSIS ANGELAS: eilėraščiai. – *Klaipėda: Rytas, 1995.*
- NESTOSIŲ Į ANGELŲ SĄJUNGĄ: eilėraščiai. – Šiauliai: Saulės spaustuvė, 2005.
- SEPTYNI TILTAI PASAULIO CENTRE: miniatiūros ir (ne)supratimai. – Šiauliai: Saulės spaustuvė, 2007.
- C. Honoré. GARBĖ LĖTUMUI: pasaulinis judėjimas meta iššūkį greičio kultui. Vertimas iš anglų kalbos. – *Vilnius: Vaga, 2009.*
- 2012: ARTĖJANTI PASAULIO PABAIGA?: mokslininkai ir pranašai aiškinasi, ar teisinga senovės majų pranašystė. – *Kaunas: Obuolys, 2010.*
- LIETUVA AFGANISTANO KARE: prisiminimai. Įvadinis straipsnis ir sudarymas. – *Vilnius: Versus aureus, 2010.*
- LIETUVOS ROKAS: ištakos ir raida. – *Vilnius: Mintis, 2011.*
- SUNKŲS METAI, 2013, 2014, 2015: Lietuvos sunkiosios muzikos scenos įvykių apžvalga. Bendraautoris. – *Vilnius: Dizaino meistrai, 2014, 2015, 2016.*
- ŽAIDIMAS: romanas (kartu su A. Lyva). – *Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2014.*
- POSTPASAULIS: dialogai ir eilės. Romanas ne pinigų kartai (kartu su A. Lyva). – *Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2014.*
- SAPNAS: ekologinis euroromanas (kartu su A. Lyva). – *Vilnius, Pasviręs pasaulis, 2015.*
- PAMESTIEJI: tarsi kronikos, kuriose pametami ne tik jų personažai, bet ir autoriai. Romanas (kartu su A. Lyva). – *Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2015.*
- REQUIEM DRUGELIAMS: inscenuota absurdo dilogija (kartu su A. Lyva). – Šiauliai: Neoprintas, 2015.
- WRITTEN IN BLOOD. – *Australia: Numen Books, 2015.*
- MEETINGS WITH STRANGERS. Entretiens autor de l'expérimental. – *France: Camion Blanc, 2018.*
- ŽALČIAVA: mitologijos studija. – Šiauliai: Neoprintas, 2018.
- KALBANČIŲ ŽUVŲ PARADAS: eilėraščiai. – Šiauliai: Varpai, 2021.
- SKUBANTYS SUSAPNUOTI SAULĖTEKIAI: poezija. – Šiauliai: Neoprintas, 2022.
- NAUJIEJI RELIGINIAI JUDEJIMAI LIETUVOJE: tarp tradicijos ir kosminių religijų. Monografija. – Šiauliai: Saulės Titnagas, 2022.
- NULIUDĖ NUŠVITĖ NUĖJĖ: poezija. – Šiauliai: Saulės Titnagas, 2023.
- KALBŲ EKOLOGIJA. Kalba ir žmogus XXI a.: poliglotai, nykstančios kalbos ir jų gaivintojai. Studija. – Šiauliai: Saulės Titnagas, 2023.
- ATRANDANTYS: didysis žaidimas. Trys romanai, žaidimas ir karantino kronikos (kartu su A. Lyva). – Šiauliai: Saulės Titnagas, 2024.

NAUJAUSIOS PUBLIKACIJOS:

- DRAUGO (JAV) šeštadieninis priedas „Kultūra“, 2023 m. balandžio 29: Žmogus už brūkšnio (8 eilėraščiai, portretas)
- METAI, 2023, nr. 7: Nuliudė nušvitė nuėjė (įž. žodis, 7 eil.)
- LITERATŪRA IR MENAS, 2023 m. gegužė, nr. 10: Žmogus už brūkšnio (įž. ž., portretas, 12 eil.)
- KULTŪROS BARAI, 2023, nr. 5: eil. „Žodžiai vs. Žodžiai“, ištrauka iš knygos „Kalbų ekologija“, portretas, *IN MEMORIAM*
- POEZIJOS PAVASARIS 2024. – *Vilnius: Rašytojų klubas, 2024*
- LIETUVOS BAJORAS, 2024, nr. 30: Neliudėk – miršta tik iliuzijos, o mes visi – nemirtingi (9 eil.)

Apie Mindaugą PELECKĮ:

METAI, 2023, nr. 5-6:

MINDAUGAS PELECKIS 1975 09 12 + 2023 04 17

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA, 2023 m. rugsėjo 19 d.:

Nominuotas Lietuvos nacionalinei kultūros ir meno premijai (rekomendavo Pilaitės bendruomenė ir Lietuvos Kultūros fondas)

MINDAUGO LOBYNAI: rašytojo ir mokslininko Mindaugo Peleckio gyvenimas ir kūryba / sudarytojas Leonas Peleckis-Kaktavičius. – Šiauliai: Saulės Titnagas, 2023.

LIETUVOS BAJORAS, 2023, nr.29:

Eduardas Urba. NEPAPRASTI MINDAUGO LOBYNAI

www.radikaliai.lt, 2023 m. gruodžio 13 d.:

Onutė Gaidamavičiūtė. Kompozitorė Egidija Medekšaitė savo muzikinį kūrinį PURUSHA dedikavo Mindaugo Peleckio atminimui

www.15min.lt, 2023 m. gruodžio 31 d.:

2023-ųjų netektys kultūroje: legendinės asmenybės ir į Lietuvos aukso fondą įrašyti jų darbai

KULTŪROS BARAI, 2024, nr.3; DRAUGO (JAV) šeštadieninis priedas „Kultūra“, 2024 m. balandžio 6, 13 d.:

Aleksandras Dragūnas. „ATRANDANTYS“ – PAVYZDŽIO NETURINTI KNYGA

VARPAI 2024 (48):

Gintautas Gascevičius. MUZIKINIS ALBUMAS BUS DEDIKUOTAS MINDAUGUI PELECKIUI

Gintautas Černeckis. RAŠYTOJO MINDAUGO PELECKIO ASMENINĖ BIBLIOTEKA – DOVANA BIBLIOFILAMS

www.radikaliai.lt, 2024 m. gegužės 29 d.:

Mindaugo Peleckio bibliotekos knygos – Pilaitės gimnazijoje